

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

KARŞILAŞTIRMALI TÜRK ve YUNAN MİTOLOJİSİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Deniz Melek AKMAN

Enstitü Anabilim Dalı : Türk Dili ve Edebiyatı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Yavuz KÖKTAN

OCAK- 2020

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

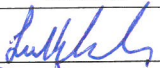
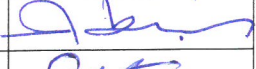

KARŞILAŞTIRMALI TÜRK ve YUNAN MİTOLOJİSİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Deniz Melek AKMAN

Enstitü Anabilim Dalı : Türk Dili ve Edebiyatı

“Bu tez 29/01/2020 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği / Oyçokluğu ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
Dr. Öğr. Üyesi Yavuz KÖRTAN	BAŞARILI	
Doç. Dr. Peki KÜKÜKLER	Basarılı	
Doç. Dr. Serdar UĞURLU	Basarılı	

SAKARYA
ÜNİVERSİTESİ

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ SAVUNULABİLİRLİK VE ORJİNALLİK BEYAN FORMU

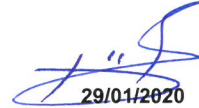
Sayfa : 1/1

Öğrencinin

Adı Soyadı	:	DENİZ MELEK AKMAN
Öğrenci Numarası	:	1460Y11034
Enstitü Anabilim Dalı	:	TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI
Enstitü Bilim Dalı	:	TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI
Programı	:	☒ YÜKSEK LİSANS ☐ DOKTORA
Tezin Başlığı	:	KARŞILAŞTIRMALI TÜRK VE YUNAN MİTOLOJİSİ
Benzerlik Oranı	:	% 18

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE,

Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi beyan ederim.

29/01/2020
Öğrenci İmza

Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen öğrenciye ait tez çalışması ile ilgili gerekli düzenleme tarafımda yapılmış olup, yeniden değerlendirilmek üzere@sakarya.edu.tr adresine yüklenmiştir.

Bilgilerinize arz ederim.

29/01/2020
Öğrenci İmza

Uygundur

Danışman
Unvanı / Adı-Soyadı: Dr.Öğr.Üyesi Yavuz KÖKTAN

Tarih: 29/01/2020

İmza:

KABUL EDİLMİŞTİR

REDDEDİLMİŞTİR

EYK Tarih ve No:

Enstitü Birim Sorumlusu Onayı

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	i
ÖZET	viii
ABSTRACT	ix
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: MİTOLOJİ VE MİTOLOJİNİN DİĞER EDEBİ TÜRLERLE İLİŞKİSİ	4
1.1. Mitoloji.....	4
1.1.2. Mitolojinin Konusu	5
1.2. Mitin Tanımı	6
1.2.1. Mitlerin Özellikleri	7
1.3. Yunan Mitolojisi	7
1.4. Türk Mitolojisi	9
1.5. Mitoloji, Din ve Ritüel İlişkisi	11
1.6. Mitolojinin Diğer Edebi Türlerle İlişkisi	12
1.6.1 Mit Ve Masal İlişkisi	12
1.6.2. Mit Ve Destan İlişkisi	14
1.6.3. Mit Ve Efsane İlişkisi	16
BÖLÜM 2: KARŞILAŞTIRMALI TÜRK VE YUNAN MİTOLOJİSİ	17
2. 1. Tanrılara Ait Olan Mitler	17
2.1.1. Uzay Miti	17
2.1.2. Lütuf Miti	17
2.1.3. Irmak Miti	18
2.1.4. Işık Miti.....	21
2.1.5. Sanat Miti.....	28
2.1.6. Hekim/ Tıp Miti	35
2.1.7. Şimşek/ Yıldırım Miti	37
2.1.8. Rüzgâr Miti	38
2.1.9. Doğa ve Şarap Miti	41
2.1.10. Karanlık Miti.....	44
2.1.11. Yeraltı ve Kötülük Miti.....	44

2.1.12. Ateş ve Demir Miti	57
2.1.13. Haberci Miti	62
2.1.14. Akıl ve Işık Miti	66
2.1.15. Zaman Miti	67
2.1.16. Su Miti	76
2.1.17. Dağ Miti	78
2.1.18. Çoban Miti	78
2.1.19. Yoksulluk Miti	84
2.1.20. Deniz Miti	84
2.1.21. Bereket Miti	91
2.1.22. Ölüm Miti	92
2.1.23. Baştanrıların Miti	93
2. 2.Tanrıçalara Ait Olan Mitler	104
2.2.1. Güzellik Miti	104
2.2.2. Avcı Miti	111
2.2.3. Savaş Miti	113
2.2.4.Ana Tanrıça ve Bereket Miti	117
2.2.5. Doğum Miti	125
2.2.6. Toprak ve Yeryüzü Miti	127
2.2.7. Haberci Tanrıça Miti	130
2.2.8. Tanrıçaların Su Miti	131
2.2.9. Tanrıçaların Deniz Miti	132
2.3.Diğer Mitler	135
2.3.1. Ocak ve Aile Miti	135
2.3.2.Kykloplar- Tepegöz	137
2.3.3. Yazgı Miti	139
2.3.5. Ateşin Çalınışının Miti	140
2.3.6. İnsanın Yaratılışının Öyküsü	142
BÖLÜM 3: MİTOLOJİK TABİAT KÜLTÜLERİ	145
3.1. Ateş Kültü	145
3.2. Dağ Kültü	146
3.3. Demir, Demircilik Kültü	148

3.4. Su Kültü	149
3.5.Toprak Kültü	150
BÖLÜM 4: MİTOLOJİK HAYVANLAR.....	152
4.1.At.....	152
4.2.Ayı.....	153
4.3.Geyik	155
4.4. Kartal.....	156
4.5.Köpek	157
4.6. Kuğu.....	158
4.7. Kurt	159
4.8. Öküz ve Boğa.....	160
4.9. Yılan	161
SONUÇ.....	162
KAYNAKÇA	166
EKLER.....	169
ÖZGEÇMİŞ.....	202

Sakarya Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Özeti

Yüksek Lisans	☒	Doktora	☐
Tezin Başlığı: Karşılaştırmalı Türk ve Yunan Mitolojisi			
Tezin Yazarı: Deniz Melek AKMAN Danışman: Dr. Öğr. Üye.Yavuz KÖKTAN			
Kabul Tarihi: 29.01.2020		Sayfa Sayısı: vi(ön kısım)+168(tez)+34(ek)	
Anabilim Dalı: Türk Dili ve Edebiyatı			
<p>Mitoloji geçmişten günümüze kadar hayatımıza bir şekilde yön veren bir kavram olmuştur. Özellikler semavi dinlerden önce insanoğlunun hayatını şekillendirmesinde mitoloji oldukça önemli bir yere sahiptir. Bu bakımdan hemen hemen her toplumun dar veya geniş kapsamlı olmak üzere mitolojileri olmuş ve inandıkları mitler yaratmışlardır. İşte yaratılan bu mitler sözlü veya yazılı olmak suretiyle nesilden nesile aktarılarak günümüze kadar ulaşmıştır. Karşılaştırmalı Türk ve Yunan Mitolojisi adlı bu çalışmamızda kaynak taraması ve okumalar yapılırken öncelikle genel anlamda Yunan mitolojisi incelenmiş olup ardından Türk mitolojisi incelenmiş ve bu bağlamda her iki mitolojide karşımıza çıkan benzer hususlar ele alınarak mevcuttaki farklılıklar ifade edilmiştir. Çalışmamızda 23 adet tanrı,9 adet tanrıça hemcins bakımından incelenmiş olup görevleri aynı ancak hemcins olmayan 6 tanrı ve tanrıça üzerinde karşılaştırma yapılmıştır. Tanrı ve tanrıça kavramları haricinde ise bir adet kahraman, bir adet canavar başta olmak üzere ateş, dağ, demir, su, toprak gibi tabiat unsurları ile at, ayı, geyik, köpek, kurt, öküz, yılan gibi hayvanların mukayesesi yapılarak benzerlikler ve farklılıklar incelenmeye çalışılmıştır. Birbirinden farklı iki coğrafyada yaşayan ve kültürel olarak da birbirinden farklı olan bu iki milletin mitolojilerindeki benzerlikler metin merkezli inceleme yapılarak ortaya konulmuştur. Çalışmamızın sonucunda genel olarak bu iki milletin mitolojilerindeki benzer ve farklı hususlar bir bütün çerçevesinde değerlendirilip sonuç bölümünde verilmiştir.</p>			
Anahtar Kelimeler: Mitoloji, Türk, Yunan, Tanrı, Tanrıça			

Sakarya University

Institute of Social Sciences Abstract of Thesis

Master Degree	☒	Ph.D.	☐
Title of Thesis: Comparative Turkish and Greek Mythology			
Author of Thesis: Deniz Melek AKMAN Supervisor: Assist.Prof.Yavuz KÖKTAN			
Accepted Date: 29.01.2020		Number of Pages: vi(pre tet)+168 (main body)+ 34(app)	
Department: Turkish Language and Literature			
<p>Mythology, has become a concept to guide our lives from past to present. It has a very important place in shaping the lives of human beings, especially before divine religions. In this respect, almost every society has narrow or broad mythologies, and they have created the myths that they believe in. These myths by transferring from generation to generation by oral or written came to until the present day. In our entitled study of Comparative Turkish and Greek Mythology, while scanning the source and reading, firstly Greek mythology in general terms, and then Turkish mythology has examined, and finally similarities in both mythologies have discussed and the differences in current have expressed. In this study, 23 gods and 9 goddesses have studied and the gods have compared with the gods and likewise the goddesses have compared with the goddesses. However, 6 gods and goddesses, with similar duties but non-fellow, has studied without gender discrimination. Except for the concepts of God and goddess, by comparing especially one hero, one monster and nature elements such as fire, mountain, iron, water and soil with animals as horses, bears, deer, dogs, wolves, oxen, snakes, the similarities and differences have tried to be examined. The similarities in the mythologies of these two nations, which live in two different geographies and which are also culturally different from each other, have been revealed by way of text-centered analysis. At the end of this study, the similar and different cases in the mythologies of these two nations are evaluated within the framework of a whole and given in the conclusion section.</p>			
Keywords: Mythology, Turkish, Greek, God, Goddess			

GİRİŞ

Karşılaştırmalı Türk ve Yunan mitolojisi üzerine yaptığımız literatür araştırmasında bu konuyla ilgili yazılmış sözlüklerden ve bizzat mitolojiyi konu alan müstakil eserlerden yararlanılmıştır. Literatür taraması sonucunda önemli gördüğümüz birkaç tanrı ve tanrıçanın fotoğraflarını ekleyerek çalışmamızı güçlendirdik.

Çalışmamızın konu bütünlüğü bozulmasın ve yapılan mukayeseler daha net bir şekilde anlaşılсын diye Yunan mitolojisinde yer alan mitler kısaltılmadan doğrudan alıntı yoluyla verilmiştir. Böylece Yunan mitolojisinin en önemli hadisesi olan mitler daha net anlaşılmaktadır. Türk mitolojisinde ise mit bulmamız oldukça zor olmuştur. Türk mitolojisi mit yaratma konusunda Yunan mitolojisinden daha zayıf kalmakla beraber şahıs kadrosu bakımından Yunan mitolojisiyle hemen hemen aynı durumdadır.

Yunan mitolojisi oldukça kapsamlı ve geniş bir mitolojik sistem içerdiğinden dolayı çalışmamızda karışıklık olmaması adına Yunan mitolojisindeki tanrı ve tanrıçaların Türk mitolojisindeki karşılıkları olan yani mukayesesini rahatlıkla yapabileceğimiz unsurlar ele alınmıştır. Türk mitolojisinde, Yunan mitolojisindeki gibi tanrı ailelerinin sınıflandırması olmadığı için aileler arasında herhangi bir sınırlandırma yapılmamış olup çalışmamızda Yunan mitolojisindeki birinci, ikinci ve üçüncü tanrısal kuşaklardan karışık olarak faydalanılmıştır. Bu kapsamda hazırlamış olduğumuz çalışmada unsurlara daha kolay ulaşılabilmesi adına tanrı ve tanrıçalar alfabetik sırayla verilmiştir; daha bilindik olması hususundan dolayı Yunan mitolojisiyle başlamıştır. Genel adlandırma mevcut tanrının miti üzerine yapılmıştır.

Tanrı ve tanrıçaların kendi içerisinde mukayesesi yapıldıktan sonra bir mitolojide tanrının üstlendiği vasıflar diğer bir mitolojide tanrıça tarafından yapılıyorsa bu durum çalışmamızda diğer tanrılar ve tanrıçalar kısmında ele alınılmıştır.

Mevcut çalışmanın konusu Türk ve Yunan mitolojilerinin mukayesesi olduğun için olabildiğince fazla kaynaktan yararlanılarak tespitler yapılmaya çalışıldı. Böylece karşılaştırmasını yaptığımız unsurların benzer ve aykırı yönlerini daha net göstermeye çalıştık.

Çalışmanın Konusu

Türk ve Yunan mitolojilerinde yer alan tanrı, tanrıça ve mitolojiye ait olan belli başlı diğer unsurların mukayesesi “Karşılaştırmalı Türk ve Yunan Mitolojisi” adlı yüksek lisans tezinin konusunu oluşturmaktadır.

Çalışmanın Önemi

Bir milletin en önemli yapı taşlarından biri o milletin kültürel unsurlarıdır. Bu kültürel unsurlardan şüphesiz ki en önemlisi inanç ve inanış sistemleridir. Bu kapsamda semavi dinlerden önce insanların inandığı kavramlar yani mitoloji önemli bir husustur. Birbirinden çok farklı coğrafyalarda yaşayan ve çok farklı kültürlere sahip olan toplulukların inanç sistemlerindeki benzerlikler şaşırtıcı derecede fazladır. Bu kapsamda Türk ve Yunan milletlerinin mitolojilerindeki benzer ve aykırı durumların tespit edilmesi inanç ve inanış sistemlerinin hangi açılardan kültürden, yaşayıştan ve coğrafyadan etkilendiğini göstermek amacıyla önemlidir.

Çalışmanın Amacı

Çalışmamızın amacı Türk ve Yunan milletlerinin mitolojilerindeki benzer ve aykırı durumların tespit edilerek belirtilmesi ve Türk mitolojisinin kadro ve şahıs bakımından aslında Yunan mitolojisinden geri olmadığı, mit üretme konusunda ise Türk mitolojisinin yaşadığı sıkıntıları tespit etmektir.

Çalışmanın Yöntemi

Yüksek lisans tezi mahiyetindeki bu çalışmaya başlamadan önce konu başlığı belirlemek üzere çeşitli araştırmalar yapılmış ve danışman hocası Dr.Öğr. Üyesi Yavuz KÖKTAN’ın yardım ve onayı ile konu başlığı belirlenmiştir. Belirlenmiş olan başlık internet üzerinden tez tarama sayfaları üzerinden kontrol edilmiştir. Başlık belirlendikten sonra konu üzerine yapılan çalışmalar (kitap, tez ve makale) derlenerek okuma yöntemi ile taranmıştır. Derleme ve tarama sırasında çalışmaya yön verecek ve bakış açısı kazandıracak bilgiler işaretlenmiştir. İşaretlenen önemli bilgiler çalışma oluşturulurken kaynak gösterilmek suretiyle bazen doğrudan bazen de dolaylı olarak kullanılmıştır. Çalışmanın hazırlanması sırasında Yunan mitolojisiyle ilgili bilgi edinilmek üzere Rosa Agizza’nın ‘‘Antik Yunan’da Mitoloji’’ Masallar ve Söylenceler

adlı kitabıyla Derman Bayladı'nın "Mitoloji" Tanrıların Öyküsü adlı kitapları kaynak kitap mahiyetinde kullanılmıştır. Türk mitolojisiyle ilgili bilgiler ise Muharrem Kaya'nın "Mitolojiden Efsaneye" Türk Mitolojisinin Türkiye'deki Efsanelerde İzleri adlı kitabıyla Deniz Karakurt'un Türk Mitoloji Ansiklopedisi adlı kitapları kaynak kitap mahiyetinde kullanılmıştır.

Mevcut çalışma dört ana başlıktan oluşmaktadır. Çalışmanın ilk bölümünde mitoloji ve mitin tanımı yapılmış, mitolojinin konusu ve mitin özellikleri verilmiştir. Ardından Türk ve Yunan mitolojilerinden genel olarak özet mahiyetinde bahsedildikten sonra mitolojinin diğer edebi türlerle ilişkisi üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde ise tezin konusu olan karşılaştırma kısmına geçilmiş ve ilk olarak Yunan mitolojisindeki tanrı ve tanrıçalar ile Türk mitolojisindeki tanrı ve tanrıçalar mukayese edilmiştir. Bu mukayeseler yapılırken tanrı ve tanrıçaların görev ve statülerine bakılarak karşılaştırılma yapılmıştır. Yunan mitolojisindeki tanrı ve tanrıçaların vasıfları daha net anlaşılın ve Türk mitolojisiyle mukayese edilirken daha net ayırım ve benzerlikler ortaya çıkması adına mitler olduğu gibi alınmış olup mitlerde herhangi bir kısaltmaya gidilmemiştir. Üçüncü bölümde mitolojik tabiat unsurları olan ateş, dağ, demir-demircilik, su ve toprak kavramlarının bu iki mitolojide taşıdıkları önem belirtilerek mukayeseleri yapılmıştır. Son bölüm olan dördüncü bölümde ise mitolojik hayvanlar ele alınmıştır. İncelenen hayvanlar, her iki mitolojide de mukayese edilebilecek olanlardan seçilmiştir. Bahsi geçen dört ana başlık kendi içerisinde alt başlıklardan oluşmaktadır. Bu alt başlıkların her birinde Türk ve Yunan mitolojilerine dair unsurlarla ilgili kitap, tez ve makaleler incelenmiş ve dipnot gösterilerek bu eserlerden faydalanılmıştır.

BÖLÜM 1: MİTOLOJİ VE MİTOLOJİNİN DİĞER EDEBİ TÜRLERLE İLİŞKİSİ

Çalışmanın bu bölümde mitoloji biliminin ve mitin tanımları yapıлып mitolojinin masal, efsane ve destan türleriyle olan ilişkisi anlatılmıştır. Yunan ve Türk mitolojilerinden genel olarak özet mahiyetinde bahsedilmiştir.

1.1. Mitoloji

Mitoloji, mit bilimi anlamına gelir. Mit, çeşitli şekillerde tanımlanır: Mit, her zaman bir yaratılışın öyküsüdür. Bir şeyin nasıl yaratıldığını, nasıl var olmaya başladığını anlatır. Mit gerçekten olup bitmiş, tam anlamıyla ortaya çıkmış olan şeyden söz eder. Mitlerdeki kişiler doğaüstü varlıklardır. Özellikle başlangıçtaki o eşsiz zamanda yaptıkları şeylerle tanınırlar. Mitler, onların yaratıcı etkinliğini ortaya koyan ve yaptıklarının kutsallığını ya da yalnızca doğaüstü olma özelliğini gözler önüne serer. Sonuç olarak, mitler, kutsal ya da doğaüstü olan şeyin, dünyaya çeşitli, kimi zamanda heyecan verici akınlarını betimler (Artun 2009: 35).

Her toplumun kendine özgü mitolojisi vardır ve bunlar temsil ettiği topluluğun aynası gibidir. Mitolojiler toplumdan topluma farklılık gösterdiği gibi ortak yanları da çok bulunmaktadır. Mitolojide geçen öykülerin hepsi hayal ürünü değildir. Buna bir örnek verecek olursak, bütün kutsal kitaplarda geçen tufan olayı, aynı zamanda çok eski uygarlıkların mitolojik destanlarında da yer almış, yapılan kazı ve araştırmalar sonucunda da gerçek olduğu ispatlanmıştır (Erdoğan 2007: 3)

Birbirinden çok uzak coğrafyalarda yaşayan toplumlarda nasıl benzer mitler olabiliyor? Aslında mitin özelliğini açıklayan temel soru budur. Farklı toplumlarda, benzer mitlerin olmasının en temel sebebi insanlık kavramının dünyanın neresinde olursa olsun aynı mihver çevresinde dolanmasından kaynaklanmaktadır. İnsani değerler hemen hemen her toplumda aynıdır. Her toplumda ölüm korkulan bir olgudur, her toplumda doğum sevinç kaynağıdır, doğal afetler korkulması unsurlardır. İşte tüm bu sebeplerden dolayı birbirinden hiç haberi olmayan toplumlarda bile benzer mitler verilebilmiştir. Böylelikle de mit bir yaratılış öyküsü halini almıştır. Mit insanların anlamlandıramadığı her

hadiseyi anlamlandırmaya çalıştığı bir hikâyeye dönüşmüştür. Bununla birlikte yaşanan olaylardan ilham aldığı içinde gerçeklik unsuru kazanmıştır.

1.1.2. Mitolojinin Konusu

Mitolojinin temel konusu tanrı ya da tanrısal varlıklar, âlemin ve insanın menşei ve tanrı-âlem, tanrı-insan ya da insan-âlem ilişkileridir (Gündüz 1998: 109). Mitoloji bir nevi egzistansiyalist soruları cevaplandırmaya ve hiyerarşik düzeni oluşturmaya yardımcı olmuştur.

Mitolojiyi diğer sıradan hikâyelerden ayıran en önemli fark onun kutsal olanı anlatmasıdır (Sami 2004: 15). Mitolojinin şahıs kadrosu ya tanrı ve tanrıçalar ya da tanrısal olgulardan oluşmuş ve bir şekilde tanrılarla ilişkisi bulunan şahıslardır. Bu yönüyle mitoloji şüphesiz ki kutsalı anlatan ve gerçek kabul edilen olayları ve kişileri içermektedir.

Tarihte adı geçmeyen artık unutulmuş büyük kahramanlara ait efsaneler, mitolojinin kadrosuna girer. Tarihte yasadıklarını bildiğimiz kişilere ait efsaneler ise destandır. Mitolojinin konusu sadece kahramanlık destanlarından ibaret değildir. Mitolojinin konusu dinler tarihi araştırmaları ile yakından ilgilidir (Ögel 1993: XVII, XVIII). Mitolojik hikâyeler yani mitlerde yer alan kahramanlıklar bile tanrılarla ilgilidir. Kahramanlıkları yapan kişiler ya yarı tanrıdır ya da tanrılar tarafından kendisine güç verilmiş olan kişilerdir. Dolayısıyla mitoloji kutsaldan ve dinden ayrı olarak düşünülemez.

Mitos her ne kadar sanat, sanat tarihi, edebiyat, tarih, psikoloji ve müzik gibi birçok bilim dalıyla ilgili olup onlarla çoğu zaman malzeme alışverişi yapsa da o her şeyden evvel birer dini metindir (Sami 2004: 17).

İlkel mitler, tanrılarının, evrenin, insanların yaratılış ve ortaya çıkışlarının yanı sıra ilk günahı; âlemin kökenini, tanrılarının insanları nasıl cezalandırdıklarını avcılığın ve hayvancılığın başlangıcını, bitkilerin ilk olarak nasıl ortaya çıktıklarını, ateşin elde edilmesini, cinsel hayatın başlangıcını, yeryüzünün ilk çiftini, ilk aileyi, adetlerin,

kurumların, törenlerin, teknik bilgilerin kökenini ortaya koymaktadır (Eliade 2001: 70,71,138).

1.2. Mitin Tanımı

Mit: “Mythe” bir nevi masal, hikâye veya birçok hikâyeler silsilesi demektir; bunlar cinlerden, perilerden, devlerden, ilahlardan, kahramanlardan ve tanrılardan bahseder. Dünyada her milletin böyle hikâyeleri vardır; hatta bazı iptidai kavimler onlara hala inanırlar (Ata 1932: 5). Günümüzde halen mevcuttaki mitolojik sistemlerini koruyarak yarattıkları tanrı ve tanrıçalara inanan, kutsal hayvanı ongunu olan ve bu hayvanlara tapınım gösteren topluluklar vardır. Bu durum mitlerin dinle olan ilgisini yakından göstermektedir. Mitolojik hikâyeler yani mitler dini hikâyeler olduğu için bazı topluluklar halen bu inanç sistemine tabiidir. Başka tanrının varlığını kabul etmek inandıkları mevcuttaki tanrılarını sınırlendireceği için belki de bu tapınımlarından vazgeçememektedirler.

Nuraullah Ata'nın (1932: 6) da dediği gibi mit, insanları doğa olaylarının sebebini araştırmaya sevk eden içgüdüsel bir ihtiyaçtan ortaya çıkmıştır. Bu ihtiyaç medeni insanda olduğu gibi vahşide de vardır. İnsanoğlu yüzyıllardır nereden gelip nereye gittiğini; hayatın ve ölümün ne olduğunu, gökteki yıldızların nasıl oluştuğunu; yağmurun nasıl yağdığını; pınarların yerden nasıl fışkırdığını; fırtınaların niçin kopup ağaçların nasıl yeşerdiğini ve solduğunu vb. gibi birçok hadiseyi merak edip oluşumları hakkında bilgi sahibi olmak istemiştir. Doğada gerçekleşen her şey insanı hem hayrete düşürüp büyük mutluluklar duymasına sebep olmuş hem de ürküp korkmasına sebep olmuştur. İşte insanoğlu anlamlandıramadığı ancak bilgi sahibi olmak istediği her şey için doğaüstü bir güç olduğuna inanmış ve o güçlerin sayesinde doğa olaylarının olduğuna kanaat getirmiştir. İnsanın yaratılışı hakkında, evrenin yaratılışı hakkında, kıyametin kopuşu hakkında hep uzunca hikâyeler yani mitler oluşturarak kendi kutsalını yaratmıştır. İşte bu doğa hadiselerini gerçekleştiren ilâhların, şeytanların, cinlerin yaptıklarını, sözlerini anlatan bu maceraların tümü o kabilenin mitolojisini teşkil eder. (Ata 1932:6).

Türk dünyasında mit ve mitolojinin karşılığı olarak Arapça “ustûre” ve bu kelimenin çoğulu olan “esâtir” terimleri kullanılmıştır. Zaman zaman Farsça “efsane” ve “fesâne” kelimeleri de mit ve mitoloji karşılığı olarak kullanılmıştır. (Çetin 1993: 2).

1.2.1. Mitlerin Özellikleri

Mitlerin ön plana çıkan temel özelliği, kutsala atıfta bulunmalarındır. Başka bir ifadeyle kutsal bir öyküyü anlatırlar. Bu çerçevede mit, evrenin bütününün veya parçalarının yaratılma sürecini anlatır. Mit bir yaratılış öyküsüdür. Bu öykülerde bir şeyin nasıl var olduğu anlatılır. Bu oluşumu veya yaratılışı gerçekleştirenler ise doğaüstü varlıklardır. (Aksoy 2007: 12).

M. Eliade, mitlerin belli başlı özelliklerini su şekilde özetlemiştir:

Öyküler kesinlikle gerçekler, çünkü gerçekle ilgilidirler; mitos tabiatüstü varlıkların yapıp ettiklerinin öyküsüdür; miti bilen insan nesnelere kökenlerinin de bilir, bundan ötürü nesnelere hâkim olup onları istediği gibi yönetip kullanmayı başarabilir; mit, tekrar tekrar hatırlanan ve tekrar tekrar yaşanan bir olgudur; mitin yaratılışla her zaman bir ilişkisi vardır. İnsana has her anlamlı işin örneklerini oluşturur; kökene dönüş sayesinde insan tekrar doğacağını ümit eder. (Eliade 2001: 23)

1.3. Yunan Mitolojisi

Yunan mitolojisi; Yunanca konuşan halkların M.Ö. 2100 dolaylarında Balkanlardan Akdeniz’e ilk göçleriyle başlayan özgün bir kültürel etkileşimin sonucunda var olmuştur. Göç eden bu halkın kökeninin Hint-Avrupa geleneğine dayandığı düşünülmektedir (Dağıstanlı 2009: 108).

Yunanlılardan günümüze kadar gelebilen en eski belge, M.Ö. 9. yüzyılda yaşadığına inanılan Homeros’un İlyada ve Odysseia’sıdır. Bu bilgiye dayanarak Yunan mitolojisinin M.Ö. 1000 yılı dolaylarında Homeros ile başladığı düşünülmektedir (Hamilton 2006: 6).

Derman Bayladı (1995: 13)’de dediği gibi insanoğlu tanrı kavramını ilk algıladığı çağdan itibaren tanrıyı gökyüzüne yerleştirmiştir. İnsanoğluna göre tanrı daima

göklerde. Tanrının makamı gökyüzündedir, O orada ikamet etmektedir. Gök hem yüceliği, hem de sonsuzluğu simgeler. Göksel unsurlar her zaman merak uyandırıp ilgi çektiği için belki de tanrı denince aklımıza hep gökyüzü gelmektedir. Gök ve gökle ilgili olan kavramlar hep daha duru ve temiz olarak addedilmektedir. Bunun sebebi tanrının gökle ilişkilendirilmesi olabilir. Bu yüzdendir ki insanoğlu ister tek tanrıya, isterse birçok tanrıya inansın tanrının yaşadığı yeri hep gökyüzüyle bağdaştırmıştır, tanrısını daima yükseklerde aramıştır. Günümüzde İslamiyet'te bile dua etme sırasında ellerimizi açtığımızda avuç içlerimiz daima gökyüzünü gösterir ve göğe bakarak dua ederiz. Oysa İslamiyet'te Allah'ın mekânı yoktur. Allah her yerdedir, basardır, mekânızdır.

Yunanlıların ilk düşündükleri şey dünyanın nasıl doğduğu, arzın ve göğün, denizin, yıldızların, ziyanın, suyun, havanın, nasıl, nereden teşekkül ettiği oldu. İlim henüz teessüs etmediğinden doğa olaylarının asıl sebeplerini elbette ki bulamazlardı; bunun içindir ki yeri, göğü, suları birer ilâh diye kabul ettiler, onlara birer insan şekli verdiler. Fakat iyi dikkat edilince bu ilk ilâhların geçirdikleri muhtelif maceraların her birinin, doğa olaylarından birinin timsali olduğunu, anlamak kolaydır (Ata 1932: 9).

Nurullah Ata (1932: 10)‘ dan edindiğimiz bilgiye göre ilk başta sadece Kaos yani uçsuz bucaksız feza ile henüz hiçbir şekil almamış, hareketsiz madde vardır. Kaos'tan Gaia yani geniş göğüslü, her şeyin ezeli ve sarsılmaz dayanağı olan toprak çıktı; sonra aşkın esası, bütün unsurları, bütün varlıkları birleşip hayatı doğurmağa sevk eden çekilme kuvvetinin timsali Eros hâsıl oldu.

Gaia ilk ilah diğer bir adlandırmaya göre toprak ana başka hiç kimseye ihtiyaç duymaksızın kendisinden Ouranos'u yaratıp onunla beraber olarak ilk tanrılar kuşağı veya Titanlar olarak bilinen ilk tanrısal aileyi yarattı.

Bulutların ve zulmetin siyah perilerinin timsalleri olan bu devler, babaları Uranüs ile çarpışır ve Uranüs onları Gaia'nın içine atar. Bu duruma şüphesiz ki çok üzülen Gaia, oğullarının intikamını almak için Kronos ile uzlaşır. Kronos'da babası Uranüs'ün hayalarını keserek babasının saltanatına son veriyor ve böylelikle ikinci tanrı kuşağı olarak adlandırılan Kronos'un devri başlıyor. Ancak aynı şey Kronos ile oğlu Zeus arasında da yaşanıyor. Kronos, bir kâhinden edindiği bilgi sonucunda tüm evlatlarını

yutarak kendisinde hapsediyor. Bu defa bu durumu sonlandırmak için Rhea kocası Kronos'a bir tuzak kurarak oğlu Zeus yerine bir taşı yutturuyor. Büyüyen Zeus'ta yıllar önce babasının, yaptığı gibi kendi babasına savaş açarak bu savaşı kazanıyor ve kendi hükümdarlığını ilan ediyor (Tollu 1957: 15). Kolayca anlaşılacağı üzere bunlar insanın ömrüne bağlı olan bütün, hislerin, bütün esasların birer remzidir. Görüldüğü gibi Yunan mitolojisinin oluşumunda daima bir kargaşa ve savaş söz konusudur. Bir önceki tanrısal kuşak kendinden sonra gelen kuşak tarafından yok edilmiştir.

Zeus bu zaferinden sonra kudretini kabul etmeyen son hasımlarını, Gaia ile Uranüs'ün oğulları dört devi (Enkelades, Hiperbios, Efialtes ve Polibostes) de yola getirdi. Bunları Etna yanardağının ve diğer yanardağların dibine zincirle bağladılar (Ata 1932: 14).

1.4. Türk Mitolojisi

Türk mitolojisi, Türk halklarının inanmış oldukları mitolojik bütüne verilen isimdir. Eski efsaneler, Türk halklarının eski ortak inancı Tengricilikten öğeler taşımaktan ziyade sosyal ve kültürel temalarla doludur. Bunların bazıları sonradan İslami öğeler ile değiştirilmiştir (Karakurt 2012: 889).

Yaradılışın başından bugüne yeryüzünde kök salan büyük milletler ve medeniyetler arasında yer alan Türkler, mitoloji ve destanlar noktasında dünyanın en zengin uygarlıklarından biri konumundadır. Mitoloji konusunda Grek, Çin ve Hint uygarlıklarıyla adı ilk sıralarda geçen Türk mitolojisi, bugüne kadar gelen mitosları ve destanlarıyla ağırlığını fazlasıyla hissettirmektedir. (Erdoğan 2007: 3)

Türk mitolojisinin en önemli özelliklerinden biri de etkileşim içerisinde buldukları toplulukların inanç sistemlerinden etkilenmeleri olmuştur. Erdoğan (2007: 41) bu sebeple Türk mitolojisinin şahıs kadrosunun çok zengin olduğunu söylemekle beraber diğer toplumlarında bizim mitolojimizden faydalandığını dile getirmektedir. Erdoğan'a göre bunlardan bir kaçı: bir takım Sümer Tanrıları kendi adlarıyla, bir kaçı da değişik adlarla Keldanlılara geçmiştir ki, büyük Tanrılardan Anşhar, Anu, Enlil, Ea (Enki) bu aradadır.

Çeşitli ilişkiler kurdukları milletlerin inanç sistemlerinden bazı unsurları kendi kültürleriyle harmanlayarak yeniden yorumlamışlardır. Türk milletinin dünyada çok geniş bir coğrafyaya yayılarak yaşadığı göz önüne alınırsa bu durum son derece normaldir.

Bayram Erdoğan (2007: 41) 'a göre Yunan tanrı ve tanrıçalarının içerisinde de Türk mitolojisinden izler bulunduğu düşünülmektedir. Mevcut çalışmada bu izleri bulup benzerliklerini ve farklılıklarını dile getirilmeye çalışıldı. Yapılan okumalar sonucunda her iki mitolojide de benzer pek çok hususun olduğu görüldü. Ancak Türk milleti mi Yunanlardan yoksa Yunanlar mı Türklerden etkilendi bilinmemektedir.

Türklerin yüzyıllar boyunca en önemli komşusu Çinliler olmuştur. Öyle ki Bengü Taşlar 'da bile Çin milletinden bahsetmişiz. Haliyle bizlere ait olan birçok unsur da Çinlilerin yazılı kaynaklarında yer almıştır. Bu bakımdan Türk mitolojisinin en önemli kanıtları Çin kaynaklarında karşımıza çıkmaktadır. Deniz Karakurt (2012: 889) Çin milletine ait olan ve M.Ö. 330 yılından kalan bir yazıda Türk mitolojisinin en önemli efsanelerinden olan Asena efsanesi ile karşılaştıldığını ifade etmektedir.

Türk Tanrıları genel olarak iyilik yapmaktan hoşlanırlar. Mert ve doğrudurlar. İyilik yapmayı, bereket ve bolluk dağıtmayı, adaletli olmayı ana görevlerinden bilirler. Tanrıçaların da birçoğu şefkatli, merhametli ve cömerttirler. Kötülük tanrılarının sayısı çok değildir. Ancak bunların hizmetinde kötü ruhlar, zebaniler, cinler, şeytanlar bulunuyordu; tüm kötülükler bunlar vasıtasıyla yapılıyordu. (Erdoğan 2007: 43)

Yunan mitolojisinde iyi tanrılar kategorisinde olan tanrıların bile zaman zaman insanlara kötülük yaptığı ya da ceza verdiği görülmektedir. Oysa bu durum Türk mitolojisinde yoktur. Türk mitolojisinde iyi tanrılar kategorisinde olan tanrılar hiçbir şekilde insanlara kötülük yapmamaktadırlar yahut ceza vermemektedirler. Fuzuli Bayat (2017: 40) 'dan edinilen bilgiye göre kendisine vaat edilen kurban sunulmayınca bile merhametinden dolayı insanları cezalandırmaya kıyamayan tanrı Ülgen bu işi kötülük tanrısı Erlik Han'a devretmiştir. Ülgen'e sunulmayan kurbanlar için insanları Erlik Han cezalandırmaktadır. Böylelikle insanlar hem Ülgen'e kurban sunmak zorunda kalıyorlardı hem de aracı olan Erlik Han'ın gazabından kurtulmak için Erlik Han'a kurban sunmak zorunda kalıyorlardı.

1.5.Mitoloji, Din ve Ritüel İlişkisi

Mitoloji ile ilgili problemlerden biri mitolojinin din ile olan ilişkisidir. Fuzuli Bayat (2005: 78)'dan öğrendiğimize göre bazı araştırmacılara göre mitoloji dinle birlikte oluşmuştur ve hemen hemen bütün mitlerde dini motifler ve unsurlar mevcuttur. Örneğin; Fuzuli Bayat (2017: 36) 'dan edinilen bilgiye göre Türk mitolojisinde Toybadım adında ve insanların gözyaşından oluşan bir nehir vardır ve bu nehrin üzerinde at kılından bir köprü vardır. Ölen insanların ruhlarının bu köprüden geçmeye mecbur bırakılır. Bu durum İslamiyet'teki Sırat Köprüsü anlayışına benzemektedir.

Bir kısım bilim adamına göre ise mitolojide hiçbir dini unsur bulunmamaktadır. Özellikle ilkel devrin mitleri sadece tabiata bağlı hayat süren insanların hayat hadiseleriyle bilinçsizce münasebetlerinden ibarettir. S. A. Tokarev'e göre ilkel mitlerin öğrenilmesi, en eski mitlerin dinle ilişkisi olmadığını görürüz. (Bayat 2005: 78) Ona göre en eski mitlerde insanoğlu anlamlandıramadığı doğa olaylarını anlamlandırmaya çalışmış ve bunu yaparken de dinle ilişkilendirmemiştir. Sadece zihnindeki soruların cevabına yönelik mitler yani hikâyeler oluşturmuştur.

Mit ile din ilişkisinde S. Tokarev şöyle der: Mitler, dini itikatlarla yalnız belirli dinsel ve sihirsel ayinler aracılığı ile bağlanmaz. Mitolojik mektep mitolojiyi eski bir din gibi düşünür. Taylor'a göre mitlerin oluşmasında genellikle animistik tasavvurlar mühim bir yer tutar. Oysa din, animistik tasavvurlara yer vermez. Ancak mitolojilerin eski dini sistemlerle, özellikle de semavi dinlerle bir paralellik oluşturmasının başlıca sebebi her ikisinin kaynağında kozmik bilginin var olmasıdır. Bunlardan biri sembolik bir dille bilgi sunmakta, diğeri uyarı ve haberdarlık yapmak, sonuç çıkarılması için kozmik hafızadan örnekler sunmaktadır. Her ikisinde de açık bir bilgi yoktur; simge, sembol vardır (Bayat 2005: 78) .

Mitolojide doğa canlı olarak kabul edilmektedir ve doğadaki her unsurun birer tanrısı vardır. Fuzuli Bayat (2005: 78)'ın da bahsettiği gibi mitolojilerde yağmur yağıyorsa bu hadise bir tanrı istedi diye gerçekleşmektedir, bir insan ölüyorsa yine tanrı istemiştir; o sebepten eski insanlar ava giderken, savaşa giderken ya da uzun deniz yolculuklarına çıkacakları zaman hep mevcuttaki durumla ilgilenen tanrıya dualar edip kurbanlar sunmuşlardır. Bunun sebebi tanrının sevgisini kazanarak işlerinin rast gitmesini

sağlamak ve tanrının gazabından korunmak içindir. Dinde her şeyin sahibi ve sorumlusu ise Allah'tır. Allah'tan başka ilah yoktur. Kurban sadece Allah'a sunulur ve Allah'tan niyaz edilir. Âlem üzerindeki her zerreyi Allah yaratmıştır ve her şeyden haberi olan yüce yaratıcı sadece Allah'tır. Dindeki ruh anlayışı da insan ruhuyla ilgilidir. Onun haricinde mitolojilerde olan türden bir ruhtan söz edilemez.

Dini bayram, âdet ve ananelerin tarihini tasvir eden mitlerde, dinî unsurlar mevcuttur. Dinin esasında tabiat hâdiselerinin nasıl oluştuğunun açıklanması, bu hadiseler karşısında insanın acizliği, korkusu ve tapınması, onların ilâhileştirilmesini ve büyük bir kuvvete sahip olmasını sağlamıştır. Birçok mitlerin dini merasimleri açıkladığı malumdur. Merasim uygulayıcıları mitte anlatılan hâdiseleri canlandırır, yani mit icra olunan dramatik uygulamanın öncüsü gibi kabul edilir. Bazı mitler bazı yerlerin menşeyini, kutsallığını vs. özelliklerini açıklar (Bayat 2005: 82).

Fuzuli Bayat (2005: 83)'a göre mit ve dinin genel özelliği her ikisinin de hayal ürünü olmasıdır. Dinde de mitte de bazı durum ve hadiseler açıklanmaktadır. Her ikisinde de bakıldığı zaman görülmeyen kalben varlığına inanılan bir yaratıcıya inanılmaktadır. Bu bakımdan din ve mit benzer sayılabilir.

Fuzuli Bayat (2005: 84)'a göre mitler genellikle iki yöne sahiptir: Birincisi mitlerin gerçekçi-dünyevi yönüdür. Öyle ki, mit herhangi bir eşya veya hadisenin oluşumunu, menşeyini, sebebini açıklar. Genellikle bu konumda olan mitler belirli ağaçların, hayvanların nasıl ve niçin oluştuğunu açıklamaktadır. Özellikle Yunan mitolojisinde genellikle tanrılarla ilişkiye girmek istemeyen tanrıçaların kılık değiştirerek belli başlı ağaç, bitki ve hayvanlara dönüştüğünü anlatan mitler mevcuttur. Bu mitler sayesinde biz o nesnenin oluşumu hakkında fikir sahibi olmaktadır. İkincisi mitlerin dini yönüdür ki, bu metaforik bir şekilde ifade edilen olağanüstü varlıkların oluşumunun ve mistikleşmesinin tarihinden gelir.

1.6. Mitolojinin Diğer Edebi Türlerle İlişkisi

1.6.1 Mit Ve Masal İlişkisi

Mitolojide bir olayı veya eşyayı anlamak için ilk önce olayın veya eşyanın kesin olan kaynağı açıklanır. Mitolojik düşünce yapısında hâdiseye değil, onun meydana çıkma ve

değişme şartı esastır. Mitoloji, dünyanın oluşumunu, vasıtaların biçimlenmesini açıklayan dinamik işaretler sistemidir. Genel olarak ele alınacak olursa mitolojinin asıl manasını, kaosun evrene dönüşümü oluşturur. (Bayat 2005: 86)

Teknolojiden uzak olan ve doğa olaylarını anlamlandıramayan insanoğlunun, anlamlandıramadığı hadiseleri açıklayabilmek için yarattığı hikâyeler bütünü olan mitoloji, insanların yerleşik hayata geçip ilim ve bilimle daha çok uğraşması sonucunda inanırlığını yitirmeye ve hayal ürünü, uydurma metinler olarak görülmeye başlamıştır.

Fuzuli Bayat (2005: 87)'e göre mitin gerçekliğini kaybetme aşamasını şu şekilde gerçekleştirmiştir: Dini ve inançsal içerikli merasim ve ayinlerin, geçit ritlerinin sona ermesi, dini mahiyetin, mitik olayların gerçekliğine inancın zayıflaması; şuurlu uydurmanın gelişmesi, etnografik mükemmelliğin yitirilmesi, mitik kahramanların sıradan insanlarla karıştırılması, mitik zamanın belirsiz zaman devri ile değiştirilmesi, ahlaki değerlerin ve batını bilgilerin zayıflaması veya kaybolması, dikkatin kolektif kıymetlerden ziyade şahsi kıymetler üzerinde yoğunlaşması, evrenden sosyal yaşama geçilmesi, bazı yeni motif ve çevirmelerin getirdiği yetersizlikler vs.

Masalın kaynağı hususunda Mitolojik Görüş'ün temsilcileri olan Max Müller, Sir George Cox, Wilhelm Grimm ve daha sonra Hindolojik Görüş'ü öne süren Theodor Benfey gibi araştırmacılar da masalı, mitin bir uzantısı olarak kabul etmektedirler. W. Grimm'in "Masallar eski mitlerin parçalanmış şekilleridir. Bunlar, ancak içinden çıktıkları mitlerin kesin olarak açıklanmasıyla anlaşılır." şeklinde yaptığı izahat mit ve masalın kökünde bütünleştirildiğini gözler önüne sermektedir (Bayat 2005: 88).

Mitoloji çağından masal dünyasına geçitte bazı önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Mesela devletlerin oluşmaya başlamasıyla beraber mitolojideki tabiat unsurlarının hami ruhlarına veya Batı bilim adamlarının kullandıkları anlayışlarla söylemiş olursak, tanrılarına has roller yavaş yavaş devlet yöneticisi olan hükümdarın üzerine geçer. Halka iyilik yapan veya onları mutsuz eden padişah, tanrının görevlerini üstlenmiştir. Destanda daha belirgin olan devlet yöneticisinin üstün yetenekleri masalda, pasif bir hâle getirilmiştir. Önemli bir yere sahip padişahların bulunduğu masallar olduğu gibi, hiç bir fonksiyona sahip olmayan padişahlar da mevcuttur (Bayat 2005: 87).

Mit ve masalı birbirinden ayıran temel özellik ise mitlerin bir dönem insanı tarafından kutsal kabul edilip gerçekten olan hadiselerden oluştuğuna inanmasıdır. Oysa masal gerçekte olmayan ve olması mümkün görülmeyen bir edebi türdür. Yani masallar kutsal sayılmazken mitler kutsalın hikâyesini anlattığı için kutsal metinlerdir Anlaşıldığı üzere bu iki türün temel ayrım noktası gerçeklik kısmıdır. Mitler gerçek hadiseleri, gerçek kişileri (mitlerin şahıs kadrosunda her ne kadar olağanüstü varlıklar; canavarlar, devler, tanrılar, ruhlar vb. olsa da inandırıcılık yönü baskın olduğu için; kutsalın hikâyesi olduğu için gerçek kişiler olarak ele alabiliriz.) içerirken, masallar gerçek olmayan hadiseleri ve gerçek üstü varlıkları içerebilmektedir. Ayrıca tür olarak değerlendirdiğimizde masallar genellikle mutlu sonla biterken mitlerde böyle bir durum söz konusu değildir. Bunun sebebi de mitin gerçek hikâyelerden oluştuğuna inanıldığı için gerçek hayattaki gibi her zaman mutlulukla sonuçlanmayacağı bilincinden olabilir. Masalarda formel yapılar mevcutken mitlerde formel yapılar yoktur. Masalarda olayların ne zaman gerçekleştiği bilinmezken mitlerde olayların çok uzak geçmişte yaşandığına inanılır. Bu iki türün benzediği husus ise sihir konusudur. Her iki türde de sihir, büyü vardır. Ancak masalarda gerçekleşen büyü geri dönüşü olan büyüdür. Bir cadının yaptığı büyü belirli artlar sağlandıktan sonra bozulabilir iken mitlerde hem geri dönüşü olan hem de geri dönüşü olmayan büyüler mevcuttur. Bir tanrı istediği bir kişiyi başka bir forma dönüştürüp daha sonra onu affetmesi halinde eski şekline geri getirebilirken getirmeye de bilir. Bu durum tamamen sihri yapan varlığın inisiyatifindedir. Diğer bir husus da mekân kavramıdır. Masallardaki mekân, coğrafya belli değildir, hayali mekânlar (Kaf Dağı vb.) söz konusu iken mitlerde yer alan mekânlar gerçekçi mekânlardır. Mitlerde yer alan dağlar, dereler, nehirler günümüz coğrafyasında yer almaktadır.

1.6.2. Mit Ve Destan İlişkisi

Birçok türde olduğu gibi destanların da mitlerden çıktığı doğrultusunda çeşitli fikirler mevcuttur. Türk epik medeniyetinin mitlerle ilişkisi inkâr edilmez bir gerçeklik olsa da destan, bütün yönleri ile halk edebiyatının bir türüdür ve şekillenmesinde mitlerle beraber diğer kültür ürünlerinden de birçok şey almıştır. Başka türlerle kıyaslandığında destanın yapısındaki gerçeği yansıtma, halk hayatını tasvir etme kudreti, romantik, kahramanlık, tarihî, fantastik mitolojik vs. gibi motiflere göre farklılık gösterir, destanın

kökleri ve kaynağı itibariyle mitoloji ile sıkıca bağlantılı olduğu tespit edilmiştir. Bu anlamda destan masaldan daha çok mitlere yakındır. Nitekim masallar mit dünyasıyla ilişkilerini kopardıkları halde destan halen de mit dünyasının içinde yer almaktadır. Destan kahramanı tanrının dünyasında onun himayesindedir. Dağ, orman, yer ruhları onun koruyucularıdır (Bayat 2005: 102).

Destan kahramanları olan hükümdarların vasıfları da mitlerdeki tanrısal vasıflarla benzerlik göstermektedir. Bu da hükümdarın, hükümdarlığının kut anlayışı ile gelişinden kaynaklanmaktadır. Hükümdarın tüm vasıflarını mevcutta inanılan tanrı ona vermiştir. Aslında hükümdar bir nevi tanrının dünya üzerindeki elçisi konumundadır.

Destan, mitolojide gerçek diye kabullenmiş kavramları masal gibi gözden çıkarıp onun modelinden faydalanarak gelişen bir tür değildir. O, mitolojinin gerçeğe inandırma geleneğini kabul etmiştir; fakat yeni devrin gerçeklerine destan biraz yaklaşmıştır. Yani inanılmaz olanla inanılabilecek nitelikler yer değiştirmiş, böylece de mitolojik devrin yerini kahramanlık devri almıştır. Bu manada kahramanlık devrinin, tarihte meydana gelmiş savaşları yansıtmaması, destan kahramanının tarihî şahısla özleştirilmesi de dikkatten kaçmamalıdır. Destan tarihe yakınlığı, tarihî olayları yansıtmaması açısından halk edebiyatı türleri içinde ilk sırada yer alır (Bayat 2005: 103).

Mit- masal ilişkisinde olan ayrımlar, mit-destan ilişkisinde bu kadar çok değildir. Mit ve destan birbirine daha çok benzemektedir. Her iki türün de inandırıcılık yönü vardır. Mitin inandırıcılığının destana göre daha çok olduğunu çünkü mitin kutsalın hikâyesi olduğunu unutmamamız gerekmektedir. Her iki türde de olaylar uzak geçmişte yaşanmakla beraber mitin geçtiği dönem destana göre daha uzak bir dönemi kapsamaktadır. Her iki türde de mekân belirlenebilir, gerçekçi mekânlardır. Mitlerde yer alan dağlar, dereler, nehirler günümüz coğrafyasında yer almaktadır. Destanların konusu kahramanlık konuları ile sınırlı iken mitin konusu daha geniştir. Mit insanın anlamlandıramadığı tüm olayları anlamlandırma çabası sonucunda ortaya çıktığı için her şeyle ilgili hikâyelere rastlanabilir. Her iki türde de formel yapı yoktur. Her iki tür de millidir. Destan da mit de olduğu coğrafya üzerinde yaşayan milletlere ait özellikler içerir. Destanların şahıs kadrosu hükümdarlar, kağanlar, devlet büyükleri iken mitlerin

şahıs kadrosu tanrılar, tanrıçalar, periler, ruhlar, devler vb.dir. Destanlarda sihir yoktur, destanlarda kutsallık yoktur.

1.6.3. Mit Ve Efsane İlişkisi

Efsane terimi dilimize Farsçadan girmiştir. Batı dillerinde Latince “legendus” kökünden çıkan “legenda, legend, leggenda, leyanda” vb. kelimeler, efsane kavramının karşılığı olarak kullanılmaktadır. Bununla birlikte Almanca “sage”, Yunanca “Mythe/ mythos”, Arapça “ustûre, esâtir” terimleri de kullanılmaktadır (Artun 2009: 93).

Yunan kökenli mit anlayışının Türk halk edebiyatına girmediği bir çağda efsane, kısmen de olsa bu anlayışı karşılamaktadır. Bu bağlamda bugün efsaneden farklı olarak esâtir denildiği zaman mit anlaşılmaktadır. Her iki türün de temel konusunda olağanüstü hadiseler ve mucizevi olaylar vardır. Mitler gibi efsaneler de fantastik unsurlarla doludur (Bayat 2005: 119).

Efsanelerin de mitler gibi inandırıcılık yönleri vardır; ancak bu inandırıcılık mitle kıyaslandığında daha azdır. Her iki türde de zaman kavramı kesin değildir. Efsanelerdeki mekân da mitte olduğu gibi günümüz coğrafyasında geçmektedir. Her iki türde konu bakımından oldukça geniştir. Her iki türde de formel yapı yoktur. Efsanelerin şahıs kadrosu gündelik hayattaki kişilerken yukarıda da değindiğimiz gibi mitlerin şahıs kadrosu olağanüstü varlıklardır. Efsanelerdeki olaylar yakın geçmişte içerirken, mitlerdeki olaylar çok uzak geçmişte yaşanmıştır. Mitler tamamen kutsal hikâyelerdir, efsanelerin tamamı kutsal olmamakla beraber kutsal sayılan efsanelerde mevcuttur. Efsanelerdeki büyü de geriye dönüşü olmayan bir büyüdür.

BÖLÜM 2: KARŞILAŞTIRMALI TÜRK ve YUNAN MİTOLOJİSİ

Çalışmanın bu bölümde Türk mitolojisindeki tanrılar, tanrıçalar ve diğer unsurlar ve Yunan mitolojisindeki tanrılar, tanrıçalar ve diğer unsurlarla mukayese edilmiştir.

2. 1.Tanrılara Ait Olan Mitler

Çalışmanın bu bölümünde mukayese yapılan tanrılar alfabetik sıraya göre dizilmiş olup bilinirliği daha fazla olmasından mütevellit madde başı olarak Yunan tanrıları alınmıştır. Öncelikle tanrılara ait bilgiler ve mitler verildikten sonra mukayese yapılmıştır.

2.1.1. Uzay Miti

Aether: İlk tanrılardandır. Genellikle yüksek gökyüzü, uzay ve cennetin tanrısı olarak düşünülmüştür. Hesiodos'a göre Aether, Erebus ile Nyks'in çocuklarıdır. ([http://www.turkcewiki.org/wiki/Aether_\(mitoloji\)](http://www.turkcewiki.org/wiki/Aether_(mitoloji)), (5 Kasım 2018)).

Erlig Han: Türklerde uzay tanrısıdır. Yıldızlardan, göktaşlarından ve gök nesnelere sorumludur. Adının gezegenlerden birisine Satürn ya da Venüs'e verildiği düşünülmektedir. İsmi Erlik olarak da söylendiği için Türk mitolojisindeki yeraltı tanrısı olan Erlik ile karıştırılmaktadır. Gökyüzünde kayan yıldızlardan da Erlig Han sorumludur (Karakurt 2012: 312).

Her iki mitolojide de uzay tanrısı konumunda birer tanrı bulunmaktadır. Yunan mitolojisinde uzaydan sorumlu olan tanrı Aether'dir ve bu tanrı hakkında yeterli mit yoktur. Türk mitolojisindeki uzay tanrısı ise genellikle yeraltı tanrısı ile karıştırılmakta olup bu tanrı hakkında da yeterli bilgi yoktur. Ancak her iki mitolojide de uzay tanrısı olması insanoğlunun daha o zamanlardan beri uzayı merak edip orada olan olaylardan da bir tanrının sorumlu olduğunu düşünmesi şaşırtıcıdır.

2.1.2. Lütuf Miti

Agathos Daimon: Bereket boynuzu ve yay taşıyan bir delikanlı formunda tasvir edilen, toprağa bereket, şehirlere lütuf getiren lütuf tanrısının adıdır (Öztürk 2009: 38).

Baktı Han: Türk mitolojisindeki lütuf tanrısıdır. Paktı Han olarak da bilinmektedir. Tanrı Ülgen'in oğlu olarak bilinmektedir. Bu tanrının yeryüzündeki iyiliklere vesile olup insanlara lütuflar da bulunduğu inanılmaktadır. Şor Türkleri güz mevsiminde Baktı Han şerefine 'Paktıgan' olarak anılan bir tören yapmaktadırlar (Karakurt 2012: 150).

Bu iki tanrı değerlendirildiğinde ikisi hakkında da yer aldıkları mitolojik sistem içerisinde oldukça az bilgiye ulaşıldığı görülmektedir. Her iki mitolojik sistem içerisinde de lütuf tanrılarının olması ve bu tanrılar hakkında bu denli az bilginin olması gözden kaçmamaktadır.

2.1.3. Irmak Miti

Akheloos: Aitolia'da Yunanistan'ın en büyük ırmağı ve aynı zamanda bu ırmağın tanrısıdır. Akheloos, kardeşleri olan üç bin ırmak tanrısının en büyüğü sayılan bir tanrıdır. Farklı efsaneler, Akheloos'u bazen Güneş'in ve Yer'in oğlu ya da Poseidon'un oğullarından biri olarak gösterir. M.Ö. 6. yüzyılda Etruria'da Akhlae adıyla bilinmekte ve sakallı ve boynuzlu olarak tasvir edilmektedir (Öztürk 2009: 56).

Aristaios: Tesalyalı ırmak tanrısıdır. Peneus'la Lapithler kralı Hypseus'un kızı Nympha Kyrene'nin oğludur. Kyrene, bir gün Peliou vadisinde avlanırken Apollon onu gördü ve altın arabasıyla Libye'ye kaçırdı. Kyrene, orada, Apollon'a, Aristaios adında bir oğul verdi. Çocuk doğduğu zaman, Apollon, onu büyükannesinin annesi Gaia'ya ve Mevsimler'e emanet etti. Bir başka varyantta ise, Aristaios'u Kentauros Kheiron büyüttü. Daha sonra, Mousalar, ona tıp ve kehanet sanatını öğreterek, Aristaios'un eğitimini tamamladılar ve Tesalya'da Phthia ovasında otlayan koyun sürülerinin bakımını ona verdiler. Nymphalar, Aristaios'a sütçülüğü, arıcılığı ve bunun yanı sıra bağcılığı öğrettiler. Aristaios da, tanrıçaların kendisine öğrettiklerini insanlara öğretti (Grimal 1997: 95).

Aristaios, Kadmos'un Autonoe ile evlendi ve Aktaion adında bir oğlu oldu. Avla ilgili birçok icat, özellikle ağ ve hendek tuzakları, Aristaios tarafından icat edildiği düşünülür. Aktaion da, büyüünce babası gibi avcı olacak ve bu yüzden hayatını kaybedecektir (Grimal 1997: 95).

Vergilius, Aristaios'un bir gün Orpheus'un karısı Eurydike'yi ırmak boyunca nasıl takip ettiğini anlatır. Kaçarken, Eurydike'yi yılan sokar ve Eurydike ölür. Bu ölüm, tanrıların öfkelenmelerine yol açar ve tanrılar, Aristaios'un arılarına bir salgın hastalık bulaştırarak onu cezalandırırlar. Umutsuzluğa kapılan Aristaios, Peueios'un suları altında kristal bir sarayda yaşayan annesi nympha Kyrene'den yardım ister. Annesinin huzuruna kabul edilen Aristaios, ondan değerli öğütler alır. Kyrene, Aristaios'a başına gelen felâketin nedenini, ancak deniz tanrısı Proteus'un söyleyebileceğini bildirir. Aristaios, Proteus'a sormaya gittiğinde, onu, Poseidon hesabına baktığı fok sürüsünün ortasında, bir kayanın üstünde dinlenirken yakalar. Proteus'un uykuda obuasından yararlanarak onu zincire vurur ve böylece cevap vermek zorunda bırakır; çünkü Proteus, soru soranlardan hoşlanmayan bir tanrıdır. Ama bu kez Aristaios'a, tanrıların onu Eurydike yüzünden cezalandırdığını söyler ve yeni oğullarını elde etmek için ne yapması gerektiğine dair ona öğütler verir (Grimal 1997: 95).

Aristaios'un Arkadhia ordusunun başında, Dionysos ile birlikte Hindistan seferine katıldığı da rivayet edilir. Sirius yıldızının yılın en sıcak günlerini getirdiği mevsimde, Kykladlar'ı kırıp geçiren bir veba salgını sırasında, bu ülkenin insanları, Aristaios'tan bu felâkete bir çare bulmasının islediler. Aristaios, babasının emriyle zavallıların yardımına koşmayı kabul etti ve Keos'a yerleşti. Orada, Zeus için kocaman bir sunak yaptırdı ve her gün dağlarda Sirius'la Zeus'a adaklar sundu. Aristaios'un dualarından etkilenen Zeus, atmosferi serinleten ve kötü havayı defeden meltem yelleri gönderdi. O zamandan beri meltem yeli, sıcak mevsimlerde ortaya çıkar ve Kykladlar'ın havasını temizler (Grimal 1997: 96).

Aristaios, Arkadhia'ya arıcılığı getirdi. Bu nedenle, orada kendisine büyük bir saygı gösteriliyordu. Ayrıca, Kyrene'nin ülkesi Libye'de çok saygı görmekteydi; çünkü söylendiğine göre, annesini görmek için gittiği Libye'ye Silphion adında, ilaç ve baharat çıkarılan değerli bir bitki dikmişti (Grimal 1997: 96).

Yayık Han: Türk mitolojisindeki ırmak tanrısıdır. Bu tanrı değişik Türk boylarında Cayık, Tayık yahut Dayık Han şekillerinde de adlandırılmaktadır. İrmaklardan ve göllerden sorumlu olan tanrının, on yedi adet ırmağın birleştiği yerde yaşadığına inanılmaktadır. İrmaklara, rüzgârlara ve sulara hükmeden bir tanrıdır. Bu tanrının su

yılanı veya su ejderi kılığına girebildiğine inanılmaktadır. Ülgen'in habercisi olduğuna inanılan bu tanrını insanları kötülüklerden koruduğuna da inanılmaktadır (Karakurt 2012: 824) Tanrı Ülgen ile insanlar ve kamlar arasındaki en önemli aracı ve yardımcı iyi bir ruhtur (Turan vd. 2015: 51). Görüldüğü gibi Yayık Han'ın tam anlamıyla bir tanrı mı yoksa ruh mu olduğuna dair farklı görüşler mevcuttur.

Kenarı kızıl buluttan dizgini ebemkuşağından kamçısı şimşek olarak tarif edilir. Dağ başlarında oturur (Yakaryılmaz 2009: 14). Ülgen, onu İnsanları kötülüklerden koruması ve canlılara hayat vermesi için gökten yeryüzüne indirmiştir (Kaya 2007: 38). Kendisine Yayık Kaldırma adı verilen saç törenleri yapılır. İlkbaharda davarların ve atların avuzları yani ilk sütleri ile bulgur karıştırılarak yapılan lapalar ırmaklara saçılır. Şamanlara düşünsel yolculuklarında yardım ettiğine de inanılmaktadır (Karakurt 2012:824). Yaşar Çoruhlu (2012: 31)'e göre Yayık Han için yapılan bu uygulama ilkbaharın gelişini kutlamak için yapılan törenlerle de ilgilidir.

İrmak tanrısı olan Yayık Han'ın Tufan'dan sonra gökyüzüne çıktığı söylenir. Ayrıca ırmaklar taşıdığı zaman ona istinaden "Yayık sudan çıktı" denmektedir (Uslu 2016: 337).

Altaylara göre Ak Yayık gök tanrılarının habercisi, Sarı Yayık ise yeryüzü tanrılarının habercisidir. Kazak ve Kırgız söylencelerinde Tepegöz'ü kör eden kahramanın adı da "Yayık" (Jayık) olarak geçer. Cayık'ın insanları kötülüklerden koruduğuna da inanıldığı için "koruçu/ kuruçu" (koruyucu) olarak nitelenir (Uslu 2016: 217).

Yayın Han, şamanların histerik yolculuğunda oldukça önemli bir yere sahiptir. Yaşar Çoruhlu (2012: 31)'den edinilen bilgiye göre Yayık'ın rehberlik etmediği şaman törenlerinde şamanın göklere çıkamayacağı inancı hâkimdir.

Anohin'in tespitine göre Yayık'a beyaz kumaşla tasvirler yapılır ve bu tasvirlere baş, kulak, kol, ayak, kuyruk eklenip ayaklarına kırmızı şeritten kurdeleler dikilir. Bu şekilde hazırlanan Yayık tasvirleri beyaz kıldan bir iple, tören yapılacak yerde bulunan iki kutsal kayın ağacının arasına asılır. Günümüzde, Anadolu'nun pek çok yerinde ağaçlara çaput ve bez parçası asarak dilekler dilemenin ve çeşitli ritüellere dayanan uygulamanın kaynağı, bu tür törenlere dayandırılabilir (Turan vd. 2015: 51)

Elaide, Yayık Han için “Denizlerin Efendisi” demektedir. (Çoruhlu 2012: 31).Bu ifadeden anlaşıldığı üzere Eliade, Yayık Han’ı ırmak tanrısı olmaktan öteye götürerek deniz tanrısı konumuna getirmektedir.

Türk mitolojisinde ırmak tanrısı olarak karşımıza sadece Yayık Han çıkmaktadır. Oysa Yunan mitolojisinde ırmak tanrısı olarak bir sürü tanrı mevcuttur. Hemen hemen Yunanistan’da yer alan bütün ırmakların birer tanrısı vardır. Türk mitolojisinde ise ırmak, nehir vb. doğa unsurlarının hepsinde orayı koruduğuna inanılan koruyucu ruhlar olmakla beraber tanrı olarak sadece Yayık Han anılmaktadır. Mevcut çalışmada konuyu hem sınırlandırmak hem de karışıklığa mahal vermemek için Yunan mitolojisinde ırmak tanrısı olarak sadece Aristaios ile Akheloos’u alınmıştır.

Yunan mitolojisindeki ırmak tanrılarının görevi yaşadıkları ırmakları koruyup kollamakken, Yayık Han mevcuttaki bütün ırmakları koruyan bir tanrı konumundadır. Bununla birlikte Yayık Han’ın ırmakları korumaktan çok daha önemli bir görevi Ülgen’in habercisi olmasıdır. Şaman ile Ülgen arasındaki iletişimi sağlayan tanrı konumundadır. Bu durum Yunanlı ırmak tanrılarında olmayan bir hadisedir. Yayık Han bu şekilde değerlendirildiğinde Yunan mitolojisindeki Hermes hatta Helios ile benzerlik göstermektedir. Hermes’de Zeus’a haber getiren bir tanrıdır. Helios ise başlı başına haberci tanrı olarak bilinmektedir. Hermes Zeus’un oğlu oluşuyla, Yayık Han ise Ülgen’in oğlu oluşuyla da birbirlerine benzemektedir. Ancak biz çalışmamızda Yayık Han’ın koruyucusu olduğu doğa unsurundan yola çıkarak onu ırmak tanrısı olarak sınırlandırıp, Yunandaki emsalleri ile mukayese etmeyi uygun gördük.

2.1.4. Işık Miti

Apollon: Apollon, gün ışığını temsil eden bir tanrıdır. Babası Zeus yani ışığın geldiği gök, anası ise şafağın doğduğu geceyi temsil eden Lato’dur. Apollon, Artemis ile ikiz kardeşler (Tollu1957: 34).

Apollon'a bağlanan birçok sıfat vardır. En başta parlak anlamında Phoibos; ışıklı anlamında Lykeios; sarışın anlamında Ksanthos; altın saçlı anlamında Khrysokome; ok taşıyan anlamında, Toksophoros; gümüş yaylı tanrı anlamındaysa Argyrotoksos denmektedir. (Bayladı 1995: 62).

Hesiodos'un bildirdiğine göre Leto, Zeus'un Hera'dan önceki eşidir. Ancak ne var ki Leto, Hera'yı kıskanacağı yerde Hera, Zeus'u deliler gibi Leto'dan kıskanmaktadır. Öyle ki Leto tanrısal ikizlere Apollon ve Artemis'e hamileyken Hera, Leto'nun dünya üzerinde doğum yapmaması için deli gibi kovalamaktadır. Kendisinin kovalaması yetmiyormuş gibi bir de tanrıçanın peşine Python ejderhasını takmıştır. Doğum vakti yaklaşan Leto kıvrım kıvrım kıvrılarak doğum yapacak bir yer aramaktadır ve tanrıçanın bu acınası halini gören Poseidon, kardeşinin karısına acıyarak üç dişli yabasını denize vurmasıyla beraber yüzen bir ada çıkartır. Bunun üzerine Leto, Zeus tarafından geçici bir süreliğine bildircına dönüştürülerek bu yüzen adaya yani Delos Adası'na uçar. Delos adasına bildircin olarak giden Leto bu adada bir zeytin ağacının gölgesinde tanrısal ikizleri yani Artemis ile Apollon'u dünyaya getirir. Tanrısal ikizlerden ilk doğan Artemis'tir ve doğumunun hemen ardından annesine Apollon'u doğurması için yardım etmiştir. Apollon da dünyaya geldikten sonra yüzen ada olan ve bildircin adası anlamına gelen Delos Adası'nı zincirlerle denizin dibine bağlayarak sabit kılmıştır (Bayladı 1995: 62).

Apollon doğduktan sonra annesi Leto onu temiz suyla yıkayıp ardından hemen kurdeleler ile kundaklayıp temiz bezlere sardı ve yasa ve adalet tanrıçası olan Themis, bebeğe annesinin sütü yerine ölümsüzlük içkisi olan nektardan içirip tanrıların yemeği olan ambrosia yedirdi. Ardından Apollon hemen yetişkin bir insanın gücü ve kuvvetine sahip oldu (Agizza2001: 43).

Derman Bayladı (1995: 62)'den edinilen bilgiye göre Apollon yetişkin bir bireyin gücüne kavuştuktan sonra ilk olarak hemen annesinin peşini ardı sıra kovalayan Python ejderhasını öldürmeye gitmiş.

Apollon doğumunun dördüncü gününden sonra demirci tanrı Hephaistos'un kendisi için yaptığı oku ve yayı kuşanarak annesinin amansız düşmanı olan Python ejderhasını öldürmek için bu canavarın yaşadığı yer olan Parnassos Dağı'na gitmiştir ve ejderhayı oklarıyla ağır bir şekilde yaralamıştır. Ejderha çaresizce eşi olan Delphyne'nin adının verildiği şehir olan Delphoi'ye giderek toprak ananın tapınağına sığınmış ve burada kurulmayı beklemiştir. Ancak Apollon ejderhanın peşini bırakmayarak bu tapınakta öldürmüştür. Toprak Ana olan biteni baş tanrı Zeus'a anlattıktan sonra Apollon'a bu

işlediği günahtan arınması için Tempe'ye gitmesini emretmiştir. Zeus ölen ejderha anısına da Pythia Oyunları adını verdiği oyunlar düzenlemiştir. Apollon ise babasının emrini yerine getirmek üzere Tempe'ye gitmek üzere yola çıkmamıştır, onun yerine kız kardeşiyle beraber Aigialaia'ya gitmiştir. Ancak buradan hoşlanmadığı için Girit'teki Tarrha'ya gelerek burada Kral Karmanor tarafından günahlarından arındırılmıştır (Graves 2010: 92). Burada görüldüğü gibi Yunan mitolojisinde tanrılar bile günah işleyebilmekte ve bu işledikleri günahtan kurtulabilmek için kendilerini arındırma çabası içerisine girmektedirler.

Apollon, annesini çok seviyordu. Belki de bu kadar çok sevmesinin sebebi genç tanrıçanın çocuklarını doğurabilmek için acılar içinde bir yer araması olabilir. Apollon annesinin kendisine her ihtiyaç duyduğu vakit onun yardımına koşuyordu. Zaten sırf annesinin intikamını almak için daha doğar doğmaz Python ejderhasını öldürerek günaha girmişti.

Apollon'un annesine yardım ettiği mitlerden biri de şu şekildedir: Tityos erkekliğine düşkün olan bir devdir ve bu dev Leto'nun amansız düşmanı olan tanrıça Hera tarafından kışkırtılarak koruluk bir alanda dinsel görevlerini yerine getirmeye çalışan tanrıça Leto'ya saldırmaya yeltenmişti. Tanrıça Leto, bu durum karşısında öyle tiz çılgınlıklarla bağırıyordu ki tanrısal ikizleri Artemis ve Apollon annelerinin bu yardım çılgınlıklarını duyar duymaz savaş silahlarını kuşanıp hemen yardıma koştu. Tanrısal ikizlerin yaylarından çıkan oklar altında can veren devin cezası burada bitmemişti. Tityos, Tartaros'ta acı çekmeye de mahkûm edilmişti. Zeus'un oğlu olan bu dev babası tarafından kolları ve bacakları tarafından toprağa sıkıca çakılı kalacak şekilde yaşamaya mahkûm edilmiştir (Agizza 2001: 45).

Apollon tanrıların en yakışıklısı olarak anılmaktadır ve tıpkı babası Zeus gibi de çapkınlığıyla ün salmıştır. Derman Bayladı (1995: 64)'nın dediğine göre aynı babası gibi birçok ölümlü ve ölümsüz kadınla aşk ilişkisi yaşamıştır. Ancak bu yakışıklı tanrının en bilindik aşk miti Daphne adındaki peri kızıyla olanıdır. Hikâyeye göre Daphne, Thessalia'da bulunan Peneus ırmağının kızıdır ve babası kızından çocuk sahibi olmasını ve dede olmayı istemektedir. Ancak babasının bu istekleri karşısında Daphne babasına yalvararak "Zeus baba nasıl ki Artemis'e sonsuz bakirelik bağışladıysa, sen de

benden bu lütfü esirgeme babacığım" demektedir. Bu isteğini babası kabul ettikten sonra da genç peri kendisini ibadete vermiştir. Ancak Daphne'nin güzelliği onu gören herkesi kendisine âşık edecek türdenmiş ve Apollon bir görüşte bu peri kızına âşık oluvermiş ve kızın bu güzelliği karşısında ona sahip olma isteğiyle yanıp tutuşmaya başlamış tanrı. Peri kızı Daphne, Apollon'un bu kötü niyetli bakışlarını görünce hemen kaçmaya başlamış büyük bir korkuyla ve tanrı Apollon ise peri kızının peşine düşerek yalvarmaya başlamış:

"Dur, kaçma lütfen güzel peri! Aşkım beni düşürdü senin ardına. Koşma da düşüp berelenmesin nazik bedenin, senin acına dayanamam sonra. Bir dağlı, bir öküz ya da koyun çobanı değil seni kovalayan kişi. Delphoi toprağının, Klaros'un, Tenedos'un, Patara'daki kral sarayının, efendisi olarak bilinirim ben. Zeus babamdır benim. Geçmiş, hali hazır, gelecek biliniyorsa hep benim sayemdedir bu..."

Ancak Daphne, Apollon'un sözlerine ikna olmuyormuş ve kaçarken gittikçe gücü tükeniyormuş güzel perinin. Öyle ki artık tanrı Apollon'un nefesini ensesinde hissetmeye başlamış ve babası ırmak tanrısı olan Peneu'ya yalvarmaya başlamış genç peri:

"Eğer sen bir tanrıysan ve de tanrısal gücün varsa gel benim yardımına babacığım! Değiştir benim biçimimi bana acı veren bu güzelliğimi alarak benden!"

Genç perinin duası üzerine hemen oracıkta kol ve bacakları uyuşmaya başlamış, göğsü ince bir kabukla örtünmeye başlamış, uzun saçları yapraklarla kapanmaya başlamış, kolları dallara dönüşerek uzamaya başlamış ve bacakları toprağın içine kök salmaya başlamış. Genç perinin yüzü bu dal ve yaprak yığınları arasında görünmez olmuş ancak güzelliğinin ışığı hiçbir zaman kaybolmamış (Bayladı1995: 64,65).

Güzel perinin kılık değiştirmesinin ardından Apollon ise dallarını, yapraklarını sevmeye başlamış bu güzel perinin ve taze oluşan kabukların ardından halen bu güzel perinin kalbinin attığını duyabiliyormuş tanrı. Apollon daha sonra genç periye:

"Karım olamadın ama ağacım olacaksın hiç değilse ve taç gibi taşıyacağım seni başımda. Lirimi sen süsleyeceksin, ok kılıfımı yine sen. Zafer kazanmışların sen

olacaksın tacı. Nasıl ki genç kızlık saçlarına makas zarar vermemişse, yemyeşil yapraklarını da zalim kış dökemeyecektir yere. Her mevsimde güzelliğinin süsü olacaktır yaprakların. Senin adın "Defne"dir bundan böyle." Demiştir ve mite göre işte defne ağacı bu şekilde oluşmuştur (Bayladı1995: 65).

Ai Tojon, Ay Toon: Sibiry'a'da yaşayan Yakut halkının inanışında ışık tanrısının adıdır. Kozmik ağaca tünemiş iki başlı bir kartal olarak tasvir edilir. Aynı zamanda doğum ve bitkilerin büyümesinden sorumlu bereket tanrısı olarak da kabul edilir (Öztürk 2009: 47).

Kuyaş: Türk mitolojisindeki güneş tanrısıdır. Güneş'in doğduğu yön olan doğu saygıyı hak eder (Karakurt 2012: 519). Celal Beydilli (2004: 227)'den edinilen bilgiye göre eski Türk kavimleri güneşi üç yahut dokuz defa selamlarmış. Dokuz sayısının güneşin simgesi olduğuna inanılmaktadır ve bu sebepten Göktürk kağanları güneşe benzetilir ve bir keçe üzerinde güneş yönünde dokuz kez döndürülür. (Yakaryılmaz 2009: 26).

Türk milletinde hükümdarların otağlarının kapısı daima doğuya bakar ve evlerin kapıları da doğuya açılır. Kuyaş Han'ın göğün yedinci katında oturduğuna inanılmaktadır (Karakurt 2012: 519). Altaylılara göre güneş ana, ay atadır (Kaya 2007: 37). Bu şekilde bakıldığı zaman Kuyaş bir tanrıça olarak düşünülebilir ancak dünya üzerindeki hemen hemen bütün toplumlarda güneş hem evreni aydınlatan bir ışık kaynağı hem de yaydığı sıcaklık ile bir ısı kaynağı olarak görüldüğü için genellikle eril kişilikle ilişkilendirilmiştir. Türklerin yaratılış destanının bir başka örneğinde gökyüzünün yedinci katında "Gün Ana"nın yaşadığına inanılmaktadır (Beydilli 2004: 227).

Yakutlara göre güneş ve ay iki kardeştir; ikisi de tanrıdır. Bu yüzden Şamanlar elbiselerine güneşin sembolü olarak, demir veya gümüş halkalar takarlar (Kaya 2007: 37).

Türkiye'de güneşin kız, ayın erkek; bazı yerlerde kardeş, bazı yerlerde de karı koca olduğuna inanılır. Alevi-Bektaşî inanışlarında ise güneş, Hz. Muhammed; ay, Hz. Ali olarak belirtilir (Kaya 2007: 37).

Tunceli'de ay ve güneş, bacı kardeşlerdir. Güneşin, gece ve gündüz dönüşümlü olarak doğalım önerisine ay, gece doğmaya korkacağını belirterek karşı çıkmıştır. Güneş de ona ışıklarını vereceğini, korkmamasını söylemiştir. Bir başka Tunceli efsanesinde de, kızgın güneş bacının, hamur yumağını ayın yüzüne çarptığı ve ayın üzerindeki siyahlığın bu sebepten oluştuğu anlatılır (Kaya 2007: 125).

Bir Sivas efsanesinde, ay erkek, güneş kızdır, birbirlerine âşıktırlar, evlenmeye karar verirler. Onların birbirlerini sevmelerini kıskanan bir "cazı karısı" aralarına girer, yanlış bilgiler vererek güneşi aydan soğutur. Ay ise olan bitenden habersiz güneşin etrafında dolanır. Bir gün, güneş aya, boşuna peşinde dolaşmamasını, onunla evlenmeyeceğini söyler. Bu sözlere anlam veremeyen ay da, kıyamete kadar ondan ümidini kesmeyeceğini, bir gün suçsuz olduğunu anlayacağını der. Ayla güneşin ilişkileri sona ermiş fakat ay, güneşi her "on beşlemesinde" hasretle görmek istermiş. Güneş de onun gözüne parmaklarını uzatarak kendisini görmesini engellemiş. İnsanların güneşe bakamayışlarının sebebi de buymuş. Güzel bir kız olan güneş, kendisini göstermemek için insanların da gözüne, ışıktan parmaklarını uzatırmış (Kaya 2007: 125).

Ulukun: Türk mitolojisindeki ışık tanrısıdır. Ulukoyun olarak da söylenir. Yeryüzüne aydınlık sağlar (Karakurt 2012: 778).

Altay Türk düşüncesine göre, insanları korumakla yükümlü olan "Suyla" adlı ruh da güneşin kırıntılarından yaratılmıştır. Türk şaman dualarında, yiğitlerin güneş ve ayın desteğinden yararlandıkları söylenir. Türk destan geleneğine göre yiğitler yemin ederken. "Güneş bizi korur" derlerdi (Beydilli 2004: 27).

Ateş de yerde güneşin temsilcisidir. Şamanlara göre güneşin ve ayın tutulmasının sebebi kötü ruhların onları yakalayıp karanlık dünyalarına sürüklemeleridir. Bunları kötü ruhlardan kurtarmak için bağırır çağırır, davul çalarlar. Benzer inanışlara Türkiye'de de rastlanır. Güneş ve ay tutulduğu zaman gürültü yapılır. Güneşin ilk ışıklarıyla evin, dükkânın kapısı açılır ki güneş, uğur ve bereket getirsin (Kaya 2007: 37).

"Antalya Sıcağı" başlıklı efsanede, dışarıdan gelen bir kavmin, "geçim olmayınca" Antalya'nın şehir merkezinden köylere gönderildiği, fakat burada da yanlış hareketleri ve ahlak, din anlayışı farklılıkları olunca, yerli halkın şikâyetçi olduğu, ermiş bir kişiye

müracaat ettikleri anlatılır. Bu ermiş kişi kendisinin başa çıkamayacağını, "Ancak Güneş Tanrısı'na, yani güneşten rica edelim. Güneş Tanrısı ancak onların hakkından çıkar." diyerek, halkı güneşe yönlendirir. Sonra daha önce hiç olmayan çok kavurucu sıcak oluşur. Antalya'nın sıcaklığının kökeninin anlatıldığı bu efsanede, konumuzla ilgili en önemli unsur, güneşin bir tanrı gibi görülmesidir. Fakat bu inanışın da çok eskilerde kalmış olduğu bu olayların eskiliği vurgulanarak belirtilmiş olur (Kaya 2007: 103).

Yunan mitolojisindeki Apollon güzel sanatların, güneşin, müziğin ve kehanetin tanrısı konumundadır. Görüldüğü gibi tanrı Apollon'un hükümdarlık alanı oldukça geniştir. Biz çalışmamızda bu tanrıyı güneş tanrısı olma vasfıyla ele alarak değerlendirmeyi uygun gördük. Diğer hâkimiyet alanlarıyla ilgili bilgiyi çalışmamızda ilerleyen kısımlarda değinerek açıklamayı daha uygun gördük. Bu kapsamda Yunan mitolojisinde Olymposlu tanrılar kuşağından olan en büyük güneş tanrısı Apollon'dur. Helios ise Titan soylu bir güneş tanrısı olup onun hâkimiyet alanı sadece güneştir. Helios aslında sadece güneşin doğuş ve batışından sorumlu olan ve aynı zamanda haberci tanrı olarak bilinen bir tanrıdır. Helios'un haberci unvanını almasının sebebi ise güneş doğduğu andan itibaren ışınlarının ulaşip aydınlattığı her yerde olan biten her şeyden haberi olmasından kaynaklanmaktadır bu sebepten Helios'u güneş tanrısı olarak değil haberci tanrı olarak değerlendirildi.

Apollon, Yunan mitolojisinde güneşten, kehanetten sorumlu bir tanrıdır. Apollon'un doğumu bile zor gerçekleşmiştir. Annesi Leto'nun öncelikle doğum yapacak bir yer bulması gerekmiştir. Türk mitolojisinde güneş tanrısı olarak bilinen Kuyaş Han'ın doğumu hakkında ise herhangi bir bilgi mevcut değildir ve kimin oğlu olduğu hakkında bir açıklamaya rastlanmamaktadır.

Türklerde güneş sıcaklığın ay ise soğukun sembolüdür ve Ural Batır söylencesinde Tanrı Samrav'ın iki karısı olduğuna inanılmakta ve eşlerinden birinin adı Kuyaş Ana'dır. (Karakurt 2012: 519). Burada da görüldüğü gibi Kuyaş Han'ın, Kuyaş Hanım ya da Kuyaş Ana olarak dişil olarak karşımıza çıktığı anlatılar da mevcuttur.

Güneş, ay ve yıldız kültleri, Gök Tanrı'ya bağlı olarak düşünülmüş olup Mirali Seyidov'a göre tanrı kelimesinin kökü de tang kelimesine dayanmaktadır. Tang güneşin

doğduğu yer demektir. Güneşle ilgili olan tanrı kelimesi, güneşi çağıran, onun doğmasını sağlayan anlamı kazanmıştır (Kaya 2007: 37).

Bu karışıklık Yunan mitolojisinde yoktur. Yunan mitolojisinde yer alan tanrıların hepsinin cinsiyeti nettir ve bilinmektedir. Apollon'un cinsiyeti konusunda herhangi bir karmaşa yaşanılmamaktadır.

Türk mitolojisinde Güneş dişildir, ay ise erildir anlayışından yola çıkılarak benzeri bir durumun Yunan mitolojisinde olduğunu söyleyebilir. Yunan mitolojisinde tanrısal ikizler olarak bilinen Apollon ve Artemis'i göz önüne alırsak Apollon güneşin, kehanetin tanrısı olarak eril bir biçimde dünyaya geldiği anda aslında beraberinde kardeşi Artemis vasıtasıyla dişil bir unsurda doğmuştur. Nitekim Artemis'de ay tanrıçasıdır. Ancak Yunan mitolojisindeki bu hadise ile Türk mitolojisindeki kavramların cinsiyetleri farklılık göstermektedir. Türk inanış sisteminde güneş dişil, ay ise dişil olarak algılanmıştır, oysa Yunan mitolojisinde güneş erildir, ay ise dişil unsurdur.

Türk mitolojisinde Kayra Han haricinde ışık tanrısı konumunda olan Ai Tojon, Ay Toon ile Ulukun'u da burada incelenmiştir çünkü aydınlık denildiği zaman şüphesiz ki ilk akla gelen unsur güneş olmaktadır.

Yunan mitolojisinde Apollon'un mihverinde defne ağacının oluşum miti de anlatılmaktadır. Oysa Türk mitolojisinde böyle bir anlatıya rastlanmamaktadır. Apollon tıpkı babası Zeus gibi çapkın bir delikanlı olarak tasvir edilip en ünlü aşk miti Daphne ile olan ilişkisi hakkında bilgiler mevcutken Türk mitolojisinde bu tarz bilgiler maalesef yoktur.

2.1.5. Sanat Miti

Ares: Yunan mitolojisinde Mars ile özdeşleştirilen savaş tanrısıdır. Zeus'un Hera ile olan ilişkisi sonucunda dünyaya gelmiştir. İkinci dereceden daimonlar olan kardeşleri Hebe ve Eileitlyia'dan farklı olarak o, on iki büyük tanrı arasındadır. Yani Olymposlu tanrılardandır. Ares, en büyük savaş tanrısı olarak görülmekteydi. Kıyımdan ve kan dökülmesinden hoşlanan savaşçı düşünce tarzının temsilcisidir (Grimal 1997: 84).

Asık suratlı, kaba ve güçlü Ares aynı zamanda savaşmaya ve fethetmeye can atan gençlerin ve savaşların alevlendiği mevsim olan ilkbaharın da tanrısı sayılmaktadır (Agizza 2001: 60). Eski dönemde bireysel olarak insan gücüyle savaşıldığı düşünülürse ilkbaharın harplerin arttığı bir mevsim olması olağandır. Haliyle savaşın en çok yapıldığı mevsim de savaş tanrısıyla ilişkilendirilebilir.

Ares bir harp tanrısına yakışacak gibi adaleleri kuvvetli; ensesi kalın, alını dar ve endişeli, saçları kısa ve ürpermiş bir şekilde tasvir edilmektedir (Tollu 1957: 67). Ares; zırhlı, miğferli bir şekilde kalkan, mızrak ve kılıçla donanmış olarak tasvir edilir. Boyu insanüstü ölçüdedir ve korkunç naralar atar. Genellikle yaya olarak savaşır ama dört yarış atının çektiği bir arabası da vardır (Grimal 1997: 84). Harp yerlerine üşüşen atmaca ile mücadeleyi seven horoz; sesleri muharebe bağrıışmalarını hatırlatan köpek ona mahsus hayvanlardır (Tollu 1957: 67). Mızrak sembolüdür. Gök gürültüsüne benzer sesi vardır. Bütün öbür ilâhlardan daha hızlıdır (Beğenç 1974: 33). Savaş alanında Ares'in peşi sıra giden şeytan seyisler vardı ve bunlar onun kendi oğullarıydı (Agizza 2001: 60).

Ares Trakyalıdır ve orada ikamet etmektedir. Trakya, Ares'in sert, yabanıl yaratılışına uygun bir yerdi. Aynı zamanda Ares ile bir Nympha olan Harmonia'nın kızları olan Amazonların da orada oturduklarıdır. Bir kadın savaşçılar topluluğu olan Amazon'lar savaş tutkusunda babalarına çekmişlerdi. Her çeşit düzene karşı gelen bu kızlarda babalarının o kabına sığmaz ve haşin huylan iyice görülürdü (Agizza 2001: 60).

Ares, çok eski zamanlarda savaş tanrısından çok fırtına tanrısı olarak biliniyordu. Ancak zamanla fırtınaların korkunç etkisi, etrafı tarumar edip adeta bir savaş alanına çevirmesi ve fırtınaların uğultusunun da cenk alanında çıkan seslere benzetilmesi sonucunda Ares fırtına tanrısı olarak bilinirliğini yitirip savaş tanrısı unvanını almıştır (Tollu 1957: 62).

Ares'in göğün boşluğunda doğduğuna inanılan bir varyant olmakla beraber başka bir varyanta göre ise Ares'in babası yoktur. Bu varyanta göre kocasının kendisini aldatmasına kızan Hera babası olmadan bir çocuk dünyaya getirmek istemiş ve nitekim bu isteği üzerine kendisine tavsiye edilen bir çiçeği yedikten sonra mucizevi bir şekilde hamile kalarak Ares'i dünyaya getirmiştir. Hera'nın Zeus'a kızmasının sebepleri olarak Leto ile kendisini aldatması ve kendi kafatasından Athena'yı dünyaya getirmesi

sayılabilir. Ares'i, bağ ve bahçelerin sorumlusu olan Priape adında titan soyundan gelme tanrı büyütmiştir. Ona, harp etmek için lüzumlu olan bedenî kabiliyetleri artıracak talimler yaptırdı. Ares'in bu denli harpten hoşlanmasının sebebi olarak da annesi Hera gösterilmektedir. Annesinin kıskanç ve kavgacı yapısının oğluna miras kaldığı ve Ares'in bu sebeple sadece savaş meydanlarında kendisini rahatlatılabildiği inancı vardır (Tollu 1957: 62).

Cemal Tollu (1957: 62)'den edinilen bilgiye göre Ares büyüüp de harp tanrısı olarak sorumluluk alana kadar insanların savaşlarda sadece sopa ve taş kullanıldığına inanılmaktadır. Hatta öyle ki savaş alanında uygulayacakları bir taktikleri bile olmadığı, gelişigüzel bir biçimde harp ettikleri düşüncesi vardır. Ancak Ares büyüdüğü vakit öncelikle insanlara hücum ve müdafaa tekniklerini öğretmiş ve daha sonra o zamana kadar hiçbir işe yaramadığı düşünülen demir madeninden kılıç, kama, kalkan vb. savaş aletlerini yapmayı öğretmiştir.

Ares, savaşmayı ve savaş çıkarmayı çok seven bir tanrıydı. Öyle ki sırf kendi zevki için çıkarttığı savaşlar bile vardır. Ares'in savaş çıkartabilmek için yardımcısı ise kız kardeşi Eris idi. Eris insanlara yalan yanlış yere vesveseler verip bu durumun büyüyerek tartışmaların savaşa dönüşmesine sebep olurdu. Ares, hiçbir zaman bir şehir ya da orduyu diğerinden daha fazla desteklememiştir, o sadece doğası gereği, oluk oluk kan akıp insanların ölmesinden ve şehirlerin istila edilmesinden zevk alan acımasız bir tanrı konumundadır. Ares bu denli dehşetten hoşlanan bir tanrı olduğu için belli başlı tanrı ve tanrıçalar dışında Olymposlu tanrıların birçoğu kendisinden nefret ederdi. Kendisinden nefret etmeyenle ise kız kardeşi Eris, bir zamanlar ona âşık olan Aphrodite, yeraltı tanrısı Hades'dir. Görüldüğü gibi anne ve babası olan Zeus ve Hera bile oğulları Ares'ten pek haz etmemektedirler (Graves 2010: 88). Hades'in Ares'i sevmesinin sebebi ise şüphesiz ki Tartaros'u ölümlerle doldurmasından kaynaklanmaktadır (Agizza 2001: 60).

Yunan tanrıları arasında yeraltı tanrısı Hades gibi en sevilmeyen bir diğer tanrı da Ares'tir. Öyle ki Derman Bayladı (1995: 88)'den edinilen bilgiye göre babası Zeus, Ares'i, "Olympos'ta oturan tanrılar arasında en öğrendiğim tanrı sensin" diyerek azarlamıştır. Diğer bütün Olymposlu tanrıların kusurlu yanlarının yanında erdemli

yanları olmasına rağmen söz konusu Ares ise herhangi bir olumlu özelliğe rastlanmamaktadır. Bu bakımdan Ares tanrılar arasında en küçük görülenidir. Ares'e adanmış sıfatlar da hep küçültücü ve kötüleycidir. Yok edici anlamında Anaires, Deli anlamında Mainomenos, gözyaşı döktüren anlamında Polydakrys gibi sıfatlar onun bu olumsuz yanlarını gösterir (Bayladı 1995: 87).

Ares bu denli seilmeyen bir tanrı olmasına rağmen, güzeller güzeli Aphrodite'in kalbini çalmayı başarabilmişti. Ancak kavgacı tanrı bu işi de yüzüne gözüne bulaştırmıştı. Öyle ki Ares, Aphrodite ile beraber olurken kimseler onları görmesin diye yardımcısı Alektyon'u kapıya dikmişti. Ancak Ares'in yardımcısı kapıda vazifesini yaparken bir güzel uyuyakalmıştı ve ondan sonra olanlar olmuştu. Güneş tanrısı Helios, Ares ve Aphrodite görmüştü ve hemen Aphrodite'in kocası olan demirci tanrı olan Hephaistos'a durumu haber vermişti. Hephaistos'da kendisini aldatan karısını rezil etmek için maharetini kullanarak görünmez bir ağ yapıp bu iki utanmazı tüm Olymposlu tanrılara rezil etmişti. Ares bu durumdan kurtulduktan sonra ilk iş olarak işe yaramaz yardımcısı Alektryon'u bir horoza dönüştürmüştü. İşte horozların her sabah güneşin doğuşunu öterek haber vermelerinin sebebi bu olaydır. Nitekim Alektryon, Yunanca' da horoz anlamına gelmektedir (Bayladı 1995: 89).

Bu ilişkiden zarafet ve güzellikte annesine çok benzeyen Harmonia (Uyum) adında bir kız, Phobos (Korku), Deimos (Yıldırma), Eros (Aşk) ve Anteros (Karşılık gören aşk) adlarını taşıyan dört oğlan doğmuştur (Agizza 2001: 62).

İnsan öldürmeğe susamış olan bu savaş tanrısının çocukları arasında en zalim olan Kyknos'dur. Bu haydut, yolları keserek tesadüfen önüne çıkan yolcuları soyar ve merhametsizce öldürürdü. Öyle ki Kyknos'un kurbanları o kadar fazlaydılar ki kafaları bir araya toplanmış olsa, babası Ares için bir mabet yaptırmak mümkündü (Tollu 1957: 63).

Kyknos bir gün, gene haydutluk yapmak üzere arabasına binip dünyayı dolaşmaya çıkmıştı ve o sırada parlak zırhlar içerisinde olan Heracles'de Kyknos'un geçtiği yerden geçiyordu. Heracles'in kolunda ışıltılı parıldayan bir kalkanı gören Kyknos hemen kalkanı almak için Herakles'e saldırmıştı. Ne var ki Herakles kendisinden oldukça güçlü bir kahramandı ve Kyknos'un hemen oracıkta boğazını mızrağıyla delip öldürdü.

Oğlunun öldüğünü gören Ares, intikam almak için gitse de başarılı olamadı. Herakles, Ares'i bacağından yaralayarak onu kumların üzerine serdi ve ağır yaralanan Ares evvelâ oğlunun üzerinde ağladı ve onu kar gibi beyaz bir kuğu şekline soktu. Sonra da yarasını sararak Olympos'a çıktı ve ancak bu şekilde Heracles'in elinde ölmekten kendini korudu (Tollu 1957: 63).

Ares'in Libya sahillerinde Lycastos adında bir oğlu daha vardı. Bu çocuk sahillere yabancı biri yanaştığı zaman derhal yakalar ve babası Ares için kurban ederdi. Bir gün Argos kralı olan Diomede, bir muharebeden dönerken yakalandığı fırtına sonucunda gemisiyle Libya sahillerinde karaya vurmuştu. O zaman Lycastos derhal bu kralı yakalayarak zindana hapsedmişti. Hemen oracıkta babasına kurban olarak sunmamasının sebebi ise bu kralı gösterişli bir merasimle babasına sunmak istiyordu. Ancak bu kral çok yakışıklıydı ve Lycatos'un kızı bu talihsiz kurbanı çok beğenerek ona âşık olmuştu. Birçok defa babasından gizli bir şekilde zindana inerek bu kralı ziyaret etmiş ve ona gizlice yiyecekler vermişti. Diomede ise sadece memleketine dönmek istiyordu ve Lycatos'un kızının aşkına karşılık veriyor gibi yaparak zindandan kurtulmak istiyordu. Kendisini seven bu kıza zindandan çıktığı takdirde onunla evleneceği vaadinde bulunmuştu. Bu vaade inanan genç kız ise karanlık bir gecede Diomede'yi zindandan kaçırmıştı. Ancak kral zindandan çıktığı vakit toprağın üzerinde hür olduğunu anlayınca hızlıca kaçmaya başlayarak bir gemiye bindi ve hemen açılarak sahilden uzaklaştı. Bu durumun ardından çok üzülen Callirhoe kendini astı (Tollu 1957: 64).

Ares, savaş alanlarında bağırdığı vakit muharebe alanları baştanbaşa çınlardı. Ares'in savaş alanlarındaki yardımcıları da tıpkı kendisi gibi korkunçtular. Korkunç perilerden olan Enio (Yıkıcı), Eris (Kavgâ) ve Deimos (Dehşet) ile ölüm perileri olan Keresler (Ölüm) daima onunla bulunurdu. Arabasını da; Aithon, Phlegyas, Konabos ve Phobos (Korku) çekerlerdi (Uraz: 26).

Savaş tanrısı Ares, girdiği savaşlarda hemen her zaman başarısız oluyordu, bu da onun doğasındaki olumsuzlukları arttırarak, daha çok hiddetlenmesine sebep oluyordu. (Agizza 2001: 60). Kavgada ondan daha yetenekli olan Athena onu iki kez mağlup etmişti. Athena da tıpkı Ares gibi savaş tanrısıydı ancak akıl gücüyle işbirliği ederek savaştan bir tanrıçaydı. Oysa Ares sadece kaba kuvveti temsil ediyordu. Athena

karşısında mağlubiyeti alabilmek için Ares'e sadece kaba kuvvet yeterli olmamıştı. Athena koca bir taşı Ares'in boynuna yapıştırdığı gibi düşürmüştü yere ve bu tanrı yedi dönümlük yer kaplamıştı (Bayladı 1995: 89). Ares, bir keresinde de Aloeus'un dev oğulları tarafından alıkonmuş ve on üç ay boyunca bir tunç kaptta hapsedilmişti. Ares'i bu tutsaklıktan Hermes kurtarmıştı ve kurtardığı sırada Ares neredeyse yarı ölü bir haldeydi. Ares'in bir diğer yenilgisi ise Herakles'e karşı olmuştu. Ares, Herakles tarafından öldürülmek için Olympos'a kaçarak kurtulmuştu. Ares, davalarda genellikle davacı olarak ortaya çıkmasına rağmen yalnızca bir keresinde, Olymposlular onu Poseidon'un oğlu Halirrhotos'u kasten öldürmek suçundan yargıladıklarında davalı olarak mahkemeye çıkmıştı. Savaş tanrısı, savunmasında, Halirrhotos'u kızı Alkippe'ye zorla sahip olurken gördüğünü ve kızını kurtarmak için onu öldürdüğünü anlattı. Cinayete, kendisinden ve doğal olarak babasının anlattıklarını doğrulayan kızı Alkippe'den başka hiç kimse şahit olmadığından mahkeme onu beraat ettirdi. Bu, bir cinayet davasında yapılan ilk duruşmaydı ve ondan sonraki duruşmaların yapıldığı bu tepeye hâlâ taşıdığı Areiopagos adı verildi (Graves 2010: 88).

Dayın Han: Türk mitolojisindeki savaş tanrılarında bir tanesidir. Dayın Han bazı Türk boylarında Zayın Han adıyla bilinmektedir. Bu tanrının savaşçıların koruyucusu olduğuna inanılmaktadır. Bu nedenden askerler harbe gitmeden önce bu tanrıya dua ederek yardım istemektedirler (Karakurt 2012: 262).

Kızagan Han: Türk mitolojisindeki savaş tanrısıdır. Karahan'ın oğlu olduğu düşünülmektedir ve göğün dokuzuncu katında yaşadığına inanılmaktadır. Orduları yönetmekte, cenkleri kazanmakta, düşmanı yenmekte komutanlara yardımcı olduğuna inanılır (Karakurt 2012: 479). Onlarca tehlikeli geçitlerde orduyu yönetmek ve düşmanı yenmekte, bu koruyucu ruhun yardımı olur. Altay Kamı göğe çıkarken Kızagan Tanrı'yı "kırmızı yularlı, kızıl erkek deve sırtında, gökkuşağı asalı baba!" diye çağırır. Buna bakarak, onun kırmızı renk ile simgelandiği sanılmaktadır (Yakaryılmaz 2009: 11).

Kızagan Han savaşçıları koruyup onların yenilmez olmasını sağlayarak savaşçılara güç, kuvvet veren bir tanrıdır. Kuvveti sembolize eder. (Karakurt 2012: 479). Mars'ın kızıl rengi Türkleri çok etkilemiştir ve bundan dolayı bakır sokum denmiştir. Anadolu'da parlak ve erkek anlamına gelen Yaldırık denmektedir. Ögel'e göre; sokım, bir ağaç

parçasıdır, içi oyulur üç tarafından delinir ve okun üzerine konur. Bu ıslıklı bir oktur. Göktürk devrine ait eserlerde de üç dilimli demir ok uçlarına rastlanır. Türklerde Mars gezegeninin biçimsel simgeleri, tek oklu daire, ok, kılıç, kargı ve tulgadır (Yakaryılmaz 2009: 12).

Yunan mitolojisindeki harp tanrısı olan Ares'in Türk mitolojisindeki emsallerinden temel farkı aslında genel olarak Türk ve Yunan tanrılarının hepsinde olan bir farktır. Bu fark şüphesiz ki mit yaratma konusunda karşımıza çıkmaktadır. Yunan mitolojisindeki hemen her tanrının mit konusunda herhangi bir sıkıntısı yoktur, hemen hemen hepsinin adını mitler bulunmaktadır. Oysa Türk mitolojisinde genel bir sorun olarak mit konusunda sıkıntı vardır. Bu durumda Türk mitolojisinde yer alan tanrılarının görevleri, tasvirleri, kişilikleri konusunda yeteri kadar bilgi edinmemize sebep olmaktadır.

Yunan mitolojisindeki Ares'in evlilikleri vardır, evlilik dışı ilişkileri vardır, oysa Türk mitolojisindeki emsalleri olan Dayın Han, Kızagan Han'da böyle bir bilgiye ulaşamıyoruz. Ares'in fiziksel özelliklerinin yanında mizacı hakkında da mitlerden bilgiler edinilebiliyor.

Edindiğimiz bilgilere göre Ares son derece asabi, yabanıl bir tanrı olmakla beraber tanrılar arasında hiç sevilmemektedir. Öyle ki kendi anne babası bile oğullarından pek haz etmemektedir. Böyle bir durumla Türk mitolojisinde karşılaşmamaktayız.

Dayın Han hakkında elimizdeki bilgiler maalesef oldukça azdır. Kızagan Han'ın da Kayra Han'ın oğlu olarak görüldüğü bilgisi vardır elimizde ve bu iki tanrının özelliği savaşçılara yardım ederek onların yenilmez olmalarını sağlamaktır. Oysa sevilmeyen Ares, insanlar tarafından da sevilmemektedir. Bunun sebebi şüphesiz ki bu tanrının sadece kendi isteği için bile savaş çıkarmaktan çekinmemesi ve mevcut muharebelerde asla taraf tutmayıp bir tarafı daha çok desteklememesinden kaynaklanmaktadır. Oysa Türk mitolojisindeki savaş tanrıları askerleri yenilmez yaparken taraf tutmakta ve daima Türkleri koruyup kollamaktadır ki Türk milletleri savaşa gitmeden özellikle Kızagan Han'a dua edip savaşı kazanmayı dilemektedirler.

Türk savaş tanrılarının Türk hakanlarına savaş stratejisini öğreten orduların yönetilerek savaşların kazanılmasında yardımcı olduğuna inanılmaktadır. Bu durumun benzeri

Yunan mitolojisinde de karşımıza çıkmaktadır. Ares' de kendisinden önce herhangi bir strateji yapmadan rastgele savaşan Yunan milletine muharebe tekniklerini öğreterek savaşların daha profesyonel şekilde yapılması gerektiğini öğreten bir tanrıdır.

Yunan mitolojisinde insanlara demirin kullanılarak savaş aletleri yapmayı öğreten tanrı da Ares'tir. Yani bir nevi demir Ares'in madenidir. Türk mitolojisinde savaş tanrılarının böyle bir misyonu olduğuna dair elimizde herhangi bir bilgi yoktur.

2.1.6. Hekim/ Tıp Miti

Asklepios: Sağlıkla ilgilenen hekim tanrıdır. Apollon ile Lapit'lerin kralı Phlegyas'ın kızı Koronis'in oğlu olduğu bilinmektedir (Uraz: 33). Doğumuna ilişkin efsaneler birbirinden oldukça farklıdır. Çoğunlukla, Apollon'un, Tesalya kralı Phlegyas'ın kızı Koronis'le seviştiği ve onu bir erkek çocuğa hamile bıraktığı anlatılır. Genellikle benimsenip kabul gören varyantta budur. Ne var ki, Koronis bu çocuğa hamileyken bir ölümünün, Elatos'un oğlu İshys'ya âşık olur. Bu ihaneti öğrenen Apollon, sadakatsiz kadını hemen öldürür ve bedenini yakılmak üzere odunların üzerine koyduğu vakit, kadının karnında halen yaşamakta olan çocuğu hemen çekip alır ve Asklepios' un bu şekilde doğduğuna inanılır.

Apollon, Asklepios'u Kentauros Kheiron'a emanet etti. Kheiron, Asklepios'a tıp öğretti. Asklepios, çok geçmeden bu sanatta çok büyük hüner kazandı. Öyle ki ölüleri yeniden diriltmenin çaresini bile buldu. Asklepios' un ölüleri diriltebilmesinin sebebi olarak da, Athena'dan Gorgo'nun damarlarından akan kanı almış olmasından kaynaklandığı düşünülür. Gorgo'nun sol taraftaki damarları kuvvetli bir zehir saçarken, sağ taraftaki damarlarının kanı şifa verici nitelikteydi. İşte, Asklepios, ölülere can vermek için bu kanı kullanıyordu. Bu yoldan birçok insanı diriltmişti. Bu insanlar arasında Kapaneus, Lykourgos Minos'un oğlu Glaukos ve adı daha sık geçen Theseus'un oğlu Hippolitos sayılabilir. Bu diriltmeler karşısında, Asklepios' un dünyanın düzenini bozacağından korkan Zeus, onu yıldırımıyla çarptı. Apollon da, Zeus'tan intikam almak için Kyklopları öldürdü. Asklepios, ölümünden sonra, takımyıldıza dönüştürüldü ve yılanlı takımyıldızı oldu (Grimal 1997: 102). Hippokrates'in soyundan Asklepios'a dayandığına inanılmaktadır (Grimal 1997: 102).

Asklepios' un sembolleri bir sopaya sarılmış yılanlar ve bunun yanı sıra, çam kozalakları, defne çelenkleri, bazen de bir keçi ya da köpektir (Grimal 1997: 102). Günümüzde de tıbbın sembolü kıvrılmış halde duran bir yılan olduğu düşünülürse bunun sebebi Asklepios olabilir.

Akbuğa: Türk mitolojisindeki tıp tanrısıdır. Bazı Türk boylarında Akböge olarak da adlandırılmaktadır. Hekimlerin koruyucu tanrısı olduğuna inanılmaktadır. Hekimler kendisine dua ederler ve yardım dilerler. Bu tanrının kolunda büyük beyaz bir yılan taşıdığı inancı vardır ve bu şekilde tasvir edilir. Tanrının diğer bir sembolü ise bilgi ve bilgeliği temsil eden asasıdır. Bu asa ile kime dokunursa hemen iyileşeceğine inanılmaktadır. Akbuğa'nın hayvanı olarak bilinen Ak Yılan diğer yılanlardan farklı olarak zehirsizdir. Bu yılanın ağusu ilaçtır ve böylelikle her çeşit hastalığı iyileştirdiğine inanılır (Karakurt 2012: 49).

Yunan mitolojisindeki Asklepios ile Türk mitolojisindeki Akbuğa karşılaştırıldığında ilk göze çarpan unsur şüphesiz ki yılan motifidir. Her iki mitolojide de tıp tanrılarının sembolünün yılan olması büyük bir benzerliktir. Bunun sebebi şüphesiz ki yılanların ölümsüz olduğuna inanılmasıdır. Yılanlar yılın belli dönemlerinde derilerini değiştirerek adeta gençleşirler ve bu sebepten dolayı ölümsüz olarak düşünülürler. Bu sebepten tıp ile ilgili olan bu iki tanrının da ongunu yılan olarak düşünülmüş olmalıdır.

Bu iki tanrı arasındaki diğer bir benzerlik ise ölüleri bile diriltebilecek kudrete sahip olmalarıdır. Asklepios, ölüleri diriltme ilmini Gorgo'dan edinmiştir, oysa Akbuğa bu ilmi elindeki asasına borçludur. Nitekim her ikisi de bu yönüyle iyileştiremeyecekleri hastalık olmadıklarına inanılan iki tanrıdır. Ancak Asklepios bu gücünden dolayı Zeus tarafından cezalandırılmıştır, oysa Türk mitolojisinde böyle bir cezalandırma durumu söz konusu değildir.

Korosun Han: Çiçek hastalığının tanrısıdır. Bu sebepten dolayı bir tıp tanrısı olarak algılanılmaktadır. Akbuğa'nın yardımcısı olduğuna inanılmaktadır. Bu açıdan Akbuğa'nın emri altında olan bir ikincil tanrıdır. Bu tanrının nur yüzlü bir ihtiyar olduğu düşünülmektedir. Hastalıkları iyileştirir ve genellikle çiçek hastalığından korunmak istenildiği zaman bu tanrıya dua edilmektedir (Karakurt 2012: 493).

Korosun Han da genel anlamda bir tıp tanrısı olarak görülmekle beraber Akbuğa'nın emri altında olan yardımcı nitelikte bir tanrıdır. Bu durum Yunan mitolojisinde karşımıza çıkmamaktadır. Yunan mitolojisinde Asklepios' un yardımcısı niteliğinde başka bir tıp tanrısı karşımıza çıkmamaktadır. Korosun Han'ın Akbuğa'nın yardımcısı niteliğinde olduğunun en büyük ispatlarından biri de belki de yılan ongununun ona atfedilmemesinden anlaşılabilir. Nitekim Yunan mitolojisinde tıp tanrısına yılan yakıştırılırken Türk mitolojisinde de bu yakıştırma Korosun Han yerine Akbuğa'ya yapılmıştır.

2.1.7. Şimşek/ Yıldırım Miti

Astrape: Yunan mitolojisinde şimşek tanrısının adı olup Zeus'un hizmetindedir (Öztürk 2009: 127). Ancak Yunan mitolojisinde göksel tanrıların başında Zeus gelmektedir. Dolayısıyla şimşek tanrısı olarak en tanınan ve etkisi en yüksek olan Zeus'tur. Şimşek zaten Zeus'un silahıdır.

Ancazin: Altay mitolojisinde yıldırımların tanrısıdır (Uraz 1992: 52)

Çakay: Türk mitolojisinde yıldırım tanrısıdır. Şimşekler ve yıldırımlar çaktırır. Attığı oklar yıldırımlardır. Yıldırım ve şimşek tanrının başlıca silahı ve gücünü gösterme biçimidir. Söylencelerde gökten gelen yıldırımının parçalarından hazırlanmış olan kılıçlardan bahsedilir. Örneğin yıldırımdan yapılmış oldukları için Köroğlu ve Attila'nın kılıçları kutsal kabul edilir. İnanışa göre Çakay Han, yeryüzündeki kötü ruhları izleyip bu ruhların saklandığı ağaçların üzerine oklarını yani yıldırımlarını göndererek bu ruhları öldürür. Bu sebepten yıldırım düşen ağaçtan bir parça dalın saklanması durumunda, dalın saklandığı haneye kötü ruhların giremeyeceğine inanılmaktadır. Bazı Türk toplulukları Çakay Han'a süt veya ayran saçısı saçmaktadırlar. Süt yıldırım ateşini söndürüp uzak tutabilen tek maddedir. Yıldırımın düştüğü yer Çakay Han'ın himayesindedir. Bu sebepten orayı kimse mülk edinmez (Uslu 2016: 220).

Görüldüğü üzere her iki mitolojik sistemde baş tanrılar Zeus ve Ülgen haricinde yıldırım tanrısı olarak tanrıların varlığı söz konusudur. Bizim nazarımızda bu yıldırım tanrıları baş tanrıların yardımcısı konumunda sayılmalıdır çünkü yıldırım göksel bir

unsurdur ve Yunan mitolojisinde Zeus'un asası yıldırımken Türk mitolojisinde de Ülgen'in tanrısal unsurudur.

2.1.8. Rüzgâr Miti

Boreas: Yunan mitolojisindeki kuzey rüzgârı tanrısıdır. Bu tanrı Yunanlara göre en soğuk ülke olan Trakya'da ikamet etmekteydi. Bu tanrı son derece güçlü bir tanrıdır, sakallı ve genellikle kırmalı kısa bir cüppe giymiş kanatlı bir tanrı olarak tasvir edilir. Bu tanrı temsili bir resimde ikiyüzlü olarak çizilmiştir, bunun sebebi büyük olasılıkla çifte rüzgârları simgelemektedirler. Boreas, Eos (Şafak) ile Astraios'un (Kreos ile Eurybia'nın oğlu) oğlu, Zephiros ve Notos'un kardeşidir. Dolayısıyla, doğanın elemanter güçlerini simgeleyen titanlar soyundandır, Olymposlu tanrılar kuşağından değildir (Grimal 1997: 122).

Boreas kara bulutlarla gökten sağanak şeklinde inen ve korkunç dalgalarla denizi allak bullak eden azgın bir yel, buz gibi soğuk esen bir kasırga olarak tasvir edilmektedir. Kimi zaman da Boreas arkadan püfür püfür esen ve gemicileri gidecekleri limana ulaştıran güzel bir yel olarak düşünülmektedir (Erhat 1996: 127).

Boreas, Erekhtheus'un kızı olan Oreithyia'ya sevdalanmış ve onunla evlenmek istediğini defalarca krala iletmişti. Fakat Erekhtheus, kızına talip olan bu genci uzun süreler boyunca boş vaatler vererek oyalamıştır. Bu duruma çok kızan Boreas sonunda krala giderek bu işi kendi tanrısal güçlerine başvurarak çözmekten başka çaresi kalmadığını söylemiştir (Graves 2010: 216).

Atina kralı Erethkheus'un kızı Oreithyia'nın, arkadaşlarıyla İlissos kıyısında oynarken kaçırılması ona atfedilir (Grimal 1997: 121). Bu kaçırılma hikâyesi bize Demeter'in kızı Kore'nin amcası Hades tarafından kaçırılması hadisesini hatırlatmıştır. Kore'de bir ilkbahar günü arkadaşlarıyla beraber çeşitli çiçekler toplarken kaçırılmıştı ve tıpkı Hades'de Boreas'ın yaptığı gibi Kore'yi öncelikle babası Zeus'tan istemiş ancak amacına nail olamayınca kaçırma yoluna başvurmuştu. Bu bakımlardan bu iki mit birbirine benzemektedir. Boreas, Oreithyia'yı Trakya'ya götürür. Boreas'ın Oreithy'i'da Kalais ve Zetes adlarında iki oğlu olur. Bu mitin başka bir varyantında ise, kaçırma işinin, bir ayın alayının Akropolis'e, Athena Poliade tapınağına çıkışı sırasında vuku

bulduğunu söylenir. Phineus'un cezalandırılması bazen Boreas'a mal edilir. Söylendiğine göre, Boreas bir at kılığına girip, Erikhthonios'un kısıraklarını dölleyerek on iki tay dünyaya getirdi. Bu taylar o kadar hafifti ki, buğday tarlasında koştukları zaman ağırlıklarıyla başakları ezmiyor, deniz üstünde koştukları zaman denizi kırıştırmıyorlardı. Boreas ayrıca, bir Eriuye'yle, sonra da Lir Harpyia'yla birleşerek hızlı koşan atlar dünyaya getirdi (Grimal 1997: 121,122).

Boreas vücudunun belden aşağısı yılan şeklinde tasvir edilmektedir. Boreas' ın yaşadığı yer, Ares'in de atlarını bıraktığı Haimos Dağı'ndaki büyük bir mağaradaydı. Günlerinin çoğunu burada geçirmesine rağmen Kuzey Rüzgârı bazen de Strymon Nehri kenarındaki evinde vakit geçirmekten de hoşlanırdı (Graves 2010: 216).

Zada Han: Türk mitolojisindeki rüzgâr tanrısıdır. Rüzgârların ve fırtınaların onun emrinde olduğuna inanılmaktadır. Bu tanrı tam olarak on üç rüzgârın kesiştiği yerde yaşar. Yağmur yağdırıp fırtınalar estirmek onun görevidir. Bu tanrı Türk mitolojisinde yağmur yağdırdığına inanılan taş olan Yada Taşı'nın da sahibi ve hâkimi olarak bilinmektedir. Ayrıca bu tanrının kahverengi ve şahin kanatlı bir atı vardır. Bu at ile rüzgârları sürdürdüğüne inanılır. Atı sayesinde rüzgârı arkasına alan tanrının istediği yere çok kısa zamanlarda ulaştığına inanılmaktadır. Zada Han dünyada kıtlık olmaması için Yada Taşı'nı dünyaya kamların kontrolünde göndermektedir (Uslu 2016: 342).

Yada Taşı ki bu taş Zada Han da denilmektedir. Yada Taşı; kurdun veya öküzün karnından, dişi atın yüreğinden, dağlarda yaşayan su kuşundan, yılanın başından elde edilen ve sahibini şamanlardan gelecek kötülüklerden koruduğuna inanılan bir taşın adıdır (Öztürk 2009: 979). Bu özelliklerinden başka bu taşın asıl görevi Türk halk inancında yağmur yağdırmaktır. Yada Taşı'na sahip olan kişinin dilediği gibi yağmur ve kar yağdırılabileceğine ve hava olaylarına tesir edebileceğine inanılmaktadır. Bu taşın sahip olan kişilerin yağmur, kar ve don yağdırabileceklerine inanılır. Bu taşın yumruk büyüklüğünde ve koyu renkli olduğuna inanılmaktadır. Bu taşın üzerinde damar damar çizgiler mevcuttur ve soğuktur. Yapı olarak ayrıca bu taşın içinden ses gelmektedir oysaki içi boş değil doludur. Ayrıca bu taşın kullandıkça güç kaybettiğine ve özelliğini yitirmeye başladığına inanılır (Karakurt 2012: 883).

Yunan mitolojisinde rüzgâr hatta daha çok kuzey rüzgârıyla özdeşleşen tanrı Boreas' tır ve bu tanrının Türk mitolojisindeki emsali Zada Han'dır. Zada Han'da tıpkı Boreas gibi rüzgâr tanrısıdır ancak onun için kuzey rüzgârı vb. rüzgârların tanrısı ifadesine rastlanmamaktadır. Zada Han genel olarak tüm rüzgârların tanrısıdır.

Tüm Yunan tanrılarında olduğu gibi bu rüzgâr tanrısının da bir evliliği olmuş ve bu evlilikten çocukları dünyaya gelmiştir. Ancak Türk mitolojisinde Zada Han'ın herhangi bir evliliğinden söz edilmemektedir.

Boreas' ın tasvirlerinden birinde iki yüzü olduğu ifadesi geçmektedir ve belden aşağısı yılan görünümünde olan bir tanrı olarak inanılmaktadır. Oysa Türk mitolojisindeki Zada Han'ın tasvirlerinde böyle bir bilgi yoktur. Türk tanrılarının genel olarak insan gibi tasvir edildiği düşünülürse Zada Han için bu tarz tasvirlerle rastlanması mümkün değildir.

Yunan mitolojisinde Boreas'ın at kılığına girebilen bir tanrı olduğuna inanılmaktadır ve bu tanrının soyundan on iki tayın dünyaya geldiği bilgisi mevcuttur. Türk mitolojisinde ise Zada Han'ın rüzgârları sürmek için kahverengi ve şahin kanatlı bir atı olduğu bu atına binerek rüzgârları sürdüğü ve istediği her yere çok kısa bir zamanda atı sayesinde gidebildiğini biliyoruz. Her iki mitoloji de ele alındığı zaman rüzgâr tanrılarının bir şekilde atla ilişkilendirilmesi ilginçtir. Bunun sebebi rüzgârın şiddetli, eşsiz hızının hayvanlardan sadece ata yakıştırılabileceği düşüncesinden kaynaklanmaktadır. At da hayvanlar arasında son derece hızlı bir şekilde giden hatta rüzgârla yarıştığı söylenen bir hayvandır. Bu bakımdan rüzgâr tanrılarının bir şekilde atla ilişkilendirilmesi olağandır.

Türk mitolojisindeki Zada Han, Yada Taşı'nın sahibi olan tanrı konumundadır ve bu taşı dünyaya yollayıp kamların istediği zaman bu taş aracılığıyla yağmur yağdırabildiğine inanılmaktayken Yunan mitolojisinde böyle bir durum söz konusu değildir.

2.1.9. Doğa ve Şarap Miti

Dionysos: Dionysos her şeyden önce bir doğa tanrısıdır. Taşkınlığın, coşkunun, yaşama sevincinin tanrısıdır. Üzümlle simgelenen şarabın, sarhoşluğun, bu sarhoşluğun getirdiği sınır tanımazlığın tanrısı da yine Dionysos'tur (Bayladı1995: 94).

Klasik dönemin bağ, şarap ve mistik vecd tanrısıdır. Bu tanrının efsaneleri diğer tanrılara göre daha karmaşıktır bunun sebebi de tapınım alanı sadece Yunanistan ile sınırlı kalmamış geniş bir coğrafyaya yayılmasından kaynaklanmaktadır (Grimal1997: 156).

Zeus'un oğlu olduğu bilinen Dionysos'un annesinin kim olduğu konusunda birçok isim ortaya atılmıştır. Bazıları annesinin Demeter ya da İo, bazıları ise Dione olduğunu söyler. Hatta bazı mitologlar Zeus'un bir yılan kılığına girerek birlikte olduğu kızı Persephone'nin bu şarap tanrısının annesi olduğunu söylemektedirler (Graves 2010: 65).

Fakat yaygın hikâye şöyledir: Bir ölümlü kılığına giren Zeus, Thebes Kralı Kadmos'un kızı Semele ile gizli bir aşk yaşamaktadır. Bu durumu öğrenen Zeus'un en kıskanç eşi olan Hera, yaşlı bir kadın kılığına girerek, o zaman altı aylık hamile olan Semele'ye, "Zeus'un başka kadınlarla kendisini aldatmamasını istiyorsa, tanrılar tanrısını bütün parlaklığı ve ihtişamı ile görmesi gerektiğini ve onun gerçekten Zeus mu yoksa bir canavar mı olduğunu da ancak bu şekilde anlayabileceğini" söyledi. Semele de bu öğüde uyarak Zeus'tan kendisini ona göstermesini istedi ancak Zeus onun ricasını geri çevirdi. Böylece Semele o zaman Zeus ile birlikte olamayacağını, şayet gerçek Zeus ise kendisini gösterebileceğini söyledi. Genç kadının bu şekilde konuşmasına sinirlenen Zeus, sevdiği kadına yıldırım ve şimşek olarak göründü ve Semele o an yok oldu. Ama Hermes onun altı aylık oğlunu kurtardı ve daha altı aylık olan bu fetüsü Zeus'un baldırının iç kısmına dikti. İşte Dionysos üç ay sonra bir yetişkin olarak dikildiği babasının baldırından doğdu. Dionysos'un iki kez doğan ya da iki kapının çocuğu olarak adlandırılması bu yüzdendir (Graves 2010: 66).

Gerçekten de tanrı mitolojide iki kez doğmuştur. Bu doğumların ilkinde Zeus, kızı Persephone'ye âşık olmuştur. Ancak Persephone, Zeus'un kardeşi Hades'in karısı

olduğu için onunla birleşmesi tanrı için pek kolay olmayacaktır ve bu yüzden Zeus yılan kılığına girerek yer altı dünyasına inmiş ve Persephone'ye yani kızıyla sevişmişti. Bu birleşmeden Persephone Zagreus adında bir tanrı yani ilk Dionysos'u doğurmuştur. Ancak Zeus, Hera'nın hışmından kurtarabilmek amacıyla oğlunu Kuretlere emanet etmişti. Kuretlere de bebeği ormanda büyütmeyle başlamışlardır. Bunu öğrenen Hera hemen Titanlara o çocuğu bulup öldürmelerini emretmiştir. Zagreus, peşine düşen bu devlerden kurtulmak için kılıktan kılığa girip kaçmaya çalışsa da bunu başaramamış ve devler tarafından parçalanıp öldürülmüştür. Kardeşini kurtarmak isteyen Athena ise sadece onun yüreğini kurtarabilmiştir ve kurtardığı bu yüreği babası Zeus'a getirmiştir. Rivayete göre, Zeus bu yüreği Semele'ye yedirmiş ve Semele Dionysos'a hamile kalmıştır ve böylelikle de Dionysos'un ikinci doğumu Semele'den olmuştur (İsmail Gezgin 2008: 70).

Zeus kendi bedeninden iki çocuk doğurmuştur; biri savaş traççası olan kızı Athena ve diğeri ise şarap tanrısı olan oğlu Dionysos'tur. Tanrıların tanrısı Athena'yı başından Dionysos'u baldırından doğurmuştur. Bu nedenle de Athena akıl ve savaş tanrısı olarak kabul ve tapım görürken, Dionysos doğduğu yere paralellik göstererek ayak takımının tanrısı ve daha çok kadınların saygı gösterdiği bir tanrı olmuştur. Bu ironik bir durumdur. Athena, Olympos Tanrısallığı'nın en önemli tanrılarından birisidir. Dionysos ise, ayağa yakın bir yerden doğmanın verdiği statüye paralel olarak halkın alt kesiminin tanrısı sayılmaktadır. Bu tanrının alayı ile kendisi sürekli sarhoş bir şekilde tasvir edilmektedir. Ellerinde şarap kadehleri ve vahşi hayvanlar ile müzik ve dans eşliğinde erotik gösteriler yaparak betimlenmektedirler (İsmail Gezgin 2008: 71).

Tiyatro oyunları, Dionysos adına yapılan kutlamalardan doğmuştur. Dionysos'un en sevdiği Silenos'lar, Satyr'ler gibi yarı insan yarı teke yaratıklardır. Batı'dan gelen ve bizim de kullandığımız "trajedi" sözcüğü, Yunancadaki tragodia sözcüğünden gelmektedir ve teke şarkısı anlamına gelmektedir. Dionysos adına düzenlenen şenliklerde tekeler kurban edilir ve dinsel şarkılar söylenirdi. Bu şenlikler tiyatrolarda düzenlenirdi. Bu nedenle tiyatro, bu tanrının kutsal alanı sayılmaktadır (Bayladı1995: 94).

Dionysos'un en çok bilinen macerası ise, Midas'la ilgili olanıdır. Dionysos'u bakıp büyüten Silenos bir gün şarabı fazla kaçırıp Phrygia çayırlarında kuytu bir köşede sızıp kalmıştır. Silenos, Dionysos'un en sevdiği yaratığıdır. Bu yaratık kocaman burunlu, çıplak kafalı, şişman ama kısa boylu, keçi bacaklı, boynuzlu bir yaratıktır. Midas bir köşede sızmış halde bulduğu bu tuhaf yaratığı tanrı Dionysos'a getirmiştir; karşılık olarak da Dionysos, bu krala onun isteği üzerine dokunduğu her şeyi altına çevirme yeteneği vermiştir. Başta muazzam bir lütf gibi gözüken b yetenek ne yazık ki Midas'a mutluluk getirmemiştir çünkü kralın dokunduğu her şey; yiyeceği, içeceği, insanlar hepsi altına dönüşüyordu. Bu sebepten dolayı kral Midas açlıktan ölecek bir hale gelmişti ne yazık ki. Açlıktan ölecekti neredeyse. Midas çözümü gene bu şarap tanrısında aradı ve Dionysos'a yalvararak kendisine verdiği bu yeteneği geri almasını söyledi ve artık elinde olanlarla yetinmesini bileceğini asla açgözlülük yapmayacağını dile getirdi. Dionysos kralın gerekli dersi aldığını görerek verdiği bu cezayı yeterli buldu ve krala Paktolos çayına giderek yıkanmasını emretti. Tanrının dediğini yapan Midas eski haline döndü ve o günden sonra bu Paktolos çayında altın tozları olduğu söylenmeye başlanmıştır (Bayladı1995: 97).

Şarabın tanrısı olan Dionysos kimi zaman bir fıçı üzerine oturmuş şekilde tasvir edilirken; kimi zaman da kaplan ya da panterlerin çektiği bir arabanın içinde tasvir edilmektedir. Bağ kültürüyle ilişkili olan bu tanrı sakallı, yaşlıca bir erkek biçiminde de gösteriliyordu. Roma dönemindeyse genç, kız yüzlü bir erkek görünümüyle temsil edilmeye başlandı (Bayladı1995: 97).

Yaşıl Han: Türk mitolojisinde doğa tanrısıdır. Bu tanrı doğanın koruyucusu olarak bilinmektedir ve bitkilere can veren de gene bu tanrıdır. Doğanın yeşillenmesi ve baharın gelişini yöneten tanrıdır. Bu tanrı Türk mitolojisinin baş tanrısı olan Ülgen'in oğullarından biri olarak görülmektedir. Yaşıl Han şerefine bahar aylarında derelere, sütler, peynirler ve ekmekler saçılarak saç törenleri yapılmaktadır.

Yunan mitolojisindeki doğa tanrısı olan Dionysos nasıl ki baş tanrı Zeus'un oğlu ise Türk mitolojisindeki doğa tanrısı olarak bilinen Yaşıl Han da tanrı Ülgen'in oğlu olarak bilinmektedir. Her iki tanrının yani Dionysos ve Yaşıl Han'ın görevleri doğayı koruyarak baharın gelişini yönetmektir. Ancak Dionysos bu görevi haricinde şarabın

tanrısı olarak bilinmektedir ve genellikle bağ bozumlarında bulunduğu düşünülmektedir. Ayrıca bu tanrı babasının baldırından doğmasından dolayı gerek insanlar gerek ise tanrılar aleminde pek de saygı gören bir tanrı değildir. Oysa Yeşil Han'da böyle bir durum söz konusu değildir. Türk kültüründe doğa oldukça önemlidir ve daima dinamik bir unsur olarak kabul edilmiştir. Yani doğa daima canlı olarak düşünülmüştür bu sebepten Yeşil Han oldukça önemli ve saygı duyulan bir tanrıdır.

2.1.10. Karanlık Miti

Erebos: Yunan mitolojisinde Kaos'un oğlu, Nyks'un (Gece) kardeşi, Aether (Atmosfer) ile Hemera'nın (Gündüz) babası olup yeraltında yaşayan karanlık tanrısının adıdır. Hades'in en karanlık bölümü ve Tartaros'u da Erebos oluşturmuştur. (Öztürk 2009: 341).

Karaş Han: Türk mitolojisindeki karanlık tanrısı olup Erlik Han'ın dokuz oğlundan birisidir. Yeryüzündeki kötülükleri yöneten tanrılar arasındadır. Karanlığı oluşturan tanrının geceleri hüküm sürdüğüne inanılmaktadır. Sert yapılı, iri vücutlu olarak tasvir edilen tanrının hayvanı olarak karayılanları olduğu düşünülmektedir (Karakurt 2012:451).

Yunan mitolojisinde de Türk mitolojisinde de büyük yeraltı tanrılarında başka yeraltına ait tanrılar bulunmaktadır ve bu tanrılar kötülük tanrısı olarak anılmaktadır. Gerek Erebos gerekse Karaş Han olsun haklarındaki bilgiler yeterli değildir. Ancak bu tanrıların ortak özellikleri kötülük tanrıları olmasıdır. Türk mitolojisindeki Karaş Han, Erlik'in oğlu olarak bilinmektedir, oysa yunan mitolojisindeki emsali olan Erebos'un Hades ile herhangi bir akrabalığı bulunmamaktadır.

2.1.11. Yeraltı ve Kötülük Miti

Hades: Hades; Kronos'un oğlu ve baş tanrı Zeus ile deniz tanrısı Poseidon'un kardeşi olan yeraltı ve ölümler âleminin tanrısıdır. Bu üç kardeş arasında ülkeler paylaşılırken yeraltı ve cehennem âlemi Hades'in hissesine düşünce, o da göğü Zeus'a ve suları Poseidon'a bırakmıştır ve daha sonra yerin altına ve ölümler diyarına inmiştir (Uraz: 69) Tanrılar bu paylaşımın geri dönülmez olduğu yolunda birbirlerine söz vermişlerdi. Hiç

biri daha sonra fikrini değiştirmeyecektir. Bu bölüşmeye göre 'toprak' hepsinin ortak mülkü olacaktı (Agizza 2001: 139). Hepsinin toprak yani yeryüzünde hükmetme hakkı vardı.

Hades yeraltının efendisi olduğu gibi yeraltı zenginliklerinin de sahibidir. Bu yüzden ona Plüton yani zengin de denmektedir (Bayladı 1995: 49) Azra Erhat (1996: 208)'den edinilen bilgiye göre Hades kelimesinin diğer bir anlamı ise 'görünmez' demektir. Bunun sebebi ise Kykloplar tarafından kendisine verilen ve Hades'in sembolü olan görünmezlik miğferine sahip olmasından kaynaklanmaktadır.

Yeraltı âleminin tanrısı olan Hades, ışığın hiçbir zaman ulaşamadığı bir derinlikte, ölülerin dünyasında hüküm sürmekteydi (Tollu 1957: 87). Hades bitkisiz ve ışısız, acılar ve üzüntüler yerinin, 'kara toprak' denilen yerin tartışılmaz efendisi oluyordu. Korkunç ırmaklar, ne olduğu belirsiz bataklıklar arasında, dünyanın bittiği yerde bulunan konutu sonsuz geceyle kuşatılmıştı (Agizza 2001:139).

Bu ülkede Akheron (acı nehri), Pryphlegeton (ateş nehri), Kokytos (gözyaşları nehri), Lethe (unutma nehri) ve Styks (kin nehri) akar (Bayladı 1995: 50). Styks ırmağı cehennemi yani Tartaros'u yedi defa dolaşan en büyük ırmak idi. Tanrılar bu ırmak üzerine yemin ederlerdi (Tollu 1957: 93).

Hades tanrılar arasında en korkunç olanıydı ve kendisinden en çok korkulan tanrıydı. Derman Bayladı (1995: 49)'dan edinilen bilgiye göre baş tanrı Zeus bile ağabeyi olan Hades' ten çekinmekteydi. Bunun sebebi büyük ihtimalle Hades'in Zeus'u Tartaros'un kapılarını açıp içeride tutsak olarak tuttuğu ölüleri yeryüzüne göndermekle tehdit etmesi olabilir. Zeus'un Hades' ten çekindiğini gösteren en bilindik hikâye kızı Persophene'yi kendisinden isteyen Hades'e hayır diyememesidir. Gerçi Zeus, Hades'e kesin bir biçimde ne evet ne de hayır dememiş biraz politik davranmıştır ancak baş tanrı konumunda olan Zeus'un tavrını açıkça belli etmemesi bu tanrıdan çekincesini göstermektedir.

Tanrıların bile çekindiği Hades'in adı bile, şüphesiz ki insanlara korku vermeye yetiyordu. Onu, yenilmez, haşin, geçimsiz, katı yürekli, iğrenç lâkaplarıyla anıyorlardı.

Hades'in işi bir otelci gibi Hermes' in getirdiği ölüleri kabul etmektir (Tollu 1957: 87). Hades gelen herkesi yaşadığı yere büyük bir konukseverlikle kabul eder. Gelenlere kapıları sonuna kadar açıkken onun mülkünden çıkmak hiç de kolay değildir hatta imkânsızdır, çıkmak isteyenlere kapıları sıkı sıkıya kapalıdır (Bayladı 1995: 49). Buyruğu altına giren hiçbir ruhun krallığından kaçmasına izin vermemesi ve Tartaros'a gidip sağ olarak dönmeyi başaran ve oranın nasıl bir yer olduğunu anlatan çok az sayıdaki insanın varlığından dolayı Hades, kendisinden en çok nefret edilen tanrı unvanına sahipti (Graves 2010:149).

Hades'in kapısında bekçilik eden korkunç köpek Kerberos'dur. Kerberos, her zaman pusuda, oraya giren gölgeleri okşar ve yaltaklanırdı. Fakat bir defa içeriye girildikten sonra oradan çıkmağa teşebbüs edenlere saldırır, üç tane çenesinin kara dişleriyle paralırdı (Tollu 1957: 92).

Ölülerin ruhu Hades'e indiğinde, yanlarında hep iki obolos olurdu. Bu parayı ölenin yakınları cesedin yanına koyarlardı. Herhangi bir dönüş umudu bulunmadığından geçişi zor olan Tartaros Kapısı'na vardıklarında asık yüzlü Styks ırmağının kayıkçı Kharon'un ücretini ölüler bununla öderlerdi. Böylelikle Kharon ruhları alarak, Styks' ırmağının öte yakasına yani Hades'e götürürdü (Agizza 2001: 139). Fakat bu nehirleri aşmak kolay değildi. Cehennemden alevli bataklıkların, çamurlu sularını herkes geçemezdi. Mezarsızları yahut kendisine yol masrafını ödeyemeyenleri, cehennemden ihtiyar kayıkçısı kuvvetli bir kürek darbesiyle merhametsizce dışarı atardı. Bu sebeple açıkta kalanlar yüz sene bu nehirlerin bir kenarından öbür kenarına giderek nafile bir yere kollarını uzatarak bağırırlardı (Tollu 1957: 93). Sonunda Hades'e ulaşan ruhlar günahlarına göre yargılanıp nereye gideceklerine karar veriliyordu. Bu yargılanma Hakikat Meydanı denilen yerde yapılırdı ve bu mahkemede Hades'in üç yardımcısı vardı. Bunlar; Eski Girit Kralı olan Minos, Eski Ege Adası Kralı olan Eaque ve Minos'un kardeşi Rhadamanthe'dir (Agizza 2001: 139).

Krallığına oldukça düşkün olan acımasız Hades, sonsuz karanlığın hükmettiği bu yerden yeryüzüne nadiren çıkardı. Çıktığı zamanlar da önemli işlerinin olduğu ya da aniden çapkınlık yapıp aşk maceraları yaşamak istediği zamanlardı (Graves 2010: 149). Hades,

yerin altından hemen hiç çıkmadığından fazla macerası da yoktur. Hades'in şüphesiz ki bilinen en büyük macerası yeğenini kaçırma macerasıdır. Bir defasında Persephone'yi kaçırmak için dışarı çıkmıştır, bu da onun bilinen tek öyküsüne konu olmuştur. Bir de Herakles tarafından yaralandığı için yarasını hekim tanrı Paian'a baktırmak üzere çıkmıştır Olympos'a (Bayladı 1995: 49).

Hades, Demeter ile Zeus'un kızı olan yeğeni Kore'ye aşıkta ancak Zeus, genç kızının sonsuza dek karanlıklar ülkesinde kapalı kalmasına Demeter'in razı olmayacağını bildiği için bu evliliğe razı olmuyordu. Ancak tam olarak da kardeşine karşı gelmiyordu. Bu durumda, Hades, Kore'yi kaçırmaya karar verdi (Grimal 1997: 223).

Bir ilkbahar kadar güzel olan Demeter'in kızı, güzel günler gelince; Ocean'ın kızlarıyla birlikte yeşil çayırarda çiçek toplamağa giderdi. Çıplak ayaklı ve geniş elbiseli bu genç kızlar bir gün böyle gezerken, yüksek bir kayadan düşen suların tatlı bir serinlik verdiği bir yere geldiler. Türlü çiçeklerle örtülü toprak önlerinde büyük ve zengin bir halı gibi seriliydi. Bu güzelliğe hayran olan Kore arkadaşlarına, eteklerini bu çiçeklerle doldurmalarını ve başlarına taç yapmalarını söylüyordu. Her biri ayrı bir çiçeği tercih ediyordu. Kore de zambak ile safranı beğenmişti. Genç kızlar bir kelebek gibi çiçekten çiçeğe koşuyorlardı. Böylece birbirlerinden çok uzaklaşmışlardı ve Kore yalnız kalmıştı. Bu güzel kız ansızın yerden harikulade bir çiçeğin çıktığını gördü. Bu çiçek göreni hayret ettirecek kadar güzel olan bir nergisti. Çekici bir rengi, nadir rastlanan bir kokusu vardı. Demeter'in kızı, gördüğü bu harika çiçeği koparmak istedi. Fakat çiçeği tutar tutmaz yer yarıldı ve dört siyah atın çektiği bir araba meydana çıktı. Arabayı süren Hades atın dizginlerini bırakmadan Kore'yi tuttuğu gibi cehennemin derinliklerine doğru götürmeye başladı. Genç kız korkudan titreyerek çığlıklar atıyordu ancak beyhude bir uğraşın içerisine girmişti. Çığlıklarını duyup ona yardım edebilecek kimse yoktu. Ancak genç kız güneşi gördüğü sürece bir kişinin muhakkak onu görüp yardım edeceği düşüncesindeydi ve bu yüzden durmadan bağıyordu. Ancak karanlıklar içerisinde yaşayan Hades, gün ışığından oldukça rahatsız oluyordu ve sonunda asasıyla toprağa vurarak Tartaros'a gideceği yolu açtı ve ardından araba açılan bu uçurumlu yoldan yuvarlanarak cehenneme doğru düşmeye başladı (Tollu 1957: 87)

Bu sırada Kore öyle yüksek sesle çığlıklar atıyordu ki yüksek tepelerden denizlerin en derin yerlerine kadar bu ses işitilmişti. Annesi de kızının başına bir iş geldiğini anladı ve korkuyla titredi. Kızının başına bir uğursuzluk geldiğini anlayan Demeter'in kalbi parçalandı ve saçlarını paralamaya başladı. Ardından tanrıça omuzlarının üzerine bir matem tülü örterek, Olympos'u terk ederek yeryüzün her yerinde kızı Kore'yi aramaya başladı. Gördüğü her tanrıçaya, tanrıya, ruha kızının nerde olduğunu soran Demeter hiçbirinden istediği yanıtı alamıyordu (Tollu 1957: 88)

Demeter dokuz gün, dokuz gece dağlarda, vadilerde dolaşarak kızını aramaya devam etti. Geceleri ise elinde alevli bir meşale ile aramalarına devam ediyordu ancak hiçbir yerde kızını bulamıyordu. Onuncu gün şafak sökerken kızının örtüsünü buldu ve nihayet tanrıçanın durumuna çok üzülen güneş tanrısı Helios Kore'yi kimin kaçırdığını Demeter'e söyledi. Böylelikle Demeter kızını kaçıranın hain cehennemlerin tanrısı Hades olduğunu öğrendi (Tollu 1957: 88). Demeter'in kızı Kore artık yeraltı âleminin ecesi unvanını almıştı ve Persephone olarak anılacaktı.

Zeus daha sonra Hades' ten Persephone'yi annesine geri vermesini istedi ama Hades önlemini alarak Persephone'ye bir nar tanesi yedirtmişti. Ölüler diyarının şaşmaz yasası gereği kim bu diyara ayak basar ve burada herhangi bir şey yerse bir daha asla canlılar dünyasına çıkamazdı. Bu sebepten Hades, gönül rahatlığıyla Zeus'un teklifini kabul ederek karısını annesinin yanına göndermeyi kabul etmiştir. Yediği nar tanesi yüzünden Persephone her yılın üçte birini Hades'in yanında geçirmek zorunda kaldı. Persephone'nin Hades'le olan beraberliğinden hiç çocukları olmamıştır (Grimal 1997: 223).

Hades, Olympos'ta ya da yeryüzünde neler olup bittiğini asla bilmezdi. Öyle ki, arada bir ellerini toprağa vurup lanet yağdırması için kendisine yalvaran birkaç faniden aldığı yarım yamalak haberler de olmasa, yeryüzünü neredeyse tamamen unutacaktı. Kyklopların Zeus'un emriyle kendilerini serbest bırakmaları karşılığında ona hediye ettikleri görünmezlik miğferi, tanrının sahip olduğu en değerli servetiydi. Toprağın altında gizlenmiş bütün zenginlikler; mücevherler, elmaslar, yakutların hepsi onundu. Bunların dışında, bazılarının aslında Helios'a ait olduğunu ileri sürdükleri Erytheia

Adası'nda bir sığır sürüsü ve Yunanistan'da birkaç kasvetli tapıktan başka yeryüzünde kendisine ait bir mülkü yoktu (Graves 2010: 149).

Hades'in ürkütücü bir görünümü vardı öyle ki tanrılar bile onu aralarında görmeyi pek istemezlerdi. Hades'de kendi krallığını bırakıp ne Olympos'a ne de yeryüzüne sık sık çıkmazdı zaten. Diğer tüm tanrılar kendisinden çekinirken Hades'in kimseden çekincesi yoktu. Tek çekindiği şey, Poseidon'un yerleri sarsarken ölümler dünyasının duvarlarını çatlatması ve orada yaşayanların durumlarını gözler önüne sermesiydi (Bayladı 1995: 49).

Hades kendisinden en çok korkulan ve aynı oranda da en sevilmeyen tanrıydı. Bu yüzden de ne tapınak, ne de sunak yapılmıştır adına. Hades için herhangi bir ilahi de bestelenmemiştir. Kendisine özel bir törenle kurban sunulurmuş sadece. Rahip, kurbanın boynuzlarının arasında tütsü yakarmış; sonra da, hayvanı bağlar, abanoz kabzalı ve yuvarlak ağızlı bir bıçakla karnını yararmış. Hayvanın butları doğrudan doğruya tanrıya ayrılırmış. Bu iş karanlıkta yapılırmış, kurban da kara renkli olurmuş; dahası, hayvanı siyah bağlarla bağlarmış. Hayvan kesilirken de kafası yere doğru çevrilirmiş (Bayladı 1995: 50).

Hades'in yüzü, uzun saçlar, sık ve sert sakallarla örtülüdür. Ebedî adaletin yanılmaz hakemi olduğundan, yüzünde karanlık ve korku veren bir ifade vardır. Sağ elinde; ölümlerden mürekkep sayısız orduya kumanda ettiği asası bulunur. Alnında nergisten bir taç vardır. Bazen de elinde anahtarlar bulunur. Bu anahtar ölenlerin bir daha asla yeryüzüne çıkamayacaklarını sembolize etmektedir. Hades her ne kadar yeraltı âleminin yani cehennem tanrısı olsa da yeryüzünde yaşayan insanların yaşamlarını devam ettirebilmeleri için gerekli olan nebatat topraktan çıkmaktaydı ve bu sebepten toprağın bereketini veren tanrı olarak diğer tanrılar (Demeter, Hera vd.) gibi düşünüldüğü inanışlar da söz konusudur. Nitekim topraktan çıkan her şey onun vergisidir. Bundan dolayı bu tanrının, zenginlik kaynağı olduğu düşünülerek eline bir bereket boynuzu verirler (Tollu 1957: 94).

Ölülerin tanrısı Hades, abanoz bir taht üzerinde veyahut kara atların çektiği bir arabada gösterilir. Hades'in yüzü, uzun saçlar, sık ve sert sakallarla örtülüdür. Ebedî adaletin yanılmaz hakemi olduğundan, yüzünde karanlık ve korku veren bir ifade vardır. Sağ elinde; ölülerden mürekkep sayısız orduya kumanda ettiği asası bulunur. Alnında nergisten bir taç vardır. Bazen de elinde anahtarlar bulunur. Bu da, ahirete gidenlerin tekrar hayata dönmelerine imkân olmadığını, kapıların kapalı olduğunu anlatmak içindir. (Tollu 1957: 94).

Erlık Han: Türk mitolojisindeki kötülük tanrısıdır (Karakurt 2012: 313).Altaylıların açıklamasına göre Erlık'in sözcük anlamı güçlü, kuvvetlidir. Bazı Türkologlar bu sözcüğü erklig sözcüğünün bozulmuş şekli olarak kabul ederler. Uygur Budist metinlerinde yer alan karanlık dünyanın hâkimi ve ölüm ruhu Yama'ya "Erklig Yama" denilmektedir. Onlara göre, Yama'nın bu sıfatı Şamanistlerde kötü ruhların tanrısının adı olmuştur (İndirkaş 2007: 46).

Erlık, Kara Han'ın oğludur. Yerin altında yaşadığına ve yaşadığı yerde kendine kara bir güneş yaratıp onun ışığı ile yeraltını aydınlattığına inanılır. Erlık Han'ın yer altında damı demirden, ocağı balçıktan yapılmış bir sarayı vardır. Bunun kapısında gümüştan bir tahtı bulunmaktadır. Erlık'in kılıcı yeşil demirden, kalkanı yassı demirden yapılmıştır. Egerlenmiş dokuz boğa onun emrinde bulunmaktadır (Erdoğan 2007: 55).). Türklerin mitoslarında ve Moğollaşmış masallarda da Erklık, siyah renkli boğanın üzerine binmiş olarak tasvir edilir. Altaylıların halk türkülerinde çağır (şarap), Erlık'in içkisi olarak adlandırılır (Bayat 2017: 22).

Kayra Han ilk önce bir varlık yaratmış ve yarattığı bu varlık vasıtasıyla yeryüzünü, dağları, vadileri meydana çıkartmıştır. Yarattığı varlığın kendisine başkaldırması üzerine ise ona "Erlık" adını vererek ışık evreninden kovarak onu yeraltına atmıştır (Karakurt 2012: 314).

Fuzuli Bayat (2017: 25)'den edinilen bilgiye göre Erlık dünyanın yaratılışında tanrı Ülgen'e yardım etmiştir. Ancak suyun derinliklerinden toprak çıkartma görevi esnasında kendine ait bir yer yaratma düşüncesiyle toprağın bir kısmını ağzının içerisinde tutmuştur. Ülgen sonsuz suların üzerinde toprağı yaratmak için 'Ettim Pyutti'

dedikçe Erlik'in ağzının içindeki topraklarda büyümüş ve sonunda bu toprak parçalarını tükürmek zorunda kalmıştır. Dünya üzerindeki dağlar, tepeler, kayalar işte böyle oluşmuştur (Bayat 2017: 25).

Erlik, bilgisizdir ve yıkıcıdır. Düzeni ve barışı sevmez. Yeryüzündeki kaos ve karışıklığı sever ve bu nedenle yeryüzünü karıştırmak ister. Sonsuz karanlıkların içinde yaşar. Karar verme gücü yoktur ve iradesizliği simgeler. (Karakurt 2012: 314). Fuzuli Bayat (2017: 36)' dan edinilen bilgiye göre Türk mitolojisinde kimin ne zaman, nerede ve nasıl öleceğini Yara-Çeçen tayin etmekteydi. Ancak bunu umursamayıp daha fazla insanın ölmesi için onlara hastalık, kaza ve çeşitli musibetleri musallat etmektedir.

Altay Şamanlığında yeraltındaki ruhlarının başıdır. İnsan ve hayvanlara hastalıklar, korkunç felaketler getirir. Bunu yapmasının sebebi ise kendisine kurban verilmesini sağlamaktır (Kaya 2007: 72). Bu kurbanların içinde en makbul olanı da koyu renkli attır. Kurban edilecek hayvanın derisi öyle bir yüzülmelidir ki hayvanın başı ve ayakları kesilmeden derisi tulum halinde çıkarılabilir. Erlik'in kurbandan olan payı bir çatal ile bağlanarak kurban merasiminin yapıldığı yere dikilir ve geri kalan etleri de orada bulunanlar yer. Kurban kesilirken etrafa bir damla kan sıçramayacak, hiçbir kemiği de kırılmayacaktır. Bu kurban kesme töreni şamanizm gelenekleri içinde yapılmaktaydı (Erdoğan 2007: 56).

Eğer insan ona kurban sunmazsa canını alıp yeraltına indirir. Kendisinin hâkim olduğu bir mahkemede yargıladıktan sonra onu kendisine hizmetçi yapar. Erlik, bu ruhları bazen insanlara kötülük yapmak için yeryüzüne gönderir. Bu ruhlara körmös adı verilir. Altaylıların inanışlarında Erlik'in insanla ilişkisi bu kadardır (Kaya 2007: 72). Bu yönüyle Erlik, şaman dualarında korkunç bir canavar suretinde şeytan görünümlü, yaşlı ama kuvvetli ürpertici iğrenç bir yaratık olarak anılır (Turan vd.2015: 67).

Erlik korkunç bir ihtiyardır: Gözleri ve kaşları kömür gibi kara, çatal sakalı dizlerine kadar uzamış, yaban domuzunun azı dişlerine benzeyen bıyığı, kulakları üzerine yerleşmiş, çenesi tokmağa, boynuzları ağaç köklerine benzemektedir. Saçları kapkara ve kıvrıktır (Erdoğan 2007: 56). Gözkapakları bir karış, saçları dimdik, yüzü kan gibi kırmızıdır. Erlik Han'ın bıyığı oldukça uzundur ve kıvrılarak kulağına asılmış şekilde tasvir edilir. Tanrının vücudunun yılanlarla kaplı olduğuna inanılmaktadır. Domuz

boynuzlu bir öküze sahip olan Erlik, bu hayvanın üzerinde seyahat etmektedir. Kara demirden kılıcı ve kalkanı vardır. Bineği kara at ya da kara boğadır. Yatağı kunduz derisinden olan tanrının kadehi ise insan kafatasındandır. Kamçısı karayılandandır (Karakurt 2012: 314)

Şaman dualarında Erlik'in görünüşü şöyle tasvir edilir: Atletik vücutlu, yaşlı bir adam, kömür gibi kara kaşlı, gözlü, dizlerine kadar uzamış ikiye ayrık sakallı, köpeğin azı diş gibi bıyıklı, tokmağa benzer çeneli, ağaç kökleri gibi boynuzlu, kıvrıkcık saçlıdır. Şaman dualarında Erlik'e Kayrakan da denilir. Anlamı keskin, sivri, kesici hakan, sürekli acı çektiren, ölüm getirendir (Kaya 2007: 73).

Bir Şaman duasında: “Bindiği kara küheylân, döşeği kara kunduz derisinden, beline kuşak yetişmez. Göz kapağı bir karış, kara bıyık, kara sakalı. Kovası kişi göğsünden, kadehi kurumuş kafatasından kılıcı yeşil demirden kürek kemikleri yassı demirden, dizgini kara ipekten, kamçısı karayılan...” denilmektedir. Bütün kötü ruhlar, Körmösler, Karaozotlar, Ötkerler onun idaresindedir. Beş oğlu, iki kızı vardır, Erlik Han'ın bulunduğu yer altı âlemi dokuz tabakaya ayrılmıştır. Bu tabakaların her birinde kötü ruhları temsil eden birer tanrı vardır ki, onlar da Erlik'in idaresindedirler (Erdoğan 2007: 56).

İnsanların Erlik'e karşı saygısızlıklarının şunlar olduğuna inanılır:

Zayıf, hasta hayvan kurban etmek; iyi ruhlara kesilen kurbanın derilerini özel kazıklara astıkları halde Erlik'e verilen kurbanların derilerini asmayıp eve götürmek; kurban kesilen yerin yapımında kullanılan ağacı kötü, kurbanlığın asıldığı direk ve kazıkları eski ve eğri büğrü olanlardan seçmek; kurban sunma mekânını, Erlik'in korktuğu kuşburnu ve akdikenin yanında, yaşanan çadırdan uzakta, en az saygı duyulan kuzey (arka) tarafında, çöp ve leşlerin atıldığı yerde kurmak (Kaya 2007: 73).

İnanca göre sayılan tam bilinmemekle birlikte Erlik'in yedi veya dokuz oğlu, iki veya dokuz kızı vardır. Oğullarının adı sırasıyla Karaş, Mattır, Şingay, Kömürkan, Badış Biy, Yabaş, Temir Kan, Uçar Kan ve Kerey Kan olarak bilinirken, kızlardan sadece “sekiz gözlü” Kiştey Ana, Erke Solton'un adı geçmektedir (Turan vd. 2015: 67). Bu kızların hepsine “Kara Kızlar” denir. Genellikle şamanın yolunu şaşırtmaya, onun aklını

çelmeye çalışırlar ve bunun için cilveler yaparlar. Şaman dualarında bunlara “utanmaz maskaralar” denilir (İndirkaş 2007: 47). Erlik Han'ın oğulları her zaman babaları gibi kötü değildir. Bunlar, kötü ruhlardan insanları korurlar. Babaları için yapılan kurban törenlerinde hazır bulunurlar ve töreni yöneten kamın Erlik Han'ın yanına gitmesine öncülük ederler. Yeryüzündeki görevlerinden ayrı olarak Erlik'in oğulları yer altındaki gölleri, ırmakları, denizleri yönetirler (Karakurt 2012: 314).

Erlik'in himayesindeki tüm kötü ruhlara kara nemler veya Uygurca' da şeytan anlamına gelen 'yekler' adı verilir. Yakutların kötü ruhları abası iken, kötü ruhlara karışan “fena insanların” canlarına da 'uör' denilir (Turan vd. 2015: 68).

Erlik'in başında yer aldığı kötü ruhlara zümresi insanlara her türlü kötülüğü, hastalığı ve ölümü getirirler. Bunlar daha ziyade korkunç şekilli yaratıklar ya da cinlerden meydana gelir. Bu kötülük ilahı yine tanrı Ülgen tarafından yaratılmıştır, bazı kaynaklarda Erlik'in yaratıcısı Kayra Han olarak geçmektedir, cehennem üzerindeki bir yerde, Radloff'a göre aşağı dünyanın beşinci ya da dokuzuncu katında oturur (Çoruhlu 2012: 55).

Erlik Han'ın, Pora Ninci ve Kara Ninci adlı iki yardımcısı vardır. Kayra Han ya da Ülgen tarafından gökten kovulduğu zaman yardımcı ve hizmetkârları da tanrının peşi sıra yere dökülerek hızla toprağın altına saplanmışlardır. Erlik'in gelişiyile evrene aniden karanlık çöker, şiddetli rüzgârlar eserek depremler olur. Bu tanrı yaşadığı yeri yani yeraltını yarattığı kara bir güneşle aydınlatır (Karakurt 2012: 314).

Erlik, yeraltında kara çamurdan yapılmış sarayda veya duvarla çevrili kara demirden yapılmış sarayda yaşar. Onun sarayı insanların gözyaşlarının oluşturduğu dokuz nehrin birleşip Toybadım (Doymadım) Nehri'ni oluşturduğu yerde veya abra ve yutpa denilen korkunç su canavarlarıyla dolu Bay Deniz'in yanındadır. Toybadım Nehri'nin üzerinde at kılından bir köprü vardır. Yeraltından kaçmaya çalışan canlar, köprüden geçerken, Erlik köprüye basar, nehre düşürür, nehir de onu Erlik'e getirir. (Kaya 2007: 73)

Erlik ile ilgili anlatılar genellikle dünyanın yaratılışı ve ilk insanın yaratılışına aittir. Maydere, kadını yarattıktan sonra ona nasıl can vereceğini bilmediği için tanrı Ülgen'i beklemeye başlamıştır. Bunu fırsat bilen Erlik Han da yerin altından çıkarak,

Maydere'nin de yokluğundan faydalanıp demir komus adlı müzik aleti ile dokuz dilde üfleyerek kadına ruh vermiştir. O günden itibaren kadınlar yedi çeşit huya, dokuz çeşit dile sahip oldular (Bayat 2017: 27).

Bu anlatıların hemen hemen tamamına yakınında ister Maydere olsun ister Ülgen olsun ilk insanı yarattıktan sonra ona nasıl ruh, can vereceğini düşünmek için insanın yanından ayrılmaktadır. Bu ayrılık süresince de insanı Erlik Han'dan korumak için başlarına tüsüz bir köpeği bekçi olarak tayin etmektedirler. Ancak tüm anlatılarda Erlik Han, köpeği soğuktan koruyacak bir kürk, asla yırtılmayacak bir ayakkabı ve karnını doyuracak yemek ile kandırıp insana ruhu üfleemektedir. Aslında Erlik Han'ın vadettiği kürk köpeğin postu, altı yırtılmayan ayakkabı köpeğin pençesi ve yemek dediği ise insanın köpeğe verdiği yiyecektir (Bayat 2017: 28)

İnsana ruh verme işi Erlik Han vasıtası ile olunca tanrı Ülgen ilk olarak insanın kirlenmiş olduğunu düşünerek insanları yok etmeyi düşünmüş ardındansa bu kötü kokan insanların dışını içine, içini de dışına çevirmekle meseleyi çözmüştür. O nedenle insanın alacası içindedir, dışı ise aldatıcıdır (Bayat 2017: 29).

Erlik, küreksiz kayıkta gezer; yağız, rahvan ata, yük hayvanına veya kel bir öküze biner. Erlik, kanlı yemekler yer, akciğer kanı içer. Yemek zamanı ise akşamüstü, havanın kızardığı saatlerdir (Kaya 2007: 73)

Erlik yeryüzü yaratılırken türlü hüner ile kendine ait bir mekân almıştır ve bu mekânı kara bir güneş yaratarak aydınlatmıştır. Erlik'in himayesinde olan hizmetçiler üremekten men edilmiştir. Bunun için Erlik Han, demiri döve döve kendine kara neme, körmös adında bir sürü hizmetçi yaratmıştır (Bayat 2017: 34)

Ülgen'in yardımcısı olan Mangdışire, Erlik Han'ın yaptıklarına bakmaya gidince çok şaşırıldı. Erlik, onun yanında ayıyı, porsuğu ve köstebeği yaratmış. Magdışire engel olmaya çalışınca da Erlik Han; bakır bedenli Kerey Han ve ince belli Karaş sayesinde Mangdışire'yi oradan uzaklaştırmıştır. Daha sonra Ülgen'in emri ile Mangdışire, Erlik Han'ın yarattığı dünyayı başına yıkmıştır ve bu dünyadaki kötü unsurlar dünyanın birçok yerine dağılmıştır ve insana musallat olmuşlardır (Bayat 2017: 34)

Erlık'in hizmetçisi, ölüm meleği Tınalğış Aldaçi veya Usmekçi ise ölülerin ruhlarını alıp Erlık'in meskenine götürür. Erlık ise kendisi yeraltı dünyasının 'altıngı oron' veya 'alıs yer' olarak bilinen katında, kara çamurdan yapılmış sarayda veya başka bir varyanta göre kara demirden duvarları olan sarayda yaşar (Bayat 2017: 36). Radloff'a göre Erlık'in oturduğu tabakadan daha aşağıda günahkârların sürüldüğü cehennem bulunmaktadır. (Çoruhlu 201: 55)

Erlık Han'ın yaşadığı yeraltı dünyasında insanların gözyaşlarından oluşmuş olan Toybadım (Doymadım) adında bir ırmak bulunmaktadır. Bu nehrin girişinde Abra veya Yutpa olarak adlandırılan varlıkların yaşadığı bilinir. Toybadım, Bay Tenis'e açılır. Toybadım'ın üzerinde at kılından bir köprü vardır. Ölen insanların ruhları bu köprüden geçmeye mecbur edilir (Bayat 2017: 36).

Erlık Han da Hades de kötülük, yeraltı ve ölüm tanrısıdır. Her ikisinin de kendi himayesinde bir mekânı ve hizmetçileri vardır. Hades, cehennem olarak adlandırılan Tartaros 'da yaşarken Erlık Han'ın da kara güneşle aydınlattığı yerin altında olan kendine ait bir diyarı vardır.

Ölüleri yeraltı âlemine alıp orada hapsedmekteydiler ve bu işi yapmak için birçok yardımcıları vardır. Hades'e ölülerin ruhunu götürmek üzere Kharon yardım ederken Erlık Han'a ölülerin ruhunu götürmek için Tınalğış Aldaçi veya Usmekçi yardım eder. Bitkisiz ve ışısız, acılar ve üzüntüler yerinin, efendisiydiler. Buldukları yerde korkunç ırmaklar, ne olduğu belirsiz bataklıklar ve nice kötülük hüküm sürmekteydi. Daha sonraları her ikisi de kendisine güneş ve çeşit çeşit bitki ve bir alem yaratmışlardı. Hades'in hüküm sürdüğü dünyanın en bilindik ırmağı Styks iken Erlık Han'ın hüküm sürdüğü dünyanın en bilindik ırmağı Toymadım'dır.

Hades' ten de Erlık' ten de insanlar çok korkmaktaydı, isimlerinin geçmesi bile korku yaratmaktaydı. Yunan mitolojisinde Hades sevilmediği için adına tapınak vb. yapılmamakla beraber Türk mitolojisinde tapınak yapma geleneği olmadığı için Erlık Han'a tapınak yapılmamıştır. Ancak her ikisi için de kurban sunulmaktadır. Gerek Erlık Han gerekse Hades'in gazaplarından korunmak için adlarına kurbanlar sunulmuştur.

Hades için sunulan kurban, karanlık bir yerde hayvana karalar bağlanarak sunulurken, Erlik Han'a her türden hayvan kurban edilebilir. Bu kurban merasiminde herhangi bir içki içilmesi yasaklanmıştır. Ayrıca Erlik Han'a sunulan kurbandan bir damla dahi kan akmadan kurban edilmektedir.

Yunan mitolojisinde bazı maceralarda Hades, Zeus'un emirlerini yerine getiriyorsa Türk mitolojisinde de Erlik Han, Ülgen'in bazı emirlerini yerine getirmiştir. Hades ve Zeus'un ortak mitleri olduğu gibi Ülgen ve Erlik Han'ın da ortak mitleri mevcuttur. Bunlardan şüphesiz ki en bilineni Ülgen'in dünyayı yaratırken Erlik Han'dan yardım istemesidir. Erlik Han'ın yeryüzü yaratılırken toprağı denizin dibinden getirişi buna örnektir. Ayrıca Erlik Han, Ülgen'e vaat edilip sunulmayan kurbanlar için de insanları cezalandırmaktadır. Hades ise her ne kadar Tartaros' tan ayrılmaya da Titanlarla yapılan savaşta kardeşi Zeus'un yanında Titanlara karşı savaşmıştır.

Yunan Mitolojisinde Hades ile Zeus kardeşler. Türk mitolojisinde de Ülgen ile Erlik'in kardeş olduğunu söyleyen anlatımlar mevcut olmakla birlikte Erlik ile Ülgen belli bir süre sonra birbirlerinin düşmanı olmuşlardır. Oysa ki Yunan Mitolojisinde Zeus ile Hades birbirinin zıttı olarak görülseler dahi birbirlerine düşman değildirler.

Yunan mitolojisinde Hades'in sarayının kapısında bekçilik yapan üç başlı korkunç bir köpek vardır ve bu köpeğin adı Kerberos (Cerber) dir. Türk Mitolojisinde ise köpek karşımıza insanın yaratılma miti ile çıkar. Tanrı Ülgen insanı yarattıktan sonra bekçi olarak köpeğı dikmiştir ve köpek Erlik tarafından kandırılarak lanetlenmiştir. Her iki mitolojide de köpek karşımıza bekçi olarak çıkmaktadır.

Hades yaşadığı Tartaros' tan çıkarak yeğeni Kore'yi kaçırmış ve zevcesi yapmıştır. Ancak Hades ve Persephone'nin evliliğinden herhangi bir çocuk dünyaya gelmemiştir. Türk Mitolojisinde ise Erlik Han'ın herhangi bir evliliğini anlatan bir mit bulunmamakla beraber Erlik Han'ın çocukları mevcuttur.

Hades'in tek çekindiğı şey, Poseidon'un yerleri sarsarken ölümler dünyasının duvarlarını çatlatması ve orada yaşayanların durumlarını gözler önüne sermesi iken (Bayladı 1995:

49) bu durum benzer bir varyant ile Erlik Han'ın başına gelmiştir. Erlik Han'ın kendinden habersiz bir sürü hayvan ve hizmetçi yarattığı haberini alan Tanrı Ülgen yardımcısı Mangdışire aracılığı ile Erlik Han'ın yaşadığı dünyayı yıkmış ve bu dünyadan saçılan kötü varlıklar insanın başına bela olmuştur (Bayat 2017: 34).

Tartaros'a giren bir daha çıkamamaktadır, çıkması sadece kendisi yerine başka bir ölü ruh getirme şartına bağlanmıştır. Bu durum Türk Mitolojisinde Erlik Han'ın çevresince anlatılan mitoslarda olmamakla beraber Deli Dumrul Hikâyesini anımsatmaktadır. Deli Dumrul'da kendi canını almak için gelen Azrail'e kendi canına karşılık bir can arayışındadır.

Her iki tanrının tasvir edilişi de birbirine benzemektedir. Ürkütücü bir şekilde düşünülmüşlerdir. Öyle ki Hades'i tanrılar bile görmek istemezmiş. Erlik Han ise şaman dualarında genellikle yaşlı olmakla birlikte güçlü ve korkunç bir şekilde tasvir edilmektedir

2.1.12. Ateş ve Demir Miti

Hephaistos: Hephaistos ateş tanrısıdır. Zeus ile Hera'nın oğludur. Bazı mitoloji âlimlerine göre de onun babası Zeus değildir. Hera onu rüzgârın yardımıyla doğurmuştur. Topal olarak doğmuş ve daima şimşek gibi zikzak çizerek yürümüştür. Annesi oğlunun bu kadar çirkin olduğunu görerek diğer tanrıların alay etmelerinden kurtarmak için onu Olympos'tan aşağı fırlatmıştır (Erhat 1996: 238).

Annesi tarafından tanrısal dağ olan Olympos'tan aşağıya atılan Hephaistos, bütün gün düştükten sonra akşama doğru, gökten kayan bir yıldız gibi Lemnos adasına çöktü. Tanrı bu adada bir cücenin yardımıyla demirciliği öğrendi (Tollu 1957: 74).

Diğer bir varyanta göre ise; Hera böylesine şekilsiz bir çocuğu dünyaya getirdiği için çok utanıp onu denize atmıştır. Tethys ile Okeanos kızı Eurynome, Hephaistos'a sahip çıkarak ona dokuz yıl boyunca bakmışlar. O da sürgünlüğü sırasınca boş durmamış, demir, bronz ve başka kıymetli madenlerden her türlü alet ve ziynet eşyaları yapmasını öğrenmiştir ateş tanrısı ve bir mağarada kopçalar, bilezikler, küpeler, gerdanlıklar yapmıştır (Bayladı 1995: 86).

Ama Hephaistos, köpek gözlü olarak tanımladığı annesi Hera'dan öç almayı kafasına koyar. Ateşin ve demircilerin tanrısı olarak bilinen Hephaistos altından çok güzel bir taht yaparak bu tahtı annesi Hera'ya hediye eder. Hera, oğlu tarafından kendisine hediye edilen bu tahta oturduğu vakit birden bire zincirlerle kısıktırak bağlanarak tahttan bir daha kalkamaz. Hera'yı düştüğü tuzaktan kurtara bilmek için tanrılar şarap tanrısı olan sonunda Dionysos'un yardımına başvurmak zorunda kalırlar. Dionysos da total tanrıyı tatlı şarapla sarhoş ederek; bir eşeğin sırtında Olympos'a getirir. Hera düştüğü tuzaktan oğlu Hephaistos'un bağlarını çözmesiyle kurulabilir (Bayladı 1995: 86). Başka bir varyanta göreyse tanrıların hiç biri güzel Hera'yı düştüğü tuzaktan kurtaramamıştır ve sonunda Zeus, Hermes'i Hephaistos'u çağırmağa, göndermiştir. Ateş tanrısı ilk önce babasının elçisi olan Hermes'in ısrarlarına aldırış etmemiştir. Fakat sonra baş tanrı Zeus'un gazabını almamak ve uysal bir evlat olmak için bu daveti kabul edip Olympos'a gitmiştir. Annesini düştüğü tuzaktan kurtarmak içinse Aphrodite ile evlenme şartı koşmuştur. Zeus ise en sevdiği karısını bu durumdan kurtarabilmek için total tanrı olarak da bilinen oğlunun isteğini kabul etmiş ve tanrıçaların en güzeli, güzellik tanrıçası olan kızı ile oğlunun evlenmesine rıza göstermiştir (Tollu 1957: 74).

Homere'nin anlattığına göre ise Hephaistos'un total olmasının sebebi olarak babası Zeus görülür. Hephaistos'u Olympos'tan aşağı atan aslında Hera değil Zeus'tur ve bütün bir gün havada yuvarlandıktan sonra Lemnos adasına düşen ateş tanrısı bu düşüş esnasında iki bacağını da kırarak total kalmıştır (Tollu 1957: 74).

Hephaistos Olympos'a gider gitmez, hemen kendisi için süslü bir saray inşa etmiştir ve sarayının bir köşesine demir ocağını yerleştirmiştir. Total tanrı böylelikle sürgün döneminde öğrendiği zanaatı gönlünce yapabilecektir. Bu tanrının ocağından çıkan sesler tüm Olympos'u inletmektedir. Hephaistos güneş doğarken işe başlardı. Olympos'un en çalışkan ve marifetli tanrısıydı. Geniş ve yüksek bir örsü kaidesi üzerine kuvvetlice yerleştirdikten sonra çekicini ve kıskaçlarını alarak insanların ve tanrıların hayret ve takdirlerini uyandıran fevkalâde güzel şeyler yapmağa başlardı. Akşam üzeri işi biter bitmez Hephaistos ocakların görüklerini kapatarak, aletlerini gümüş bir sandığa koyardı. Ter akan yüzünü, kirli ellerini, damarları kabarmış boynunu ve demir talaşıyla örtülü göğsünü temizledikten sonra, süslü bir elbise giyer, esasını alır ve topallayarak tanrıların yanındaki yerine giderdi (Tollu 1957: 75).

Zeus için bir asa ile altın bir taht, Demeter için bir orak, Apollon ile Artemis için oklarla, ok kılıfı yaptı. Tanrıların saraylarını ocağından çıkardığı bakır levhalarla kuvvetlendiriyor, Olympos'u güzelleştiriyordu. (Tollu 1957: 74).

Hephaistos, yanardağların içinde yardımcıları Kyklop'larla birlikte çalışır. Usta demirci olduğu kadar hünerli bir kuyumcudur da. Tanrıçalar için yüzükler, bilezikler, kolyeler yapar. Tanrıların içtikleri kutsal şarap kapları da bu sakat ama ince zevkli tanrının ellerinden çıkmadır (Bayladı 1995: 87).

Her türlü madeni işleyip olağanüstü güzellikte eserler yaratmasını başarıyordu. Zeus'la Hera'nın yatak odası, Olympos tanrılarının evleri onun usta ellerinden çıkmadır (Erhat 1996: 239).

Ateş ve demirciliğin tanrısı insanlar için de hayırlı işler yapmaktan geri kalmazdı. Ariane için eşi bulunmaz bir alınlık, Harmonia için parlak bir gerdanlık, Heracles ve Diomedede için altın zırh ve nihayet Achille için de silâh ve kalkan yapmıştı (Tollu 1957: 74).

Gök ve arz ateşinin tanrısı Hephaistos yalnız gökte çalışan bir demirci değildi. Arz üzerinde yanar dağ kraterlerinden fırlayan ateş de onun, arzın içindeki ocaklarından çıkar, yer depremlerindeki gürültüler, yanardağların fişkırımları hep onun geniş iş alanlarından gelen seslerdi (Tollu 1957: 75).

Hephaistos, yalnız madenleri cansız bir sanat eseri şekline sokmakla kalmazdı. Yaptığı güzel heykellere hayat ve hareket verirdi. Altından köpekler, ağızlarından alev saçan bakırdan boğalar, canlı genç kızlara benzeyen ve onlar gibi zekâ, ses ve hareket sahibi olan güzel kızlar hep onun elinden çıkar ve kendisine hizmetkâr olurlardı (Tollu 1957: 75).

Esasen ilk kadının yaradılışını da Zeus ona ısmarlamıştı. Hephaistos babasının emirlerini yerine getirmek için balçığı ıslatarak yoğurdu ve Olympos'ta bulunan mabudelere benzeyen bir genç kız vücuda getirdi. Heykel yapıldıktan sonra ona ruh olarak bir ateş kıvılcımı verdi. O zaman heykelin gözleri açıldı, kol ve bacakları hareket etmeğe başladı ve konuştu. Athena bu genç kızı giydirdi, süsledi. Charite'ler göğsüne

gerdanlıklar taktılar, Aphrodite onun başına teşhir edici bir letafet verdi. Heure'ler bahar çiçeklerinden bir taç koydular. Nihayet Zeus da ona bir vazo vererek açmamasını, çünkü iyiliklerin kendisinden uzaklaşarak can sıkıcı kötülüklerin geleceğini söyledi. Nitekim adı Pandore olan bu ilk kadın bir gün merakına yenik düşerek sihirli vazonun kapağını açtı ve böylelikle bütün iyilikler derhal kaçarak kötülükler etrafa saçılmaya başladı. Yalnızca Esperence (Ümit) kaldı. Zira Pandore, tam zamanında kapağı kapatarak onun da uçmasına engel olmuştu (Tollu 1957: 75).

Elinde balyozuyla Zeus'un yardımına gelip kafasından Athena'nın çıkmasını sağlayan da yine ateş ve demirin tanrısı olan Hephaistos' dur (Bayladı 1995: 87).

Al Ata: Türk mitolojisindeki ateş tanrısı. "Hal Dede" olarak da bilinir. Yaşlı, kızıl renkli giysileri olan, kızıl gözlü bir adam olarak tasvir edilmektedir. Bazen ateşin, bazen de yurdun koruyucusu olarak anılmaktadır (Uslu 2016: 174).

Andar Han: Yakut mitolojisinde ateş tanrısıdır. Ayrıca bu adı taşıyan bir de bitkilerin koruyucusu olan bir tanrıça da vardır (Erdoğan 2007: 51). Ateşi koruduğuna inanılan bu tanrının kızdığı zamanlarda yeryüzündeki yangınların çıktığına inanılır. Bu tanrının saçları ateştendir, gözleri alevler saçmaktadır, bir elinde meşale tutan tanrı son derece heybetli ve kaslı olarak tasvir edilmektedir (Karakurt 2012: 96).

Cahın Han: Türk mitolojisinde ateş tanrısı olarak bilinen bu tanrı bazı Türk boylarında Çahın Han olarak da adlandırılmaktadır. Göğün altıncı katında ikamet ettiğine inanılan tanrının, Ülgen'i ikna ederek insanlara ateşin verilmesini sağladığı düşünülmektedir (Karakurt 2012: 225).

Od Ata: Türk mitolojisindeki ateş tanrısı olarak bilinen bu tanrı bazı Türk boylarında Vot Ede veya Tep Ata olarak da adlandırılmaktadır. Genel olarak evlerdeki ve çadırlardaki ocakları ve bu ocağın ateşini koruduğuna inanılmaktadır. Od Ata her bir ateşe ve ocağa birer tane iye gönderir. Ateş kurbanı göğe iletir. Od Ana ve Od Ata yeryüzündeki bütün ocakların ve ateşlerin malikidir ve istediğinin yanına gidebilir. Ateş iyelerini bu ateşleri korumak üzere Od Ana veya Od Ata'nın gönderdiğine inanılmaktadır (Karakurt 2012: 577).

Odine: Altay Mitolojisinde insanların mutluluğunu, rahatlığını korumakla görevli olan ateş tanrısıdır. Bu tanrının aileleri de koruduğuna inanılmaktadır (Uraz 1992: 66).

Yunan mitolojisinde ateş tanrısı olarak karşımıza sadece Hephaistos çıkmaktadır. Oysa Türk mitolojisinde ateş tanrısı olarak karşımıza birçok tanrı çıkmaktadır. Bunun sebebi Türk milletlerinin çok geniş bir coğrafyaya yayılarak birbirlerinden habersiz olarak yaşamalarından kaynaklanıyor olsa gerek. Nitekim aynı dili konuşan ancak coğrafi olarak birbirinden uzakta bulunan Türk milletinin ihtiyaçları karşısında bir ateş tanrısı yaratılmıştır ve bu tanrı her Türk kavminde farklı isimlendirmeye karşımıza çıkmaktadır. Sonuç olarak ateş tanrısının ismi değişse bile görevi, özellikleri değişmeyip büyük bir benzerlik göstermektedir. Yunan mitolojisindeki ateş tanrısı olan total tanrı Hephaistos, sürgün döneminde öğrendiği demir işleme sanatını icra ederek ilerleyen dönemlerde demirci tanrı olarak da anılmaya başlanmıştır. Hatta Hephaistos, ateş tanrısı olmaktan öteye gidip demir ve demircilerin tanrısı unvanını almıştır. Oysa Türk mitolojisindeki ateş tanrılarının hâkimiyet alanı ateşle sınırlandırılmıştır, demirle herhangi bir ilişkileri bulunmamaktadır. Bu açıdan değerlendirildiğinde Hephaistos'un demirci tanrı olarak ele alınması sonucunda karşılaştırmamızın daha doğru olabilmesi için Darhan hakkında bilgi verip bu iki demir ve demircilik tanrısını mukayese etmeyi uygun görüyoruz.

Darhan Han: Türk mitolojisindeki metal tanrısıdır. Metal ocaklarını, metal işlerini ve metal ustalarını koruduğuna inanılan tanrıdır. Tanrı elinde bir çekiç ve önünde bir örs ile tasvir edilmektedir. Metal işleme ateşten ayrı düşünülemediği için Darhan Han bu nedenle bir ateş tanrısı olarak da düşünülmektedir (Karakurt 2012: 260). Bunun sebebi olarak metal ve demir işçiliğinin birbirinden ayrılamayan iki unsur olduğu söylenebilir (Uslu 2016: 227). Kendisine saygısızlık yapıldığında çok kızan tanrının her tarafı ateşe verip yangınlar çıkarttığına dair bir inanış vardır. Darhan Han'ın eşinin adı da Darhan Hanım olarak bilinmektedir (Karakurt 2012: 260).

Görüldüğü gibi Darhan Han ile Hephaistos'un tasavvurları bile birbirlerine benzemektedir. Tıpkı Hephaistos gibi Darhan da çirkin ve kısa boylu olarak tasvir edilmektedir. Her iki tanrı da elinde çekiç ve örs tutarak betimlenmektedir. Bunlarla beraber Hephaistos, Olympos'tan aşağıya atıldığında yahut doğduğu andan itibaren

topaldır ancak böyle bir durum ne Darhan da ne de diğer Türk ateş tanrılarında karşımıza çıkmamaktadır. Bununla beraber Hephaistos'un annesi Hera tarafından çirkinliğinden dolayı Olympos'tan aşağıya atıldığına dair bir mit bulunmaktadır, oysa ne Darhan'ın ne de diğer Türk tanrılarının ne anneleri hakkında bir bilginiz mevcuttur ne de anneleri tarafından terk edildiklerine dair bir husus söz konusudur.

Hephaistos, annesine kurduğu bir tuzak sonucunda kardeşi güzellik tanrıçası Aphrodite ile evlenmiştir. Türk ateş tanrılarının eşleri hakkında detaylı bir bilgi olmamakla beraber Darhan'ın eşinin kendisiyle aynı adı taşıyan Darhan Hanım olduğunu yani bir eşi olduğu bilgisi mevcuttur (Karakurt 2012:260).

2.1.13. Haberci Miti

Hermes: Titanlar'ın soyundan olan bu haberci tanrının, Atlas'la Pleione'nin kızı Maia'nın Zeus'la birleşmesinden doğduğuna inanılmaktadır. Tanrıların ve özellikle baştanrı Zeus'un habercisi olarak görev alan bu haberci tanrı, Olympos tanrılarının en renkli ve özgün tanrılarından birisi olarak kabul görmektedir (Erhat 1996: 250).

Hermes, Kyllene Dağı'nda doğduğunda annesi Maia onu kundağa sardı ancak bu tanrının büyüme hızı oldukça hızlı olmuştur. Öyle ki Hermes annesi arkasını döner dönmez anında büyüyerek delikanlılık çağına gelip maceralarını yaşamak üzere hayatına başlamıştır (Graves 2010: 76).

Hermes'in tanrılık macerasına başlaması da biraz tuhaftır. Hermes tanrılık serüvenine hırsızlık yaparak başlamıştır. Ağabeyi Apollon'un tanrısal sürüleri götüğü Pieria'ya giderek ağabeyinin sürüsünden elli dana çalar (Bayladı 1995: 82). Çaldığı hayvanların izlerinin takip edilerek bulunabileceğinden korktuğu için hemen yerde bulunduğu dişbudak ağacı kabuklarından her birine pabuçlar yaptı ve onları kamışlarla ineklerin ayaklarına bağlayıp giydirdi. Karanlık bastığında da çaldığı hayvanlarla yola çıktı. Apollon kaybolan hayvanları fark etti, fakat Hermes'in hilesi onu aldattı ve batıda Pylos ve doğuda da Onkhestos'a kadar uzanan bir araştırma yapsa da sonunda sığırlarını bulanları ödüllendireceğini söylemek zorunda kaldı. Silenos ve satyrleri, ödülü duyar duymaz, farklı yönlere dağılarak her yerde hırsız aramaya başladılar ancak uzun süre başarı kaydedemediler. Sonunda satyrlardan bir grup Arkadya'dan geçerken, daha

önceden hiç duymadıkları bir müzik sesi duydular ve Nympha Kyllene, bir mağaranın ağzından, onlara orada çok yetenekli bir çocuğun doğmuş olduğunu ve kendisinin de ona bakıcılık yaptığını anlattı: Kaplumbağa kabuğu ve öküz bağırsağından benzersiz bir müzik aleti yapmış, bununla annesini uyutmuştu. Öte yandan bazıları Hermes' in icat ettiği lirde yedi tel olduğunu, bazıları çalgıdaki tellerin mevsimlerin sayısı ile orantılı olarak üç, diğerleri de yılın çeyrek parçalarına uyduğu gerekçesiyle dört teli olduğunu ve daha sonra Apollon'un onu yediye çıkardığını söylerler (Graves 2010: 76,78)

Apollon, hayvanları çalanın Hermes olduğunu öğrenince onun yattığı mağaraya gelir ve sürüsünü geri ister. Hermes ise yalana başvurarak, "Ben çalmadım" der (Bayladı 1995: 82,83). Hâlâ hırsızlığı yadsıyan becerikli yumurcağın yüzüzlüğü karşısında Zeus gülmekten kendini alamadı. Kendi oğulcuğunun, bu kadar küçük ve sevimli olmasının yanında bu denli yalancı ve utanmaz olmasına da şaşırılmıştı (Agizza 2001: 56).

İş büyüyecekken Zeus araya girerek Hermes' ten hayvanları sakladığı yeri Apollon'a göstermesini ister. Apollon o sırada Hermes' in yaptığı liri görür ve ondan çıkan sesler çok hoşuna gittiği için kendisine vermesini ister. Karşılığında da Hermes' in çaldığı danaları ona bırakacaktır. Böylece anlaşılır; biri kurnazlığın ve pratik aklın, öteki de sanatın temsilcisi olan iki tanrı çok iyi dost olurlar. Apollon Hermes'e bir değnek verir. Bu değnek onun elinden düşmeyen kerykeion olur. Hermes'e Khryssorapis yani altın değnekli de denmesinin sebebi budur (Bayladı 1995: 82, 83).

Hermes' in de bir şartı vardı bütün bunları dinledikten sonra. Zeus'a "Beni kendi habercin yap. Bu şekilde bütün kutsal eşyalardan sorumlu olur, gerçeği tamamıyla anlatmamanın dışında asla yalan söylemem," diyerek söz verdi (Graves 2010: 78).

Hermes' in sayılamayacak denli çok görevlerinden en önemlisi, hiç kuşku yok ki, tanrıların, özellikle de, Zeus'un habercisi ve ulağı olmasıdır. Eski Yunanca' da Angelos sözcüğünün anlamı haberci demektir. Bu sözcük ilerleyen zamanlarda anlam kaymasına uğrayarak angel olarak batı dillerine girmiştir. Angelos kelimesi yaşadığı anlam kayması sonucunda melek anlamını kazanmıştır. Zaten meleklerin, özellikle de Cebrail'in görevi de bir melek olarak tanrı haberciliğidir (Bayladı 1995: 84).

Hermes, Zeus'un yalnızca habercisi ve ulaşı değil, onun gönül işlerindeki yardımcısıdır. Zeus, Hera tapınağının rahibesi İo'nun güzelliğine vurulmuştu. İrmak tanrılarında İnakhos'un kızıydı İo. Zeus'un çapkınlıklarından yaka silken Hera, kocasının bu yeni kaçamağını da öğrenince kızın peşine düştü. Zeus kızın başına bir kötülük gelmesin diye onu ak bir ineğe, dönüştürdü. Hera bu defa ineği istedi Zeus'tan ısrarla. Karısının üstelemelerinden bıkan Zeus ineği vermek zorunda kaldı. Hera ineği alır almaz onun başına dev Argos'u dikti bekçi olarak. Çünkü kocasının ne yapıp edip kızı kaçırmaya çalışacağı biliyordu (Bayladı 1995: 84).

Bu Argos'un yüz gözü vardı. Bunlardan sırayla ikisi dinlenir, ötekileriye açık kalırdı. İşte Zeus çok hünerli Hermes'i bir hile bulup ortadan kaldırsın diye Argos'un üzerine gönderdi (Bayladı 1995: 84).

Hermes Argos'a öyle güzel masallar anlattı ki bu canavarın yüz gözü birden kapandı. Uykuya dalan Argos'un kafasını kesen Hermes b devin kafasını da uçurumdan aşağıya attı. Hera bu sadık bekçisinin anısını yaşatmak için onun yüz gözünü de kutsal hayvanı tavus kuşunun kuyruğuna serpiştirdi. Derler ki, tavus kuşunun kuyruğundaki o renk renk benekler dev Argos'un gözleriymiş (Bayladı 1995: 84).

Sihirli altın ayakkabılarıyla Hermes, Olympos'tan yeryüzüne, denize ve Ölüler Diyarı'na gidebilirdi. Buyrukların ve ağır cezaların bildiriciliğini yaparken çoğu zaman yardımcı olurdu, onun görünmesi kurtuluş işareti sayılırdı (Agizza 2001: 57).

Üstelik Apollon, ona küçük çakıl taşlarından yararlanarak geleceği bilme sanatını da öğretti. Zeus, son doğan çocuğunun becerikliliğinden ve cevvaliyetinden duyduğu mutlulukla, onu yalnızca kendi şahsına ve bir de Ölüler Diyarı tanrıları olan Hades'le Persephone'ye hizmet etmekle görevli haberci yaptı (Grimal 1997: 286).

Hermes, ticaret ve hırsızlık tanrısı olarak tanınıyordu. Yollarda rehberlik ediyordu. Yolların, caddelerin güvenliğini de o korurdu. Yol ağzlarındaki Hermes heykelleri yönleri göstermeye yarardı (Bayladı 1995: 84). Suretlerine, yol kavşaklarında, yalnızca üst kısmı insan büstü şeklinde ama alt kısmı çok belirgin erkeklik organları taşıyan bir direk olarak rastlanmaktaydı. Hermes çobanların da hamisiydi. Çoğu zaman omuzunda bir kuzu taşır halde temsil edilirdi. Hermes' in özel görevlerinden biri de, ölenlerin

ruhunu Ölüler Diyarı'na götürmekti. Bu görevi nedeniyle, Psykhopompos yani ruhların yoldaşı adını taşıyordu (Grimal 1997: 286).

Konuşmayı, yazıyı icat eden de Hermes imiş. İnsanlara toplum kurallarını, aile içindeki görevlerini öğretene de oymuş. Ayrıca dans etmeyi, güreşmeyi, beden eğitimini de öğrettiği için sporcuların tanrısı olarak da bilinmektedir (Bayladı 1995: 84).

Hermes her zaman hareket halinde olduğu için bir yerden bir yere çabucak ulaşabilmek amacıyla kanat kullanırdı. Bu kanatları başlığında, topuklarında ve elinde taşıdığı değneğinde taşıyordu. (Bayladı 1995: 86).

Hermes onun tasviri için yapılan heykelerde genellikle genç ve güzel bir erkek olarak gösterilirdi. Ancak bazı dönem yapılan heykellerinde ise bu durumun tam tersi bir şekilde sakallı ve yaşlı bir erkek biçiminde canlandırıldığı da olurdu (Bayladı 1995: 86).

Erdenev: Türk ve Altay mitolojisinde haber tanrısıdır. Tanrılarla insanlar arasındaki haberleşmeyi sağlayan bir tanrıdır. Bu tanrının habercileri ve ulakları koruduğuna inanılmaktadır. Ulakların başlarına herhangi bir kaza ve bela gelmesine engel olur. Tanrılardan insanlara iletilen haberlerin olduğu gibi iletilmesini sağlar. Bu tanrının uçan beyaz bir atı olduğuna inanılmaktadır. Türk masallarında Çapan ya da Çapar adlarıyla bilinen atlı haberciler vardır. Bu habercilerin sürdüğü atların üç gün üç gece hiç durmadan yol alabildiğine inanılmakta ya da bu haberlerin her şehirde bir at değiştirerek ve atın üzerinde seyir halindeyken uyuyarak yol aldıkları inancı hâkimdir (Karakurt 2012: 301).

Uçar Han: Altay mitolojisinde haber tanrısıdır. Ancak bu haber tanrısının Erdenev' den farkı kötü haberleri getirmesidir ve bu bakımdan Erlik Han'ın oğlu olduğuna inanılmaktadır. Bu tanrının bazı anlatılarda da casusların tanrısı olarak geçmektedir. Bu bakımdan casusları koruyan tanrı olduğu inancı hâkimdir. Çaşıt adlandırması Türk boylarında casus anlamına gelmektedir. Çaşmak, Çaşıtılmak sözcükleri ise casusluk yapmak anlamına gelmektedir (Karakurt 2012: 763).

Yunan mitolojisinde tanrı Hermes, hem Zeus'un oğludur hem de Zeus'un elçiliğini yaparak insanlar ve diğer tanrılar hakkındaki haberleri babasına getiren haberci bir tanrı

görevindedir. Hermes bu görevinden başka ticaret tanrısı, yolcuları koruyan tanrı ve hırsızlık tanrısı olarak da biliniyordu. Tanrı bu özellikleri bakımından değerlendirildiğinde Türk mitolojisindeki emsalleri olarak karşımıza Erdeney Han ile Uçar Han çıkmaktadır. Erdeney Han da Türk mitolojisinde tanrı Ülgen'den insanlara haberleri ileten ve şamanın vasıtasıyla insanlar hakkında edindiği bilgileri Ülgen'e ileten bir haberci tanrıdır. Bu bakımdan Yunan mitolojisindeki emsali Hermes ile benzerlik göstermektedir. Ancak Hermes' in bunlardan başka görevleri de vardır. Bu durum Türk mitolojisinde karşımıza çıkmamaktadır. Türk mitolojisinde tanrıların görev alanları daha dardır, Yunan mitolojisinde olduğu gibi daha geniş bir alana hitap etmemektedirler. Hermes Yunan mitolojisinde hırsızların tanrısı olarak da bilinmektedir. Bu bakımdan değerlendirdiğimiz zaman ise Türk mitolojisinde kötü haberleri iletmekle görevli olan ve aynı zamanda casusların da tanrısı olan Uçar Han ile benzerlik göstermektedir. Ancak Hermes ile Uçar Han'ın arasındaki temel fark Hermes baş tanrı Zeus'un oğludur, Uçar Han ise Türk mitolojisindeki yeraltı tanrısı olarak bilinen Erlik Han'ın oğludur.

Hermes Yunan mitolojisinde baş tanrı Zeus'un oğlu oluşuyla Türk mitolojisinde Yayık Han'a benzemektedir. Yayık Han da Türk mitolojisinde baş tanrı konumunda olan Ülgen'in oğludur ve o da tıpkı Hermes gibi babasının yani Ülgen'in haberciliğini yapan bir tanrıdır. Ancak bu çalışmada Yayık Han ırmak tanrısı olarak ele alınıp hakkındaki bilgiler, Yunan ırmak tanrılarının açıklandığı 'Irmak Miti' kısmında verilmiştir.

2.1.14. Akıl ve Işık Miti

Koios: Yunan mitolojisindeki akıl ve ışık tanrısıdır. Gök tanrı Uranos ile toprak tanrı Gaia'nın oğlu olan Koios, bir Titanlı'dır. Öz kız kardeşi Phoibe ile birlikteliklerinden Leto ile Asteria doğar. Okeanos, Kronos, Hyperion ve İapetos adlarında dört erkek kardeşi olan Koios'un Theia, Phoibe, Rheia, Themis, Tethys ve Mnemosyne adlarında altı da kız kardeşi vardır. Güneş, tıp ve güzel sanatlar tanrısı Apollon ile av tanrıçası Artemis'in atası olan Koios, ışığı simgeleyen semavi yaratıkları oluşturur. Işık ve akıl tanrısıdır (Korkmaz 2011: 190).

Mergen Han: Türk mitolojisindeki akıl tanrısıdır. Pergen Han olarak da bilinir. Her şeyi bilen tanrı akli ve zekâyı temsil eder (Karakurt 2012: 550). Mergen Han güneşin

bulunduğu yedinci katta oturur (Çoruhlu 2012: 221). Büyük tanrılardan birisidir. Bu tanrı Ülgen'in kardeşidir (Uraz 1992: 64). Kayra Kan'ın bilgin sıfatlı, iyi okçu olan oğludur.

Mergen Tengere'nin yürümesinden gök gürültüsü ile şimşek oluşur. Mergen en iyi okçu, nişancı olup avcılarının ilham kaynağıdır. Mergen Tengere, her şeyi bildiği, gördüğü ve yapabildiği için Türkler ona saygıyla yaklaşırlar (Bayat 2017: 17).

Bilgelik sahibidir. Her şeyi bildiği için her şeye gücü yeter. Oku ve yayı vardır. Bilgeliğiyle attığı ok hedefini şaşırılmaz. İnsanlara bilgelik veren tanrı bilimi ve felsefeyi simgeler (Karakurt 2012: 550).

Her iki mitolojide de akıl, bilgelik tanrısı bulunmaktadır. Koios, Apollon'un atası olan bir tanrıdır ve hakkındaki mitoslar Olymposlu Apollon kadar çok değildir. Ancak ışığı simgeleyen bir akıl tanrısı olduğunu bilmekteyiz. Türk mitolojisinde ise akıl tanrısı olarak karşımıza Mergen Tengere çıkmaktadır. Bu tanrının insanlara bilgelik dağıtan ve her şeyi bilen bir tanrı olduğunu bilmekteyiz.

Mergen Han'ın okunun ve yayının bulunup attığı okların hedefini şaşmaması ve bilgelik dağıtan bir tanrı olması bakımından özellikle Yunan mitolojisindeki Apollon'a benzemektedir. Mergen Han'ın, Yunan mitolojisindeki emsali olan Apollon'da attığı oklarla insanlara bilgelik, sanat vb. lütufları dağıtan ve oku asla hedefini şaşmayan bir tanrıdır. Bu bakımdan Mergen Han'ın özellikleri Apollon'a daha çok benzemektedir. Bununla beraber Mergen Han'ın mitleri Apollon ile mukayese edildiğinde ne yazık ki sınırlıdır. Mergen Tengere'nin herhangi bir evliliği yoktur ve bu konuda bir bilgimizde bulunmamaktadır. Oysa Apollon'un peri kızı Daphne'nin peşinden gittiği aşk miti çok bilindikdir.

2.1.15. Zaman Miti

Kronos: Adı zaman anlamına gelen ve bir zamanlar dünyayı egemenliği altına alan bir tanrıdır. Gaia (Toprak) ile Ouranos (Gök)'un oğlu ve Titanlar'ın kardeşidir. Evlendiği kız kardeşi Rhea'dan pek çok çocuğu olmuştur (Korkmaz 2011: 197). Babası Uranos'un erkekliğine son vererek birinci kuşak tanrılarının egemenliğini bitirip ikinci kuşağı başa

getirerek kendi hükümdarlığını ilan etmiştir (Erhat 1996: 325). Dolayısıyla, Zeus ve Olymposlular kuşağından önceki birinci tanrısal kuşaktır. Bütün kardeşleri arasında sadece Kronos babasından öç alması için annesine yardım etmiştir ve annesinin verdiği orakla babasının hayalarını kesmiştir (Grimal 1997: 407)

Uranos, oğlunun kendisine yaptıklarını hazmedememiş ve kendisinden sonra gelen kuşakları lanetleyerek tanrısal yazgının benzer bir biçimde devam etmesini istemiştir. Böylelikle Kronos'da birebir benzemese bile babasının yaşadığı olaya benzer bir şekilde hükümdarlığını kaybetmiştir. "Uranos'un burada bir baba gibi hareket ettiği söylenebilir; her baba gibi çocukların yönetime katılma isteklerini fazla yükseğe el uzatmak olarak değerlendirmiş ve bunu hak etmediklerini düşünerek onları cezalandırmak istemiştir. "(Gezgin vd. 2004: 62).

Hesiodos'un anlatımının tanrısal yazgıya ilişkin belki de en dikkat çekici olan kısmı şu dizeleridir:

Ama Uranos kızıp oğullarına Titan adını verdi onlara:

Fazla yükseğe el uzatmakla çılgınca

Korkunç bir suç işlemişlerdi çünkü

Gelecek zaman öç alacaktı onlardan (Gezgin vd. 2004: 62).

Kronos, babası Uranos uyurken yaklaşarak onun hayalarını kesip sol eliyle denize atmıştır. O günden itibaren sol elin kullanılmasının uğursuzluk getireceğine inanılmaya başlanmıştır. Kronos babasını ilk yaraladığı zaman damlayan kanlardan Alekto, Megaira ve Tisiphone adında üç Eriny dünyaya gelmişti. Bunların tek görevi yalan yere yemin edenlerle anne ve baba katillerini takip ederek cezalandırmaktı. Diğer damlayan kanlardan da Meliai denilen dişbudak ağacı Nymphaları da doğmuştur (Graves 2010: 41). Böylelikle aslında Uranos ölürken bile neslini çoğaltmaya devam etmiştir.

Babasının hayalarını kesip denize attıktan sonra Kronos gökyüzündeki yerini aldı ve ilk olarak kardeşleri Hekatogkheirler'le (Yüz Kollu Devler) Kyklopslar'ı hemen Tartaros'a hapsetti (Grimal 1997: 407). Kronos' un, babası Uranos'un hayalarını kestiği altın

tırpanı Telkhinler yapıp vermişlerdir (Graves 2010: 241).Böylelikle aslında Kronos, Zeus'tan farklı olarak kardeşlerinin tutsaklığına son vermemiş oluyordu. Çünkü kardeşlerini Gaia'nın toprağın karnından çıkartıp yeraltına Tartaros'a kapatmıştı. Oysa Zeus kardeşlerinin özgürlüğünü eline vermiş hatta tanrısal gücü kardeşleriyle arasında taksim etmişti.

Uranos'un penisiyle beraber iktidarını da kaybetmesiyle, hükümdarlığını ilan eden Kronos kardeşi Rheia'yı da karısı olarak seçmişti. Rheia ve Kronos da en az anneleri Gaia ve babaları Uranos kadar üretkendiler ve başladılar Olympos Dağı'nın gerçek sakinleri olacak olan Yunan Tanrılarının üçüncü kuşağını tek tek yaratmaya: Hestia, Demeter, Hera, Hades, Poseidon ve nihayet Zeus (Gezgin vd. 2004: 70).

Ancak Kronos'un kaderi de bir ölçüde babasınıninkine benzemektedir. Bunun sebebi de Gezgin (2004: 62)'e göre Uranüs'ün gelecek kuşakları lanetlemesinden kaynaklanmaktadır. Uranüs kendi başına gelen yazgının diğer tanrısal kuşaklara da sirayet ettirmişti. Hikmet ve gelecek konusunda bilgi sahibi olan Ouranos' la Gaia, ona, çocuklarından biri tarafından tahtından indirileceğini bilgisini verdikten sonra Kronos her doğan çocuğunu, doğar doğmaz yiyip yutmaya başladı. Böylece Hestia'yı, Demeter'i, Hera'yı, Hades'i ve Poseidon'u birbiri ardınca yuttu (Grimal 1997: 407). Kronos burada babasından farklı olarak öncelikle çocuklarının doğmasına izin verip ardından onları kendi vücudunda hapsediyordu, oysa babası Uranüs çocuklarının doğmasına izin vermeden onları anneleri Toprak yani Gaia'nın rahmine hapsediyordu. Doğmalarına izin vermeden annelerinin karnına hapsetmek, çocukların var olmalarına engel olabilecek bir hareket iken, doğduktan sonra yutmak tam anlamıyla yok etmekle ilişkili olmalıdır (Gezgin vd. 2004: 71).

“... ”

Ama Kronos yiyordu ilk çocuklarını

Analarının kutsal kamından çıkıp da

Dizleri üzerine oturdukça her biri.

Korkuyordu Uranos'un mağrur torunlarından biri

Ölümsüzler arasında kral olacak diye.

Gaia ve Uranos bildirmişlerdi ki ona

Ne kadar güçlüler güçlüsü de olsa

Kendi oğluna yenilmekti kaderi.

Buydu çünkü Zeus'un istediği.

Onun için gözü pusudaydı her zaman,

Doğan çocuklarını yiyordu birer birer

Ve Rheia sonsuz yaslar içindeydi.

...”

Kronos, babasının başına gelenleri bilen birisi olarak, bu hataya düşmek istememiş ve çocukların dişil ilkeyi temsil eden annelerinin karnı yerine kendi karnında saklamayı uygun bulmuş olmalıdır. Bir sonraki aşamada Zeus, en akıllıcasını yaparak, çocuğa hamile kalan anneyi yutmuş ve çocuğu, bilincin ve aklın sembolü olan başından kendisi doğurmuştur (Gezgin vd. 2004: 72).

Bütün çocuklarından yoksun kalacağı korkusuna kapılan Rheia, Zeus'a hâmileyken Girit'e kaçmış ve çocuğunu Girit Adası'nda gizlice doğurmuştur. Ardından da çocuğuna bakması üzerine bir Yama'ya emanet ederek Olympos'a gitmiştir. Sonra da bir taşı kundaklayarak, yemesi için Kronos'a vermiştir. Kronos ise yapılan hilenin farkına varmadan çocuğu sanarak kundaklanan taşı yutmuştur (Grimal 1997: 407).

“...

Ve Rheia sonsuz yaslar içindeydi

Ama Zeus'u dünyaya getirdiği gün

Yalvardı Toprak'a ve yıldızlı Gök'e

Gizli doğurabilsin diye çocuğunu

Öcü alınsın diye babasının

Ve hain Kronos'un yediği bütün çocuklarının

Anası babası dinlediler kızlarını

Ve bildirdiler ona kaderin ne hazırladığını

Kral Kronos'a ve coşkun yürekli oğluna

...”

Hesiodos bu dizelerle, Kronos ve Zeus'un kaderinin önceden bilindiğini net olarak ifade etmektedir (Gezgin vd. 2004: 73).

Zeus büyüdüğü zaman Metis'in öğüdü üzerine annesi Rhea'yı ziyaret edip babasından intikam almak istediğini söylemiştir ve annesinden kendisini babasının sakisi yapmasını istemiştir. Rhea oğlunun bu görevi almasına hemen yardımcı olmuş ve ona intikam için hazırladığı kusturucu iksiri vermiştir. Metis de Zeus' a bu iksiri Kronos'un ballı içeceği ile karıştırmasını söylemiştir. Gerçekten de Kronos Rhea'nın hazırladığı bu içeceği içmez, ilk olarak taşı ve sonra da Zeus'un diğer kardeşlerini kusmuştur. Sağlıkları yerinde olan bütün kardeşler duydukları minnetten dolayı Zeus'dan, kendilerine lider olarak dev Atlas'ı seçen Titanlara karşı başlatacakları savaşta liderlik yapmasını istediler (Graves 2010: 45).

Bu savaşta Kronos'un müttefikleri, kardeşleri Titanlar'dı. Savaş on yıl sürdü; Gaia, Zeus'a bir zamanlar babası Kronos'un Tartaros'a hapsettiği yaratıklar olan Kykloplar yani yüz Kollu Devler'i müttefik olarak yanına alacak olursa savaşı kazanacağını söyledi. Bunun üzerine Zeus, Tartaros'a inerek Kykloplar'ın bekçisi olan Kampe'yi öldürerek bu canavarları serbest bıraktı ve zaferi kazandı. Bunun üzerine, Kronos'la Titanlar, Hekatogkheirler'in ve Kykloplar'ın yerine zincire vuruldular ve bu kez Hekatogkheirler onların bekçisi oldular (Grimal 1997: 407). Zeus'un kendilerini serbest

bırakışı onuruna Kykloplar, Zeus'a yıldırımını; Poseidon'a üç dişli yabayı ve Hades'e görünmezlik miğferini hediye olarak verdiler (Graves 2010: 45).

Kronos'un Rheia'dan olan çocuklarından başka, Philyra'dan olma yarı insan, yarı at, çift yapılı, ölümsüz bir yaratık olan bir çocuğu daha vardı: Kentauros Kheiron. Çünkü Kronos'un Philyra ile birleşmesi sonucu, Kheiron bir at şeklini almıştı. Bazı efsaneler, Hephaistos'un babasının Kronos olduğunu ve onu Hera'dan dünyaya getirdiğini söylerler. Başka bazı efsaneler de, Aphrodite'yi, Uranos'un değil Kronos'un kızı yaparlar (Grimal 1997:408).

Kızılılık sopası, Kronos için kutsal sayılan bir ağaç olup aynı zamanda kutsal yılın dördüncü ayını, yani bahar gün dönümünü sembolize etmekteydi (Graves 2010: 511).

Orpheusçu dinî tradisyonda, Kronos, Zeus'la barışmış, zincirlerinden kurtulmuş. Bahtiyarlar Adası'nda oturuyor olarak görünür (Grimal 1997:408).

Gök Tanrı: İlkel anlamıyla gökyüzünün hâkimi demektir. Gök renk sembolü, kutsallık ve menşei bildirir. Evrenin üç katlı bölümünde Gök Tanrı yukarı dünya ile bağlantılı görünse de onun her üç dünyaya tesiri şüphesizdir (Gültepe 2015: 401).

Gök tanrısı bazen gökle özleştirilmekle birlikte, daha yaygın olarak evrenin gökte oturan yaratıcısı olarak algılanmıştır. Ancak yaratılıştan sonra göğe çekilmiş, temsilcisi olan başka tanrıları, başta Ülgen olmak üzere yeryüzüne göndermiştir. Bununla birlikte insanlardan mutlak biçimde uzaklaşmamıştır, darda kaldıklarında insanlar gene ona başvurumaktadırlar (Çoruhlu 2012: 20). Mitolojik metinlerde Gök Tanrı şöyle tarif edilmektedir:

Tanrım, Gök Tanrı.

Sen güneş ışığındasın

Yere, göğe hükmedensin

Güneş gibi aydınlatan

Benim ak kuzularım orda ordadır.

Tanrı, Gök Tanrı

Sen kayada, sen çaydasın.

Benim ak kuzularım orda ordadır

Hepsini sana kurban edeyim.

Benim ak kuzularım orda ordadır.

Tanrı, Tanrı

Bir damla sudan kan, kandan can yarattın

Bize ebedî olan ateşinden, ışığından ver

Sen ateşte, sen sudasın

Sağdasın, soldasın, sağdasın, soldasın

Tanrım, Tanrım

Senin zenginliğin deniz gibi

Sensiz amel yok (Gültepe 2015: 408).

Gök Tanrı, Türk mitolojik sisteminde en büyük yaratıcı güç olup soyut bir kavram olarak yer almaktadır. Diğer tanrılar gibi insan biçiminde tasavvur edilmez. Bu bakımdan eşi ve benzeri olmayan, insanlara yol gösterip ayı zamanda onlara hükmeden, ödüllendiren ve yeri geldiği zaman cezalandıran ulu bir varlıktır. Bu tanrı insanların hayatına doğrudan karışıp buyruklar verir. Onun hükümlerine uymayanları cezalandırır ayrıca insanlara bağışladığı iktidar ve kısmeti değerini bilmeyenlerden geri alır (Karakurt 2012: 351). Göktürk yazıtlarına göre hakanları tahta çıkaran, Türklere zafer kazandıran, felaketlerden koruyan Türk tanrısı Gök Tanrı'dır (Çoruhlu 2012: 21).

Her ne olursa olsun, kozmik düzen, dolayısıyla dünyanın ve toplumun örgütlenmesi ve insanların yazgısı Tengri'ye bağlıdır. O halde her hükümdarın unvanını Gök'ten alması

gerekir. Orhun yazıtlarında şöyle ifadelerle karşılaşılır: “Babam Kağan'ı yükselten Tengri... İmparatorluğu veren Tengri, o Tengri beni de Kağan yapıyor ...” (Eliade 2003a: 13).

Güneşi doğuran ve bitkileri oluşturan da Ulu Tanrı olarak da bilinen Gök Tanrı'dır. O, yaşam verici ve yaratıcı bir güçtür. Aynı zamanda ölüm de Tanrı'nın hükmüne bağlıdır. Dünya üzerinde bilinen ve bilinmeyen her şeyi Gök Tanrı'nın yarattığına inanılmaktadır. Savaşlarda Gök Tanrı'nın yardımıyla zafere ulaşılır. (Karakurt 2012: 351).

Tengri hoşnutsuzluğunu kozmik işaretlerle gösterirdi: kuyruklu yıldızlar, kıtlıklar, su baskınları vb. Tengri'ye dualar edilir ve at, öküz, koyun kurban edilirdi. Özellikle doğal afetlerde ve büyük yıkımlarda gök tanrılara kurban sunulması tüm dünyada görülen bir olaydır. Ama Orta ve Kuzey Asya'da tanrıların çoğalması sonucunda başka tanrılarla fırtına, kozmik bereket tanrıları vb. Gök Tanrı özdeşleştirilmiştir (Eliade 2003a: 14).

Orta Asya'da devlet kuran sülalelerin hepsinde Gök Tanrı kültürünün bulunduğu Çin kaynaklarından da anlaşılmaktadır; örneğin Çin resmi tarihi Wey-Şu'da beşinci ayın onuncu ve yirminci günleri arasında halkın nehir kenarında toplanarak göğün ruhuna kurban sunması, Türklerde eskiden beri Gök Tanrı fikrinin bulunduğunu gösteriyor (Çoruhlu 2012: 21).

Tengri'nin tapınağı yoktur ve heykel biçiminde tasvir edildiği bilgisi de net değildir. Bu durum genel olarak tüm Türk tanrıları için geçerlidir aslında Türk mitolojisinde yer alan tanrıların hiç birine tapınak yapılmamıştır yahut yapılanlar hakkında yeteri kadar bir bilgi mevcut değildir.

Cengiz Han, İmam Buharı ile yaptığı meşhur tartışmada ona şöyle der: “Tüm Evren Tanrı'nın evidir, ona ulaşmak için özel bir yer (örneğin Mekke) belirlemenin ne faydası var?” Bu anlayış aslında İslamiyet'te de vardır. İslamiyet'te de Allah her yeredir, her şeyi görür ve bilir. Diğer her yerde olduğu gibi, Altaylıların gök tanrısı da her şeyi bilendir. Moğollar yemin ederken şöyle derlerdi: “Gök bunu bilsin!” Askeri önderler Tanrı'ya yakarmak için dağların tepesine çıkar veya seferlerden önce ordu göğe yakarken, onlar çadırlarında inzivaya çekilirdi (Eliade 2003a: 14).

Hun, Göktürk ve Moğol devletlerinde en büyük tanrı, Gök Tanrı'dır. Gök Tanrı, gökteki bütün yıldızları, ayı ve güneşi kapsayan nesnel bir varlıktır. Diğer tanrılarda olduğu gibi cisimleştirilmemiştir ancak yaşayış olarak insanlardan farklı da düşünülmez. İnsanlar gibi o da yer, içer ve eğlenir. Gök cisimlerinin tümü Gök Tanrı'nındır ve onun himayesindedir. Ancak gökyüzündeki diğer unsurların, güneşin vd. Cisimlere başka birer tanrı da atfedilmiştir. Fakat onu oluşturan güneş, ay gibi cisimler de farklı birer tanrı olarak düşünülmüştür. Örneğin; Hun hükümdarı her sabah çadırından çıkarak güneşe, geceleri ise aya tapardı. Yakutlara göre, iki kardeş olan ay ve güneş birer tanrıdır (Artun 2013: 26).

Gök Tanrı inancının izleri, Doğu Anadolu'da, gerdekten önce damatların, düğün bitmeden kaynananın, defnedilmeden önce mevtanın, bazı durumlarda bebeklerin göğe doğru hoplatılması şeklinde görülebilmektedir. Yıldırım düştüğü için kuruyan ağacın ziyaret edilmesi, rahmetin gökten beklenmesi, el açıp göğe doğru dua edilmesi de aynı inanışla bağlantılıdır (Kaya 2007: 37).Gök tanrının yıldırımını düşürdüğü yerin kutsallık kazanması inancı Ülgen'de de karşımıza çıkmaktadır. Yıldırım bu göksel tanrıların bir sembolü olduğu için yıldırımın düştüğü yer tanrı tarafından işaretlenmiş olarak görüldüğü için kutsallık kazanıyor olabilir. O sebepten yıldırım düşen ağacı ziyaret etme anlayışı oluşmuştur. Ayrıca damadın, kayınvalidenin ve bebeklerin de göğe doğru atılıp tutulması tanrı kavramının gökle bağdaştırılmasındandır.

Bu iki yaratıcı tanrının işlevsel ve mevki olarak benzerlikleri bulunmasıyla beraber, yaşantıları ve varoluş biçimleri benzememektedir. Her ikisinin de hâkimiyet alanı göksel varlıklardır. Kronos'un hükmü babasının erkekliği elinden alındıktan sonra babasından boşalan tahta geçerek olmuştur oysa Gök Tanrı ya da Kayra Han'ın yaratılışında kendilerinden önce herhangi bir tanrısal varlık olduğuna dair herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

Tanrı aileleri kapsamında değerlendirildiğinde Yunan mitolojisinde Kronos ikinci kuşakta yer alan gökyüzü tanrısıdır; Gök tanrı ya da Kayra Han ise Türk mitolojisinde birinci kuşak sayılmaktadır.

Kronos'un oğlu olan Zeus babasıyla bir mücadele içerisine girerek baş tanrı konumuna gelirken, Türk mitolojinde böyle bir durum söz konusu değildir. Gök tanrı ya da Kayra

Han'ın oğlu sayılan Ülgen'in tanrılığını icra etmesi için babasıyla bir mücadele içerisine girmesine gerek kalmamıştır. Her iki tanrı (Kronos ve Gök Tanrı) bu bakımdan da birbirlerine benzememektedir. Biri oğluna tanrılık vazifesini vermemek için onunla savaşırken diğesinde böyle bir durum söz konusu değildir.

Kronos oğlu Zeus ile girdiği mücadeleyi kaybettikten sonra zincire vurularak tanrılık vazifesi elinden alınırken, Gök Tanrı oğlu Ülgen tanrılık vazifesini icra ederken kendi vazifesini yerine getirmektedir.

Öt Han: Türk mitolojisindeki zaman tanrısıdır. Bazı Türk boylarında bu tanrı Öğöt Han olarak da anılmaktadır. Bu tanrı zamanın akışından sorumludur. Zamanın geçişini hızlandırıp yavaşlatmak tanrının buyruğu ile gerçekleşmektedir. İnanişaya göre gündüz ve gece, ak ve kara iki ip yumağıdır. Öt Han'ın bu yumakların sarılmasından sorumlu yardımcıları vardır. Eğer bu yardımcılar yumakları hızlı sararlarsa zaman hızlı geçmektedir, yavaş sararlarsa da zamanın akışı yavaşlamaktadır (Karakurt 2012: 615).

Öt Han ile Kronos'un benzerliği ikisinin de zaman tanrısı olması yönünden öteye gitmemektedir. Öt Han hakkında edindiğimiz bilgiler ne yazık ki Kronos kadar detaylı ve kapsamlı değildir.

2.1.16. Su Miti

Okrroe: Su ve su kaynakları ile ilgili birçok nymphanın ya da tanrının adıdır. Okeanos'un kızlarından biri bu adı taşıyordu. Bu Okeanos kızının Güneş'le (Helios) birleştiği ve ona Phasis adında bir oğul verdiği söylenir. Bu oğul, bir gün Okrroe'yi bir âşığıyla yakaladı ve onu öldürdü. Sonra da duyduğu acıdan dolayı kendini Arkturos ırmağına attı. Irmak, bu olaydan sonra Phasis adını aldı (Grimal 1997: 571).

Okrroe, aynı zamandı, Imbrasos ırmağı ile Nympha Khesias'ın kızı olan Samoslu bir nymphanın adıdır. Apollon, Okrroe'ye âşık oldu ve Nympha'nın Miletos'a gittiği bir gün onu kaçırmak istedi. Fakat Okrroe babasının arkadaşı olan Pompilos adında bir denizciden kendisini Samos'a götürmesini istedi. Pompilos bunu kabul etti. Ama Apollon'dan kurtulduklarını sandıkları anda tanrı ortaya çıkarak, genç kızı kapıp aldı, Pompilos'un gemisini kayaya, kendisini de balığa dönüştürdü (Grimal 1997: 571).

Okrooe de Kheiron ile nymphe Khariklo'nun kızıydı. Adını, doğmuş olduğu yerden almıştı: annesi, onu hızla akan bir derenin kıyısında dünyaya getirmişti. Okrooe, doğuştan kehanet yeteneğine sahipti ama bu yeteneğini tedbirsizce kullanarak, tanrıların emrine rağmen, babasına ve küçük Asklepios'a tanrıların gizli tarihini açıkladığı için ceza olarak metamorfoza uğratıldı. Tanrılar, onu ata dönüştürdüler. Okrooe'nin adı, bundan sonra Hippo oldu (Grimal 1997: 571).

Su Ata: Türk mitolojisindeki su tanrısıdır. Genelde ırmakların, göllerin, sazlıkların en derin yerlerinde yaşar. Kıyıya çıkmayı sevmez ve insanların gözüne de görünmek istemez. Bu tanrı suyu kirletenlerden ve onların yaşadığı köylerden nefret eder. Irmağın derin yerlerine girerek kendisini huzursuz eden insanlara kızarak onları dibe çeker. Bu yüzden eskiden suda boğulup ölen kişiler için "Su Atası aldı" dendiği bilinmektedir. Onun mizacını anlamak imkânsızdır, hiç beklenmeyen bir anda suyu dalgalandırabilir, hayvanların, insanların boğulup ölmesine neden olabilir. Suların sakin olduğu bir günde ırmağın veya gölün sularının aniden yükselerek barajların, bentlerin veya su değirmenlerinin yıkılması onun kızdığına yorumlanır. Bu durumda onu yatıştırmak ve hoşnut etmek için bütün bir ekmeği suya bırakarak saçı saçarlar. Bazı yörelerde başka bir köyden gelin gelen kızları, kendi ırmaklarında veya göllerinde yaşayan Su Atası'na tanıtmak amacıyla suya atarlar. Gelinlerin suya atılmalarının asıl sebebinin unutulduğu ama bu göreneğin günümüze dek korunduğu köyler vardır (Uslu 2016: 304)

Ukulan: Yakut Türklerinin inancında su tanrısıdır. Suyun temizliğini ve balıkları korumak bu tanrının görevidir. Balık tutmadan önce Ukulan'dan izin istenir ve balık avının uğurlu geçmesi dilenir. Tanrı suyu kirletenlere ve gölleri kurutanlara kızarak bu insanları cezalandırır (Karakurt 2012: 771).

Türk mitolojisindeki su tanrılarının genel olarak görevleri suyu, suyun temizliğini, suda yaşayan canlıları korumaktır ve bu tanrılar aksi bir durum olduğunda kızarak bu durumu meydana çıkaran insanları cezalandırmaktadırlar. Oysa Yunan mitolojisindeki su tanrısının görevleri arasında bu tarz ifadeler rastlanmamaktadır. O daha çok farklı mitlerde ortaya çıkan bir tanrıdır ve en önemli özelliği kehanet özelliğidir. Ki tanrı bu özelliğini düşüncesizce kullandığı için Olymposlu tanrılar tarafından cezalandırılarak ata dönüştürülmüştür. Böyle bir durum Türk mitolojisindeki su tanrılarında karşımıza

çıkılmamaktadır. Türk mitolojisindeki su tanrılarının ne cezalandırılmaları söz konusudur ne de başka bir kılığa dönüştürülmeleri söz konusudur.

2.1.17. Dağ Miti

Ourea: Yunan mitolojisinde dağların kişileştirilmiş formu ve Gaia'nın çocukları olan ilk tanrılardandır (Öztürk 2009: 763).

Adagan: Türk mitolojisindeki dağ tanrısıdır. Bu tanrı bazı Türk boylarında Atagan Han olarak da adlandırılmaktadır. Dağları ve dağlarda ikamet eden varlıkları koruduğuna inanılan tanrının bilhassa dağlardaki at ve sığır sürülerinin koruyuculuğunu yaptığı düşüncesi hâkimdir. Bu tanrının koruduğu hayvanları kıskandığına ve bu canlılara zarar verenlere çok kızdığına inanılmaktadır (Karakurt 2012: 28).

Dağ Han: Oğuz Han'ın oğlu olan kozmik varlıklardan birinin adını taşıyan Dağ Han; natürist tanrılar kategorisinde yer almaktadır. Bu hanın idaresinde bulunan Türklerin ongunu üç kuştur (Uraz 1992: 64)

Tu iyesi: Altay mitolojisinde dağların sahibi olan, dağ halinde tanınmış bir tanrıdır (Erdoğan 2007: 55).

Görüldüğü üzere her iki mitolojide de dağ tanrısı olarak bilinen tanrılar bulunmakla beraber bu tanrılarının hepsini dağın kişileştirilmiş formu olarak karşımıza çıkmaktadır. Yunan mitolojisindeki dağ tanrısı ile Türk mitolojisinde bulunan dağ tanrılarının hepsinin görevi dağları ve dağlarda yaşayan canlıları korumaktır ve ne yazık ki her iki mitolojik sistemde de bu tanrılar hakkındaki bilgiler yetersizdir.

2.1.18. Çoban Miti

Pan: Yunan mitolojisinde çobanların ve sürülerin tanrısıdır. Aslen Arkadhialı olduğu sanılmakla birlikte, kültü bütün Yunanistan'a yayılmış ve hatta Hellen dünyasının dışına taşmış durumdadır (Grimal 1997: 598). Pan sözcüğünün anlamı bütün demektir. Bu da, tanrının gücünün ve hâkimiyet alanının geniş bir kapsamı olduğunun göstergesidir (Bayladı 1995: 117).

Bu tanrının soyu hakkında kimlerin çocuğu olduğuna dair değişik görüşler mevcuttur. Kimi anlatımlarda Zeus ile nympha Thymbris, kimilerine göre Zeus ile Kallisto'nun çocuklarıdır. Uranüs ile Gaia'dan doğma olduğunu söyleyenler de var. Ama yaygın görüşe göre Hermes ile nympha Penelope'nin oğludur (Bayladı 1995: 117).

Bazıları Pan'ın babasının Hermes, annesininse Dryops'un kızı Dryope ya da Oineis adındaki bir Nympha veya Hermes'in bir koç kılığına girerek birlikte olduğu Odysseus'un eşi Penelope ve son olarak da keçi Amaltheia olduğunu söyler. Anlatılanlara göre Pan dünyaya geldiğinde o kadar çirkindi ki, annesi doğurduğu bebeğin boynuzlarından, sakalından, keçilerinkine benzeyen ayaklarından ve kuyruğundan korkup kaçmış (Graves 2010: 123). Bu annesin bebeğini bırakması durumunu Hephaistos'da da görmekteyiz. Hera' da çocuğunun çirkinliğini görünce onu Olympos'tan aşağıya atmıştı.

Annesinin bırakıp kaçtığı çocuğu ise Hermes sevgiyle alıp kabul etti ve bir tavşan postuna sarıp tanrıları eğlendirmek için Olympos'a götürdü. Tanrılar, en çok da Dionysos, bebeği görünce kahkahalarını tutamadı (Agizza 2001: 118).

Pan, yarı insan yarı hayvan şeklinde bir daimon olarak tasvir edilir. Sakallı, kırışıklıklar içinde ve sipsivri çeneli suratında hayvanı bir kurnazlık ifadesi yer alır. Bu tanrının alnında iki boynuz vardır; vücudu kıllı, bacakları teke bacağı şeklindedir; çatal tırnaklı ayakları bulunmaktadır. Son derece çeviktir; hızlı koşar, kayalıklara rahatça tırmanır; çalılıklarda gizlenmeyi çok iyi bilir; buralarda sinerek Nymphalar'ı gözler, ya da ögle sıcaklarında uyur. Bu sırada, onu rahatsız; etmek tehlikelidir. Özellikle pınarların serinliğini ve ormanların kuytu gölgeliklerini sever. Bu hususta, yalnız çobanların değil, onların sürülerinin de zevkini temsil eder (Grimal 1997: 598).

Pan'a özellikle dağlık Arkadia ilinde büyük bir saygı gösterilmekteydi. Bu tanrıya Arkadia'da bal ve keçi sütü sunulmaktaydı. Pan, bir elinde değneği, öteki elinde Syrinks denen kavalı, dağda bayırda dolaşır vaziyet tasavvur edilmektedir.

Syrinks başta, aslında bir peri kızıdır. Pan bu güzel kızı elde etmeyi kafasına koymuştur ve bir gün ortalıklarda kimsenin görünmediği bir zamanda bu genç peri kızının peşine düşüp onu kovalamaya başlamıştır. Aslında Pan'ın en büyük zevki aniden peri

kızlarının karşısına çıkıp onları korkutarak eğlenmekti. Ancak bu kez Pan'ın amacı başkaydı, bu genç peri kızını elde etmek istiyordu ve bu uğurda kovalıyordu genç kıızı. Syrinks gitgide yaklaşan Pan'ın keçi soluğunu ensesinde duyunca akarsulardaki, çayırlar ve ağaçlardaki Nymphe kardeşlerine yalvararak seslendi bu şehvetten gözleri dönmüş keçi kılıklı tanrının eline geçmektense kendisini bir bitkiye çevirmeleri için dua ediyordu. Yalvarışlarını daha bitirmemişti ki, Pan'ın güçlü ve kılıklı kollarının kendisini kucakladığını hissetti. Ama bir başka şey daha hissetti bu arada: genç perinin aniden gövdesi inceliyor küçülmeye başlamıştı. Pan bu sırada genç periyi yakaladığı için tam sevinecekti lakin genç kızın körpe bedeni yerine kucak dolusu kamış tuttuğunu gördü. Güzel perinin yalvarmalarını işiten diğer peri kardeşleri, kızın duasını kabul edip onu kamışa dönüştürmüşlerdi. Bu durumu gören Pan, "Seni kaçırdım gerçi elimden ey Syrinks ama simgen hep benimle birlikte olacak" diyerek kamışlardan birisini yontarak kendisine bir kaval yaptı. Yedi borulu kavalın bu şekilde tanrı Pan tarafından icat edildiğine inanılmaktadır (Bayladı 1995: 117,118).

Pan'ın peri Syrinks'den başka aşık olup kovaladığı Pitys adında bir peri daha vardır. Bu peride tanrı Pan'dan kaçmak için kendisini bir çam ağacına dönüştürmüştür. Pan bu olaydan duyduğu üzüntüyle ağaçtan bir dal koparıp onu ölene dek başında taç olarak taşımıştır (Graves 2010: 124).

Pan'ın aşık olup elde edemediği peri kızlarıyla macerasının anlatıldığı mitlerin Yunan mitolojisinde sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Gerek tanrıçalar olsun gerekse periler olsun kendilerine sevdalanıp elde etmek isteyen tanrılardan kaçmak için metamorfoza uğramaktadırlar. Kimileri bu şekilde kılık değiştirdiğinde tanrının elinden kuruluken kimilerinde bu kılık değiştirme sonuçsuz kalmaktadır. Zira sevdalandığı kadının kılık değiştirdiğini gören tanrılar da kılık değiştirip bir şekilde kadınla birlikte olmayı başarmaktadırlar.

Pan'ın perilerle yaşadığı bu maceranın Yunan mitolojisinde en bilindik şeklini tanrı Apollon ile peri Daphne arasında geçmektedir. Apollon da tıpkı Pan gibi Daphne'yi kovalamış ve genç peri tanrıdan kaçabilmek için Defne ağacına dönüştürülmüştür. Pan'ın Syrinks ile macerası da bu bakımdan bize Apollon'un macerasını anımsatmıştır

Pan'ın aşkta kazandığı en büyük başarı Selene'yi baştan çıkarmasıydı. Pan, genç kızı elde etmek için keçi tüylerine benzeyen kıllarını, bembeyaz yünlerle saklayarak onun karşısına çıktı. Selene karşısındakinin gerçekte kim olduğundan habersiz bir şekilde onun sırtına bindi ve onunla birleşti (Graves 2010: 124).

Pan çobanların ve sürülerin tanrısı olarak bilinmesinin yanı sıra av tanrısı olarak da bilinirdi. Sık sık kayaların, çalılıkların arkasında pusu kurarak avlanırdı. Kırlar onun yurdu olduğu için köşe bucak her yeri tanırıdı. Bu yüzden ki, Persephone'nin kaçırılmasından sonra, Demeter küsüp de bir kuytuluğa çekilince, onun saklandığı yeri Zeus'a haber veren Pan olmuştu (Bayladı 1995: 118).

Pan'ın bedenine simgesel anlamlar yüklendiği de oluyor. Buna göre boynuzları güneş ışınları; derisinin canlı renkleri göğün parlaltısı; karın bölgesindeki keçi postu gök kubbenin yıldızları; dimdik kıllarla kaplı bacak ve ayaklarıysa toprağı, ağaçları ve bitkileriyle dünyanın alt bölümünü simgelemektedirler. (Bayladı 1995: 118).

Keçi ayaklı tanrı betimlemelerde Pan flütü, çoban asası ve çam dalından tacı ile görülür (Agizza 2001: 121).

Olymposlular, Pan'dan pek haz etmezlerdi öyle ki Pan'ı genellikle küçük görüp hor görürlerdi. Ancak buna rağmen Pan'ın özelliklerinden yararlanmayı da ihmal etmezlerdi. Tanrı Apollon'un kehanet sanatını Pan'ı kandırarak ondan öğrendiği söylenmektedir ve Hermes'in Pan'ın kaybettiği flütü bularak kendi icadı gibi göstererek tanrı Apollon'a sattığı bilinmektedir (Graves 2010: 124).

Ani korkuyu ifade eden panik sözcüğünün de keçi kılıklı tanrının adından geldiği düşünülmektedir. Onun birden görünürmesi ve kavalından çıkan ürkütücü sesler insan olsun hayvan olsun herkesi korkutuyordu. Nitekim Pan, Titanlar savaşında hayvan kabuğundan yapılmış borusunu öttürerek o korkunç tanrısal yaratıkları bile dehşete düşürmüştür (Bayladı 1995: 120).

Tanrılar âleminde ölümüne şahit olunan tek tanrıdır Pan. Onun ölüm haberi, Paksos Adası'ndan İtalya'ya gitmekte olan bir gemideki Thamos adlı bir denizciye verildi. Denizci İtalya'ya doğru yol alırken birdenbire ilahi bir sesin ona, "Hey Thamos orada

mısın? Palodes'e ulaştığında oradaki herkese ulu tanrı Pan'ın öldüğü haberini yaymayı unutma!" dediğini duymuş ve kendisine söylenileni aynen yerine getirmişti. Tanrının ölüm haberi ulaştığı her yerde feryatlar ve ağıtlarla karşılandı (Graves 2010: 124). Pan'ın ölümünden ötürü tabiatın yas tutmaya başladığı da bilinmektedir (Erhat 1996: 418).

Darak Han: Türk mitolojisindeki keçi ayaklı bir tanrıdır. Bereketin, ormanların tanrısı sayılır. Darak kelimesi teke anlamına gelmektedir (Uraz 1992: 55).

Kambar Ata: Türk mitolojisindeki at tanrısıdır. Atları korur. İsminin başında bazen Yılıkcı (at sürüsü sahibi) sıfatı da kullanılır (Uslu 2016: 259). Fuzuli Bayat (2017: 177)'da bu tanrı atların koruyucusu olmakla beraber müzisyenlerin de piri olarak bilinmektedir ve karşımıza bir tanrıdan çok koruyucu ruh olarak çıkmaktadır.

Kambar Ata, atları koruduğu gibi eğlenceye de düşkün olan bir ruhtur. Dombra çalmayı ve şarkı söylemeyi çok sever, çoban ve seyislerin yıldızlara bakmayı sevmesi gibi Kamber Ata'da yıldızları seyretmeyi çok sever. At yılıksının koruyucusu, atlara ilk defa damga vuran, onları arabaya koşan, atlardan ev işleri için yararlanan hep Kamber Ata'dır. Türkler kendilerine at seçerken Kambar Ata'ya dua edip en iyi atı almak isterler. Kambar Ata'nın beyaz renkli su atları olduğuna da inanılmaktadır. Kambar Ata mitolojimizde sadece atların koruyucusu olarak karşımıza çıkmaz o aynı zamanda musikicilerinde piri olarak bilinmektedir. İki telli çalgı aleti olan dutarın mucidi olarak da bilinir. Kamber Ata'nın müzikle ilgilendiğini gösteren en önemli ifade şüphesiz ki "Kambersiz düşün olmaz." İfadesidir (Bayat 2017: 180).

Saya Han: Türk mitolojisindeki sürü tanrısıdır. Bu tanrı bazı Türk boylarında Çaya Han veya Taya Han olarak da adlandırılmaktadır. Sürüyü her tür beladan ve kötülükten koruduğuna inanılan bir tanrıdır. Mal ve büyükbaş hayvanları kollayıp gözettiğine inanılmaktadır. Bu tanrı şerefine, Saya töreni adı verilen törenler yapılmaktadır. Altaylılar ve Yakutlar saya töreninde kurban olarak kestikleri atın derisini uzun bir sırığa geçirip at şekline sokarak asarlar. Bu yapılan kurban merasimi Tayılga, Hayılga, Taylagan olarak adlandırılır. Bu merasimi yöneten ihtiyar kişiye ise Tayığçı denir (Karakurt 2012: 650).

F. Köçeri, bir zamanlar saya sözcüğünün gölge anlamıyla birlikte mecazî olarak hami, koruyucu anlamlarına geldiğini de yazmıştır. Bu mecazî anlam onun mitolojik sembolizmini aktarmaya daha yakın duruyor. Sayacılığın asıl vatanının Azerbaycan olduğunu kaydeden Prof. A. Caferoğlu. "Eski Türk şaman geleneği ile ilintilendirdiği sayacının, bir şaman tanrısı olduğu fikrini ileri sürmüştür (Beydilli 2004: 486).

D. Banzarov'un anlattığına göre, bu varlığa tapan Moğol, "Sütüme parmağını sokan, sürüme kement atan hain düşmanın gözlerini oyan... Saya Tanrı, senden saadet diliyorum" diye yakarırdı. Bu derin inancı gören yazarın fikrine göre "Saya", sürüyü her türlü beladan ve kötü ruhlardan koruyan bir ilahtır (Beydilli 2004: 486).

Yunan mitolojisinde Pan aslında karşımıza bir doğa tanrısı olarak çıkmaktadır. Sürü ve çobanların tanrısı olan Pan zamanla avlanmayı çok sevdiği için avcıların tanrısı unvanını da üzerine almıştır. Ancak onun temel görevi her zaman doğada, kırlarda dolaşarak sürüleri ve çobanları korumak olmuştur. Bu bakımdan mukayese edildiğinde Türk mitolojisinde Pan'ın emsali olarak karşımıza Darak Han ile Saya Han çıkmaktadır. Darak Han ile Saya Han'da tıpkı Pan gibi sürülerin ve çobanların koruyucu tanrısıdır.

Pan'ın görünüşü adeta bir keçiye benzemektedir. Öyle ki annesi oğlunun çirkinliğini görünce onu terk etmiştir ve Pan'a babası Hermes sahip çıkmıştır ve onu Olympos'a götüren de babası olmuştur. Pan'ı şekil olarak mukayese ettiğimizde Türk mitolojisindeki sürü tanrısı olduğunu bildiğimiz Darak Han ile benzemektedir. Darak Han da tıpkı Pan gibi keçi ayaklı bir tanrı olarak tasvir edilmektedir ve teke anlamına gelmektedir. Ancak Darak Han hakkındaki bilgiler maalesef Pan kadar detaylı değildir.

Pan'ın sürülerin koruyucusu olması yanında müzikle de ilgilendiği bilinmektedir. İnanişe göre flütü icat eden tanrı Pan'dır. Bu açıdan Pan Türk mitolojisindeki Kambar Ata ile benzerlik göstermektedir. Kambar Ata'da sonuçta at sürülerinin ve seyislerin koruyucusudur. Hâkimiyet alanı Pan'dan daha dardır. Ancak o da tıpkı Pan gibi müzikle ilgilenebilir hatta müzisyenlerin piri, koruyucusu olduğu inancı hâkimdir ve iki telli çalgı aleti olan dutarın mucidi olarak bilinmektedir.

Gerek Darak Han ile Saya Han olsun gerekse Kambar Ata olsun hiçbirinin aşk hayatıyla ilgili bilgiler elimizde mevcut değildir. Oysa Pan'ın diğer Yunan tanrıları gibi aşk maceralarının işlendiği mitler mevcuttur.

2.1.19. Yoksulluk Miti

Penia: Yunan mitolojisinde yoksulluğun kişileştirilmiş şeklidir. Bir tek mitosu vardır, o da Sokrates'in, Symposion'da Mantineialı rahibe Diotina'ya dayanarak anlattığı mitostur. Tanrılar katındaki bir şöleden sonra, Penia, Poros'la birleşti ve ondan Eros'u (Aşk) dünyaya getirdi (Grimal 1997: 627).

Mucera: Altay mitolojisinde yoksulları koruyan tanrıdır (Erdoğan 2007: 61).

Yunan mitolojisinde yoksulluğun kişileşmiş şekli olarak karşımıza Penia çıkmaktadır ve bu tanrının yahut diamondun görevi tam olarak bilinmemektedir. Türk mitolojisinde de yoksulluk kavramı çevresinde oluşturulmuş tanrısal varlık olarak Mucera'dan söz edilmektedir ve Mucera'nın yoksulları koruduğu bilinmektedir. Her iki mitolojik sistemde yoksullukla ilgili tanrı ya da tanrısal bir ruhun varlığı o dönem insanların yaşadığı yoksulluktan dolayı bir tanrısal güç yaratma arayışından kaynaklansa gerek.

2.1.20. Deniz Miti

Poseidon: Denize hükmeden tanrıdır. Üç kardeş; Zeus, Poseidon ve Hades aralarında dünyayı paylaşırlarken, büyük denizlerde, adalarda ve sahillerde hüküm sürmek onun hissesine düşmüştü (Tollu1957: 80). Kendisine bütün denizlerin hakanlığı verilmiştir. Denizlerin dibindeki görkemli sarayında yaşar ama her fırsatta Olympos'a çıkıp öteki tanrı ve tanrıçalar arasındaki yerini de alırdı (Bayladı 1995: 42).

Deniz tanrısı, çocukluğunu Rodos'ta geçirmiştir. Poseidon'u Rodos'a annesi Rhea götürmüştür. Poseidon'u büyütüp eğiten Kephyra ile Telkhin'ler hem karada hem suda yaşayan şeytancıklardır. Başları köpek başı, elleri de yunus yüzgeci biçimindedir. Becerikli birer demirciydiler ve kötü büyücüler olarak kabul edilirdiler. Kronos'a nasıl Ouranos'u hadım etmekte kullandığı keskin orağı yaptılarsa büyüttükleri bu çocuğa, ünlü üç dişli yabayı yapıp verenler de bu şeytancıklardır (Agizza 2001: 124). Ancak

başka bir inanışa göre Poseidon'a üç dişli yabasını veren Kykloplar'dır (Graves 2010: 45).

Poseidon ergin yaşa geldikten sonra Telkhin'lerin kız kardeşi Halia'ya aşık olur ve ondan yedi tane çocuğu doğar. Bu yedi çocuktan sadece bir tanesi kızdır ve bu kıza Rodos adı verilir. Poseidon'un çocukları öylesine olumsuz kişiliğe sahip ve öylesine sert kimselerdir ki, Kıbrıs'a gitmekte olan Aphrodite'nin Rodos'a çıkmasına nedensiz yere engel olurlar. Bunun üzerine aşk tanrıçası da onları şiddetle cezalandırır. Aphrodite ceza olarak bu çocukların akıllarını elinden alır ve çıldıran çocuklar öylesine şuursuzlaşırlar ki kendi annelerine tecavüz ederler. Olan bitenden tiksinen Poseidon, oğullarını yeraltına hapseder ve kendini denize atan Halia da 'Beyaz Tanrıça' adıyla anılan Leukothea'ya dönüşür (Agizza 2001: 124).

Poseidon ikinci evliliğini Ocean'ın kızı Amphitrite ile yapar. Fakat bu iş kolay olmaz çünkü her ne kadar babası bu evliliği onaylasa da kız evleneceği adamı tanımak ister. Sonunda Amphitrite, Poseidon'u görür görmesine ancak genç kız tanrıdan öylesine korkup tiksindir ki evlenmemek için kaçıp gizlenmeye başlar (Tollu 1957: 80).

Poseidon'un görevlendirdiği bir yunus balığı, kızı Atlas dağlarının eteklerinde gizlendiği yerde bularak Poseidon ile evlenme konusunda ikna etmeyi başarır. Poseidon ise bu yunus balığının başarısından dolayı ödül olarak onu bir yıldıza çevirerek gökyüzünde yaşamasını sağlar (Bayladı 1995: 44).

Poseidon ile Amphitrite 'nin evliliklerinden birçok deniz perisi, yarı at yarı insan Triton doğar. Poseidon'un buyruğu üzerine tufanı yatıştırmak ve suları geri çekmek için boruyu öttüreninde Triton olduğu söylenmektedir. (Bayladı 1995: 44). Poseidon'un çocukları arasında tek ölümsüz oğlu olan tanrı Triton'dur. Athena'nın kazayla öldürdüğü oyun arkadaşı Pallas'ın babası olan Triton yarı insan yarı balık, çok korkutucu bir tanrıydı. Çok Güçlü diye bilinen ve en çok kadınların ve erkek çocukların ırzına geçmesiyle tanınan Triton, denizlerin en derin yerlerinde, görkemli altın sarayında sevgili anasıyla birlikte otururdu. Poseidon'un öteki çocukları ölümlü ama insanlıktan uzak, yabanıl kişilerdi. Aralarından kişiliği olumlu bir kahraman olarak yalnızca Theseus çıkmıştır (Agizza 2001: 127).

Zeus gibi Poseidon da evlilik dışı pek çok ilişki kurmuştur, bu yüzden genç karısına acı çekirmiştir. Phorkhys'in kızı Skylla ile olan macerasında, Amphitrite öylesine öfkelenmiştir ki işi bir büyü yapmaya kadar vardirmiştir. Kızın yıkandığı çeşmeye tılsımlı otlar atmış, onu yedi başlı, on iki ayaklı bir dişi köpeğe dönüştürmüştür (Agizza 2001: 125).

Poseidon ve Demeter aşkı ise en çok bilinen aşk hikâyelerinden birisidir. Poseidon'un Demeter'le yaşadığı aşktan bir kısrak doğmuştu. Demeter, Hades'in kaçırdığı kızını aramaktan yorulmuştu. En çok da kendisi ile çiftleşmek isteyen azgın erkeklerden bıkmıştı. Kendisini bir kısrak haline sokan tanrıça, çoban Onkos'un at sürüsü içine karışarak rahat etmek istemişti. Ancak Poseidon, bu kurnazlığı sezerek hemen bir aygır kılığına girmiş ve tanrıça ile birleşmeyi başarmıştı. Bu birleşmeden Nympha Despoena ve bir vahşi at dünyaya gelmiştir (Gezgin vd. 2004: 96).

İnsanlara çok faydalı olan atı Poseidon'un yarattığına inanılır ve yaratılışta vahşi olan bu atı yine Poseidon'un ehlileştirdiğine inanılmaktadır (Tollu 1957: 80). Dölünden gelen atlar bulunduğu ve kendisi atların efendisi olduğu için, bu tanrıya Poseidon Hippios ya da At Eğiticisi de denilirdi. Toprağı üç dişli yabayla kazıp atı dünyaya getirtmişti. At-tanrı niteliğiyle, araba yarışları geleneğini başlatmıştır. Ona adanmış beden oyunları ve at yarışları vardı. (Agizza 2001: 125).

Poseidon'un Zeus'la ilişkileri her zaman dostça değildi. Hera ve Athena ile birlikte Zeus'u zincire vurmak amacıyla düzenlenen tanrılar arası komploya o da katıldı (Grimal 1997: 682). Bu yüzden Olympos'dan kovularak, insanların arasında yaşamağa mecbur edilmişti. O sırada Laomedon, Troie şehrinin kalelerini yaptırıyordu ve Poseidon'un yardımını istedi. Ona, denizin kuvvetli hücumlarına karşı dayanacak kadar sağlam duvarlar yaptırttı. Poseidon bir duvarcı amelesi gibi bu hükümdarın emri altında çalıştı. Aylarca her türlü yorgunluğa ve sefalete katlandı.

Nihayet Zeus kendisini affeder etmez, hissesine düşen denizlerin hükümranlığını eline aldı. Nazırlarını tayin etti ve bütün halkını adaletle, kurduğu kanunlara göre idare etmeğe başladı (Tollu 1957: 80).

Poseidon güçlü, aynı ölçüde de hırslı bir tanrıdır. Önce Argos ilinin koruyuculuğunu almak istemiş, ama bunu elde edebilmek için girdiği yarışmada kız kardeşi Hera'nın karşısında yenik düşmüştü (Bayladı 1995: 44).

Yeryüzü tanrıları için her zaman bir rakip olan Poseidon özellikle de Athena ile çekişir. Aklın ve bilincin tanrıçası ile bilinçdışı özellikler taşıyan denizlerin tanrısı, doğrusu ironik bir çift oluşturuyordu. Poseidon sıkça yeryüzüne çıkmak istediye de diğer tanrılar buna izin vermediler. Poseidon, Athena ile girdiği tüm mücadeleleri kaybetmiştir (Gezgin 2008: 95). Bu defa iki tanrısal güç Atina şehrinin koruyucusu olabilmek için gösterdiler marifetlerini ve Olymposlu tanrılar da bu tanrıların yarışmasında hakemlik yaptılar. Tanrılar bu şehrin koruyuculuğunu alabilmek için en değerli şeylerini vereceklerdi. İlk önce Poseidon başladı yarışmaya ve çok güvendiği üç dişli yabasını toprağa saptı tanrı. Ardından toprak ikiye yarılarak açılan yarıktan bir at çıktı. Bu marifet karşısında Olymposlu tanrılar şaşkınlıklarını ve memnuniyetlerini göstermekten çekinmediler. Hakemlerin son derece memnun olduğunu gören tanrı yarışmayı kazandığını düşünmeye başladı hemen. Ancak yarışmanın sonuçlanması için Athena'nın marifetini de görmeleri gerekiyordu hakem olan tanrıların ve Athena kendinden emin bir biçimde yere çömelerek, ellerini bir çukura daldırarak o çukurdan taptaze bir fidan çıkarttı. Athena'nın çıkarttığı bu fidan yeryüzünün ilk zeytin fidanıydı. Athena çıkarttığı bu fidanı çukura yerleştirdi ve fidan hemencecik büyümeye başladı ve ilk mahsulünü yani zeytinleri vermeye başladı.

Hakemler bu marifet karşısında da şaşkınlıklarını gizleyemediler. Athena tanrılara bu meyveyi tanıtmak için başladı konuşmaya:

"Ey yüce tanrısal hakemler! Bu gördüğünüz ağacın meyveleri bu kentte ve başka yerde oturacak insanlar için değerli bir besin, olacaktır" dedi; "Bu meyvelerin yağı da geceyi aydınlatan yıldızlar gibi ışık verecektir karanlık tapınaklarınıza. Karar tanrısal kurulunuzundur."

Athena'nın bu sözlerinden sonra tanrısal hakemler birinciliği Athena'ya verdiler ve böylece Atina şehrinin koruyucu tanrısı Athena olmuştu. O zamana kadar henüz adı olmayan şehre isim verme hakkı da şehrin koruyucusu seçilmiş olan tanrıça Athena'ya aitti. Ve şehrin ismini o zamandan sonra Atina olarak anıldı (Bayladı 1995: 45)

Denizlerin tartışmasız efendisiydi ve her şeyden önce sularla ilişkili yeryüzü olayları ile arasında bir bağ vardı. Ege'yi sarsan depremlerin ve öteki doğal yıkımların tanrısıydı. Üç dişli yabasının bir vuruşuyla rüzgârları, toprağı, denizi allak bullak edebilen tanrı kimliğiyle ona 'toprağı sarsan' anlamında Enosigaios denilirdi. (Agizza 2001: 125).

Poseidon kendisinden bir şey istenecek bir güç olmaktan çok, gücendirilmemesi, hoş geçinilmesi gereken bir güçtü. Ona yöneltilen dualar, kendisinden yardım etmesini istemek değil de, herhangi bir konuya olumsuz yönde el koymasını önlemek içindi. Zaten denizciler dara düştüklerinde, Zeus'un oğulları olan ve tehlikedeki denizcilerin kurtarıcısı diye bilinen Dioskour kardeşlere başvururlardı. Göklerdeki kardeşi Zeus ile karşılaştırılırsa, Poseidon'un anlaşılması zor ve acımasız bir kişiliğe sahip olduğu görülür. Pek çok olayda da intikam aldığı bilinir (Agizza 2001: 125).

Suların hâkimi olan bu tanrı, denizlerin derinliklerinde dalgaların çok aşağısında bulunan sarayında yaşardı. Sarayının duvarlarını renkli ve şeffaf sedefler, bahçesini de denizlerin çeşitli otları süslerdi. Dalgalar ülkesinin bu hükümdarı efsanevi evini terk edeceği zaman evvelâ parlak bir zırhla örtünür. Sonra bir eline üç dişli yabasını, diğer eline de dizginleri alarak iki veya dört atın çektiği arabasına binerdi. Denizler yarılarak ona geçit verirdi. Yunus balıkları sıçrar ve deniz canavarları, efendilerini tanıyarak toplanırlar, onu takip ederlerdi. O, yola çıktığı vakit dalgaların gazabı birdenbire hafifler, deniz sevincinden sakin ve aydınlık bir hal alırdı (Tollu 1957: 80).

Ak Ata: Türk mitolojisindeki deniz tanrısıdır. Bazı Türk boylarında Ağ Ata, Ürüng Ede, Şura (Sura, Sor) Ede olarak da adlandırılmaktadır. Evrenin diğer ucunda yer alan kutsal okyanus olarak bilinen Akdeniz'de yaşadığına inanılmaktadır. Ak Ata demir yaylı olarak tasvir edilmektedir. Demir yay gücü simgelemektedir. Ayrıca bu tanrı don değiştirerek balık kılığına da girebilmektedir (Karakurt 2012: 46).

Basaman Han: Türk mitolojisindeki diğer bir deniz tanrısı da Basaman Han'dır. Basaman Han da denizlerden sorumlu olan tanrıdır. Bu tanrı korkusuz olarak nitelendirilmektedir. Tanrı elinde üç çatallı kargısı ile tasvir edilmektedir. Ayrıca tanrının yanında taşıdığı dokuz kollu tuğu, yırtıcı hayvan kuyruklarından yapılmıştır (Karakurt 2012: 160).

Deniz Han: Türk ve Altay mitolojisinde deniz kağanıdır. Tengiz Han olarak da anılmaktadır (Karakurt 2012: 277). Kozmik varlıklardan birinin adını taşıyan Deniz Han, natürist tanrılar kategorisinde yer almıştır (Erdoğan 2007: 53). Oğuz Kağan'ın ilk eşinden olan oğullarından biri olduğuna inanılmaktadır. Türk Devleti'nin denizlerdeki egemenliğini ve enginliğini simgelemektedir. Ongunu Çakır kuşudur. Bu kuş maviye çalan rengi nedeniyle denizi çağrıştırır. (Karakurt 2012: 277).

Talay Han: Türk mitolojisindeki okyanus tanrısıdır. Dalay Han olarak da anılmakta olan tanrının sorumluluk alanı okyanuslar ve denizlerdir. On dokuz denizin birleştiği yerde yaşadığına inanılır. Denizlerin ve okyanuslarda yaşayan canlıları koruyan tanrıdır. Bu tanrı ihtiyar ve uzun beyaz bıyıkları olan bir insan görünümünde tasvir edilmektedir. İstedığı zaman bir balina biçimine girebilmektedir. Denizlerde gelgit hadisesini yapan da bu tanrıdır. (Karakurt 2012: 698). Suyun temiz olması ve balığın üremesi onun görevidir. Talay Han, suyun kirletilmesini, göllerin kurutulmasını, balığın ateşe atılmasını sevmez ve bunları yapanları suya çekerek boğar. Akrabası ölen bir kişinin, yedi gün içinde suya girip balık avlamasına; göl, nehir gibi bir suyu geçmesine, kışın göl veya nehir buzunun üstünde ateş yakılmasına da kızar ve onu cezalandırır (Turan vd. 2015: 53).

Yunan mitolojisinde deniz tanrısı denilince akla şüphesiz ki ilk olarak Poseidon gelmektedir. Aslında Yunan mitolojisinde de Poseidon'dan başka denizlerin tanrısı olan tanrılar, periler vardır. Hatta Yunan mitolojisinde hemen hemen her nehrin kendine ait bir tanrısı vardır. Ancak genel olarak suyla ilgili tüm tanrısal varlıkların kralı niteliğinde Poseidon gelmektedir. Bu sebeple çalışmamızda Yunan mitolojisine ait deniz tanrısı olarak sadece Poseidon'u almayı uygun gördük. Türk mitolojisinde ise Poseidon kadar bilindik, macerası olan, görevleri net, tasviri belli bir tanrı olmadığı için ulaşabildiğimiz tüm deniz tanrılarını çalışmamıza eklemek istedik. Böylelikle Poseidon ile bu tanrıların mukayesesini yapmanın daha sağlıklı olduğuna karar verdik.

Görüldüğü gibi Yunan mitolojisindeki deniz tanrısı olan Poseidon tüm denizlere hâkim olan ve Olymposlu tanrılar kuşağından olan üç büyük tanrıdan biridir. Poseidon denildiği zaman ise akla ilk olarak üç dişli yabası gelmektedir. Türk mitolojisindeki Basaman Han elinde üç çatallı kargı ile tasavvur edilmektedir. Bu durum Poseidon ile

benzerlik göstermektedir. Ancak Yunan mitolojisinde Poseidon'a bu yabayı kimin verdiği dair bile mitler varken Türk mitolojisinde bu konu hakkında bilgi yoktur.

Poseidon denizdeki tüm hayvanlardan, dalgalardan, deniz canavarlarından vb. sorumludur. Türk mitolojisinde bu durumlarla ilgilenen tanrı olarak karşımıza Talay Han çıkmaktadır. Talay Han da tıpkı Yunan mitolojisindeki emsali gibi deniz ve okyanuslarla ilgili her şeyle ilgilenmektedir. Aslında bu durum Türk mitolojisindeki tüm deniz tanrıları için geçerlidir. Türk mitolojisinde yer alan tüm deniz tanrılarının açıklamasında denizlerden sorumludur ibaresi yer almaktadır. Bu sorumluluğun altına denize ait olan tüm unsurları koruyup bu unsurları icra etme görevini koyabiliriz.

Poseidon'un evlilikleri ve çocukları olduğuna dair net bilgiler, mitlerde karşımıza çıkarken ne yazık ki Türk mitolojisinde bu durumla ilgili herhangi bir bilgi yoktur. Türk mitolojisinde yer alan Ak Ata'nın eşi mahiyetinde karşımıza Ak Ana yani deniz tanrıçasını sayabiliriz. Oysa Yunan mitolojisinde eş kavramı daha farklıdır. Deniz tanrısının eşi olarak deniz tanrıçası düşünülmemektedir. Bu bakımdan Yunan mitolojisinde tanrı ve tanrıçaların evliliklerine, evlilik dışı yaşadıkları birlikteliklerine sık rastlanılmaktadır.

Türk mitolojisindeki deniz tanrılarının sorumluluk alanları sadece denizlerle sınırlı olduğu için, denizin derinliklerinde yaşadıkları için, korudukları ve yarattıkları hayvanlarda hep denize aittir yani balıklardır. Oysa Yunan mitolojisinde Poseidon her ne kadar deniz tanrısı ise de atın yaratıcısı ve ehlileştirici olarak bilinmektedir. Bu durum aslında pek beklememelik bir durumdur ve Türk mitolojisindeki deniz tanrılarında böyle bir durum yoktur. Sadece Deniz Han'ın ongunu denize ait olmayan bir hayvan olan çakır kuşudur. Ancak burada da bu kuşun renginden dolayı bu tanrının ongunu olduğu düşünülmektedir. Yani kuş deniz rengindedir ve bir şekilde deniz ile ilişkilidir.

Poseidon tanrılar arasında en sinirlisi, en geçimsizi olarak bilinmektedir. Türk mitolojisinde bu tarz bir bilgi maalesef yoktur. Sadece Talay Han'ın denizlerin kirletilmesi ve balıkların yenilmesi karşısında kızıp tepki gösterdiğine dair bilgiler vardır.

Poseidon da diğ er tüm Yunan tanrıları gibi istediğ i kılığ a girebilmektedir. Türk mitolojisindeki deniz tanrıları ise sadece balık kılığ ına girebilmektedir.

2.1.21. Bereket Miti

Priapos: Yunan mitolojisinde Asya ş ehri Lampsakos'un büyük tanrısı olarak bilinen bir bereket tanrısıdır. Genellikle, Dionysos ş arap tanrısıyla Aphrodite güzelliğ tanrıçasının oğ lu olarak anılmaktadır. Bağ ve bahçeleri, özellikle de meyve bahçelerini korumakla görevlidir. Priapos'un esas görevi, kötü nazarı defetmekti yani ürünlere zarar vermeye çalışan kötü göz lü kişilerin büyülerinin tutmasını engellemektir. Ayrıca bereket sembolü olan Priapos, sempati büyüsü ile içinde yer aldığı kapalı alandaki bitkiler için iyi bir örnek oluşturuyordu. Bir Asya tanrısı ve bir bereket tanrısı olması vasıtasıyla Priapos, Dionysos'un maiyeti arasına girmekte zorluk çekmemiştir (Grimal 1997: 689).

Priapos hakkındaki en bilindik mit ş u ş ekildedir; bir Dionysos bayramında, Priapos, nymphe Lotis'le karşılaşarak ona âş ık olur ve geceleyin, onu habersizce yakalamak üzere harekete geçer ancak tam muradına ereceğ i vakit Silenos'un eş eğ i anırmaya başlayarak Lotis'i ve bütün herkesi uyandırır. Allak bullak olan Priapos, Lotis'i elde etmek için yaptığı plandan caymak zorunda kalır. Bu maceradan sonra Priapos bir eş ekle birlikte temsil edilmeye başlamıştır (Grimal 1997: 689).

Ongun Han: Türk mitolojisindeki bir diğ er bereket tanrısıdır. Bu tanrı bolluk ve bereketin kaynağ ı olarak bilinmektedir. Dolayısıyla kıtlıkları giderip bereket getiren tanrıdır. Ekinlerin bereketli olmasından sorumlu olan tanrıdır. Bu tanrının isteğ iyle baş akların bire dokuz verdiğ ine inanılmaktadır (Karakurt 2012: 593).

Koça Han: Türk mitolojisindeki bereket tanrısıdır. Bu tanrı Kosa Han olarak da anılmaktadır. Bu tanrı ş erefine ilkbaharda “Koçagan, Koçagan” adlı bereket merasimi yapılmaktadır. Ş or Türklerinde ise bu tören sonbaharda yapılmaktadır ve adı Paktıgan olarak bilinmektedir. Bu törenin ismi de Baktı Han'ın adından gelmektedir. Bu sebeptendir ki Koça Han'ın adı zaman zaman Baktı Han ile birlikte anılmaktadır. Bu törende ev ev dolaş ıp pay toplar. Kosa töreniyle yakından ilgilidir. Yapılan bu merasimlerde ş aman bir maske takarak akş amüzeri topladıklarını yığ ar ve bir ş enlik yapar (Karakurt 2012: 498).

Toprağın verimliliği, ürünlerin bereketli olması tüm milletlerde son derece önemli bir husustur. Bu bakımdan görüldüğü üzere her iki millette de bereket tanrılarında söz edilmektedir. Yunan mitolojisinde bereket tanrısı olarak karşımıza Priapos çıkmaktadır ve bu tanrının görevi meyve bahçeleri başta olmak üzere ürünlerin bereketli olmasını sağlamaktır. Bu tanrının Türk mitolojisindeki karşılığı olarak karşımıza Ongun Han ve Koça Han çıkmaktadır. Bu iki tanrı da tıpkı Yunan mitolojisindeki emsalleri gibi bereketten sorumlu tanrılardır. Ancak Türk mitolojisindeki tanrılarının kimlerin çocukları olduğu bilinmemektedir ve bu konu hakkında herhangi bir bilgi elimizde mevcut değildir. Oysa Yunan mitolojisindeki bereket tanrısı olan Priapos, şarap tanrısı Dionysos ile güzellik tanrıçası Aphrodite'in oğlu olarak bilinmektedir. Ayrıca bu tanrının diğer tüm Yunan tanrılarında olduğu gibi bir aşk macerası vardır. Bu durum ise Türk mitolojisinde ise karşımıza çıkmamaktadır.

2.1.22. Ölüm Miti

Thanatos: Yunan mitolojisinde ölümü simgeleyen tanrıdır. Nyks'in çocuğu, Uyku'nun kardeşidir ve Tartaros'un derinliklerinde kardeşleriyle beraber oturduklarına inanılmaktadır (Erhat 1996: 514).

Aldacı Han: Türk mitolojisindeki ölüm tanrısının adıdır. Bu tanrı Erlik Han'ın hizmetkârı olarak bilinen bir tanrıdır. Erlik yardımcısı olan Aldacı Han'ı insanların canını alması için yeryüzüne göndermektedir. Yani bir nevi ölüm meleğidir. İslâmiyet sonrasındaki inanç sisteminde bu tanrı Azrail ile özdeşmiştir. Aldacı Han'ın uzun kara giysileri ve siyah bir atı olduğuna inanılmaktadır. Tasvirlerinde azametli ve korku verici şekilde tasavvur edilir. Bu tanrının geçtiği yerlere korku saldığına inanılmaktadır. Bu tanrının emri altında olan ölüm ruhlarına ise Aldaçılar adı verilir. Altaylılarda bir evden ölü çıktıktan sonra Aldacı denilen bu kötü ruhların evde kaldığı inancı hakimdir. Bunun için ölü çıkan haneden yedi gün eşya verilip alınmaz. Hane, yedi gün sonra temizlenir ve ancak bu temizleme işleminden sonra o eve girilip yemek yapılmaktadır (Karakurt 2012: 68).

Her iki mitolojide de yeraltı tanrılarının altında yer alan ve bu tanrılara yardımcı olan başka tanrılar da mevcuttur. Yunan mitolojisinde Hades'in altında görev yapan Thatanos ile Türk mitolojisindeki Erlik Han'ın altında görev yapan Aldacı Han

mevuttur. Thatanos ölümü simgeleyen, ölümün kişileşmiş bir formudur. Aldacı Han ise ölümlerin ruhunu alıp Erlik'e götüren bir yardımcı ruhtur.

2.1.23. Baştanrıların Miti

Zeus: Hellen Pantheonu'nun en büyük tanrısıdır. Zeus, özellikle, ışık, aydınlık gök ve yıldırımlar tanrısıdır (Grimal 1997: 821). Zeus Kronos'la Rhea'nın altı çocuğundan sonuncusudur. Kronos babası Uranüs'ü nasıl alt edip egemenliği elinden almışsa, Zeus da ikinci kuşak tanrıları yener ve üçüncü kuşak, yani Olympos tanrılarının egemenliğini kurar (Erhat 1996: 541). Dünya üzerinde her ne oluyorsa tanrı Zeus'un hepsinden haberi vardı ve buğday tanesinden tufanlara kadar her şey onun emri ile gerçekleşiyordu.

Zeus'un doğumu hakkında bilgi edindiğimiz Cemal Tollu (1957: 15), Romalıların Cybele dedikleri Rhea'ya ilahî bir sesin, doğuracağı bir çocuğun dünyaya hükmedeceğini, cihanı kendi elinde tutacağını ve yıkıcı olan babası Kronos'u tahtından indireceğini söylediğini dile getirir. Bunun üzerine Rhea, kocası Kronos'un bu haberden sonra doğacak olan çocuğunu yutmaması için bir plan yapmaya koyuldu. Çocuğu olacağını anlar anlamaz, gizlice gökten inerek, derin ve ıssız bir vadide saklanmıştı. Zeus bu vadinin sık ağaçlı bir ormanında doğdu. Yeni doğan bu bebeği temizlemek için su gerekiyordu, ancak tanrıça her yere bakmasına rağmen su bulamayınca toprağın yardımını istedi ve elindeki asa ile kayaya vurunca kayanın içinden soğuk bir pınar fışkırdı ve mukaddes tanrı Zeus bu pınarın suyu ile temizlendi. Rhea daha sonra çocuğu bir Nympe'e emanet ederek Girit adasının bir mağarasında saklattı. Kendisi Olympos'a dönen tanrıça da tüm olanları gizleyebilmek için kocası Kronos'a oğlu yerine kundakladığı bir kaya parçasını yutturdu. Nymhpe'ler ise çocuğunu Amalthee isimli bir keçinin sütüyle besliyor, Girit adasının arıları onun için tatlı ballar yapıyorlardı. Denizlerin uzak yerlerinden gelen güvercinler ona yiyecek getiriyor, büyük bir kartal mukaddes bir pınardan tatlı likörler taşıyarak ona ölümsüz olma ayrıcalığını veriyordu.

Olympos'un müstakbel hükümdarını eğlendirmek için Adrastea kendisine güzel bir oyuncak vermişti. Bu oyuncak, altın halkalardan müteşekkil süslü bir küre idi. Çocuk ağladığı zaman Adrastea bu parlak oyuncuğu bir top gibi havaya atar ve yere düşerken

bu süslü küre havada parlak bir iz bırakırdı. Bunu gören çocuk gülerdi. Fakat sesi fazla çıkınca, anasının hizmetçileri olan Corybante'lar veya Curetes'ler, etrafında dans ederlerdi. Beşiğinin üstüne tunç kalkanlarını asarlar, süratli adımlarının ahengine uygun olarak kısa kılıçlarla bu kalkanlara vururlardı. Bu suretle çıkan, gürültüden, çocuk zannıyla kundaklanmış bir kaya parçasını yutan Kronos, çocuğun saklı bulunduğu yeri bulamazdı. (Tollu 1957: 15).

Genç tanrı az zamanda zekâ ve kuvvetçe büyümüşü. Bir gün sütanesi olan mukaddes keçi Amalthee ile dolaşırken onu yere yıkmak istemişti. Ağaca çarpan hayvanın boynuzu kırıldı. Azra Erhat (1996: 535)'den edinilen bilgiye göre bu keçi güneş tanrısının çocuğudur ve oldukça korkunç bir görünüşü vardır. Öyle ki onu gören Titanlar bile korkularından donakalmaktadırlar. İşte Zeus bu korkunçlukta olan sütanesini daha ufakken yenmektedir. Bu da tanrının ne denli güçlü olacağına bir göstergesi niteliğindedir.

Cemal Tollu (195: 18)'e göre kırılan bu boynuzdan dolayı Zeus büyük üzüntü içine girmiş olmalı ki kırılan bu boynuzla çeşitli faziletler verip sütanesine vermiştir. Ve o zamandan itibaren keçinin kırılan bu boynuzuna bereket boynuzu denmektedir.

Zeus büyüyüp genç bir erkek olduğunda ilk işi annesi Rhea'nın da yardımıyla babası Kronos'a savaş açmak oldu ve ilk işi de kardeşlerini kusturup kurtarmak oldu.

Zeus, zamanının büyük bir bölümünü Olympos dağının doruğunda oturarak geçirmekle beraber seyahatler yapmaktan da geri kalmaz. Örneğin, bir bakarsınız, bütün halklardan daha dindar olan ve adak ve kurbanlarından özellikle hoşnut olduğu Aithioplialılar'ın ülkesindedir. Zamanla, Zeus'un mekânı şu ya da bu dağ olmaktan çıkmış ve Olympos dendiğinde, artık sadece tanrıların yaşadıkları esirî bir yer anlaşılır olmuştur (Grimal 1997: 821).

Cemal Tollu (1957: 14)'dan edinilen bilgiye göre gökyüzünün aydınlanması muhteşem Zeus'un kendisini gösterdiği anlamına geliyordu. Yağan yağmurlar da Zeus'tu. Göksel tüm olaylar onun himayesi altında gerçekleşiyordu. Geceler ve gündüzler Zeus'un emriyle birbirini takip ediyordu. Zeus keyfine göre istediği zaman havayı açar, göğü aydınlatır, bulutları dağıtır, semâyı parlatır, gemicilere faydalı rüzgârları denizlere

gönderirdi. Büyük kasırgalar koparıp fırtınalar çıkartmasının sebebi de Zeus'un kudretini hatırlatmak istemesindendi. Kararan gökte küçük bulutlan toplar, yıkıcı kasırgaları koparır, denizlerin iri dalgalarını ve yolların tozlarını yükseltir, tepelere şimşekler çaktırır, suları boşaltmak için bulutları deler, göklerden uçurumlara kadar yıldırımların gürültüsünü aksettirirdi.

Yunan mitolojisinde evrenin yaratıcısı ve hükümdarı olan baş tanrı Zeus'tur. Derman Bayladı (1995: 27)'dan elde ettiğimiz bilgiye göre Zeus hükümdarlığını ilan etmeden önce babası Kronos ile bir mücadele girmiştir ve babasını tahtından indirdikten sonra hükümdarlığını ilan etmiştir. Ancak ne var ki evrenin egemenliğini eline geçirmek için Titanlarla savaşmak zorunda kalmıştır ve ardından Typhon ejderhasını yenip onu yeraltına hapsedtikten sonra Devler'le mücadele içine girip onları da yenmiştir. Nitekim bunca mücadelenin ardından tüm evrenin baş tanrısı, hâkimi konumuna gelmiştir.

Zeus'un baş tanrı olma süreci görüldüğü gibi oldukça zor olmuştur. Birçok unsurla savaşıp kazanması gerekmiştir. Yunan mitolojisinde baş tanrı olabilmek için her dönem bir savaş söz konusu olmuştur. Zeus'un babası olan Kronos da hükümdarlığı eline alabilmek için babası Uranüs'ü yenmek zorunda kalmıştır. Zeus'unda hükümdarlığını ilanı bir nevi babasının kaderi gidi olmuştur.

Cemal Tolu (1957: 15)'nun dediğine göre Zeus alevli bir mızrak gibi tuttuğu yıldırımını sadece insanlara zalimlik yapmak, kudretini göstermek için kullanmazdı. Yıldırımını adaleti sağlamak içinde kullanırdı. Zeus insanlara karşı merhametli bir tanrıydı öyle ki insanlar için sırasıyla fırtınalar, güneşli güzel günler yaratırdı. Eğer insanlar onun hükmünü dinlemez, sapkınca işler yaparlarsa o zaman yıldırımını kullanarak insanlara büyük felaketler yolları. Örneğin; Deniz Gezgin (2018: 77)'den öğrendiğimize göre tufan olayında Zeus, tunç çağı insanların oldukça günahkâr, saygısız ve kötülükler yapan bir topluluk haline geldiğini görünce dünyayı bu insanlardan arındırarak temizlemek için yeryüzünü sular altında bırakarak temizlemiştir (Deniz Gezgin: 2018: 53).

Derman Bayladı (1995: 29)'dan edinilen bilgiye göre Zeus'un gücü, tüm öteki tanrıların gücünün toplamından fazladır. Bu yüzden, tüm Olymposluların Zeus'tan ödü kopar. Asla Zeus'u kızdırmak istemezler, bilirler ki kızarsa öfkesi çok büyük olur.

Zeus'un ilahî kudreti insanların en kuvvetlisinden en zayıfına kadar ulaşırdı. İnsanların saadeti ve felâketi hep onun âdilâne kararlarının neticesi idi. İnsanlar iyi oldukları zaman kara toprak buğday ve arpa verir, ağaçlar meyve ile dolup taşar, koyunlar çoğalır, deniz bol ve çeşitli balıklar verirdi. Günahkâr oldukları, haksız işler gördükleri, kalplerinden adaleti kovdukları zaman ise fırtınalar tarlaları bir tufan altında harap eder, nehirler taşar, yıldırımlar, şimşekler bulutları yırtar, seller dağların yamaçlarını yıkar ve mahsulleri yok ederdi (Tollu 1957: 15).

Zeus, doğanın kendisi değil, doğanın yönetimini ele alan insana benzer şekilde betimlenen bir tanrıdır (Erhat 1996: 535). Cemal Tollu (1957: 16)'nın ifadesine göre Zeus, yeryüzünde yaşayanların hayal edebilecekleri saadete ve kudrete sonsuza kadar sahip olan bir tanrıydı. Öyle ki onun ele geçmeyen, görülmeyen varlığını anlatmak ve dünyada yaptığı ardı arası kesilmeyen işleri izah etmek için insanlar bir sürü mit oluşturdular ve yarattıkları tanrılarını daha iyi anlayabilmek için onu insan şeklinde tasavvur ettiler.

Zeus'un yenilmez olduğunu ve hakkında birçok mit yaratıldığını biliyoruz. O, Yunan mitolojisinin baş tanrısıdır, tapınak yapılan ve tapınılan en büyük tanrıdır. İnsanlar Zeus'un b denli yenilmez olmasının sebeplerinden birini de onun korkunç kalkanına bağlamaktadırlar. İşte Azra Erhat (1996: 535)'dan edinilen bilgiye göre Zeus'un göreni korkutan muhteşem bir kalkanı vardır. Bu kalkanın hikâyesi ise şöyledir; oğlu Zeus'u babası Kronos'dan korumak için tanrıça Rhea, oğlunu Girit'te bir mağaraya kapatmıştır ve Amaltheia adında bir orman perisi de bebeği bir keçiye emzirtmişti. Bu keçi ise güneş tanrı Helios' tan doğma korkunç bir canavar olarak tasavvur edilmektedir. Öyle ki Titan denilen devler dahi bu keçiyi gördükleri zaman korkudan donakalırlarmış. Zeus büyüyüp babasının egemenliğine son verip kardeşlerini kurtarıp kendi hükümünü ilan edeceği zaman girdiği savaşta bu keçinin derisinden bir kalkan yapıp Titanlara karşı kullanmıştır. Zeus'un bu kalkanına Athena öldürdüğü Gorgo canavarının saçlarını ve yılanlarla örülü kafasını da katmıştı. Bu korkunç kalkan savaşlarda düşmana karşı kullanıldığı zaman onu görenleri anında geri püsküren bir savaş aleti olarak kullanılmaktadır.

Tanrı Zeus'un hem tanrıçalarla hem de insanlarla birçok evlilik yaptığı ve bu evliliklerden bir sürü çocuğu olduğunu da bilmekteyiz. Derman Bayladı (1995: 29)'dan edindiğimiz bilgilere göre Zeus yedi defa evlenmiştir ve bu evliliklerini de hep ölümsüz tanrıçalarla yapmıştır. Bu evlilikleri sırasıyla şöyledir;

İlk evliliği Bilge Tanrıça Metisledir. Bu evlilikten zekâ tanrıçası Athena doğmuştur. Athena'nın doğumu diğer tüm doğumlardan farklı olmuştur. Zeus, ilk karısı Metis'in doğum sancularına son vermek için karısını yutmuştur. Böylelikle bilgeliği kendisinde toplamıştır Zeus lakin dayanılmaz baş ağrıları oluşmuştur. İşte bu baş ağrıları kızı Athena'nın habercisidir. Athena'nın doğumu babası Zeus'un kafasından olmuştur.

İkinci olarak Yasa Tanrıça Themisle evlenmiştir baş tanrı ve bu evlilik onu Horaların ve yazgı tanrıçaları Mora'larına babası yapmıştır.

Eurynome, Zeus'un üçüncü evlendiği eşidir. "Kharit'ler denen Üç Güzeller bu evliliğin meyveleridir.

Bereketin simgesi Demeter, Zeus'un dördüncü eşidir. Bu evlilikten sonradan Kore dünyaya gelmiştir. Kore daha sonra amcası Hades tarafından kaçırılarak yeraltına götürülmüş ve Persephone adıyla anılmaya başlanmıştır.

Bellek Tanrıçası Mnemosyne, Zeus'un beşinci karısıdır. Sanat perileri Musa'lar bu evlilikten doğmuşlardır.

Zeus'un tanrıça eşlerinden biri de Leto'dur. Bu evlilikten ise Apollon ve Artemis dünyaya gelmiştir.

Zeus'un sonuncu ve en sevdiği karısı Hera'dır kuşkusuz. Bu evlilikten Hebe, Ares ve Eileithia doğmuştur.

Zeus'un tanrıçalar hariç insanlarla da birleşmesi olmuştur. Grimal (1997: 825)'den bu konuyla alakalı edindiğimiz bilgiye göre Zeus'un insanlarla olan evlilikleri şu şekildedir;

Alkmene ile evlenmiş ve bu evlilikten Yunan mitolojisinin en bilindik ve yenilmez kahramanı yarı tanrı konumundaki Herakles dünyaya gelmiştir.

Antiope ile olan birleşmesinden Amphion ve Zethos dünyaya gelmiştir.

Kallisto ile olan birleşmesinden Arkas dünyaya gelmiştir.

Dana ile olan ilişkisinden Perseus dünyaya gelmiştir.

Aigiana ile olan birleşmesinden Aiakos dünyaya gelmiştir.

Elektra ile olan birleşmesinden Dardanos, İasion ve Harmonia dünyaya gelmiştir.

Europe ile olan birleşmesinden ise Minos, Serpedon ve Radamanthys dünyaya gelmiştir.

İo ile ilişkisinden Epaphos dünyaya gelmiştir.

Leda ile birleşmesinden Helene ve Dioskourlar dünyaya gelmiştir.

Maia ile olan ilişkisinden Hermes dünyaya gelmiştir.

Niobe ile olan ilişkisinden Argos ve Pelasgos dünyaya gelmiştir.

Plouto ile olan ilişkisinden Tantalos dünyaya gelmiştir.

Semele ile olan ilişkisinden şarap tanrısı olan Dionysos dünyaya gelmiştir.

Taygete ile olan ilişkisinden ise Lakedaimon dünyaya gelmiştir.

Tanrı beğendiği kadını elde edebilmek için şekil bile değiştirmekten çekinmemiştir. Derman Bayladı (1995: 31)'dan edinilen bilgiye göre Zeus kimi zaman bir Satir olup Antiope'ye ya da kuğu biçimiyle Leda'ya yanaşır; boğaya dönüşür Fenike kralı Agenor'un güzel kızı Europa'yı sırtına vurup kaçıır. Tanrı Zeus'un giremeyeceği yer yoktur. Öyle ki Argos kralı Akrisios'un, yeraltındaki bir odada kapalı tuttuğu kızı Danae ile birleşebilmek için bir yağmur damlası olup akar kızın bulunduğu odaya. Anlaşıldığı üzere Zeus, oldukça çapkın bir tanrıdır.

Muhsine Yavuz (2015: 16)'dan edindiğimiz bilgiye göre Zeus'un sembolü niteliğinde olan hayvan kartaldır. Kartal aracılığıyla insanlara haber yollarmış ve insanlar da kartalın uçuş tarzı ve çıkardığı seslerden çeşitli manalar çıkartmaya çalışırlarmış. Öyle ki savaş esnasında orduların üzerinde uçuşan kartalların hareketlerinden yola çıkarak savaşan askerler taktiklerini bile değiştirirlermiş.

Ülgen: Altay ve Şorların geleneksel dinî-mitolojik inanışlarındaki en ulu ruhlardan biridir. Yaratılışın gök katını dolduran ışıklı ruhların lideri ve yaratıcısıdır (Beydilli 2004: 589).

Ülgen iyilik tanrısıdır ve Kayra Han'ın oğlu olarak düşünölmektedir. Ülgen'in göğün 16. katında yaşadığına inanılmaktadır. Gökyüzünün hükümdarı olarka bilinen tanrıdır (Karakurt 2012: 791).

Tanrı Ülgen'in Kayra Han'dan 'dönüşüm' yoluyla yaratılan göksel üç tanrı sıralamasında ilk sırada yer alan ve göğün on yedinci veya on altıncı katında oturduğuna inanılan; hava durumunu, verimliliği ve doğurganlığı yönettiği kabul edilen, sonraları işlevlenerek Gök Tanrı'nın yerini alan bir tanrı olduğuna inanılmaktadır.(Karakurt 2012: 791) Diğer iki tanrı ise sırasıyla semanın dokuzuncu katında oturan Kızagan Tanrı ve semanın yedinci katında oturan akıllı Mergen Tanrı'dır (Çoruhlu 2012: 29).

O, Tanrı Ülgen'in başlıca görevi kurtarıcılıktır. O, insanların kötü ruhlardan korur, onlara silah yapmayı, çardak kurmayı öğretir. Ateşin yere gönderilip, insanlara bağışlanması da ona bağlanır. Aslında Ülgen'in kendisi de bir gök oğludur ve onun bir adının da "Ebedi Gök" olması bu bakımdan rastlantı değildir (Beydilli 2004: 221).

Deniz Karakurt (2012:791)'dan edinilen bilgiye göre Tanrı Ülgen, Altın Dağ'da, altından kapısı olan altın bir sarayda yaşamaktadır ve altın bir tahtı vardır. Babası olan Kayra Han'dan sonra ikinci derecede öneme sahip olan ilahtır. Gök cisimlerini yönetir ve göksel olayların hepsinin oluşmasının müsebbibi Ülgen'dir. İyi tanrılar kategorisinde olan tanrı iyilik yapmayı çok sever.

Altaylar "Ayaz Kaan" olarak da adlandırdıkları Ülgen'i bazen üç başlıklı, uzun sakallı yaşlı bir insan olarak tasvir ederler (Beydilli 2004: 590) Görüldüğü gibi tanrı Ülgen de

doğanın kendisi değil, doğayı bir düzene sokup doğayı oluşturduğu bu nizam çevresinde yöneten insan şeklinde tasavvur edilen bir tanrıdır.

Ülgen yanında büyük bir kalkan ve elinde yıldırımlar gönderen bir yay ile tasvir edilmektedir. Yıldırımlar ve şimşekler onun silahıdır. Yıldırımla vurduğu yerin mukaddes bir yere dönüştüğü düşünülmektedir (Karakurt 2012: 791) Bu tasvir edilmiş biçimiyle tanrı Ülgen ile Zeus birbirine oldukça benzemektedir. Zeus'un da elinde asaletliğinde taşıdığı yıldırımı ve süt annesinin derisinden yaptığı görenleri dehşete düşüren bir kalkanı vardı. İkisinin de göksel tanrılar olduğu düşünülürse bu benzerlik aslında kaçınılmazdır.

Ülgen'e ulaşmak isteyen bir şamanın, yedi veya dokuz engeli aşması gerekir. Şamanların ancak beşinci engel olan "Altın Kazık"a yani Kutup Yıldızı'na kadar gidebildikleri belirtilir. Bir insana benzeyen Ülgen için, ak nur, nurlu hakan, fırtına koparan, şimşek çaktıran, yakıcı gibi sıfatlar kullanılır. Ülgen, gökkuşağını, insanların, vahşi ve evcil hayvanların baş, kirpik ve göbeğini; insanların barınağını, otlak ve yaylaları, ateşi yaratmıştır (Kaya 2007: 38). Biri ak, diğeri kara iki taşla gelerek veya Korbolko Kuşu ile bu taşları göndererek insanlara ateş yakmayı öğretmiştir (Karakurt 2012: 791).

Ezelî ve ebedî olan Ülgen, gök cisimlerini yönetir, gök gürültüsü, yıldırım yaratır, tanrı tükürükleri diye belirtilen yağmurları yağdırır. Ülgen'e üç, altı, dokuz veya on iki yılda bir ayın düzenlenir; bahar, yaz veya sonbaharda, boz renkli bir kısrak kurban edilir. Ülgen'in yedi oğlu, dokuz kızı vardır; bunlar ondan kopmuş ama ona eşit olmayan ruhlardır (Kaya 2007: 38).

Oğullarının adları: Karşıt Han, Buurakan (Pura Han), Yaşılkan, Burçakan, Karakuş Han (kartal), Baktikan, Erkânım (Kanım Han)'dır. Bunlar da Ülgen gibi göklerde yaşayan iyi tanrılardır. Ülgen'in kızlarının ise özel adları yoktur. "Ak Kızlar" ya da "Kıyan'lar olarak anılırlar (İndirkaş 2007: 45).

Ülgen'in oğulları hakkında detaylı bilgiyi öğrendiğimiz Deniz Karakurt (2012) 'a göre Ülgen'in oğullarının vasıfları şu şekildedir;

Karşı Han; temizlik tanrısıdır. Karzıt olarak da tanınır. İnsanlara temizliği öğretmiştir ve Karşı Han, temiz insanlara yardımcı olur. Türk milleti için temizlik her dönemde önemli bir yer teşkil etmektedir. Öyle ki bu durumu tanrısallaştırmalarıyla dahi temizliğin önemi gözler önüne serilmektedir.

Pura Han; at tanrısıdır. Bura Han olarak da bilinir. Şamanların göğe çıkmak için kullandıkları atlara Pura (Bura) adı verilir. Sonraları İslam'daki Burak adlı binek ile özdeşleşmiştir. Bu hayvanlar kurt başlı olarak betimlenirler. Bu atların şamanları kötü ruhlardan koruduğuna inanılmaktadır. Türk milleti için en önemli hayvanlardan biri şüphesiz ki attır. At hem bir binek hayvanı olarak hem de etinin yenmesinden dolayı eski Türkler için oldukça önemlidir. Bu sebepten atların bir tanrısının olması aslında oldukça olağandır.

Yaşıl Han; doğa tanrısıdır. Doğayı korup bitkilere can veren tanrıdır. Doğanın yeşillenmesi ve baharın gelişini yöneten güçtür. Türk milleti doğa ile iç içe yaşayan bir millettir. Yıllar boyunca konargöçer bir millet olarak yaşamışlardır. Bu sebepten en önemli unsurlardan biri onlar için doğa olmuştur. Keza yerleşik hayata geçilince doğa önemini daha da arttırmış olmalıdır çünkü tarımla uğraşılmaya başlanmıştır. Tüm bu sebeplerden dolayı Türk milletinde doğa tanrısı olması son derece olağandır.

Burça Han; gönenç tanrısı olarak bilinmektedir. Yeryüzündeki huzur ve refahı sağlayan tanrıdır. Huzur bir millet için olmazsa olmaz kavramlardan birisidir. Türk milleti de daima huzuru ön planda tutan bir millet olmuştur. Devlet adamları huzuru ve güveni sağlamak için uğraşmışlardır. Bu bakımdan huzuru ve refahı sağlayan bir tanrının olması olağandır.

Karakuş Han; kuşların tanrısıdır. Karaguş veya Harahus olarak da adlandırılmaktadır. Kuşlara hükmeden bir tanrıdır. Karakuş ifadesi Türklerde büyük ve yırtıcı kuşları tanımlamakta kullanılan bir ifadedir. Bu sebeple çoğu defa kartal olarak düşünülmektedir. Ayrıca kamın ritüel esnasında yaptığı hareketlerin, bazı yörelerde kartal oyunu ile temsil edildiği görülmektedir. Kartal oyunu Siirt'te, "Harahusta", Urfa ve Adıyaman'da "Karakustana" şeklinde adlandırılmaktadır. Bu oyunun Karakuş Han'a bir saygı içermesi de muhtemeldir.

Baktı Han; lütuf tanrısıdır. Paktı Han olarak da adlandırılmaktadır. Yeryüzündeki iyiliklere vesile olur. İnsanlara inayette bulunan bir tanrıdır. Şor Türklerinde güz mevsiminde kendisine “Paktıgan” adı verilen bir tören yapıldığı bilinmektedir.

Kanım Han; güven tanrısıdır. Yeryüzündeki dürüst ve güvenilir insanları korur. Ülgen Han’ın oğludur. Güven bir millet için olmazsa olmaz özelliklerden birisidir. Bu bakımdan Türklerde bu kavrama bir tanrı addetmişlerdir.

Altındağ, Altay Dağları’nın simgeselleşmiş biçimidir. Bu dağın gökyüzünde bulunduğu inanılmaktadır. Ayrıca Altındağ, Türk devletinin büyüklüğünü, göz alıcılığını da temsil etmektedir. Burada dokuz tanrının yaşadığına inanılır ve tanrı Ülgen’in tahtı burada yer almaktadır (Karakurt 2012: 83). Altındağ bu yönüyle Yunan mitolojisindeki Olympos ile benzemektedir. Olympos’ta tanrıların ikamet ettiği ve gökyüzünde bulunan bir dağdır.

Tanrı Ülgen göğün hâkimidir. Ülgen, Ak Ana’dan aldığı fikirden sonra evrenin dengesini sağlaması için üç balık yaratmıştır. Bu balıklar evreni alttan destekleyerek başıboş gezmesine engel olmuşlar (Gezgin 2018: 77).

Ülgen’in elinde tuttuğu topuzu, yaşam ağacının köklerine benzetilmektedir. Bu tanrı insanlığın bildiği bütün gök nesnelere uzakta ikamet etmektedir. Tanrının sağında ve solunda olmak üzere iki adet ak güneş bulunmaktadır. Tanrının etrafında bulunan bu güneşler, tanrıya ulaşmak isteyen şaman için birer engeldir. Ülgen öncesiz ve ölümsüz kabul edilir (Karakurt 2012: 791).

Dünyanın başlangıcında yalnızca Ülgen ve Erlik vardır. Bu iki tanrı kaz ve kuğu kılıfına girerek evreni kaplayan sonsuz suyun üzerinde uçmaktadırlar. Tanrı Ülgen Erlik’den daha güçlüdür. Bu açıdan yeraltı tanrısı olarak bilinen Erlik Han’ın yaptığı hileleri anlamakta ve onu cezalandırmaktadır (Karakurt 2012: 791).

Ülgen’e kurban sunma merasimi hakkında bilgi edindiğimiz Fuzuli Bayat (2017: 39)’a göre bu tanrıya genellikle nadir olarak kurban sunulur. Kendisine kurban sunulmasının sebebi de iyiliğine layık olabilmek içindir. Ülgen’e kurban olarak sunulacak olan ata saygıyla yaklaşılır ve Deniz Karakurt (2102: 791)’a göre üç, altı, dokuz ya da on iki

yılda bir görkemli merasimler yapılarak Ülgen'e beyaz dişi at kurban edilir. Hayvana kızıl renkte kurdeleler bağlanır ve kadınların bu binek hayvanına binmesi yasaklanır. Kurban sunma töreni içinde ilkbahar mevsimi tercih edilir ve kurbanın sunulacağı mekân olarak Ağcakayın Ormanı tercih edilir. Bayram niteliğinde olan bu kurban sunma törenine ise sadece erkekler katılabilir (Bayat 2017: 39).

Tanrı Ülgen'in çoğu zaman bir karısından bahsedilmemekle beraber bazı kaynaklarda eşinin adının Taz Hanım (Kel Hanım) olduğuna dair ifadeler yer almaktadır (Karakurt 201: 791).

Görüldüğü gibi Zeus ile Ülgen'in birçok yönden benzerlikleri mevcuttur. Her ikisi de göğün hâkimi olan en ulu tanrılardır. İkisi de yıldırım, şimşek, yağmur, tufan vb. gibi göksel unsurlara hâkimdir ve bu unsurları dünyaya gönderirler.

Her iki tanrıda suret olarak insana benzemektedir. Her ikisinin de eşi mevcuttur. Ancak Ülgen'in yaşantısı hakkında Zeus'un yaşantısı gibi net veriler mevcut değildir.

Yunan mitolojisinde Zeus, Kronos'un oğlu olarak kabul görmüştür, Ülgen ise Kayra Han veya Gök Tanrı'nın oğlu olarak kabul görmüştür. Ancak iki ulu yaratıcı arasındaki temel farklardan biri doğum aşamasıdır. Zeus, Kronos ile Rhea'nın oğludur ve babası Kronos tarafından yutulması diye türlü oyunlar yapılarak saklanmış sonra hükümdarlığını ilan edebilmek için babası ile bir savaşa girişmesi gerekmiştir. Oysa Ülgen'in doğumu meçhuldür. Babası olarak sadece Kayra Han ya da Gök Tanrı kabul edilirken annesi bilinmemektedir. Bunun da temel sebebi olarak Türk mitolojisinin oldukça girift bir yapıdan oluştuğunu ve bu alanda detaylı incelemenin yapılmayışından kaynaklandığını, eldeki verilerin yetersiz olduğu söylenebilir. Fuzuli Bayat (2005: 14) bu konuyla ilgili şöyle demektedir "Türk mitolojisinin esas problemi kökeni bulmak veya mitlerin oluşumunu bilinen en eski devirlere kadar götürmek değil, mitolojiyi oluşturan dünya görüşünün çalışma mekanizmasını ortaya koymak, kozmik bilgilerin ve gelecek hakkındaki kehanetlerin sembolere dönüştürülerek takdim edilmesidir."

Her iki tanrının evi gökyüzünde yer alan bir dağda bulunmaktadır. Zeus, Olympos Dağı'nda yaşamaktayken Ülgen, Altındağ'da altından yapılmış bir sarayda yaşamaktadır. Bu bakımdan mukayese edildiğinde Yunan mitolojisindeki tanrı dağı

olarak bilinen Olympos Dağı, Türk mitolojisinde Altındağ olarak karşımıza çıkmaktadır.

İki tanrı arasındaki şüphesiz ki en temel fark cinsellik kavramıyla karşımıza çıkmaktadır. Yunan mitolojisinin genelinde cinsellik vardır ve baş tanrı Zeus oldukça çapkın bir tanrıdır. Beğendiği ve birlikte olmak istediği kadın için her kılığa girmekten çekinmemektedir. Oysa Türk mitolojisinde böyle bir durum söz konusu değildir. Türk mitolojisinin genelinde cinsellikten bahsedilmemektedir. Bu durumda da Türk tanrıları daha mutaassıp ve daha ruhani gözükmemektedir. Ancak tıpkı Zeus gibi Ülgen’de kılık değiştirmektedir. Ülgen genellikle kuş (kuğu ya da kaz) kılığına girerek dünya yaratılmadan önce sonsuz suların üzerinde uçarken tasvir edilmektedir.

Ülgen’in her ne kadar ilişkileri hakkında bilgimiz olmasa da çocukları olduğunu bilmekteyiz. Tıpkı Zeus gibi Ülgen’in de birçok çocuğu vardır. Ülgen çocuklarına genellikle kendisine ait unvanlarda vasıflar yüklemiştir ancak hiç biri tam anlamıyla Ülgen’in statüsünde değildir.

Her iki tanrının tasvirinde ellerinde mızrak ve kalkan olduğu anlatılır. Bu durum göksel unsurlara hâkimiyet ile ilgilidir şüphesiz. Zeus’un ongunu niteliğinde olan hayvan kartaldır. Ülgen’in ise ongunu niteliğinde herhangi bir hayvan olmamakla beraber tanrının Karaguş Han adında bir oğlu olduğu ve bu oğlunun başta kartal olmak üzere tüm kuşların tanrısı olduğu bilinmektedir. Zeus’un ongunu olan kartalın da diğer tüm kuşların kralı olduğuna dair bilgiler mevcuttur.

2. 2. Tanrıçalara Ait Olan Mitler

Çalışmanın bu bölümünde mukayesesi yapılan tanrıçalar alfabetik sıraya göre dizilmiş olup bilinirliği daha fazla olmasından dolayı madde başı olarak Yunan tanrıçarı alınmıştır. Öncelikle tanrıçalara ait bilgiler, mitler verildikten sonra mukayese yapılmıştır.

2.2.1. Güzellik Miti

Aphrodite : Yunan mitolojisinin en güzel ve en eski mabudelerinden birisi olan aşk ve güzellik tanrıçasıdır (Tollu 1957: 68).

Aphrodite güzelliğın tanrıçası olarak anıldığı kadar sevginin de tanrıçasıdır. Hesiodos'un Theogonia yani Tanrıların Doğuşu adlı yapıtında anlattığına göre Kronos, babası Uranos'un hayalarını annesi Gaia'nın verdiği bir tırpanla keserek onları denize atmıştır. Bu organlar ak köpükler çıkara çıkara uzun süre denizde yol almışlardır ve daha sonrasında bu organlardan bir kız çıkmıştır. Kız önce Kythera'ya uğramış; sonra da Kıbrıs'a giderek orda karaya çıkmıştır. Kıbrıs'ta Aphrodite olarak anılmaya başlamıştır (Bayladı 1995: 76). Aphrodite ismi de Yunanca köpük anlamına gelen Afros'tan gelme imiş (Uraz: 23)

Homeros'a göreyse Aphrodite, Zeus ile Dione'nin kızıdır. Ancak Hesiodos'un anlattığı öykü daha gizemli ve şiirsel bulunmuş olmalı ki, Aphrodite köpüklerden doğmuş olarak anımsanır. Bu sebepten su yüzüne çıkmış anlamında Anadyomene de denir (Bayladı 1995: 76). İlayda'da yiğit Diomedes'le çarpışıp yaralanan Aphrodite'yi anası Dione kollarına alır, sever, okşar ve bileğinden akan özü silerek yarasını iyileştirir, acılarını dindirir. Dert yanan kızını da şöyle avutur Zeus:

"Böyle dedi o, gülümsedi insanların,

tanrıların babası,

çağırıldı yanına altın Aphrodite'yi, dedi ki:

"Cenk işleri sana vergi değil, yavrum,

sen evliliğın gönül açan işlerine ver kendini

çevik Ares'le Athena uğraşacak savaşla." (Erhat 1996: 66).

Genellikle giyinik halde betimlenen Yunan tanrıları arasında tek çıplak olarak tasavvur edilen tanrıça Aphrodite' dir ve öyle ki adeta Yunan dünyasının erotik imgesi şeklindedir. Aphrodite'in yanında diğer Yunan tanrıları daha muhafazakâr kalmaktadır. Yunan mitolojisindeki çoğu mitosta tüm tanrıların Aphrodite ile birlikte olmak istediğine dair anlatılar mevcuttur. Aşk ve güzellikle ilişkili olduğundan olacak hep romantik olarak anılmaktadır tanrıça Aphrodite. Oysa gerçekte, iktidar ve savaşla da yakından ilişkilidir. Bunun sebebi olarak da Aphrodite'in doğuşu düşünülmektedir. Nitekim tanrıça bir erkeklik organından dünyaya gelmiştir (İsmail Gezgin 2008: 86).

Tanrıça Themis kızın çıtırçıplak oluşuna sinirlendi ve onu giydirmek ve süsletmek için kendi kızları Saatler ya da Mevsimleri koşturdu. Aphrodite tatlı bir ten hazzına, yumuşaklığa, muzip bir gülüşe sahipti ve Olympos tanrılarında coşkulu bir kabul gördü. Aşk ve cinsellik tanrıçası olarak, kıskançlıkla sakladığı bir kemeri vardı. Bu kemeri kim kuşansa âşık olurdu. Tanrıça Aphrodite'e atfedilen sıfatlar ise şu şekildedir; aşk acılarının avutucusu dişi kişilik anlamında Peregoros, karşılık gören aşk anlamında Anteros, aşk arzusu anlamında Himeros ve aşk acısı anlamında Pothos. Güzellik tanrıçasının hizmetinde bulunanlar Peitho (inandırma), Apate (ayartma) ve Philotas (aşk bağı) idi. Tüm tanrıçalar arasında ise Aphrodite'nin sihirli gücüne dayanabilen sadece üç tanrıça vardı: Athena, Artemis ve Hestia (Agizza 2001: 69,70).

Sevgiyi, sevişmeyi simgeleyen bu tanrıça bu işi kendi kendine gerçekleştirmemektedir, tanrıçanın çevresini saran başka tanrısal varlıkların aracılığıyla bu büyüsel simgelere sahip olmaktadır. Eros bazı mitlerde tanrıçanın oğlu olarak geçmektedir ama Theogonia'da Eros, Aphrodite'den çok önce doğmuş evrensel bir güçtür olarak anlatılmaktadır ve bu tanrının daha sonradan Aphrodite'in himayesine girdiği düşünülmektedir (Erhat 1996: 67).

Güzellik tanrıçası Aphrodite'in kocası olarak seçilen ve evlendiği tanrıça ise kendisinin sıfatıyla pek de örtüşmeyen türdendi. Kaderin bir oyunu olarak baş tanrı Zeus, bu güzellik tanrıçasını topal oğlu Hephaistos ile evlendirmişti. Ancak tanrıça Aphrodite kocası yerine sert ve atak davranışlı, her an bir dişiyle birleşmeye hazır tanrı Ares'e çılgınca âşıktır. Bu güzeller güzeli tanrıçanın kendisine âşık olduğunu bilen tanrı Ares de karşılıksız değildi. Nitekim bu tanrısal varlıkların birleşmesinden Deimos, Phobos ve Harmonia doğar. Aldatıldığından haberi olmayan demirci tanrı Hephaistos ise karısının namusundan şüphelenmemektedir ta ki şafakla beraber ortaya çıkan güneşin ve habercilik tanrısı olarak bilinen Helios, Ares'in Trakya'daki sarayında iki sevgiliyi sarmaş dolaş görüp de Hephaistos'a haber verinceye kadar. Aldığı bu haber karşısında önce çok üzülen tanrı Hephaistos, şaşkınlığını ve acısını hemen intikam isteğine çevirip bu iki ahlaksızdan öcünü almak için maharetini konuşturmaya başlamıştır. İnce ve çok sağlam tunç zincirlerden bir ağ hazırlar, bunu temizliği bozulmuş olan evlilik yatağının üzerine yayar ve sonra sadakatsiz karısı Aphrodite gülererek kısa bir dinlenme için sevdiği Limni Adası'na gideceğini söyler ve kurduğu planın gelişmesini

bekler. Hephaistos yola çılanca Aphrodite, hemen savaş tanrısı Ares'i çağırır ve onunla yatağa girmekte gecikmez. Topal tanrının tuzağı kusursuz olmuştur. Zincirler, uyuyan çiftin üzerine kapanır ve kaçacakları hiçbir açıklık kalmaz. Hephaistos'un öfkesi pek katıdır. Tanrıları o iğrenç sahneyi görmeye davet eder, namusunun nasıl kirletildiğine tanık olmalarını ister. Böylelikle demirin tanrısı Hephaistos, sadakatsiz karısını rezil eder ve ödediği başlık parasını Zeus'tan geri almadıkça onu serbest bırakmayacağını söyler. Hephaistos tüm tanrısal varlıkların bu rezaleti görmesini istediği için herkesi çağırır ne var ki tanrıçalar utandıkları için Olympos'ta kalmayı yeğleyip b daveti kabul etmemişlerdir ama tanrılar Hephaistos'un sarayında toplanmışlar, bir yandan uğursuz ağın yapılışındaki hünere hayran olurlarken diğer yandan da bu acayip duruma gülmekten kendilerini alamazlar (Graves2010: 82).

Bu arada Apollon ile konuşmakta olan Hermes güzellik tanrıçası Aphrodite'in çıplak vücudu konusunda birtakım değerlendirmeler yapar, Poseidon ise kadının güzelliği karşısında kendinden geçmiş, dili tutulmuş, afallamıştır (Graves2010: 82).

Zeus bu olaydan öylesine iğrenmişti ki, Hephaistos'un böyle bir rezalete herkesi tanık ettiği için bir aptal olduğunu söyleyerek, ne bu karı koca arasındaki kaba kavgaya karışacağını ne de düğün hediyelerini geri vereceğini bildirmiştir. Güzellik tanrıçasının çıplak bedenini görüp ona aşık olan Poseidon ise Ares'e olan kıskançlığını gizleyerek, Hephaistos'a acımış gibi gözükersen "Zeus yardım etmeyeceğini söylediğine göre, istenen hediyeleri getirmesi için Ares'e, serbest kalışına karşılık, ben kefil oluyorum," demiştir (Graves2010: 82).

Zincirlerden kurtulur kurtulmaz Ares koşup Trakya'ya sığınır. Aphrodite ise Kıbrıs'a giderek yıkanır ve Kharit'lerin ölümsüzlük yağından sürünerek bekâretini yeniden elde eder (Agizza 2001: 70).

Aphrodite, Hermes'in kendisine yaptığı iltifatları karşılıksız bırakmadı. Tanrıyla birlikte olduğu gecenin bir meyvesi olarak çift cinsiyetli yaratık Hermaphroditos doğdurmuştur. Aynı şekilde Poseidon'un kendisine yaptığı yardımı da ona iki oğul vererek Rhodos ve Herophilos ile ödüllendirmiştir. Aphrodite görüldüğü gibi daha sonra da başka tanrılarla birlikte olmaktan çekinmemiştir, kocası Hephaistos'un kurduğu tuzak neticesinde hiç akıllanmamıştır. Bu bakımdan değerlendirildiği zaman Yunan mitolojisinde kocasını

aldatan figür olarak sadece Aphrodite'in karşımıza çıkmasına şaşdırmamak gerekiyor. Tabii ki Ares kendisinden beklendiği şekilde hediyeleri geri getirmemiştir; tanrı, Zeus kendisine verilen hediyeleri vermiyorsa ben neden vereyim deyip bu sorumluluktan kurtulmuştur. Hephaistos Aphrodite' ye hala çılgınlar gibi âşık olduğundan ve ondan boşanmak gibi bir niyeti olmadığından sonunda hiç kimse ona hediyeleri getirmedi (Graves 2010: 82).

Aphrodite'in kudreti hudutsuzdu. O yalnız tanrılarla insanlara hükmetmekle de kalmaz, kudreti bütün tabiata ulaşırdı. Denizde görününce gürültülü dalgalar diner, rüzgâr birdenbire hafifler ve parlak gökyüzü dalgalara gülümserdi. Arz üzerinde ise onun bereketi her tarafta kendini gösterirdi. Hayatı devam ettirir ve nebatatın yeniden hayat bulması onun sayesinde olurdu. Bilhassa çiçek mevsiminde Aphrodite'in gelişi şerefine bayram yapılırdı (Tollu 195: 70). Ancak çiçekler çok kısa sürede açıp soluyordu. Bu durum ise Adonis ile Aphrodite arasındaki aşk süresi ile açıklanıyordu (Bayladı 1995: 78)

Adonis, Kıbrıs kralı Kinyras'ın kendi öz kızı Myrrha'dan doğma oğludur. Bu genç kız, Aphrodite'nin lanetine uğrayarak babasına âşık olmuştu. Dadısının da yardımıyla babasıyla sevişmiştir ve babası Kinyras, olayın farkına varınca kızını öldürmek istemiştir ancak tanrılar onu bir mersin ağacına dönüştürmüşlerdir. Adonis işte bu ağaçtan doğmuştur. Nymphe'lerin özeniyle büyüüp serpilerek Adonis çok güzel bir delikanlı oldu. Günün birinde tanrıçanın oğlu Eros bilmeden okuyla yaralamıştı annesi Aphrodite'i. Eros'un oku değerse sevdıyla yanıp tutuşurdu o kişi. Aynı şey Aphrodite'in de başına geldi; güzel Adonis'e delicesine vurulmuştu tanrıça. Onsuz yapamıyordu artık. Tüm vaktini genç adamla geçiriyordu ama bir de korkusu vardı. Avcılığı çok seviyordu Adonis. Aphrodite onu özellikle tehlikeli avlardan korumak istiyor; zaman zaman da öğütlerde bulunuyordu genç adama. Nitekim tanrıçanın korktuğu sonunda başına gelmiştir. Adonis gençliğinin verdiği o gözüpeklikle, üzerine gittiği bir yaban domuzu tarafından öldürülmüştür. Aphrodite koşup gelir ancak çok geç kalmıştır; kollarına alır sevgilisini, saatlerce ağlar kederinden. Sonra da ilkbaharın kısacık ömürlü bir kır çiçeği olan Manisa lâlesine dönüştürür ömrü o çiçek kadar kısa geçen Adonis'i (Bayladı 1995: 78)

Adonis ölünce Hades'e iner ve bu defa yeraltı ecesi olan Persephone âşık olmuştur delikanlıya. Öte yandan, Aphrodite babası Zeus'a yalvararak sevgilisini kendisine geri göndermesini ister. Persephone ise genç sevgilisini hiç de elinden kaçırmak yanlısı değildir. Bir çekişmedir başlar güzellik tanrıçası Aphrodite ile yeraltı ecesi Persephone arasında. Çekişme kavgaya dönüşeceği sırada Zeus el koyar iki kızı arasındaki soruna. Şöyle çözümlenir sorun: Adonis yılın dört ayını Persephone'nin, diğer dört ayını da Aphrodite'le geçirecektir. Geri kalan dört ayı ise istediği yerde, istediği gibi geçirmekte özgür olacaktır (Bayladı 1995: 78) İşte bu yüzden çiçekler çok çabuk çiçek açıp ardından hemen solmaktadır.

Aphrodite her ne kadar güzellik tanrıçası olsa da öfkeleri ve öç almaları korkunçtur: Şafak tanrıçası Eos'a, Phaidra ve Pasiphae'ya belalı aşklar esinler, kendilerine yeterince tapınmayan Lemnos kadınlarına ceza olarak kocalarının bile dayanamadığı kötü bir koku verir, Kinyras'ın kızlarını kendilerini yabancılara satmaya zorlar. Üç Güzeller yarışmasında oynadığı rol ve Paris'le Helena'nın başına getirdiği bela, dillere destan olmuştur (Erhat 1996: 69).

Artemis ve Hera gibi Aphrodite'de güvercinlerin ve kuğu kuşlarının çektiği bir arabaya biner. Nebatattan mersin ağacı, haşhaş, elma, nar ve gül ona mahsustur. Hayvanlardan da koç, teke ve tavşan onundur. Kuşlardan; serçe, kuğu ve bilhassa ona atfedilen mabetlerde sürü ile beslenen güvercinler onun başlıca nişanlarıdır (Tollu 1957: 73).

Tanrıça'nın birçok heykeli arasında, özellikle Knidos'taki, Praksiteles'in elinden, çıkma heykeli çok ünlüydü. "Knidos Aphrodite'si" adıyla bilinen bu heykelin Roma döneminde yirmiden fazla kopyası yapılmıştı (Bayladı 1995: 82).

Bizim Cuma dediğimiz ve Latin kökenli dillerde Vendredi, Venerdi, Viemes diye geçen gün, Veneris dies yani Venüs günü adıyla Aphrodite'ye ayrılmıştı (Bayladı 1995: 82).

Ayzıt: Ayzıt bir güzellik tanrıçasıdır ve yaratıcı kadın demektir (Yakaryılmaz 2009: 18). Yakut Türklerinin Ayzıt adında bir tanrıçası vardır ki bu tanrıça Yunanlıların Afrodit'i gibi güzellik tanrıçasıdır. Ancak onun gibi fuhşu değil, namusu temsil eder (Uraz 1992: 75).

Yakut kadınları Ayızıt'a plasenta anlamına gelen son derler ve bu sonu gömmek için ayinler düzenlerler. Yakutlarda Ayzıt dişi bir ilahedir ve onu Kotun yani hatun diye anarlar. En eski mitlerde Ürüng Ayıg Toyonun karısı olarak karşımıza çıkmaktadır (Yakaryılmaz 2009: 18).

Ayızıt, aşkın ve güzelliğin simgesidir. Ongunu kuğudur. Türk mitolojisindeki güzellik tanrıçası Ayızıt'ın sembolü kuğu olduğu için kutsal sayılmaktadırlar ve bu kuşlara bu sebepten dokunulmazmış. Kuğuların kutsal olmasının bir başka sebebi olarak ise kuğuların biçim değiştirmiş kutsal kızlar olduğuna inanılmasından kaynaklanmaktadır. Bir inanişaya göre bu kızların tanrıça Ayızıt'ın kızları olduğuna inanılmaktadır. Güzellik tanrıçası Ayızıt gümüş tüyleri olan dişi bir at şekline girebilir ve gökten yeryüzüne bu şekilde iner. Tanrıça kısırak donuna büründüğü zaman kuyruk ve yelelerini kanat gibi kullanabilmektedir (Karakurt 2012: 138). Bu güzellik tanrıçası ormanlarda dolaşmayı çok sevmektedir. Ak bir kalpağı, çıplak omuzlarında ak bir atkı ile tasavvur edilmektedir. Çocukları ve hayvan yavrularını koruduğuna inanılan tanrıçanın insanlara sevgiyi ve aşkı aşıladığına inanılmaktadır. Sarayının kapısında ellerinde gümüş bakraçlar ve gümüş kamçılar bulunan bekçileri vardır. Bu bekçilerin kötü niyetli insanları içeri ye almadıkları inancı vardır (Uslu 2016: 198).

Güzelliğin sembolü olan Ayızıt, Umay gibi Süt Ak Göl'den getirdiği damlayı çocuğun ağzına damlatarak çocuğa ruh vermektedir. Bu tanrıçanın dünyayı kuğu kuşu kılığında dolaştığı inancı da vardır. Ayızıt, şaman dualarında şöyle tarif edilir:

Başında ak gökten ak bir kalpak

Çıplak omuzlarında ak gökten bir atkı

Baldırına kadar siyah bir çizme

Bu şekilde bir kayaya yaslanarak uyur

Uyandıktan ormanlıkta dolaşır (Bayat 2017: 55).

Türk mitolojisindeki Ayzıt ile Yunan mitolojisindeki Aphrodite güzelliği sembolize etmeleri bakımından birbirlerine benzemektedir. Ayzıt güzelliğin yanında kadınların,

bebeklerin, hayvanların ve hayvanların yavrularının koruyucusudur. Oysaki Aphrodite'in böyle bir vasfı yoktur. Hatta Aphrodite'e hakim olan duygular kıskançlık, öç alma, lanetleme gibi duygulardır. Oysaki Ayzıt Hanım'da bu duygular yerini iyilik yapıp iyiliği yaymak şeklinde gözükmemektedir.

Aphrodite ait olduğu mitolojide erotik bir unsur gibi yer edinmiştir. Birçok tanrı ve ölümlülerle ilişkisi vardır ve Yunan mitolojisinde kocasını aldatan tek tanrıçadır. Türk mitolojisindeki Ayzıt'ın ise herhangi bir evliliği yoktur ve o asla namussuz kadınlara yardıma gitmemektedir. Sadece namuslu kadınların doğum anında ağrılarını gidermek için ve lohusalığının kolay geçmesi için yanlarına gider. Genel olarak değerlendirildiğinde Türk mitolojisindeki tanrı veya tanrıçaların hiçbirinde namus dışı ilişki olmamakla beraber eşi olan tanrı, tanrıça sayısı da çok azdır. Ayzıt'ın da tıpkı Aphrodite gibi Ongunu Kuğudur.

2.2.2. Avcı Miti

Artemis: Yunan kültürünün büyük anası, Anadolu'nun ana tanrıçası, Zeus'un ve Leto'nun kızı, Apollon'un kardeşi Artemis'tir (İsmail Gezgin 2008: 80). Apollon'un ikiz kardeşidir. Anlatıya göre Artemis erkek kardeşi Apollon'dan önce doğmuş ve doğar doğmaz annesi Leto'ya kardeşini doğurması için yardım etmiştir. Bu nedenle Artemis doğumun tanrıçası olarak sayılmaktadır. Doğum tanrıçası olarak bilinen Artemis annesinin doğum sancılarıyla kıvrandığını görünce böyle bir şeyin kendi başına da geleceğini düşünerek korkmuş ve o da kardeşi Athena gibi babası Zeus'tan sonsuz bakirelik dileğinde bulunmuştur. Dileği kabul edilince hep bakire olarak kalmıştır (Bayladı 1995: 70).

Artemis'in başlıca nitelikleri, bakire olması, yaşam çevresi olarak açık doğayı, ormanları tercih etmesi, hayvanların kraliçesi niteliğiyle avcılıkta gösterdiği beceridir. Ayrıca Artemis, büyük yalnızlıkların tanrıçasıdır. Ne Athena gibi bir kent büyüğü, ne de kardeşi Apollon gibi bir tapınak koruyucusudur. Artemis, yabanıl yaşamın sultanı sayılmaktadır. Öyle ki bu tanrıçanın tahtının bir ağaç üzerinde kurulu olduğuna inanılmaktadır (Agizza 2001: 50).

Tanrıça Artemis'in birçok sıfatı bulunmaktadır. Bu sıfatlar şu şekildedir: Işıldayan anlamında Phoibe, ok atan anlamında Iokheaira, Avcı Artemis anlamında Agrotera ve son olarak vahşi hayvanların ecesi anlamında Potnia Theron denmektedir genç tanrıçaya. Artemis'in kardeşi ve tanrısal ikizi olan Apollon nasıl ki güneşi temsil ediyorsa, o da ayın temsilcisidir ve Artemis'in attığı oklar ayın ışığını simgelemektedir (Agizza 2001: 50).

Leto kızı tanrıça Artemis'i dünyaya getirirken sancı çekmediği için, kadınlar doğururken acı çekmemek için tanrıça Artemis'e dua ederek onu yanlarına çağırırlarmış. Öte yandan ani, acısız ölümleri de tanrıça Artemis'in sağladığı düşünülür, bir de gebe kadınların doğum sırasında ölmeleri ondan bilinirdi (Agizza 2001: 50). Gebe kadınların doğum esnasında ölmelerinin Artemis'ten bilinmesi durumu bize Kara Umay'ı anımsatmaktadır. Türk mitolojisinde gebe kadınların canını alan tanrıça ya da ruh olarak karşımıza Kara Umay inancı çıkmaktadır.

Artemis'in oklarından kara ve denizler titremiş. Bu tanrıçanın güzel köpekler, sevimli su ve orman perileriyle birlikte ormanlarda, dağlarda dolaştığına inanılmaktadır. Av hayvanlarını kovalar yahut çiçekli çayırarda çalar oynarmış. Tanrıça hayvanların, küçük çocukların, doğuran kadınların koruyucusudur. Fakat öte yandan zalim ve sert de olabilir (Uraz: 33). Artemis bu yönleriyle de Türk mitolojisinde tanrıça Umay'a benzemektedir. Türk mitolojisindeki Umay Ana'nın da görevleri arasında kadınları, çocukları, hayvanları ve hayvan yavrularını korumak vardır ve tıpkı o da Artemis gibi doğum yapan kadınların yanına gelerek bebeklere ruh vermektedir. Artemis'in doğum yapan kadınlarının sancısını azaltması ise Türk mitolojisindeki güzellik tanrıçası Ayızıt'a benzemektedir. Ayızıt da tıpkı Yunan mitolojisindeki emsali gibi doğum yapan kadınların acısını dindiren bir tanrıçadır.

Tanrıça Artemis, güzeldir güzel olmasına ancak güzelliğinin ölçüsü kadar da vahşi bir tanrıçadır ve bağışlamasızdır. Kendisine karşı yapılan saygısızlığı da, ihmali de hiçbir zaman bağışlamayan bir tanrıça olarak karşımıza çıkmaktadır (Bayladı1995: 70).

Artemis de tıpkı kardeşi Apollon gibi ok ve yay taşır vaziyette tasavvur edilmektedir. Tanrıça bu oklarını koşarak izlediği geyiklere ve insanlara karşı kullanırdı. Artemis'in oklarının birdenbire ve özellikle de acı vermeden öldürdüğüne inanılmaktadır (Grimal

1997: 98). Babası Zeus'tan sonsuz bakireliği istemiş olan bu bakir tanrıçanın kutsal hayvanı ise şehvetiyle ün yapmış bildircindir (Graves 2010: 67).

Bayanay Hanım: Türk mitolojilerinde geçim tanrıçasıdır. Bu tanrıça diğer Türk boylarında Bayana, Payana olarak da adlandırılmaktadır. Avcıları, balıkçıları ve ormanı koruduğuna inanılan tanrıçadır. Tanrıçanın şerefine “Payna” adı verilen bir merasim düzenlenmektedir. Avcılar ateş yakıp dua ederek avlarının bereketli ve kazasız geçmesi için bu tanrıçaya dua ederler. Tanrıça avcıların tanrıçası olmakla beraber bazı inanışlarda çocukları da korumaktadır bu bakımdan tanrıçanın soyun koruyucusu olduğu düşünülür (Karakurt 2012: 165)

Türk mitolojisinde avcıları, doğayı koruyan tanrıça vasfında karşımıza Bayanay Hanım çıkmaktadır. Bu tanrıçanın daha geniş kapsamlısı ise Yunan mitolojisinde Artemis'tir. Artemis tam olarak avcılık tanrıçası olmamakla beraber av yapmaktan büyük zevk alan bir tanrıçadır; daima yayı ve okuyla tasvir edilmektedir.

Artemis doğduğu andan beri doğum yapan kadınlara yardımcı olan bir tanrıça konumundadır. Bu özellik Türk Mitolojisindeki Bayanay Hanım'da da karşımıza çıkmamaktadır. Ancak tıpkı Artemis gibi Bayanay Hanım'da soyun koruyucusu olarak çocukları korur, ancak Artemiste ki gibi birebir olarak doğuma yardımcı olmaz.

Artemis'in doğum yapan kadının yardımına koşmasının Türk mitolojisindeki karşılığı Umay Ana'da gözükmektedir. Ayrıca Umay Ana kadınlara herhangi bir zarar vermez oysa Artemis'in bazı mitlerde doğum yapan kadınların canını aldığı da görülmektedir. Bu durum Türk Mitolojisinde Kara Umay ya da Al Karısı adını alan varlıklarla açıklanabilir.

2.2.3. Savaş Miti

Athena: Yunan mitolojisinde bilgeliğin, savaşın, bilimin ve sanatın tanrıçasıdır (Bayladı 1995: 55). Athena'nın annesi Metis, tanrıların ve insanların kızları arasında en akıllı ve uslu olanıdır (Tollu 1957: 28).

Athena'nın, Libya'daki Tritonis Gölü kenarında dünyaya geldi ve keçi derisinden giysiler giyen üç Libya perisi tarafından bulunup yetiştirildiğine inanılmaktadır. Henüz

küçük bir çocukken oyun arkadaşı Pallas'ın, her ikisinin de mızrak ve kalkanlarla oynadığı bir sırada, kazayla ölümüne neden oldu. Acısının bir simgesi olarak kendi isminin başına Pallas'ı ekleyerek Pallas Athena olarak anılmaya başladı (Graves 2010: 50).

Metis Yunanca akıl ve düşünme gücü anlamına gelmektedir. Tanrılar tanrısı olan Zeus'un ilk refika olarak tanrıça Metis'i seçmesi oldukça anlamlıdır ancak onu gebe bıraktıktan sonra dölüyle birlikte kendi gövdesine alması daha da derin bir anlam taşımaktadır: Akıl gücü ve ancak onun aracılığıyla elde edilebilen âlem egemenliği baştanrıdan ayrılamamakta, ürünleri de ancak onun kafasından çıkabilmektedir (Erhat 1996: 109).

Athena'nın doğumu bilinen doğumlar gibi olmamıştır. Metis, tam doğuracağı sırada Zeus, Uranos ve Gaia'nın öğütlerine uyararak doğum sancılarıyla kıvrınmakta olan karısını yutmuştur. Ancak Zeus, karısını yuttuktan sonra kafasında korkunç ağrılar duymaya başlamıştır. Baş tanrının duyduğu bu ağrılar dayanabileceği türden değildi. Sonunda ateşin ve demirin tanrısı olan oğlu Hephaistos'a Zeus şu buyruğu verir: "Alsın demir dövdüğü en büyük balyozunu da gelsin yanıma" Hephaistos babasının bu buyruğu üzerine topallayarak gelir babasının yanına ve Zeus buyurur oğluna: "Balyozunu alıp bütün gücünle vuracaksın kafamın orta yerine! Durma, haydi!" (Bayladı 1995: 55).

Hephaistos, babasının bu isteği üzerine babasına korkuyla bakabilir ve isteği bir şaka mı yoksa kendisiyle alay mı ediyor anlamaya çalışır. Sonuçta bu korkunç şeyi isteyen baş tanrı Zeus'tur ve Hephaistos babasının tersinin çok kötü olduğunu bilmektedir ve bu yüzden emin olamamaktadır. Nitekim bazı mitlerde Hephaistos'u Olympos'tan aşağıya atıp düşünce topal kalmasını sağlayan babasıdır ve şimdi kara kara düşünmektedir demirin tanrısı ya Zeus onu güçlü kollarından da ederse diye. Buyruğa uysa bir dert, uymasa başka dert (Bayladı 1995: 56).

Herkesin gönlünden geçenleri bilen baş tanrı hemen oğlunun düşüncesini anlayarak onu cesaret vermek için dayanılmaz ağrılarına rağmen gülümsemeye çalışarak: "Çekinme, gel" der. "Vur şu balyozunu kafamın ortasına da bitsin şu iş. Sen yarmazsan, kafam kendiliğinden yarılacak zaten bu ağrı yüzünden." (Bayladı 1995: 56).

Hephaistos bu sözler üzerine balyozunu babası Zeus'un kafasının orta yerine var gücüyle indirir. İşte tam o zaman inanılmaz bir şey olur ve Zeus'un yarılan kafasından, bir elinde kalkanı, bir elinde kargısı, bakışları pırıl pırıl parlayan, mavi gözlü, zırlara bürünmüş güzeller güzeli bir genç kız çıkar. İşte babasının kafasından doğan bu tanrıça Athena'dır. Bu kız Athena tanrıçadır işte (Bayladı 1995: 57).

Flüt, trompet, çanak-çömlek, saban, tırmık, öküzlere takılan boyunduruk, atlara takılan gem ve dizginler, savaş arabası ve gemileri icat edenin tanrıça Athena olduğuna inanılmaktadır. Tüm bunların yanında insanlara sayı saymayı, yemek pişirmeyi, örgü örmeyi ve yün eğirmek gibi kadın sanatlarını da öğretenin gene Athena olduğuna inanılmaktadır. Bir savaş tanrıçası olarak bilinmesine rağmen Athena, Ares ve Eris'in tam tersine, savaşlardan pek hoşlanmaz, aksine yaşanan anlaşmazlıkları adaletli bir çözüme kavuşturmak için bir savaş tanrıçasından beklenmeyecek şekilde barış için çaba sarf ederdi. Barış zamanlarında asla silah taşımayan tanrıça ancak ihtiyaç duyduğunda Zeus'dan ödünç aldığı silahları kuşanırdı (Graves 2010: 117).

Tanrıça Athena'nın dillere destan bir merhameti vardı: Areopagos'da görülen bir cinayet duruşmasında hakimlerin oylarının eşit çıktığı durumlarda, Athena oyunu her zaman tutuklunun serbest kalması için kullanırdı. Bununla beraber savaş meydanında asla kaybetmezdi. Hatta dövüş taktiklerinde ve stratejisinde ondan daha üstün meziyetlere sahip olmasından dolayı Savaş Tanrısı Ares'i bile alt ederdi. Ares'i yenme sebebi ise Ares gibi hiddetle değil daha mantıklı savaşmasından kaynaklanıyordu (Graves 2010: 117).

Pallas Athena'ya şu isimler de verilir; hak için harbeden anlamında Promukos; zafer taşıyan anlamında Nekiforos; kuvvetli kolu siteleri koruyan kadın anlamında Polins kullanılmaktadır. Fakat güzel sanatlar ve sanayi sahasındaki mesai de onun vasıflarındandır. Çömlekçinin fırını, dülgerin gönyesini icat eden de odur. Erkekleri öküzleri boyunduruğa vurmaya, sapana koşmaya; zeytin ağacı dikip büyütmeyi; hafif gemilere binip denizler aşmayı öğretene de gene tanrıça Athena'dır. Kadınlar da iplik eğirip güzel elbiseler işlemeği ondan öğrenmişlerdir (Ata 1932: 25).

Gökte, yeryüzün deki insanların yaptığı muharebelerle alâkadar olan Athena, tepeden tırnağa kadar silahlı olduğu halde, ara sıra yere inerek, gürültülü muharebe

meydanlarında, kahramanların yanında harbe iştirak ederdi. Keskin mızrağı ile Titanların muharebesine de karışmıştı. Bu zaferi kutlamak için bir muharebe dansı icat etmiş ve ilk defa boru çalmıştır. Silâh ve harp tanrıçası Athena, muharebelerin kararsız vaziyetini bir tarafın lehine çevirip zaferi sağlar, sevdiği şehirlerin saadetini korur, kalelerin üzerinde düşman hücumlarına karşı her zaman uyanık olarak beklerdi (Tollu 1957: 29).

Tanrıça Athena resimde de heykelde de hiçbir zaman silahsız canlandırılmamıştır. Her zaman başında miğfer, elinde mızrak ve kalkanlı bir şekilde tasvir edilir. Hizmetçisi de zafer tanrıçası kanatlı Nike'dir. Kalkanının orta yerinde ürkünç bir Gorgoneion, yani yeraltı dünyasından bir canavar olan ve öldürülen Gorgo'nun başı betimlemesi vardı, kendisine de bundan ötürü Gorgophonos yani Gorgo'yu öldüren denilirdi (Agizza 2001: 40).

Baykuş ve ejderha onun kutsal hayvanlarıdır. Savaş tanrıçası Athena'ya kurban edilen hayvan ise öküzdür (Bayladı1995: 62).

Enyo: Yunan mitolojisinde genellikle Ares'in çevresinde görülen ve çoğu kez onun kızı, bazen de anası veya kız kardeşi olarak kabul edilen savaş tanrıçasıdır. Bu savaş tanrıçası Athena'dan farklı olarak kaba kuvveti çok seven ve kan dökücü durumlarda tasvir edilir (Grimal 1997: 171). Homeros ise Ares' in yanından ayrılmayan ve iller yıkan bir tanrıça olarak tanımlar ve Enyo için şöyle der:

... Başlarında Ares vardı, bir de ulu Enyo,

amansız kavganın dizginini elinde tutardı o (Erhat 1996: 178).

Alma Hanım: Türk mitolojisindeki savaş tanrıçasıdır. Türk kültüründe kadınların savaçılığı yaygın olup bu durum masallara ve mitolojiye de yansımaktadır (Karakurt 2012: 78). Türk mitolojisinde savaş tanrıçasının olmasının en büyük nedeni Türk kadınının savaşlarda aktif olarak rol almasından kaynaklanmaktadır. Türk kadınları tarihi kitaplarda tıpkı erkekleri gibi hemen hemen her işi yapabilen, çok iyi at sürebilen hatta atın sırtında ok atıp kılıç kuşanan kadınlar olarak tasvir edilmektedir. Hal böyle

olunca savaşın bu denli içinde olan bir toplulukta kadınlara ait savaş tanrıçasının olması gayet olağandır.

Athena, Enyo ve Alma Hanım her üçü de savaşçı tanrıçalardır. Ancak Athena hariç Enyo ve Alma Hanım hakkındaki bilgiler yetersizdir. Her iki mitolojide de savaş genellikle erkeklere yani tanrılara atfedilmiştir. Athena savaşçı tanrıça olmakla beraber daha çok aklın tanrıçası konumundadır ve barışı savunan, barış dönemlerinde silahsız gezen bir tanrıçadır. Athena'ya atfedilen mitoslar çoktur ve tanrıça başta adının verildiği şehir Athena olmak üzere başka şehirlerde tapınım görmüştür. Oysa Enyo ya da Alma Hanım hakkında böyle bir durum söz konusu değildir.

Türk mitolojisinde savaşçı tanrıça olmasının belki de en büyük sebebi Türk kadınlarının da erkekleri gibi ata binip, kılıç kuşanmalarından kaynaklanmaktadır. Birçok Çin kaynağında Türk kadınlarından bahsedilirken erkek tasviri yapılır gibi bahsedilmekte ve hünerli bir biçimde at sürmeleri anlatılmıştır. Bu sebeplerden dolayı savaşçı bir toplum olan Türk milletinin kadınlarının savaş esnasında yardım dilenecekleri bir savaşçı tanrı oluşturulmuş olabilir.

2.2.4. Ana Tanrıça ve Bereket Miti

Demeter: Demeter'in ismi Arpa-ana anlamına gelmektedir (Graves 2010: 48). Yeryüzünün ana tanrıçasıdır. İkinci tanrılar kuşağından yani Olymposlulardandır. Demeter'in babası zaman tanrısı olan Kronos'tur, annesi ise Reia'dır ve Demeter bu çiftin ikinci çocuğudur. Hestia'nın küçüğü ve Hera'nın yaşıtıdır. Ekili toprağın tanrıçası olarak bilinen Demeter, özellikle buğday tanrıçasıdır (Grimal 1997: 145).

Zeus'un karısı olan Demeter hasat ve ziraat tanrıçasıdır. İnsanlara toprağı sürmesini, tohum ekmesini öğretmiştir. Düzenli sosyal hayatın tanrıçasıdır. Bolluk ve bereketten sorumlu olan tanrıçadır (Beğenç 1974: 46).

Hasat Tanrıçası Demeter'in rahibelerinin görevi gelin ve damada evlilik sırlarını vermektir. Demeter'in rahibeleri her ne kadar yeni evlenen çifte evlilik sırlarını vermekle yükümlü olsalar da bu tanrıça hiç evlenmemiştir. Çok gençken kendisine

sevdalanan erkek kardeşi Zeus'la yaşadığı gizli aşktan Kore ve şehvetiyle tanınan İakkhos adlarında iki çocuk doğurmuştur (Graves 2010: 108).

Ancak bu güzel tanrıçaya sadece Zeus sevdalanmamıştır. Demeter'in diğer kardeşi olan deniz tanrısı Poseidon da bu tanrıçaya sevdalanmıştır. Demeter ise bu tanrının elinden kurtulmak için kendini bir kısrığa dönüştürmüştür ancak yine de kendisini kafaya takan tanrı Poseidon'dan kurtulamamıştır. Demeter'in kendisini bir kısrığa dönüştürdüğünü öğrenen Poseidon da kendisini azgın bir aygıra dönüştürmüştür ve bir şekilde tanrıçaya sahip olmuştur. Bu zoraki birleşmeden Areion adındaki, sağ ayağı insan ayağına benzeyen ve insan gibi konuşan at ile hakkında fazla bir şey bilinmeyen Despoina adındaki kız doğmuştur (Bayladı 1995: 34).

Zeus'un Demeter ile olan evliliğinden Kore doğmuştur. Kore son derece güzel bir kızdır. Kore isminin anlamı da genç kız, genç bakire demektir. Demeter'in en önemli macerası yeraltı tanrısı olan Hades tarafından kaçırılan kızı Kore'yi aramak için diyar diyar dolaştığı mittir (Bayladı 1995: 34).

Kore, mis kokulu çiçekler içinde bir koruda Okeanos'un kızlarıyla oynarken Hades birdenbire çok güzel bir nergis açtırıvermişti. Küçük tanrı kızı şaşırılmış, hayran kalmış, çiçeği koparmaya hazırlanıyordu ki, birden yer ayrıldı ve yarıktan dışarı ölümsüz atların çektiği siyah arabasına binmiş Hades fırlayıvermişti. İsteddiği kaçırma iznini kardeşine Zeus vermişti; bu güvenle Hades ağlayıp direnen ama çığlıkları yararsız kalan küçük kızı kaçırdı (Agizza 2001: 112).

Kızın yakarışları babası Zeus'a sesleniyordu ama yararı olmadı; sadece Hyperion ile Theia'nın görkemli oğlu haberci tanrı Helios ile yeraltı ve büyücülük tanrıçası Hekate yakarışları duydular. Demeter de onları dinlediğinde dayanılmaz acılara düşüp umutsuzca kızını aramaya koyuldu. Fakat insan olsun tanrı olsun, kimse ona yardım etmek istemiyordu. Şüphesiz ki yardımdan kaçmalarının en büyük sebebi Kore'yi kaçıran tanrının yeraltı yani kötülüğün tanrısı olan Hades olmasından kaynaklanmaktadır. Demeter, yas giysileriyle dokuz gün, dokuz gece boyunca, her şeyi gören koca göz olarak da anılan güneş ve haberci tanrı tarafından kızını kaçıranın kim olduğunu öğreninceye kadar denizleri, tepeleri dolaşıp durdu. Tanrıçanın öfkesi ve kırgınlığı, güçlü bir oç alma isteğine dönüşmüştü. Avutulamayan acısı yüzünden,

Olympos'ta oturmayı reddetti, yeryüzünde hiçbir yere bağlanmadan ve kimliğini gizleyen bir görünüm içinde oradan oraya dolaşarak sonunda Eleusis'e vardı (Agizza 2001: 113).

Demeter, birbirine zıt iki kavram olan bekâret ile analığı bünyesinde taşıyan büyük bir tanrıdır. Demeter, kızının kaçırılmasından sonra Olympos'tan ayrılarak kılık değiştirip kendisini kızını aramak için adamıştır. Kendisini yaşlı kadın kılığına sokan tanrıça bir gün kırlarda öylesine otururken yakınında bulunan kutsal bir çeşmeden tunçtan bir testiye su almaya gelen genç kızlar bu sırada yolun kenarında kendi halinde oturmakta olan ve oldukça yorgun görünen yaşlı kadınla son derece ilgilenmişlerdir. Bu dört genç kız, Eleusis hükümdarı Keleus'un kızlarıdır; bu genç kızların tazeliğine öyle herkeste pek rastlanmayacak bir zarafet ve iyilik de ekleniyordu. Yaşlı kadının durumuna üzölmüşler ve hemen onunla ilgilenip alıp saraya götürmüşlerdir ve bu yaşlı kadını saraya dadı olarak almayı önermişlerdi (Agizza 2001: 111).

Keleus'un sarayına tanrıça Demeter yas giysileri içinde ve yüzü peçeli olarak girdi. Kendisini Keleus'un karısı Metaneira karşıladı ve kucağında en küçük çocuğu Demophon vardı. Üzgün ve çirkin yüzlü ihtiyar kadın, hükümdarın kapısının eşliğini aşarken tanrısal niteliğini, insanüstü boyutları ve parlaklığıyla tanrısal kimliğini açığa vurdu. Tanrıçanın sergilediği tanrısal güç, orada bulunanlarda büyük saygı, şaşkınlık ve kutsal bir korku uyandırdı (Agizza 2001: 112).

Dehşete kapılan ve kuşku içinde olan Metaneira tahtına buyur etmek istediye de o reddetti. Hizmetkâr kadınlardan biri, Iambe, oturup da dinlensin diye yaşlı kadına bir iskemle getirdi. Kızı Kore'yi anıp acı çeken yalnız, yaralı tanrıça sessiz hiç kıpırdamadan bir üzüntü içine kapandı. Uğursuz bir kaderin kendisinden koparıp aldığı güzeller güzeli kızının yürek paralayan çığlıklarını unutamıyordu (Agizza 2001: 112).

Hükümdar ailesinin saygıyla karşılayıp kabul etmeleri onu hiç etkilemedi. Sunulan yiyecek içeceği de, orada kalmasını kolaylaştıracak rahatlıkları da kabul etmek istemedi. Hâlâ kaçırılan kızının acısı içindeydi ve küskündü (Agizza 2001: 113).

Fakat yaşlı Iambe, yakası paçası açılmadık şakalar yapıp, nükteli sözler söyleyip büyük tanrıçanın yüzünü aydınlatmayı ve eteğini kaldırıp edep yerini gösterince de güldürmeyi

başardı. Metaneira, yaşlı emektarın bu başarısını görünce konuğa bir kadeh şarap sundu, ancak Demeter yasta olduğu için geri çevirdi. Onun yerine sunulan sıcak bir naneli arpa suyuna ise hayır demedi ve küçük Demophon'a dadılık etme önerisini kabullendi (Agizza 2001: 114).

Tanrıça Demeter, Metaneira'nın oğlu Demophon'a sevgiyle bakıyordu, onu ölümsüz kılmak için vücudunu Olymposlulara özgü bir merhemle ovuyor ve her gece kutsal bir ateşin alevlerine tutuyordu. Bir gece Demophon'un annesi Metaneira, oğluna yapılanları fark edip yersiz bir öfkeyle işe el koymak istedi. Bunun üzerine Demeter sinirlenerek bebeği yere düşürdü ve hemen arkasından da tanrıça görünümünü aldı. Tanrıça ölümsüz güzelliğiyle gözleri kamaştırıyordu ama ölümlülerin dar kafalılığı karşısında da acımasızdı. Kim olduğunu açıkça söyledi ve kendisine yapılan kötülüğün ödenmesini isteyerek adına bir tapmak yapılmasını buyurdu (Agizza 2001: 114).

Ulakların, habercilerin koruyucusu olan Demeter, Olympos'a dönmek istememesinden başka bir de, tomurcukların büyümesini engellemişti. Onun böyle isteyerek kendini yurdundan sürmesi çok büyük bir kıtlığa yol açmıştı. Toprak verimsizleşmişti, öküzlerin ve sabanların çalıştırılması bir işe yaramıyordu. İnsanlar açlık içindeydi. Zeus bile ne yapacağını şaşırılmıştı. Tanrıların habercisi Iris'i Demeter'i çağırmağa göndermişti. Ne var ki Demeter kararından dönmüyordu. Zeus daha sonra çok güzel armağanlar sunmaları için Olympos tanrılarında oluşan bir heyet göndermiş, ancak bu girişimi de başarısız olmuştu (Agizza 2001: 114).

Toprak gittikçe verimsizleşiyor, ekinler oluşmuyor ve tüm bu sebeplerden dolayı Zeus'un elinde Hades'e başvurmaktan başka çare kalmamıştı. Ölüler Diyarı'nın derinliklerine inmek için seçilen temsilci Zeus'un haberciliğini yapan oğlu Hermes oldu. İndi ve yokluk tanrısını tatlı sözlerle yola getirip onu anasının öfkesi dinsin, oç almaktan vazgeçsin diye kızı salıvermeye razı etti. Kendisinden istenilen şeyden ötürü kara kıvrıcık saçlı tanrı Hades'in pek canı sıkılmamıştı, genç karısının çıkıp gitmesine de aldırmaş görünmüyordu. Hatta Hermes'in arabasına binerken güler yüzle yardım bile etmişti. Ne var ki Ölüler Diyarı'nın hükümdarı daha önceden genç tanrıçaya bir nar tanesi sunmuş, o da Avernus yasalarından haberi olmadığı için nar tanesini yemişti.

Bunu yapmakla yılın üçte birini yeraltında geçirmek zorunda kalıyordu. Geri kalan üçte ikiyi annesinin yanında geçirebilecekti (Agizza 2001: 115).

Ana kızın buluşması herkesin katıldığı bir neşe havasında geçti. Hoşnutluk evrensel ölçüdeydi. Bereket tanrıçası kızına kavuştuktan sonra çorak toprak yeniden canlanmaya başlayarak bol ve gür bitkilerle örtünmüştü (Agizza 2001: 115).

Demeter'in nişanları başak, nergis ve haşhaştır; sevdiği kuş ise turna, tercih ettiği kurban ise dişi domuzdur. Tanrıça, genellikle oturmuş bir şekilde ve meşalelerle veya bir yılanla birlikte tasvir edilir (Grimal 1997: 147).

Demeter, Heykellerinde baygın bakışlı, sarı saçları omuzlarına dökülen, güzel ve göz alıcı bir kadın olarak gösterilirdi. Sağ elinde bir buğday başağı, sol elinde de yanan bir meşale tutardı. Bereket tanrıçasının bazı tasvirlerinde ise elinde bir asa ya da bir orak verildiği de olurdu (Bayladı 1995: 3).

Demeter ekinleri ve özellikle buğdayı simgeler. En çok tapıldığı yerler Eleusis ve Sicilya ovalarıdır, ama tapımına Girit'te, Trakya'da ve Peloponnesos'ta rastlanır (Erhat 1996: 146).

Umay: Türk mitolojisinde doğum ve bereketin sembolü olan en önemli tanrıçanın adıdır. Bu tanrıça değişik Türk topluluklarında Omay, İmay, Ubay, Humay olarak da anılır (Karakurt 2012:779). Bazı mitolojilerde Bayana, May Ana şeklinde de anılmaktadır. Umay sözcüğünün etimolojisi hakkında farklı görüşler mevcuttur. Bir iyeyi ya da dişi ruhu ifade eden Umay sözcüğünün aslı Sanskritçe'dir. Uma sözcüğü ışık anlamına gelmekte olup özellikle eski Hint tanrısı Siva'nın karısının ismi olarak geçmektedir (Turan vd. 2015: 54).

Türk mitolojisinde oldukça önemli bir yere sahip olan ve pek çok yazılı kaynakta adı geçen Umay ile ilgili en eski belgeler Orhun Abideleri'dir. Tonyukuk yazıtının 38. satırında düşmanın çokluğu karşısında geri dönmek isteyenlere Tonyukuk'un verdiği cevabın bir bölümünde Umay'dan bahsedilmektedir. Orhun Yazıtları, Dede Korkut Hikâyeleri ve Divânu Lugâti't-Türk gibi Türklere ait en eski yazılı kaynaklarda

Umay'ın açıkça kadın, anne ve çocuklarla ilgili bir iye olduğu görülmektedir (Turan vd. 2015: 54).

Umay ana iyilikler yaparak doğacak çocukları belirler. Bu tanrıçanın üç boynuzu vardır. Beyaz bir elbise giyen tanrıçanın yere kadar uzanan beyaz, gümüşten saçları vardır ve orta yaşlı bir kadın olarak tasvir edilmektedir. Tanrıçanın etrafına ışık saçtığına inanılmaktadır. Bu tanrıça kuş kılığına bürünebilir. İnanişe göre yaşam ağacının sahibi bu tanrıçadır. Bunun sebebi de Umay'ın bereketle, doğa ile olan ilişkisinden kaynaklanıyor olabilir. Bereket ve doğa tanrıçası olarak anılan tanrıça Umay ayrıca çocukları korur. Çocuğu olmayan kadınlar, çocuk sahibi olabilmek için tanrıça Umay'a kurban adarlar. Hamile kadınları, çocukları, hayvanları ve hayvan yavrularını koruduğuna inanılmaktadır. Tanrıçanın gökyüzünde yaşadığına inanılmaktadır ve bazen yeryüzüne iner. Tanrıça tasvirlerinde genellikle yanında bir kuğu veya zarif bir at ile betimlenir (Karakurt 2012:779).

Umay her zaman çocuklarla birlikte düşünülür; ancak bazen çocuğu terk ettiği zamanlarda olur. Tanrıçanın çocuğun yanından ayrılma süresi uzun sürdüğü zaman çocuğun hastalandığına inanılır. Umay'ın çocukla beraber olduğunun işareti, çocuğun uykudayken gülmesidir. Çocuk ağladığı zaman ise sözü edilen koruyucu ruhun gittiği düşünülür. Çocuk hastalandığı zaman Umay'ı geri getirmesi için kam çağrılır. Bazen çocuğun doğmadan önce ruhunu koruduğu varsayılan Umay; Sagaylar, Şorlar ve Beltirler arasında üç yaşına gelene kadar çocuğun ruhunu temsil etmektedir (Çoruhlu 2012: 42). Ancak bazı mitolojik anlatılara göre, çocuğun ana rahmine düşmesiyle Umay da ana rahminde oluşmakta ve bebek doğduktan sonra da Umay, bebeği yaşlanıp ölene kadar korumaktadır (Bayat 2017: 54).

Umay aynı zamanda aile, evlilik ve neslin devamının da koruyucusudur. Kısır kadınlar, ona çocuk vermesi için dua ederler. Bazı Türk topluluklarında görülen mama ruhu, doğum hamisinin adıdır. Umay çocukları ve anneleri koruyan iyi iyelerdendir (Turan vd. 2015: 54).

Altaylı aileler çocuk beşiğinin yan kısımlarına yay-ok resmi çizerdiler böylelikle çocukları kötü ruhlardan veya onların dediği gibi Kara Umay'dan korumuş olurlar.. Diğer Altaylı Türklerde çocukları ve hamile kadınları öldüren Kara Umay adlı kötü bir

ruh bulunmaktadır. Kara Umay, Orta Asya ve Anadolu'da Albastı adlı varlığa dönüşmüştür. Albastı da Kara Umay gibi lohusa kadınların ciğerini çalıp yiyerek ölmelerine yol açmaktadır (Bayat 2017: 54).

Umay'la ilgili uygulamalarda onun zaman zaman kötü nitelikli bir hale geldiği de düşünülürse, Al Karısı belki de Umay'ın ta kendisidir ya da onun kötülüğü temsil eden bir şeklidir. Nitekim Türk topluluklarında Umay ateş ruhu olarak da kabul görmüştür (Çoruhlu 2012: 42).

Umay'la ilgili gizli ve tehlikeli bir uygulama da yapılmaktadır. Bu uygulamada şaman aracılığıyla yapılan bir törende, sağlıklı bir bebeğin ruhu nakledilerek kısır bir kadının çocuk sahibi olması sağlanmaya çalışılmaktadır. Tören sonucunda kadının gebe kalması umulmaktadır ancak ruhu nakledilen, yani Umay'ı getiren bebek ide maalesef ölmektedir. Görüldüğü gibi Umay kültü zaman zaman tehlikeli ve iyiliğin yanında kötülük getirici bir uygulamaya dönüşebilir (Çoruhlu 2012: 42). Bu tanrıça insanlar tarafından çok kızdırıldığı zaman insanları korkuttuğuna dair bir inanış vardır. Bu inanışta bahsi geçen aslında Umay'ın Kara Umay olma olasılığı çok yüksektir (Karakurt 2012:779).

Kumandin şamanları, kadınların doğum zamanında Umay Ana'yı şu şekilde överler:

Ak ayastın kayın tüş

Umay Ene Kuş Ene

Tüp edekti açık sal

Çalibile çolonzın

(Işıklı açık gökten uçarak gel

Umay ana, Kuş ana

Deliği açık koy

O kendi yoluyla çıksın (Bayat 2017: 54).

Bazı Türk topluluklarında da Umay Ana karşımıza ölüm meleği olarak çıkmaktadır.. Anadolu'da bugün, pınar başlarındaki ağaçların dallarına Tanrı'dan çocuk dilemek üzere küçük bez salıncak ve beşiklerin asılması gibi uygulamalar; yer, su, ağaç, ölüm kültleriyle ilişkili olduğu kadar, Umay inancının da izlerini taşır (Turan vd. 2015: 54).

Umay hem güneşle hem de yerle ilişkilendirilmiştir. Güneşin sarı renginden dolayı da eski Türkler Umay'a Sarı Kız demişlerdir. Güneşin ısı vermesi ise Umay'ın ateş ve ocak kültleriyle ilişkilendirilmesine neden olmuştur (Turan vd. 2015: 55).

Yakut mitolojisinde Ayısıt ya da Ayisit olarak bilinen Umay, bereket ve refah sağlayıcı dişi ruhların zümresine denir. Yakutlar onu Kotun, Katun ya da Hatun olarak anarlar. Yakutların inanışlarına göre ayısıtlar, gökten gümüş tüylü ak bir kısrak suretinde inerler. Yele ve kuyruklarını kanat gibi kullanırlar. İnsanları koruyan ayısıtlar yaz günlerinde güneşin doğduğu yerde, hayvanları koruyan ayısıtlar da kış günlerinde güneşin doğduğu yerde bulunurlar. Çocuk süt damlası ile kutlandıktan sonra Ayzıt perilerini alıp gider. İnanışa göre Ayızıt'ın sadece namusunu koruyan kadınların lohusalığına gittiğine namussuz kadınlara asla gitmediğine inanılmaktadır (Turan vd. 2015: 55).

Yunan mitolojisindeki Demeter ile Türk mitolojisindeki Umay Ana'nın görevleri incelendiği zaman her ikisi de doğaya bereket saçan tanrıçalar olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Ve her ikisi de ana tanrıça konumundadır. Gerçi söz konusu Yunan mitolojisinde ana tanrıça kavramı biraz karışıktır. Gaia, Rhea, Hera da ana tanrıça konumunda olan tanrıçalar olarak anılmakta ve bu tanrıçaların hepsinin görevi aslında doğaya bereket getirmektir.

Demeter ve Umay'ın diğer bir benzerliği ise evlilik konusunda karşımıza çıkmaktadır. Her iki tanrıçada evlilikle ilişkilendirilmiştir. Demeter, yeni evlenen çiftlere evlilik bilgilerini vermesiyle bilinirken Umay Ana ise evliliğin devam etmesini sağlayan tanrıça konumunda karşımıza çıkmaktadır. Bununla birlikte Demeter'in, Umay gibi çocukları koruyup kollama gibi görevi yoktur. Onun görevi sadece doğaya bereket saçmaktadır. Ancak kızı Kore'nin kaçırılışı macerasından sonra düştüğü yollarda tanrıça Demeter, kısa bir süreliğine de olsa bir kralın ufak çocuğuna bakıcılık yapmayı üstlenmiş ve bu çocuğun ölümsüz olması için çabalar sarf etmiştir. Bu bakımdan kıyaslarsak Demeter'in çocuklarla ilgili miti sadece bu kadar iken Umay, başlı başına

çocukları, kadınları ve hayvanları koruyan bir tanrıça konumunda karşımıza çıkmaktadır.

Yunan mitolojisindeki bereket tanrıçası Demeter, ne tanrılar aleminden ne de insanlar arasından kimseye en ufak bir kötülük yapmamış bir tanrıçadır. Öyle ki kızı Kore kaçırıldığında bile intikam ateşiyle yanıp kavrulan tanrıçanın alıp alabileceği en büyük intikam şekli doğaya bereket vermemek şeklinde olmuştur. Bu bakımdan Demeter, Türk mitolojisindeki Umay Ana'ya benzemektedir. Umay Ana da kimseye kötülük yapmayan, herkesin iyiliği için çaba gösteren ve iyilik tanrıçası olarak da anılan bir tanrıça konumunda karşımıza çıkmaktadır. İnsanlara kötülük yaptığına inanılan ve Kara Umay olarak anılan tanrıça yahut ruh ise bizce Umay Ana'da apayrı tanrısal bir varlıktır.

Demeter hakkındaki en geniş ve en popüler mit şüphesiz ki kızı Kore'nin kaçırılışıyla ilgili olan mittir. Umay'ın ise herhangi bir çocuğu olduğu hakkında bilimiz yoktur ve Umay hakkında anlatılan hikâyeler Demeter gibi uzun olmamakla beraber genellikle çocuklarla ilgili efsaneler şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

Demeter, bir mitinde at kılığına girmiştir, Umay genellikle kuş kılığına giren bir tanrıça olarak karşımıza çıkmakla beraber bu tanrıçanın bazı betimlemelerinde yanında bir at ile beraber tasvir edilmektedir. Bununla beraber Yakut Türkleri tarafında Ayızıt denen Umay'ın etrafına ışık saçan, kanatlı bir kısrak şeklinde tasvir edildiğini biliyoruz.

Umay hiç evlenmemiştir, evliliği ya da çocukları olup olmadığına dair elimizde bilgi mevcut değildir. Yunan mitolojisindeki emsali olan Demeter de hiç evlenmemiştir ancak bu tanrıça kendisine sevdalanan kardeşi Zeus ile ilişkiye girip çocuk sahibi olmuştur.

2.2.5. Doğum Miti

Eileithya (İlithya): Yunan mitolojisine göre bazen av tanrıçası Artemis, bazen evlilik tanrıçası Hera veya ekili topraklar tanrıçası Demeter'e verilen bir unvan; bazen de baş tanrı Zeus ve evlilik tanrıçası Hera'nın bir kızı olan belirli bir tanrıçayı belirten

Eileithyia, doğum tanrıçasıdır (Korkmaz 2011: 106). Kadınların çektiği doğum ağrılarına da bu isim verilmekteydi (Ata 1932: 57).

İnehşit: Türk mitolojisinde doğum tanrıçasıdır. Gülerek doğum yapan kadına hatta doğuran ev ve ahır hayvanına yardım eder. Gülmenin eski Türk kültüründe gizemli bir olgu olduğu inancı vardır ve bolluk, bereket getirdiğine inanılır. Asya Şamanizm’inde kamlar bazen gülerek doğmaktadır. Bir kadının yapılan bir törenle krizler halinde güldürülmesi onun kısırlıktan kurtulacağı şeklinde algılanır. Ayrıca kahkaha cinselliği çağırır. Gülüş bazen ölüyü bile diriltir masallarda (Uslu 2016: 254).

Kübey Hanım: Türk mitolojisindeki bir diğer doğum tanrıçasıdır. Kubay Ana olarak da anılmaktadır. Dişiliğin simgeselleştiği tanrıçadır olup doğum yapan kadınları koruduğuna inanılmaktadır. Süt gölünden getirdiği sütü doğan bebeğin ağzına damlatır ve böylece daha fazla süt isteyen bebek dışarıya çıkmak ister. Çocuklara tin verdiğiğine inanılan tanrıçadır. Bu tanrıça yaşam ağacı olarak bilinen Ulukayın’ın içinde yaşamaktadır. Bu ağacın kökünden yaşam suyu akmaktadır. Tanrıça yarı beline kadar çıplak olarak tasvir edilmektedir. Bu tanrıçanın ayakları ve bacakları ağaç kökünü andırmaktadır. Göğsünden sağaltıcı özelliği olan bir süt akmakta olan tanrıça orta yaşlı bir kadın şeklinde gözükmektedir. Tanrıçanın uzun saçları olduğu bilinmektedir. Çocukların ve kadınların koruyucusu olan tanrıçanın ışık saçtığına inanılmaktadır. Hamile kadın doğum yaparken gökten inip onun yanında durur ancak kadın bu tanrıçayı göremez. Kadının ağrılarını hafifletir. Bu tanrıça çocuk doğduktan üç gün sonra gider. Yeryüzünde saf ve temiz olan şeyleri korumaktadır bu sebepten temizlik tanrıçası olarak da görülür (Karakurt 2012: 520).

Türk mitolojisindeki Kübey Hanım ve İnehşit doğum yapan kadınlara yardım etmeleri açısından Yunan mitolojisindeki Eileithyia’ya benzemektedir. Ancak Eileithyia’a hakkındaki bilgiler sınırlıdır kimi kaynaklarda doğum perisi olarak geçerken kimi kaynaklarda ise tanrıçadır, oysa Türk mitolojisindeki doğum tanrıçalarının statü ve görevleri kesindir. Ancak her iki mitolojideki tanrıçaların görevleri birbirine benzemektedir. Eileithyia, Yunan mitolojisinde hakkında az bilgiye rastlanan ender tanrıçalardan birisidir.

2.2.6. Toprak ve Yeryüzü Miti

Gaia: Yunan mitolojisindeki ilk ulu tanrıça ya da ana tanrıçadır. Tüm yaşamı besleyen toprak ana olarak karşımıza çıkan ilk tanrıça Gaia'dır (Rosenberg 1998: 26). Hesiodos'un Theogonia'sında dünyayı, yeri, evrensel bir öge olarak toprağı simgeler. Gaia, bir tanrıçadan çok kozmik bir varlıktır, bütün öğelerin kaynağında bulunan ana ilkedir (Erhat 1996: 199). Kaos'tan doğmuş yeryüzü tanrıçası olup aynı zamanda tüm tanrıları içinden çıkartan ilk element olan Gaia bu bakımdan yaratıcı güçtür. Kaos'un ardından doğmuş, Eros'unda doğumundan sonra başka bir elementin yardımı olmaksızın Ouranos yani Gökyüzü'nü ve Pontos'u yani Deniz'i doğurmuş ardından Ouranos'la birleşerek hepsi birer tanrı olan çocuklar doğurmuştur (Öztürk 2009: 395). Bu süreci şöyle anlatır Hesiodos:

Toprak bir varlık yarattı kendine eşit:

Dört bir yanını saran Uranos, yıldızlı,

Gök'ü,

mutlu tanrıların sürekli, sağlam yurdunu

yüksek dağları yarattı sonra,

koyaklarında tanrılar oturan dağları.

Sonra denizi yarattı, ekin vermez denizi:

Azgın dalgalarıyla şişen Pontos'u.

Kimseyle sevişip birleşmeden yaptı bunu.

Bu doğurma sürecinin hemen ardından Uranos tanrıçanın doğurduğu çocuklarını Gaia'nın karnına hapsetmeye başlar:

Böylesine korkunçtu Toprak'la Gök'ün

oğulları.

Babaları ilk günden iğrenmişti onlardan,

doğar doğmaz gün ışınına çıkaracak yerde

toprağın bağına saklamıştı onları,

ve Uranos sürdürürken bu korkunç oyunu

koca Toprak inim inim inliyordu zorundan (Erhat 1996: 200).

Gaia ile Ouranos'un ilişkilerinden doğan çocukların hepsi canavar olarak nitelendirilmektedir. Bu canavarlar evrensel dayanışmanın gereklerine henüz tümenden boyun eğmemiş olan yıkıp yok edici doğal güçlerin temsilcileriydiler (Agizza 2001: 16).

Evrenin oluşumu biçimsel olarak tamamlanınca, Titanlar'ın doğuşuyla evrende teogoni yani tanrıların doğuşu yer aldı. Okeanos, Koios, Krios, Iapetos, Hyperion ve Kronos erkek Titanlar'dır. Dişiler ise şu adları taşır; Thia, Reia, Themis, Mnemosyne, Phoibe ve Tethys. Gaia, Ouranos'a üç tane Kyklops doğurdu. Alnının orta yerinde tek gözü bulunan ve çok büyük bir fiziksel güce sahip olan bu varlıkların adları şöyledir; Brontes (gökgürültüsü), Steropes (yıldırım) ve Arges (şimşek). Gaia'nın en son doğurduğu üç varlık, Hekatonkheirler ya da Yüz Kollular oldu. Bunların adları ise, cezalandırıcı anlamında Kottos, güçlü anlamında Briareus ve çok kollu-bacaklı anlamında Gyes idi. Bunlar kibirli ve sert hareketli, öfkeli Dev'lerdi, yüz tane kolları, elli tane başları vardı. Toprak dediğimiz tanrısal varlığın ilk somut görünümü olan koca memeli Gaia aynı zamanda yaşamı veren ve alan büyük evrensel annedir (Agizza 2001: 17).

İlk tanrısal çift hiç de mutlu değildi. Göğün tanrısı Ouranos toprağın çiftleşme zorunluluğu ile doğurduğu birincil kozmik bir güç olarak kalır. Cinsel etkinlikten başka bir etkinlik bilmez. Her gece birleşme isteği ile karısını döller ve ondan olan oğullarına derin bir nefret duyarak annelerinin karnına hapseder. Altında ezildiği ağırlığın fazlalığından ve oğullarının gün ışığı görmelerinin yasaklanmasından büyük üzüntüye düşen Gaia, oğullarını harekete geçmeye kışkırtır ve bunu yaparken kendi vücudunun içinden demiri çıkararak demirden keskin bir orak yapar. Öfke ve hiddetle çocuklarını harekete geçmeye razı etmek ister ancak çocukları babalarının hışmından dolayı büyük bir korkuya kapılırlar ve annelerine yardım etmek istemezler. Sadece son çocuk,

Titanların sonuncusu Kronos, Gaia ile birlik olup tuzak kurmayı kabul eder (Agizza 2001: 17).

Kronos, annesinin yaptığı orağı alarak uygun bir yer bulup saklanır ve büyük kozmik cinsel birleşmeye hazırlanan, katıksız üretkenliğin ve koşulsuz, sınırsız yaratıcı gücün simgesi olan babası Ouranos gelirken saklandığı yerden fırlar ve babasının üreme organlarını kavrayıp elindeki koca orakla keser ve arkasındaki Aigaion yani Ege Denizi'ne atar (Agizza 2001: 18).

Titanlar daha sonra Kykloplar'ı Tartaros' dan çıkarıp, Kronos'u evrenin hakimi olarak ödüllendirirler. Ne var ki Kronos evrenin hâkimiyetini eline alır almaz onları tekrar, Yüz Kollu Canavarlarla birlikte Tartaros'a hapseder. Bu arada kız kardeşi Rhea ile evlenerek hükümdarlığını ilan eder (Graves 2010: 41).

Ouranos'un sakatlanmasından sonra Gaia, daha önce dünyaya getirdiği çocuklardan biri olan Pontos, yani Deniz ile birleşerek ondan beş deniz tanrısını doğurur: Nereus, Thaumas, Phorkys, Keto ve Eurybia (Grimal 1997: 207).

Etügen: Türk mitolojisindeki yeryüzü tanrıçasıdır. Bu tanrıça diğer Türk milletlerince Ütügen veya İtügen olarak da anılmaktadır. Bu tanrıça toprağı ve yeri temsil etmektedir ayrıca devleti ve egemenliğı bu tanrıçanın koruduğına da inanılmaktadır (Karakurt 201: 323). Cengiz Han Ötügen'e “ötügen anamız” der. İtügen, hayvanları ve toprak ile ilgili tüm ürünleri koruyan bir tanrıça olarak karşımıza çıkmaktadır (Yakaryılmaz 2009: 20).

Etügen, toprağı ve toprakla ilgili olan bütün öğeleri korumaktadır ayrıca bitkileri ve hayvanları koruduğına da inanılmaktadır. Bu tanrıça tarımı ve hasadı korur. İnsanların bilmediğı bir yerde topraktan yapılmış evinde yaşadığına inanılan tanrıça kahverengi saçlı olarak tasavvur edilmektedir. Toprağın koruyucusu olan tanrıçanın kahverengi ile ilişkilendirilmesi son derece olağandır. Ayrıca Etügen'in alçakgönüllü, mütevazi bir tanrıça olduğuna da inanılmaktadır. Ötügen aynı zamanda Türklerin yeryüzünde ilk var olduğu ve oradan dünyaya dağıldığı yerin adı olarak da kabul edilmektedir. İnanca göre bütün büyük devletlerin başkenti burada kurulmalıdır. Ayrıca bazı kaynaklarda tanrıça Etügen'in bir oğlu olduğundan ve bu oğlanın adının Kılan olduğundan bahsedilmektedir (Karakurt 2012: 323).

Her iki mitolojide de toprak ana vasfını üstlenen tanrıça yeryüzü tanrıçasıdır ve toprağı, yeri temsil eder. Yunan mitolojisindeki Gaia, bilinen tüm Yunan tanrılarının anasıdır. Türk mitolojisindeki yeryüzü tanrıçaları olan Etügen de ise böyle bir durum yoktur. Etügen sadece devleti, toprağı, hayvanları ve bitkileri korur. Gaia gibi bütün tanrısal varlıkları doğuran ana konumunda değildir.

Gaia'nın birçok çocuğı olmuştur ancak söz konusu Etügen ise böyle bir durumdan söz edilememektedir. Etügen'in sadece bir oğılu olduğı inancı vardır ancak bu çocuk hakkında da yeteri kadar bilgi yoktur.

Yunan mitolojisindeki yaratıcı güç olarak karşımıza çıkan Gaia'yı bu açıdan Etügen değil de Ak Ana ile mukayese etmek daha sağlıklı olacaktır çünkü Türk mitolojisindeki yaratıcı tanrıça konumunda karşımıza yaratma fikrini tanrı Ülgen'e veren Ak Ene çıkmaktadır. Ancak Ak Ana ile Gaia'nın benzerlikleri de sadece yaratıcı güçleri bakımından benzerdir. Ak Ana'nın, Gaia gibi çocukları yoktur ve evreni kendisi yaratmamıştır o sadece yaratma fikrini baş tanrıya veren bir ilah olarak kalmıştır.

2.2.7. Haberci Tanrıça Miti

İris: Işığın simgesi olan tanrıçalardan birisidir. Deniz tanrı ve tanrıçalarından Thaumas ile Elektra'nın kızıdır (Bayladı 1995: 107). Hermes gibi Harpya'ların kız kardeşidir (Erhat 1996: 287).

İris'in anlamı gökkuşağı demektir. Yerle gök arasında bir köprü gibi görüldüğü için tanrısal bir haberci olarak algılanmıştır (Bayladı 1995: 107). Olymposlu tanrılar İris'i de tıpkı Hermes gibi ulak ve özellikle insanlara haber salmak için kullanırlar. Bu tanrıça kanatlı olarak betimlenmektedir. İris, baştanrı Zeus ve özellikle Zeus'un eşi olan Hera'nın hizmetindedir. Ayağı tez, yel gibi uçan olarak da nitelenmektedir. Kendisine verilen emirleri harfi harfine tekrar etmek İris'in özelliklerindedir (Erhat 1996: 287).

Hermes nasıl ki babası Zeus'un habercisi ise İris de tanrıça Hera'nın ulağıdır. Hera'nın özel işleriyle ilgilenen bir tanrıçadır, hanımının yatağını o hazırlamış ve hanımının süslenme işinde o yardım edermiş. Hanımı, Hades'ten Olympos'a döndüğü zaman onu yıkayıp paklayan, güzel kokular sürerek arındıran da İris'miş. Hera, kendisine yalnızca güzel haberler getiren bu yardımcısını çok severmiş (Bayladı 1995: 107).

Cargıl Hanım: Türk mitolojisinde haberci tanrıçadır. Bu tanrıçadan Cargıl Udağan şeklinde de bahsedilir. İnsanlara tanrılardan haberleri getiren bir aracı görevindedir. (Karakurt 2012: 229).

Yunan ve Türk mitolojilerinde haberci tanrılardan başka aynı görevi yerine getiren tanrıçalarda vardır. Yunan mitolojisindeki haberci tanrıça, Yunan mitolojisinde baş tanrı Zeus'un karısının ulağı ve hizmetçisi rolünde karşımıza çıkmaktadır. Görevi hanımı Hera'nın işlerinde ona yardımcı olup daima iyi haberler getirmektir. Oysa Türk mitolojisindeki emsali olan Cargıl Hanım'ın hizmetini yaptığı bir tanrıçanın varlığından söz edilmemektedir. Türk mitolojisinde haberci tanrılardan başka bu işi üstlenen bir tanrıçanın oluşunun sebebi bizce tanrıça Umay Ana'dan kadınlara haber getiren bir başka tanrıça olması koşuluyla ilişkilidir.

2.2.8. Tanrıçaların Su Miti

Tethys: Yunan mitolojisinde Uranos' la Gaia'nın kızı, dişi Titanlardan sonuncusudur. Denizin verimliliğini simgeleyen Tethis erkek kardeşlerinden olan tanrı Okeanos'la birleşir ve üç bini aşkın dişi varlık doğurur (Erhat 1996: 512). Bu birleşmeden dünyaya gelen varlıkların hepsi de yeryüzünün akarsularını oluşturmaktadır (Grimal 1997: 778). Efsaneye göre Tethys Zeus'un Kronos'a karşı savaşı sırasında Hera'yı yanına almış ve büyütüştür (Erhat 1996: 512). Hera da, minnet borcunu ödemek amacıyla, birbirlerine dargın olan Tethys'le Okeanos'u barıştırmıştır. Tethys'in oturduğu yer, genellikle Uzak Batı'da Hesperisler ülkesinin ötesinde, Güneş'in her akşam gökyüzündeki koşusunu sona erdirdiği yerde gösterilmektedir (Grimal 1997: 778).

Maygıl Ana: Türk mitolojisindeki su tanrıçasıdır. Altayların ve Yakutların tengricilik inançlarında koruyucu tanrıçalarındandır. Bu tanrıça yeryüzündeki bütün suların sorumludur. Bu tanrıçanın emrinde Tüyen Hanım adında bir şelale tanrıçası bulunmaktadır. Maygıl Ana'nın yardımcısı olan Tüyen Hanım, çağlayanların sularının bol olmasını sağlar ve çağlayanları korumakla görevlidir (Karakurt 2012: 545).

Su Ana: Türk mitolojilerinde su tanrıçasıdır. Bu tanrıçanın Su Ata'nın karısı olduğuna inanılmaktadır. Su Ata'dan farklı olarak bu tanrıça kıyıya çıkmayı çok sevmektedir. Tanrıça uzun siyah saçlı ve bazen de sarı saçlı olarak tasvir edilmektedir. Su Ana iri

göğüslü ve iri siyah gözlü olarak betimlenmektedir. Tanrıçanın teni ise kızılımsıdır. Genellikle su kenarında, saçlarını altın tarağı ile taradığı zaman gözükten tanrıça insanlardan korkup kendini suya atar. Böyle durumlarda altın tarağını su kenarında unutan tanrıça ise tarağını çalan insanları asla rahat bırakmaz. Su Ana ve eşi yeryüzündeki tüm su kaynaklarının sahibidir. Su iyelerini bu kaynakları korumak üzere Su Ana ve eşinin gönderdiğine inanılmaktadır (Karakurt 2012: 664). Su Ana'sının bir diğer adı da Çay Nine'sidir. Azeri halkının inanişında dere ve çaylarda yaşayan yaşlı kadın görünümünde bir ruhtur (Öztürk 2009: 259).

Yunan mitolojisindeki su tanrıçası gibi Türk mitolojisindeki su tanrıçası da yeryüzündeki tüm sulardan sorumludur. Yunan mitolojisinde su tanrıçası olan Tethys'in de bir evliliği vardır, Türk mitolojisindeki Su Ana'nın da bir evliliği söz konusudur. Ancak Yunanlı emsali gibi çocuklarının akarsular olduğuna dair bilgimiz mevcut değildir.

2.2.9. Tanrıçaların Deniz Miti

Thetis: Yunan mitolojisine göre deniz tanrısı Nereus'un Nereus Kızları adı verilen elli kızından biri olan Thetis, Yunan deniz tanrıçasıdır. Yunan hukuk ve adalet tanrıçası Themis'in, çok önceden deniz tanrıçası Thetis'ten doğacak olan çocuğun babasından daha büyük, daha zeki ve daha güçlü olacağını haber vermesi üzerine Thetis'e gönül verip onun peşinde dolanan kardeş tanrılar baş tanrı Zeus ile denizler tanrısı Poseidon, deniz tanrıçası Thetis'ten vazgeçerek onu bir ölümlü ile evlendirmeye karar verirler. Kendisine koca olarak seçilen Peleus'la evlenmemek amacıyla çeşitli bahaneler öne süren Thetis'in tüm bu çabaları boşa çıkmış ve genç tanrıça İalkos Kralı Aikos oğlu Peleus'la evlenmeye razı olmak zorunda kalmıştır. Bu tanrıçanın evliliği Olympos'ta Tanrılar Sofrası'nda kutlanır. Düğünde herhangi bir istenmeyen olay olmaması adına nifak tanrıçası olan Eris düğüne davet edilmez. Ancak tanrıça Eris yapacağından da geri kalmaz ve üzerinde 'en güzeline 'şeklinde bir yazı bulunan bir altın elma atar düğün yerinin ortasına. Nifak tanrıçası Eris ortaya attığı bu altın elmayla Hera, Athena ve Aphrodite adlı tanrıçalar arasında 'Güzellik Yarışmasına' ve dolayısıyla Truva Savaşı'na yol açar (Korkmaz 2011: 316).

İstemediği ölümlüyle evlenmek zorunda bırakılan deniz tanrıçası Thetis, bu evlilik neticesinde mitolojik kahraman Akhileus'u doğurur. Baş tanrı Zeus'un karısı ve evlilik tanrıçası Hera tarafından çirkin olduğu gerekçesiyle Olympos'tan aşağı atılan ateş ve demircilik tanrısı Hephaistos, gümüş ayaklı tanrıça Thetis ve Eurynome adındaki kız kardeşi tarafından Okeanus Irmak'ının bir mağarasında dokuz yıl saklı tutulur. Ateş tanrısı Hephaistos da deniz tanrıçası Thetis'e gönül borcunu ödemek amacıyla mitolojik kahraman olan oğlu Akhilleus'a ünlü ve göz kamaştırıcı silahlar yapar (Korkmaz 2011: 316).

Ölümlü kocası Peleus'tan doğurduğu çocuklarını ebedî kılmak için bir ateşin üstüne tutan ve aynı âyini oğlu Akhilleus için yaparken kocasına yakalanan tanrıça Thetis, kendini kovan kocası Peleus'tan ayrıldıktan sonra öteki kız kardeşleriyle birlikte yaşamak üzere denizin derinliklerine gider (Korkmaz 2011: 316).

Ak Ana: Türk mitolojisinde deniz tanrıçasıdır. Bazı Türk boylarında Ağ Ana, Ürüng Ene olarak da adlandırılmaktadır (Karakurt 2012: 44).

Çok kadim zamanlarda, yerin, göğün, hayvanların, insanların olmadığı bir zaman diliminde henüz kaos hakimken her taraf suyla kaplıydı. Ne güneş, ne yer, ne de yıldızlar vardı. Her tarafta sonsuz bir karanlık hüküm sürüyordu. Ancak yaşamın ve hayatın temeli olan Ag Ene (Ak Ana) adlı bir varlık suda yaşıyordu. Kadim Türkler şöyle anlatır ki, henüz hiçbir şey yaratılmamışken ve yalnızca uçsuz bucaksız bir su varken, sonsuz sulardan çıkarak, Ülgen'e yaratma ilhamını vererek sulara tekrar dalan Ak Ana'nın ışıktan, cismi olmayan bir bedeni varmış. Başında gücü simgeleyen ve taca benzeyen zarif boynuzları bulunmuş (Bayat 2017: 23). Tanrıçanın alt kısmı balık şeklinde tasvir eilmektedir. Kuyruğu hafif maviye çalan bir renkteymiş ve tanrıçanın etrafında denizyıldızları dolaştığına inanılmaktadır. Hayatın başlangıcına dair ne varsa hepsine tin vererek yaşamı başlattığına inanılan yaratıcı güçtür (Korkmaz 2011: 316).

Ak Ene sahili olmayan suyun derinliklerinde yaşamaktadır. Ak Ana yaşadığı bu karanlıkta yalnız değildi. Ülgen adlı bir varlık da karanlıkta, suyun üzerinde asılı kalmıştı bir o yana bir bu yana uçarak sudan kurtulmaya çalışıyor ancak gittiği her yerde sudan başka bir şey göremiyordu. Suyun üstünde duracak sert hiçbir şey de yoktu. Ülgen, içinde bir sesin "Altından tut, altından tut – önündekini yakala, önündekini

yakala” dediğini duydu. İçinde bu sesleri tekrarlayarak ellerini öne uzattı ve önünde, sudan dışarı çıkan bir taşı yakaladı. O, bu taşın üzerine oturup “Altından tut, altından tut – önündekini yakala, önündekini yakala” diye tekrarlamaya başladı. Ülgen bu sözleri tekrarlarlarken ne yapacağını ve nasıl yapacağını bilmiyordu. İşte tam bu sırada Ag Ene ansızın yarıya kadar sudan dışarı çıktı ve Ülgen’e şöyle dedi:

- Ettim pyutti, dep.(Yap, o zaman yaptıklarım olacak, de.) Yoksa Etkenim pyutneri, dep, deme.(Yoksa yaptığım olmadı, deme.)

Bunları söyledikten sonra Ag Ene suda kayboldu ve bir daha asla görünmedi. Ülgen de, insanları yarattıktan sonra onlara şöyle bir talimat verdi:

- Bar nemeni yok dep aytana bardı yok tegan yok bolar. (Olan şeye yok deme; eğer yoktur dersen, var olan şey de yok olur.)

Ülgen, sudan çıkan Ak Ene’nin talimatıyla önce yeri ve sonra da sırasıyla güneşi, ayı, yıldızları ve insanları yarattı (Bayat 2017: 24). Ülgen, Ak Ana’dan aldığı fikirden sonra dünyanın dengesini sağlaması için üç balık yaratmış. Balıklar dünyayı alttan destekleyerek başıboş gezmesine engel olmuşlar. Dünyayı taşıyan balık simgesi Türk mitolojisinde yaygın olarak görülür. Bu balığın başının karanlığa yani kuzeye dönük olduğuna ve başının yön değiştirmesi durumunda yeryüzünde tufanların olacağına inanılır. Bu sebeple balık zincirle dünya ağacına yani dünyanın eksenine bağlanmıştır (Deniz Gezgin 218: 77).

Akdeniz’de yaşadığına inanılmaktadır. Bazı söylencelerde, geyik donuna giren Su Ana ile Göktürklerin Atası evlenmiştir. Bu tanrıça beyaz renk suyu ve temizliği simgelemektedir (Korkmaz 2011: 316).

Türk mitolojisinde deniz tanrıçası olarak anılan Ak Ana daha çok yaratıcı konumda ele alınmıştır. O karanın yaratılmasında yaratma fikrini tanrı Ülgen’e veren bir ilah konumundadır. Ancak kendisine ait tek mitos budur ve denizin derinliklerinde yaşamaktadır. Karayı yaratma fikrini vermiş olmasına karşın kendisi hiç denizden çıkıp karada yaşamamıştır. Yunan mitolojisindeki deniz tanrıçası olan Thetis ise denizden dışarıda da yaşamaktadır. Thetis’e ait olan mitosta ise Ak Ana gibi bir yaratıcı ilahlık

söz konusu değildir. Thetis'in mitosunda önemli olan unsur Truva Savaşı'nın başlangıcıdır ve Thetis bir fani ile evlendirilmiş bir tanrıçadır. Thetis de aynı Ak Ana gibi denizin derinliklerinde yaşamaktadır. Ak Ana'nın görünüşüne yönelik tasvirlerde bulunurken Thetis bu tasvirlerden uzaktır.

2.2.10. Adalet ve Yargı Miti

Themis: Yunan mitolojisine göre ikinci tanrı kuşağı Titanlardan Uranos ile Gaia'nın kızları olan Themis, Yunan hukuk ve adalet tanrıçasıdır. Hem tanrılar dünyasında, hem de insanlar dünyasında değişmeyen, evrensel ve ebedi doğa yasası olan Themis, ikamet ettiği Olympos'ta tanrıların toplantılarına başkanlık ve rehberlik ederek Olympos düzenini kuran tanrıça olarak bilinmektedir (Korkmaz 2011: 311)

Zarlık Hanım: Türk, mitolojisindeki yargı tanrıçasıdır. Bu tanrıça Yarlığ Hanım olarak da bilinmektedir. Yargıçları koruduğuna inanılan tanrıçanın on yedi büyük gökyüzü mahkemesinin en başında bulunduğu inanılmaktadır (Karakurt 2012: 884).

Her iki mitolojide de adalet ve yargı tanrıçaları bulunmakla beraber, Zarlık Hanım'ın yeryüzündeki yargıçları koruduğuna inanılmaktadır. Oysaki Themis'in böyle bir vasfı yoktur. O daha çok yaşadığı yer olan Olympos'un adaletinden sorumlu görülen ve Zeus'un karısı olan bir tanrıça olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.3. Diğer Mitler

Çalışmanın bu bölümünde görevleri birbirine benzeyen tanrı ve tanrıçaların mukayese yapılmış; tanrı ve tanrıçalar haricinde ateşin insanoğluna verilmesi ve bazı canavarlara da değişmiştir. Karşılaştırmalar alfabetik sıraya göre verilmiştir.

2.3.1. Ocak ve Aile Miti

Hestia: Yunan mitolojisinde ocağın kişileştirilmiş şekli olan ocak tanrıçasıdır. Kronos ile Rhea'nın kızı olan bu tanrıça üçüncü tanrı kuşağındandır yani Zeus ile kardeştir (İsmail Gezgin2004: 69). Olymposlu tanrıçalar arasında hiçbir kavgaya karışmayan tek tanrıça Hestia'dır (Graves 2010: 90).

Hestia kardeşi Zeus saltanatı kurulduktan sonra, sonsuza dek bakire kalmayı istemiştir ve Zeus bu ricayı olumlu karşılamıştır ve ocak tanrıçasına sonsuz bekâreti hediye etmiştir. Ayrıca Zeus bununla da kalmayıp Olympos tanrılarına verilecek her kurban dizisinin ilkini ona adamıştır. Hestia kardeşinden bu ricayı istediği sırada da Poseidon ve Apollon bu tanrıçayı elde etmek için türlü oyunların içerisine girmiştir. Ne var ki Hestia'nın duası kabul olunca bu tanrılarda amellerine ulaşamamışlardır (Agizza 2001: 77).

Hestia her ne kadar ebedi bakireliğe ulaşsa da onun peşinden koşanlar bir türlü iflah bulmuyordu. Öyle ki bir keresinde sarhoş olan bereket tanrısı olarak bilinen Priapos tanrılarının katıldığı sade bir şölende herkesin uyuduğu bir anda ocak tanrıçası Hestia'ya tecavüz etmek istemiş ve ona tam sahip olacakken bir eşeğin anırması Hestia'yı uyandırmıştır ve tanrıçayı kurtarmıştır (Graves 2010: 90).

Hestia hem insanların, hem de tanrılarının gözünde en saygın tanrıçadır ve bu saygınlık nedeniyle adı hiçbir tanrısal maceraya karışmamıştır (Bayladı 1995: 40).

Evin koruyucusu olan Hestia'nın saltanat sürdüğu yer, ev çevresidir ve bu ocak tanrıçasının sevdiği şey, ateşin kendisi değil, sunak-ocaktır. Bu tanrıçanın otoritesi evin her alanını kapsamaktadır. Ocak, konukseverliğin, sığınma hakkının simgesi olduğu için, sığınmacılar ve konuklar onun korunması altındaydı (Agizza 2001: 77).

Bu tanrıçaya her tapınakta ve her evde sunak ayrılmıştır. Ocak kavramı, tanrılarının da insanların da hanelerinde dinsel bir merkez olarak görölmektedir (Erhat 1996: 257). Hestia'nın birlik ve aile saadeti üzerindeki egemenliği, zamanla genişleyerek ölkede birlik ve barış üzerinde egemenliğe dönüşmüştür (Agizza 2001: 77).

Baran Han: Türk mitolojilerinde ev tanrısıdır. Bu tanrının görevi evleri korumaktır ve bazı kaynaklarda ev ruhu olarak da geçmektedir. Baran Han oldukça güçlü bir tanrı olarak tasavvur edilmektedir (Karakurt 2012: 159).

Sün Han: Türk mitolojisindeki aile tanrısıdır. Bu tanrının adı Sünken Han olarak da anılmaktadır. Ailenin ve soyun koruyucu olarak bilinmektedir. Aileleri, düşman soylarına karşı koruduğuna inanılan bu tanrının Baran Han ile ilgili olduğu da düşünölmektedir. Sün Han tarafından korunan kişilerin oldukça güçlü ve cesur

olduklarına inanılmaktadır. Bununla birlikte bu tanrının etrafına bir ışık yaydığı ve dünyayı tüm kötü ruhlardan arındırarak temizlediği düşüncesi hakimdir. Tıpkı Baran Han gibi oldukça güçlü bir şekilde tasavvur edilmektedir (Karakurt 2012: 676).

Yunan mitolojisinde ailenin koruyucu tanrısı ve ocak kültürünün kişileştirilmiş formu olarak dişil bir güç düşünülmüştür. Oysa Türk mitolojisinde ocak ve evin koruyucusu olarak eril bir güç düşünülmüştür. İster tanrı isterse tanrıça olsun her iki kültürde de ocak yani ev kavramları birlikte düşünülüp korunması gereken unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Hestia'nın zamanla hâkimiyet alanı evi ve ocağı korumaktan çıkarak ülkenin birlik ve beraberliğini korumak olarak daha geniş bir kapsama yönelmiştir. Bu durumun benzeri Türk mitolojisinde Sün Han ile karşımıza çıkmaktadır. Sün Han da evi koruyan tanrı hatta ruh olmaktan öteye giderek dünyayı kötü ruhlardan arındıran bir tanrısal güç olarak düşünülmüştür ve koruduğu aile soylarını düşman soylardan koruduğu düşüncesi hâkimdir.

Yunan mitolojisindeki ev tanrıçası bekâretle ilişkilendirilmiş ve başından asla bir evlilik ya da ilişki geçmemiştir. Bu durum Türk aile tanrılarında da görülmektedir. Türk tanrılarının da eşleri olduğuna dair bir bilgi mevcut değildir.

2.3.2.Kykloplar- Tepegöz

Kykloplar: Yunan mitolojisinin tuhaf yaratıklarından biriside Kykloplar'dır. Kyklopların tek gözlü olarak betimlenmesinin bir nedeni de metal ustalarının çalışırken sıçrayan kıvılcımlardan korunmak için genellikle tek gözlerini kapatmalarındadır (Graves 2010: 34). Bu yaratıklar alınlarının tam ortasında tek gözleri olan devlerdir Bu yaratıkların üç tür olarak yaşadığına inanılmaktadır. Bunlar: Yaratılışın başlangıcında ortaya çıkmış olan ve annesi Gaia, babası Uranos olan ve babası Uranos tarafından yerin altına kapatılmış devlerdir. Bu devler Zeus ile Titanların girdiği savaşta Zeus tarafından serbest bırakılarak Titanların yenilgiye uğratılmasında Zeus'a yardımcı olan birinci tür Kykloplar'dır. Bu birinci tür Kykloplar'ın Apollon tarafından daha sonra öldürüldüğü bilinmektedir (Bayladı1995: 128).

İkinci tür Kykloplar ise demirci olarak bilinenlerdir. Bu yaratıklar ateşin ve demirin tanrısı olan Hephaistos ile birlikte yanardağlar içindeki atölyelerinde çalışıp demir döverler ve tanrıların silahlarını yaparlar (Bayladı1995: 128).

Üçüncü tür Kykloplar ise duvarcı olarak bilinirler. Oldukça büyük taşlarla örülmüş olan surların duvarlarını bu tek gözlü devlerin yaptığına inanılıyordu ve bu sebepten bu tür duvarlara Kyklop duvarları denilmekteydi. Ayrıca inanişâ göre bu Kykloplar'ın Anadolu kökenli olduğu düşünülmektedir (Bayladı1995: 128).

Tepegöz: Türk mitolojisinde en çok bilinen yaratık şüphesiz ki Tepegöz' dür. Tepegöz' ün doğum yeri çeşme veya bir pınar başı olarak düşünülmektedir. Bu çeşme veya pınarın ise eğri bir kavak ağacının altında olduğu bilinmektedir. Bunun sebebi olarak da pınarların sularının yeraltından gelip yeryüzüne çıkışı düşünülmektedir. Yani pınarlar yeraltı ile yeryüzü alemi arasında bir kapı olarak görülmektedir. Bu sebepten pınarlar Türlerde çoğu zaman kutlu bir yer olarak düşünülmüştür (Ögel 1995: 67).

Tepegöz' ün annesi olarak alageyik düşünülmektedir. Aslında bu alageyik donuna girebilen bir peri kızıdır ve Tepegöz bu peri kızıyla bir çobanın birleşmesi sonucunda ortaya çıkmış bir devdir. Bazı anlatılarda ise karşımıza ruh olarak çıkabilmektedir (Ögel 1995: 68).

Bu tek gözlü devin parmağında büyümlü bir yüzük olduğuna inanılmaktadır ve bedenine silah işlemeyen bu yaratığın sadece alnındaki gözünden vurularak öldürülebilmektedir. Bu devin insan eti yiyerek insan kemiklerinden örülmüş bir kalede yaşadığına inanılmaktadır. Dede Korkut Hikâyesi'nde yer alan Tepegöz de bir pınarın kenarında doğduğuna inanılan ve bedenine hiçbir silahın işlemediği bir yaratıktır. Dede Korkut'ta yer alan bu yaratığı Basat öldürmüştür (Karakurt 2012: 734).

Görüldüğü gibi hem Yunan hem Türk mitolojilerinde devlere yer verilmiştir. Yunan mitolojisindeki Kykloplar ile Türk mitolojisindeki Tepegöz şekil olarak birbirine oldukça benzemektedir. Şekilsel benzerlikleri haricinde Kykloplar'ın direkt tanrılarla ilişkisi varken hatta Titan soylu tanrılar olarak bilinen bu devlerin bu özellikleri Tepegöz' de bulunmamaktadır. Tepegöz' ün sadece bir periden doğan dev olduğu bilgisi mevcuttur. Onun haricinde tanrılarla hele ki Ülgen ile adının birlikte geçtiği herhangi bir anlatı bulunmamaktadır.

Yunan mitolojisindeki birinci tür Kykloplar'ı öldüren Apollon iken Türk mitolojisindeki bu tek gözlü devî yani Tepegöz'ü öldüren Basat'tır.

2.3.3. Yazgı Miti

Moiralar: Yunan mitolojisindeki yazgı tanrıçalarıdır. Moira sözcüğü pay anlamına gelmektedir. Bu da insanların yaşamlarından aldığı pay olarak yorumlanmıştır. Homeros, Moira'lardan bahsederken adlarını belirtmez ancak Hesiodos bu yazgı tanrıçalarının adlarını da verir. Bu tanrıçalar Zeus'un Themis'le evliliğinden doğan üç kız kardeşler ve her birinin bazı özellikleri vardır. Bunlar: Kletho, yaşam ipliğini eğiren tanrıçadır; Lakhsis, yazgı tanrıçasıdır; Atropos ise bildiğinden şaşmayan anlamındadır (Bayladı 1995: 11).

Başlangıçta, her insanın ayrı bir moirası yani payı vardı ve bu, onun bu dünyadaki nasibi anlamına gelmektedir. Bu durum giderek tanrısal bir varlık halini aldı ve Ker'le benzerlik arz etmeye başladı ama hiçbir zaman Ker'ler gibi şiddet yanlısı ve kan dökücü bir daimon olmadılar (Grimal 1997: 513)

Moiralar, Üçlü Ay Tanrıçaları olarak da bilinmektedirler; tıpkı Moiralar gibi ayın da üç evresi ve üç kişisi vardır: yeniay, ilkbaharın bakire tanrıçası yılın ilk periyodunu; dolunay, yaz ayının nympha tanrıçası, yılın ikinci periyodunu; son dördün ise, sonbaharın yaşlı tanrıçası, yılın üçüncü periyodunu sembolize ederdi (Graves 2010: 56).

Suyla Han: Türk mitolojisinde yazgı tanrısıdır. Suyla birlikte güneş ve ayın ışığından yaratıldığına inanılmaktadır (Karakurt 2012: 674). At gözlü kartal da denen bu tanrılar göksel tanrılar sınıfındadır ve insanları koruyarak onların arasında yaşadıklarına inanılmaktadır. Altay Türklerinin inancına göre bu tanrı insanların hayatını değerlendirip hayatında gerçekleşecek değişiklikleri Ülgen'e haber verir. İki dilli kekeme han adı da verilen bu tanrıya rakı saçısı yapılmaktaydı (Çoruhlu 2012: 33).

Tomurta kuşu tanrının elçisi olarak kabul edilir. Ülgen'e kurbanların ruhunu ulaştıran yardımcı tanrıdır. Şamandı esrik yolculuğundayken kötü ruhlardan korumak da Suyla'nın görevidir. At gözlü kartal denmesinin sebepleri arasında da otuz günlük mesafeyi rahatlıkla görebilmesinden kaynaklanmaktadır (Karakurt 2012: 674).

Yunan mitolojisinde yazgı, kader kavramları dışıl bir tanrısal güçle bağdaştırılırken Türk mitolojisinde bu görev eril bir varlığa verilmiştir. Yunan mitolojisindeki yazgı tanrıçaları üç tanrıçadan ya da ruhtan oluşmaktadır ve en önemli görevleri insanların nasiplerini pay ederek dağıtan tanrıçalardır. Türk mitolojisindeki yazgı tanrısı olan Suyla ise insanların yaşamlarını izleyerek oluşan değişiklikleri Ülgen'e bildirmekle görevlidirler. Bununla birlikte Suyla' nın diğer bir görevi insanları korumaktır bu durum Yunanlı emsali Moiralar' da da vardır. Moiralar da insanlığa iyi işler yapmak için çaba sarf eden tanrılar olarak bilinmektedirler.

Yunan mitolojisindeki yazgı tanrıçaların diğer bir adı üçlü ay tanrıçalarıdır yani ay ile ilişkilidirler. Suyla da ay ve güneşin parçalarından yaratılmış ve bir şekilde ayla ilişkilendirilmiştir.

2.3.5. Ateşin Çalınışının Miti

Prometheus: Zeus, Titan Kronos'un oğlu olduğu gibi, Prometheus da bir başka Titan olan İapetos'un oğludur yani Prometheus ile Zeus kuzendir (Grimal 1997: 6983)

Prometheus, kardeşlerinden daha akıllı ve bilgilidir öyle ki Zeus ve Titanlar savaşında, Tiranların mağlup olacağını anladığında Zeus'a karşı savaşmayıp Zeus'un tarafına geçmiştir. Athena'nın doğumuna yardım ettiği için tanrıça tarafından bu bilge titana tarım, astronomi, matematik, denizcilik, tıp, metalürji olmak üzere daha birçok şey öğretilmiştir. Bu bilge titan soylu tanrı da öğrendiği her şeyi insanlarla paylaşarak bunları yeryüzündekilere öğretmiştir. Ne var ki tüm insanlığı tamamen yok etmeye karar veren, ancak Prometheus' un ricası sayesinde onları bağışlayan Zeus, ölümlülerin giderek artan yetenekleri ve güçleri nedeniyle onlara büyük öfke duymaya başlamıştır (Graves 2010: 181).

Antik Yunan kenti olan Sikyon alanında hem insanların hem tanrıların huzurunda bir boğa kurban edildiğinde bu kurbanın etlerini insanlara ve tanrılara eşit şekilde paylaşma görevi bilge titan Prometheus'a verilmiştir. Ancak Prometheus' un insanları düşünen tarafı daha baskın çıkarak bu paylaşımında adil olmamaya karar vermiş ve bir oyuna başvurmuştur. Boğayı yüzüp de parçalara ayırdıktan sonra etleri iki çuvala bölmüş ve çuvallardan birine etleri koyup üzerini hiç de iştah çekmeyen sakatatla örtmüştür, kemikleri tıktığı öteki çuvalın ağzını lezzetli olduğu belli yağlı bir

parçayla kaplayarak örtmüştür. Prometheus, Zeus'u iki çuvaldan birini seçmeye buyur etti. Eline beyaz kemikler gelince Zeus öfkeden kudurarak çuvalı fırlatıp attı ve kendini tutamayıp gülmekte olan Prometheus'u cezalandırdı. Verdiği ceza ise onun kayırdığı ölümlülere ateşten yoksun bırakmaktı. Mademki insanlar eti, içinde et bulunan çuvalı alıyorlar o zaman çiğ yesinler diyerek insanoğlunu ateşten mahrum etmiştir (Agizza 2001: 152).

Ateşten yoksun kalmak insanların yaşamını oldukça tehlikeye atıyordu ve bunun bilincinde olan Prometheus bu duruma son vermek için ona birçok ilimi öğreten tanrıça Athena'ya gitti ve tanrıça da onu gizlice Olympos'a aldı. Prometheus, orada Güneş'in alev alev parıldayan arabasına sokularak bir meşale tutuşturdu. Ardından yanan meşaleden bir dal ayırıp çok büyük bir rezenenin kovuğuna saklayarak yeryüzüne dönüp o değerli alevi insanoğluna verdi (Agizza 2001: 152).

Zeus'un bu ateşi çalan haine verdiği ceza korkunçtu. Öyle ki verilen bu ceza sonsuz bir işkenceydi. Zeus ilk olarak Prometheus'u yakalatıp çırılçıplak soydurdu ve ardından insanoğlu gibi soğuğu ve açlığı hissetmesi için bilge titanı Kafkas Dağları'nın zirvesine çıkarttı. Her gün koskocaman ve açgözlü bir akbaba gelip bilge titanın karaciğerini gagalayarak yiyordu. O ciğer ise hiçbir zaman bitmeyecekti çünkü her gece, şaşmadan, yenileniyordu. Bu durumu gören Herakles, Prometheus' un haline üzülen Zeus'a gitti. Zeus da içtenlikle cezalıyı affetti ve onun akbabayı acımasızca öldürmesine de izin verdi. Çözülen Prometheus, özgürlüğüne kavuşunca kendine geldi. Ancak, Zeus, her şeye karşın, onun başkaldırma nedeniyle ceza almış olduğunu belli edecek bir işaret taşımasını istiyordu. Kafkas Dağları'ndaki kayadan bir halka çıkardı ve sonsuza dek taksın diye onun parmağına geçirdi (Agizza 2001: 153).

Ülgen'in Kızları: Ülgen'in kızları da Kuday'ın işareti üzerine ateşi şöyle bulmuşlardır: Altaylıların tanrılarında üçüncü kat gökte oturan Kuday; “İnsanlar çıplaktır, soğukta uyamazlar. Onun için ateş olmalı” dedi. Fakat Ülgen'in üç kızı ne yapıp ettilerse bir türlü ateşi bulamadılar. Kuday, Ülgen'in bu üç kızının yanına gelirken uzun sakalına basarak düşüp yuvarlandı ve bunu gören kızlar kahkalarını tutamadılar. Bunun üzerine Kuday'ın canı çok sıkıldı ve bu kızlara ateşi nasıl bulacaklarını söylemekten vazgeçip geri döndü. Daha sonra kızlar ateşi bulabilmek için Kuday'ın peşi sıra koşup tanrıyı beklemeye başladılar. Kuday bu kızlara şöyle dedi: “Ülgen'in üç kızı daha taşın

keskinliğini bilmedikleri halde benimle alay ediyorlar, bana gülüyorlar. Budalalar!" Bunun üzerine Ülgen'in kızları düşünmeye bu esrarlı cümlenin anlamını çözmeye çalıştılar ve birbirlerine "Nasıl olur bu? Kuday böyle dediğine göre taşta ateş vardır." Nihayet bu kızlar taşın keskinliğinden faydalanarak bu taşları kuvvetle birbirlerine çarpıtırarak ateşi buldular ve bu ateşi insanoğluna verdiler.

2.3.6. İnsanın Yaratılışının Öyküsü

Derman Bayladı (1995: 19)'dan edinilen bilgiye göre Yunan mitolojisinde insan soyunun tam olarak ne zaman yaratıldığı belirsizdir. Yunan mitolojisinde tek bir insanın atası olacak insanın yaratılmasından çok, bir soyun ya da bir kentin ataları olacak insanların yaratıldığına dair bir anlayış mevcuttur. Hasiodor'un anlatımına göre insanın yaratılışı soylar şeklinde olmuştur. İlk soy 'Altınlar Soyu' olarak bilinmektedir; bu soyun insanları son derece mutlu bir şekilde yaşamışlar, yokluk nedir bilmemişlerdir. Ölümleri bile mutlu olarak gerçekleşmiştir İkinci soy ise 'Gümüş Soyu' olarak bilinen kuşaktır. Ama bu soya mensup olan insanlar öncekiler gibi akıllı değillermiş. Çılgınlıklarıyla başlarını derde sokuyor ve tapınaklara da gitmezlermiş. Zeus, kızmış bu saygı bilmezlere ve bu soyun inanlarını yeraltı cinleri olarak toprağa gömmüş. Üçüncü soy ise 'Tunç Soyu' olarak bilinen kuşaktır. Bu kuşak insanları, öncekilerden de beterlermiş, işleri güçleri azıtmak, saldırmak ve öldürmekmiş. Bunlar kendi kendilerini yok edip bir ad bırakmadan dünyadan silinip gitmişler.

Tunç Soyu'na mensup olan insanları yok etmek isteyen Zeus, dünyayı bu kötü insanlardan temizlemek için her yeri sular altında bırakacak bir tufan göndermeye karar verir. Ancak Prometheus'un oğlu Deukalion ve onun eşini öldürmek istemez ve bu çifte bir gemi yapmalarını emreder. Bunun üzerine Deukalion ve karısı bir sandık yaparak bu sandığın içerisine girer ve dokuz gün süren tufan hadisesinden kurtulmayı başarırlar. Dokuzuncu günün sonunda bu çiftin sandıkları Tselya Dağı'nda karaya çıkar ve Zeus, haberci tanrısı olan Hermes'i bu çiftin yanına göndererek istedikleri bir şeyi dilemesini söyler. Çift arkadaşları olmasını diler ve bunun üzerine Zeus, çifte annelerinin kemiklerini omuzlarının üzerinden atmalarını emreder. Deukalion, tanrının ne demek istediğini hemen anlar çünkü onların annesi Toprak'tır ve kemikler ise taşlardır. Bunun üzerine Deukalion, topladığı taşları omuzlarının üzerinden geriye atarak erkeklerin

yaratılmasını sağlamıştır. Deukalion'un karısı da aynı eylemi gerçekleştirir ve onun attığı taşlardan da kadın soyu yaratılır (Gezgin 2018: 53).

Türk mitolojisinde de Yunan mitolojisinde olduğu gibi insanın yaratılışıyla ilgili birden fazla anlatı söz konusudur. Murat Uraz (1992:125)'dan edinilen bilgiye göre Altaylıların inancına göre başlangıçta sadece Kara Han vardır ve bu büyük tanrı tek başına sıklığı için insanı yaratmıştır. Yaratılan bu insanın kanatları vardır ve sonsuz suların üzerinde uçmaktadır; insan suların üzerinde uçmaktan yetinmeyip daha yükseklere çıkıp uçmak istemiş ve Kara Han, insanın asıl amacını anlayarak uçmak kudretini insandan aldı. Bunun üzerine insan sonsuz sularda dibe doğru batmaya başladı çünkü kanatları onun yüzmesine yardımcı olmuyordu. İnsanın bu acıması halini gören Kara Han, uçmak hariç tüm kudretleri insana verdi ancak insana bir kara parçası lazımdı. Bunun üzerine tanrı, yıldızlardan bir parça alarak suların üzerine atarak kara parçasını oluşturdu. Kara Han, ada şeklinde türeyen bu ilk karaya dokuz dallı bir çam dikti ve her birinin altında birer adam daha yarattı. Bu dokuz adamdan dokuz ırk türedi. Bu insanlara iyi yolu göstermek için de Yayık'ı yarattı.

Başka bir anlatıda ise insanın ilk yaratıcısı olarak karşımıza tanrı Ülgen çıkmaktadır. Bu anlatıda tanrı Ülgen, insan bedenini yaratmış ancak ruh, can verme konusunda yetersiz kalmış ve yarattığı bu insanlara can vermesi için bir kuzgunu Kara Han'a göndermiştir. Kara Han, Ülgen'in yarattığı insan için istenilen canı verdi. Kuzgun da canı gagaları arasına sıkıştırarak Ülgen'e doğru yola çıktı. Ancak Ülgen'in bulunduğu yer çok uzaktı ve kuzgun uçarken oldukça acıkmıştı. Bunun üzerinde acıkan hayvan yolu üzerinde deve, at gibi hayvanların leşini görüp durmak istiyor ancak her seferinde vazgeçip yoluna devam ediyordu. Son olarak bir inek leşi gören hayvan, leş karşısında iç çekerek: "Ah ne güzel" dedi. Bunu derken gagalarını açınca can bir çam ormanının üzerine düşerek ağaçlara dağıldı. Bunun içindir ki çamlar kışın da yazın da yapraklarını dökmez, canlı dururlar. Kuzgun uçarken bu sırada Erlik Han, yeraltından çıkarak Ülgen'in yaşadığı saraya geldi ancak Ülgen, yarattığı insan bedenlerini Erlik'den korumak için bir köpeği bekçi olarak dikmişti. Erlik, köpeğe: "Beni bu saraya bırakırsan sana kürk veririm. Daha üşümezsin. Hem sana öyle bir yemek veririm ki, bu yemeği yersen bir ay açlık duymazsın." dedi.

Her iki mitojide de insanın yaratılışına dair birden fazla mit bulunmaktadır. Yunan mitolojisinde insanın yaratılış hadisesi, Türk mitolojisinde olduğu gibi detaylandırılmamıştır. Yunan mitolojisinde ‘Soy’ olarak yaratılan insanlar, tanrılar tarafından yaratılmış olup yaratılışlarına dair detaylı bir bilgi söz konusu değildir. Oysa Türk mitolojisinde insanın yaratılış hadisesi daha detaylı bir şekilde anlatılmıştır. Yunan mitolojisinde bir başka anlatıya göre insanın yaratılışı, tufan olayından kurtulan insanlar tarafından gerçekleşmiştir. Yani insanı yaratan Zeus’un emri ile olsada yine bir insan olarak karşımıza çıkmaktadır. Oysa Türk mitolojisinde insanın yaratılışı tamamen tanrılar tarafından gerçekleşmiştir.

Köpek bu sözlere kanarak Erlik’i saraya insanların yanına girmesine izin verdi. Erlik, kendi canından insanlara üfleyerek: “Bunların hepsi benim gibi olacaktır.” dedi. Bunun üzerine insan bedenleri canlanarak hayat buldular. Böylelikle kadınlar ve erkekler yaratılmış oldu (Uraz 1992: 125).

Bir başka anlatıda ise kadının ve erkeğin yaratılışının farklı olduğu söylenir. Bu mite göre Kadını yaratan Meydere, ona can vermediği için, Ülgen’in gelmesini bekler. Erlik de bundan faydalanır. Mite göre Erlik’in can vererek bozduğu erkek değil kadındır. Nitekim Erlik, Meydere’nin yokluğundan faydalanarak demir komus (flüte benzer çalgı aleti) adlı müzik aleti ile dokuz dilden üfleyerek kadına ruh verir. Buna göre kadın yedi katlı akıla veya yedi çeşit huya, dokuz çeşit dile veya ruh haline sahip olur. Meydere Erlik tarafından tahrip edilmiş kadından üreyenleri güneşin ve ayın olmadığı iki deniz arasına, dolayısıyla karanlık mekâna sürer. Kadının yaratılmasıyla, üremenin olmadığı ölümsüz bir dünyadan, üremenin hâkim olduğu ölümlü dünyaya geçiş ortaya çıkmış olur (Yonar 2015: 146).

BÖLÜM 3: MİTOLOJİK TABİAT KÜLTÜLERİ

Çalışmanın bu bölümde ateş, dağ, demir ve demircilik, su ve toprak gibi mitolojik tabiat unsurları her iki mitolojideki önemleri bakımından karşılaştırılmıştır..

3.1. Ateş Kültü

Yunan mitolojisinde ateş, karşımıza Prometheus ve demir tanrısı olarak bilinen Helios'un etrafında oluşan mitlerle çıkmaktadır. Tıpkı bu mitolojide olduğu gibi Türk mitolojisinde de ateş insanlık için önemli bir konumdur ve ateş yakmayı insanlara tanrı Ülgen'in öğrettiğine inanılmaktadır (Bayat 2017: 43).

Yunan mitolojisinde tanrı olarak doğmayan ölümlüleri ölümsüz kılmak için ateşin kutsal gücünden faydalanılmaktadır. Öyle ki ölümlü olarak doğan bir bebek tanrıçalar tarafından bir ritüel ile ateşe tutulursa ölümsüz olmaktadır. Ölümlü doğan bebekleri ölümsüzleştirmek için tanrıça Demeter ve Thetis de bebekleri ateşe tutmuş ancak her ikisi de ritüel tamamlanmadan yakalandıkları için sonuca varamamışlardır.

Türk mitolojisinde de ateş kutsal sayılmaktadır. Ateşin kutsal sayılmasının bir sebebi de ocak kültürü yani ev ile ilgilidir. Ocak tüten ev içerisinde aile birliği olan ve yaşamın devam ettiği bir yapının sembolüdür. Bu bakımdan Türk mitolojisinde ateş kutsallık kazanmıştır. Ayrıca şamanlar çeşitli hastalıkları sağaltmak amacıyla da ateşin iyileştirici özelliğinden faydalanmışlardır.

Orta Asya bozkırlarının soğuğu ateş yakılarak kırılır. Bu sebeple ateşin kutsallaştırılması iklimden kaynaklanmaktadır. Ayrıca Türklerin yaşadığı yerlerin yakınlarında, İran ve Hindistan'da, Zerdüştlük ve Mazdeizm inancına sahip insanlar bulunmaktadır. Bu iki dinde de ateşe tapma ana esaslardandır ama bu dinlere göre Türkler arasında ateşin kutsallığı sadece şekilde kalır. İran'da din adamları kutsal ateşe yaklaşırken ateşi kirletmemek için yüzlerini örterler fakat Türkler ateşle kötü ruhları kovarlar. Ateş, Türkler için öncelikle bir arındırıcıdır (Kaya 2007: 60).

Mitolojik metinlerde ateşin kültürel kahraman tarafından çalınıp insanlara getirilmesi motifi geniş yer tutar. Türk etnik-kültürel geleneğinde "ateş", bir evliya kadar değerli sayılan güçtür. Ateşin yakıldığı yer kutsal bilinirdi. Onun için de taş devrinin en büyük keşiflerinden biri olarak kabul edilen ve dört unsurdan biri sayılan "ateş", her zaman

saygı görmüştür ve onun hastalıklardan koruyabilecek gücü olduğuna ve gelecekte haber verebileceğine inanılmıştır (Beydilli 2004: 437).

Ateşin kutsallaştırılmasıyla ilgili olarak şunu da belirtmek gerekir ki ateşe, insanlara yardımını dokunan üstün bir güç, ruh sıfatıyla dua edilir, kurban kesilir; yoksa bir tanrı olarak görülmez (Kaya 2007: 60).

Altaylılar, Teleütler ve Yakutlar, belli zamanlarda ateşe yiyecek ve içecek sunarlar. Çeşitli sebeplerle ateşe kurban keserler. Ateşe tükürmek, kirli ve pis nesnelere atmak, su ile söndürmek, bıçak sokmak yasaktır. Sibiryalı halkları, Altaylılar, Yakutlar ve Buryatlar, temizlenmesi gereken eşyaları ateşten geçirirler. Doğum yapmış kadınlar ateş ve tütsüyle temizlenir. Baş- kurtlar ve Kazaklar, ateşle tutuşturulmuş bir yağlı paçavrayı hastanın etrafında dolaştırarak onu iyi etmeye çalışırlar. Buna "alaslama" derler. Özbek ve Tacikler'de ateş takdis edilir, salgın hastalıklarda ateşten yararlanılır. Altaylılar ve Yakutlar'da, yeminler ateş yanan ocak yanında ateş üzerine yapılır (Kaya 2007: 60).

Ateşin ruhunun önemini ve kutsallığını belirtmek için ateş ruhuna hitaben bir Şaman ilahisinden bir bölüm vermek uygun olacaktır:

"Üç köşeli taş ocak, alevli yanan al ateşim! Taş ocağımız yerinden oynamasın, daima yansın! Yaktığımız ateş alevli olsun. Tarhana pişirdiğimiz ocağın külü çok olsun! Neslimiz kesilmesin, sürsün, biri giderse biri gelsin! Ey Abukan dağının payı, ey ay ve güneşin parçası (olan ateş)! Bereket ver, kısmetimiz bol olsun." (Kaya 2007: 61).

3.2. Dağ Kültü

Dağ görkemi ile hemen hemen bütün milletlerce kutsal görülüp hep tanrılara laik olarak görülmüştür. Hemen hemen her mitolojide dağa inanma, tanrıların yaşadığına inanıldığından dolayı dağa saygı duyma söz konusudur. Şüphesiz ki Yunan mitolojisinin en önemli dağı da Olympos'tur.

Olympos, Yunanca bir kelime değildir. Bu adın kaynağı ve anlamı büsbütün açıklanmamışsa da, eski Anadolu dillerinden geldiği ve genellikle yüksek dağ anlamına kullanıldığı düşünülmektedir. Dorukları gökte bulutlara karışan ulu dağların tanrılara konut olduğu inancı Yunan'a Sümer'den gelmiş olabilir. Nitekim Olympos tanrıları diye anılan Zeus kuşağı yalnız Olympos dağında görülmez, Yunan tanrıları İda Dağı gibi

başka yüksek dağlarda da toplanırlardı. Ayrıca Anadolu'da sayısı yirmiye varan Olympos adlı dağlar olduğu gibi Yunanistanda'da bu isimle anılan dağların sayısı oldukça çoktur. Olympos daha çok gök tanrı Zeus'un merkezidir, Apollon ve Musalar gibi daha çok oyun ve ezgiden hoşlanan tanrılar Parnassos ya da Helikon dağlarında toplanmaktadırlar (Erhat 1996: 404).

Fakat zamanla, tanrıların oturdukları yer, Tesalya'daki dağ olmaktan çıktı ve Olympos deyimi, genel olarak, ulûhiyetin yer aldığı "semavî makam" anlamında kullanılmaya başlandı (Grimal 1997: 575).

Türk mitolojisinde dağlar, yüksekliği ve heybetiyle Tanrı'ya ulaşılan yer olarak düşünülür. Tanrının dağların tepesinde ikamet ettiği algısı vardır. Dağlar, Türklerde büyük öneme sahiptir. Dağların azametli görünüşleri insanları kendine hayran bırakmış, kolay ulaşılamaması dağlar üzerine birçok inancın türemesine neden olmuştur. Bu inançlardan biri, dağların koruyucu ruh ve vatan olarak görülmesidir. Daha önce de değinildiği gibi mukaddes yer su ile ifade edilen şey, hem koruyucu ruhlar hem de vatandır Yer su ruhlarının en önemli mümessili dağlar olduğu için, dağlar da hem koruyucu ruh hem de vatan olarak görülmüştür (Aydoğan 2006: 70).

Altaylı'lara göre dünyanın yaratılışından sonra ilk insan, ağızındaki toprağı tükürünce bundan dağlar meydana gelmiştir (Uraz 1992: 172). Başka bir varyanta göreyse tanrı Ülgen denizin dibinden toprak alması için Erlik Han'ı göndermiştir ve Erlik Han yukarı çıktığı zaman kendisi için çaldığı toprağı ağızında tutmaktaydı. Ancak Ülgen, yeryüzünü yaratmak için emir verdiğinde Erlik Han'ın ağızındaki toprak da büyümüş ve sonunda dayanamayan Erlik Han ağızından toprağı tükürmek zorunda kalmıştır ve böylelikle dağlar, tepeler yaratılmıştır (Bayat 2017: 25).

Görüldüğü gibi her iki mitolojide de tanrıların dağlarda yaşadığına inanılmaktadır. Tanrı kavramının göklerde yükseklerde olduğu inancından yola çıkarak ve dağın heybetinden dolayı en yüce kavram olan tanrılarla ilişkilendirilmiştir. Tanrı dağda yaşamıyor olsa da tanrıya ulaşmak için insanlar dağlardan medet ummuşlardır. Bu durumda iki mitolojide de tanrı kutsal görülen önemli bir kavramdır. Ancak Türk mitolojisinde Yunan mitolojisinde olduğu gibi tek bir dağ kutsallaşıp diğerlerinin önüne geçmemiştir.

3.3. Demir, Demircilik Kültü

Demir tüm milletler için önemli bir maden olmuştur. Öyle ki demirin tanrıların katından indiğine, tanrıların insanlara bir armağanı olduğuna inanılmaktadır. Bu sebeple hemen her mitolojide demirle uğraşan bir tanrı söz konusudur. Yunan mitolojisinde demirci tanrı Hephaistos' dur.

Türk milleti içinde demir oldukça saygı gösterilen bir maden olmuştur. Öyle ki Türklerde metal tanrı ve tanrıçası vardır. Bu tanrı ve tanrıça aynı zamanda ateşinde tanrıdır. Çünkü metal ve demir işçiliği ateşten ayrılamaz ve ateş bu zanaatın bir parçasıdır (Karakurt 2012: 260)

Altay Türk'lerinin yeraltı tanrısı olan Erlik Hanın sarayının damı demirden olduğu gibi, kılıcı yeşil demirden, kalkanı da yassı demirdendi. Eskiden beri Şaman'lar, demiri kutsal sayar, sanat sahiplerini, bu arada demircileri bir ruhun koruduğuna inanırlardı. Yakutların inanana göre; demir ile Şaman bir yuvadan çıkmıştır (Uraz 1992: 168).

Türk Mitolojik geleneğine göre demirci ile şaman aynı olarak görülür. Demirci, gizli bir şamandır. Fala bakar, gelecekle ilgili kehanetlerde bulunur (Akman 2013: 124).

Ergenekon destanında da Bortecine adındaki demirci, dağda demir madeninin bulunduğu bir yeri, yaktıkları ateşle eriterek geçecek kadar yol açmışlar, Ergenekon'dan çıkmışlardı. Burada demirci kurtarıcı, geçtikleri demir geçit de bir kurtulma kapısı olmuştur (Uraz 1992: 169).

Martın dokuzunda Ergenekon'dan çıkıldığı için, her sene bu zamanda Türk hakanları merasim düzenlemektedirler. Bir örsün üzerine kızgın demir konulur, Hakan bunun üzerine çekiçler vurur, sonra ziyafet verilirdi (Uraz 1992: 169).

Demirin milletler tarafından bu kadar kutsal sayılmasının sebebi şüphesiz ki savaşlarda kullanılan silahların demir sayesinde sağlam bir şekilde yapılmasıdır. En keskin kılıçlar, en sağlam güzler hep demirden yapılıyordu. Bir milletin savaşı kazanmasında askerlik bilgisinin yanında şüphesiz ki silahlarının da sağlamlığı çok önemlidir. Hal böyle olunca demir kutsal görülen maddeler arasında yerini almıştır. Demirin ya da genel olarak madenin kutsal sayılması kutsal kılıç ya da bıçak kavramlarıyla da ilgilidir (Çoruhlu 2012: 37).

Şamanın elbisesi üzerine takılan demir nesnelere kötü ruhların saldırılarına karşı bir kalkan vazifesi görür. Madeni nesnelere canlı olduğu düşünülmesi için bunların paslanmayacağına inanılır (Çoruhlu 2012: 77).

3.4. Su Kültü

Türk mitolojisinde de Yunan mitolojisinde de su önemli bir kaynak konumundadır. Öyle ki Yunan mitolojisinde üçüncü tanrılar kuşağı babası Kronos'u yendikten sonra dünyayı aralarında paylaşırken gök ve göğe ait unsurlar Zeus'a, yeraltına ait unsurlar Hades'e bırakılırken sular yani denizler Poseidon'a bırakılmıştır (Bayladı 1995: 42). Denizlerin bir tanrısının olması halkların denizlerden korktuğunu göstermektedir. Ayrıca denizlerden gelebilecek olan felaketleri engelleyebilmek için denizin tanrısına yani Poseidon'a kurbanlar sunup onun adına mabetler yaptırmışlardır. Yunan mitolojisinde büyük dalgaların, tufanların yaratıcısı hep Poseidon'dur. Bununla beraber ırmakların, nehirlerin her birinin kendisine ait tanrı, tanrıça ya da perileri mevcuttur. Büyük sular her ne kadar tanrı Poseidon'un emrinde olsa da yağmuru yağdırmak Zeus'un himayesindedir.

Yunan mitolojisinde su ile ilgili anlatımlardan birisi de tufan hadisesidir. Tufan olayında Zeus, tunç çağı insanların oldukça günahkâr, saygısız ve kötülükler yapan bir topluluk haline geldiğini görünce dünyayı bu insanlardan arındırmak için yeryüzünü sular altında bırakarak temizlemeyi düşünmüştür. Ancak Prometheus'un oğlu olan Deukalion ve onun eşi olan Pyrra'yı öldürmeye gönlü razı olmamıştır. Bu sebeple bunlara bir gemi yapması gerektiğini söylemiştir. Tanrı Zeus'un dediğini yapan Deukalion ve karısı bir sandığın içinde dokuz gün boyunca suların üzerinde oradan oraya dolanmıştır. Ardından tufan bitince Teselya dağlarında karaya çıkmışlardır. Bu sırada olduğu gibi su aslında arındırıcı, kötülükleri ortadan kaldıran konumdadır. Tanrı dünyadaki kötülükleri yok etmek için sudan yardım almıştır (Deniz Gezin 2018: 53).

Türk mitolojisinde ise su ilk olarak karşımıza yaratılış efsanesinde çıkmaktadır. Yeryüzü önce sularla kaplıdır ve bu suların üzerinde konacak hiçbir kara parçası yoktur. Bu sulara yaşayan Ak Ene adındaki bir varlık baş tanrı konumunda olan tanrı Ülgen'e yaratma fikrini vermektedir.

Ayrıca Türk mitolojisinde ölmezlik suyu olarak da bilinen abıhayat suyu mevcuttur. Bu sudan içen kişinin ölmeyeceğine dair bir inanç sistemi mevcuttur. Türk inançlarında kutsal olan su kavramı içine bütün sular, ırmaklar, dereler ve pınarlar girmektedir. Türk mitolojisinde genel olarak bütün sular kutsal olduğu gibi iki ırmak arasında veya ırmaklar kavşağındaki tek adalar da kutsaldır (Aydoğan 2006: 70).

Türk mitolojisinde bazı periler üzerlerindeki elbiseleri çıkartarak çıplak olarak ırmaklara, göllere girip yıkanmaktadır (Kalafat 2012: 197). Bu olayın benzeri Yunan mitolojisinde de karşımıza çıkmaktadır. Yunan mitolojisinde bazı tanrıçalar Athena gibi ve periler göllerde yıkanıp temizlenmektedirler. Buradan da anlıyoruz ki suların temizleyici özelliğinden tanrıçalar ve periler olmak üzere doğaüstü varlıklarda faydalanmaktadırlar.

Türk mitolojisinde de Yunan mitolojisinde olduğu gibi denizlerin tanrı ve tanrıçaları vardır. (Su Ana, Su Ata gibi). Ayrıca tıpkı Yunan mitolojisinde olduğu gibi nehirlerin, akarsuların koruyucusu niteliğinde su iyeleri mevcuttur. Bu iyeler buldukları su kaynaklarını temiz tutarak korumakla görevlidirler.

Yunan mitolojisindeki Tufan hadisesi ise Türk mitolojisinde İslamiyet'in kabulüyle beraber Nuh Tufanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu tufan hadiselerinde tek fark Hz. Nuh'un yaptığı gemiye her hayvandan bir çift almasıdır (Deniz gezgin 2018: 89).

Yunan mitolojisinde yağmur yağdırmak baş tanrı Zeus ile ilişkilendirilmiştir. Türk mitolojisinde ise yağmur kavramı ele alındığı zaman şüphesiz ki karşımıza çıkan ilk unsur Yada Taşı'dır. Yada Taşı, Türklerin yağmur yağdırmak için kullandıkları kutsal bir taştır.

3.5.Toprak Kültü

Yunan mitolojisinde ilk tanrıça Gaia, en eski tanrıdır ve bir toprak, yeryüzü tanrıçasıdır. Kimseye ihtiyaç duymadan her şeyi o yaratmıştır. O ana tanrıça konumundadır ve diğer tanrıları yaratabilmek için kimsenin yardımını olmadan kendi başına diğer bir toprak tanrıçası olan Ouranos'u yaratmıştır. Daha sonra Ouranos ile ilişkiye girerek ilk tanrılar kuşağını yaratmıştır. Ancak bunların bazıları Titan olarak adlandırılan canavarlardır. İkinci tanrılar kuşağının baş tanrısı Kronos, bir kehanetten dolayı çocuklarını

yutmaktaydı ve sadece Zeus'u yutmamıştı. Zeus babası ile girdiği mücadeleyi kazanarak ikinci tanrılar kuşağına son verip kendi hâkimiyetini ilan ettiğinde kardeşleri Hades ve Poseidon ile dünyayı paylaşırken kendisi gökyüzünü, Hades yeraltını ve Poseidon denizleri almış, yeryüzü ise hepsinin ortak hâkimiyet alanı olarak kalmıştır. Tüm Yunan tanrı kuşaklarının yaratıcı olan Gaia yani toprak sayesinde, toprak bir ana ve dişil unsur kazanmıştır. Diğer Yunan tanrı kuşaklarında da toprağa, doğaya hâkim olan kişi hep tanrıçalar yani kadınlardır.

Türk mitolojisinde ise toprak karşımıza ilk olarak yaratılış efsanesinde çıkmaktadır. Başta toprak yoktu, dünya sadece su ile kaplıydı ve baş yaratıcı olan Ülgen ya da Kayra Han, Ak Ene sayesinde toprağı yaratmış idi ve toprağın altını diğer bir tanrı olan Erlik Han'a vermiş kendisi de gökyüzüne çıkmıştı. Ancak her iki tanrı da yeryüzünde yani orta dünyada yaşayan varlıklara hüküm edebiliyorlardı. Ülgen bu dünyada yaşayan insanlar ve diğer varlıkların yaşaması için yağmur yağdırıyor, bereket vererek toprağı verimli kılıyor ve insanları hastalıklardan koruyor idi. Erlik Han ise orta dünya yani yeryüzünde yaşayan insanların canını almaya çalışıyor, insanların daha erken ölmesi için onlara çeşitli hastalıklar gönderiyor, başlarına türlü kazayı, belayı musallat ediyordu. Bu durum görüldüğü gibi Yunan mitolojisiyle ortaklık göstermektedir. Yunan mitolojisinde de yeryüzü tüm tanrıların ortak hâkimiyet alanıydı (Bayat 2017: 36).

Ayrıca tıpkı Yunan mitolojisinde olduğu gibi Türk mitolojisinde de doğa yani toprak ile ilgili olan tüm inanışlarda tanrıça ya da iyeler karşımıza çıkmaktadır. Toprak, doğum ve bereket tanrıçası olarak Türk mitolojisinde en bilinen tanrıça şüphesiz ki Umay Ana'dır.

Toprak hangi mitolojik sistemde olursa olsun daima üretkenliğin yani doğurganlığın sembolü olmuş ve bu bakımdan kutsal kabul edilmiştir. Yaşam, yerin rahminden çıkmak, ölüm ise bir anlamda "yuvaya" dönüşür. Vatan toprağına gömülme isteğı kendi toprağına duyulan bu mistik aşkın, bu kendi yuvasına dönme ihtiyacının kutsal olmayan biçimidir (Eliade 2003b: 255).

BÖLÜM 4: MİTOLOJİK HAYVANLAR

Çalışmanın bu bölümde at, ayı, geyik, köpek, kurt, öküz ve yılan gibi her iki mitolojide de sıklıkla karşımıza çıkan hayvanların mukayesesi yapılmıştır.

4.1.At

Yunan mitolojisinde tanrı Poseidon'un ilk yarattığı canlı, at olarak bilinen Skyphios'tur. Söylenceye göre Poseidon menisiyle bir taşı döllemiş ve buradan Skyphos yaratılmıştır (Deniz Gezgin: 29).

Yunan mitolojisinin ilginç kahramanlarından birisi de kanatlı at olan Pegasos'tur. Pegasos sözcüğü kaynak anlamına gelen Yunanca pege sözcüğünden türemiştir. Pegasos pınar başlarında bulunmaktan hoşlanırmış (Erhat 1996: 429). Saçları yılanlarla karışmış gözleri ölüm saçan, ona bakan herkesi taşa çeviren Medusa, Pegasos'un annesidir. Herkesin yaklaşmaktan korktuğu bu canavardan bir tek Poseidon korkmamış, tanrılara bile zarar verebilen Medusa'ya âşık olmuş ve onu döllemiştir. Ancak Zeus Perseus, Medusa hamileyken onun kafasını koparmış. Uykuda gafil avlanan Medusa'nın kesilen boynundan Khrysaor ve kanatlı at Pegasos dünyaya gelmiştir. Pegasos'un teptiği yerden at çeşmesi 'Hippokrene' adında bir kaynak fişkırdığı söylenir (Deniz Gezgin: 29). Pegasos'un dünyaya gelmesiyle, Athena Medusa'nın başını kalkanına bağladı; ancak bazı efsanelerde tanrıçanın Medusa'nın derisini yüzdüğü ve kalkanını bundan yaptığı söylenir (Graves 2010: 157). Pegasos, doğar doğmaz doğruca Olympos'a uçarak Zeus'un hizmetine girdi; ona yıldırımlarını getiriyordu (Grimal 1997: 614).

Yunan mitolojisinde yarı insan yarı at olarak tasvir edilen Kentauros'ların vücutlarının üst kısmı insan, belden aşağıları ise at biçimindeydi. Bu yaratıkların doğum hikâyeleriyle oldukça ilginçtir. İksion Teselyalı bir kraldır, ancak kayınpederini vahşi bir şekilde öldürdüğü için bütün tanrıların lanetine uğramıştır. Tanrılardan bir tek Zeus ona karşı bağışlayıcı davranır ve onu arındırır (Deniz Gezgin 2014: 30).

Orta Asya'da at çok önemli bir yer tutar. Öyle ki eski kültürlerde at öldürmek çok büyük bir suçtur ve cezası ölümdür. Bu bölgelerde anlatılan söylencelerde dev büyüklüğünde, kimsenin yakalayamayacağı hızda atlardan söz edilir. Atlar masallarda kanatlı ve bilge olarak anlatılır. Önemli edebi eserlerden biri olan Köroğlu'nda da

etkileyici bir anlatımla kısır ve aygırın çiftleşmesinden doğan efsanevi bir at rol oynamaktadır (Deniz Gezgin 2014: 35). Efsaneye göre Kır-At, kanatları olan beyaz bir savaş atıdır. Köroğlu efsanesinin bazı yorumlarında, sahibi tarafından ışık sızamayan bir ahırda uzun süre özel bir bakıma tutulmasıyla Kır-At'ın kanatlarının çıktığı anlatılır. Türk kültüründeki efsanevi atlar; Köroğlu'nun Kır-At'ı, Hızır'ın Boz-At'ı, Şah İsmail'in Kamer-Tay'ı, Haz. Ali'nin Döldül'üdür (Boratav 2012: 74).

Şamanist törenlerde at amanın gökyüzüne çıkacağı bineği ve kurbanlık hayvan olarak önem kazanmıştır. Şaman at yardımıyla yeraltına ya da öteki dünyaya geçebildiği için ölümünde simgesi olmuştur. At şamana göğe çıkmasında yardımcı olduğu için çoğu zaman kanatlı olarak düşünülmüştür (Çoruhlu 2012: 163).

Ayrıca Türk mitolojisinde Yunan mitolojisindeki Pegasos'a benzer olan Tulpar denilen bir uçan atta mevcuttur. Zamanla Tulpar ismi seçkin atlara verilmeye başlanmıştır.

Anadolu halk inanışlarında gün doğmadan boz ata binip bir dereден yedi kez geçen birine hiçbir büyüün işlemeyeceğine inanılır. Atların uğur getirdiklerine dair inanış tüm Orta Asya kültüründe yaygındır. At olan eve şeytan girmeyeceğine, atın nefesinin hastalıklara iyi geleceğine, at bağlanırken başı eve doğru bakarsa o eve bereket geleceğine inanılır (Deniz Gezgin 2014: 36).

Her iki mitolojide de at motifi mevcuttur ve bu atlar kanatlı at olarak karşımıza çıkmaktadır. Yunan mitolojisindeki Pegasos'a karşılık Türk mitolojisinde karşımıza Tulpar çıkmaktadır. Yunan mitolojisinde yarı insan yarı at vücutlu yaratıklar mevcutken Türk mitolojisinde böyle bir varlık yoktur. Ancak Türk mitolojisinde birçok kutsal at mevcuttur ve at her Türk kavminde önemli bir binek hayvanı olarak önemini korumuştur.

4.2. Ayı

Yunan mitolojisinde Aphrodite'nin hediyelerine burun kıvıran Polyphonte, Artemis'in arkadaşı oldu. Buna öfkelenen Aphrodite, genç kızda bir ayıya karşı akıl almaz bir aşk duygusu uyandırdı. Bu sapık aşk yüzünden bekâretini kaybettiği için onu cezalandırmak, isteyen Artemis, ormandaki bütün hayvanları onun üzerine saldı. Polyphonte, korkusundan babasının evine sığındı ve orada Agrios ve Orios yani Vahşi

ve Dağlı adlarında iki çocuk doğurdu. Çocuklar büyüdüler ve olağanüstü güçlü oldular. Ama ne tanrılardan, ne de insanlardan korkuyorlardı. Bir yabancıyla karşılaştıkları zaman, onu evlerine götürüyor ve parçalayıp yiyorlardı. Sonunda, Zeus onlardan iğrendi ve habercisi Hermes'i onları cezalandırmaya gönderdi. Hermes, önce onların ellerini ve ayaklarını kesmeyi düşündü. Ama iki gencin atası olan Ares, onları cezadan kurtarmak istedi ve delikanlıları metamorfoza uğrattı. Polyphonte bir gece kuşu, Orios yırtıcı bir kuş, Agrios da bir akbaba oldu. Hepsi de kötüye alâmet olan hayvanlardı bunlar (Grimal 1997: 679).

Bir orman nymphası olan Kallisto, Artemis'in izinden giden genç ve güzel bir bakiredir. Bir gün Zeus onu görüp aşık oldu ve Zeus'un ağlarına düşen Kallisto ona bedenini verdi ve bu birleşmeden Zeus'un çocuğu Arkas'a hamile kaldı. Ancak Kallisto bunu herkesten saklıyordu; çünkü bekâretini kaybettiği duyulacak olursa Artemis tarafından cezalandırılacağını biliyordu. Artemis Kallisto'nun hamile olduğunu gördüğünde sinirlenince onu bir ayağı çevirdi (Deniz Gezgin 2014: 40).

Türk mitolojisinde ayı için kullanılan sözcüklerin bir kısmı ata anlamına gelir. Başkurtlar gibi bazı Türk toplulukları ata saydıkları aydan türediklerine inanıyorlardı. Ayı elbiseleri şamanlar arasında makbuldür. Ayının muhtelif kısımlarından alınan kemiklerde şaman elbiseleri üzerine dikiliyordu. Şamanın göğe yaptığı yolculuğu esnasında bazen ayı da bir yardımcı ruh olarak kullanılıyordu. Ayının avlanarak yenilmesiyle kuvvetinin ve çeşitli özelliklerinin insana geçtiğine inanılıyordu (Çoruhlu 2012: 163).

Anadolu'da anlatılan bir söylencede de bir gün üç kadın bir ayı inine giderler ve burada ayı onları görür. Kadınlardan birine aşık olan ayı ona evlenme teklif eder ve genç kız korkusuna teklifi kabul eder. Ayı ile cinsel ilişkiye giren genç kız bir çocuk dünyaya getirir. Bu çocuğun bedeninin üstü ayı altı insandır. Bu konuyla örnek teşkil edebilecek bir Anadolu buluntusu, Yesemek Hitit Açık hava Heykel Atölyesi'ndeki ayı adam kabartmasıdır (Deniz Gezgin 2014: 40).

"Ayı" başlıklı Elazığ efsanesinde, cimri bir ağanın, dilencinin bedduası sonucu ayıya dönüşmesi anlatılır. Dilenciye yün vermemek için yünlerin içine giren ağa, çobanına da

kendisinin burada olmadığını söylemesini ister. Derviş, çobanın sözlerinden sonra, "Ayı, ayı! Kalk!" demiş, ağa yünün içinden ayı olarak çıkmış.

"Ayının Yaratılış Efsanesi" başlıklı Sivas efsanesinde de aynı olay, tekrarlanır, dervişin yerini Hızır Peygamber alır. Ayı neslinin bir kısmının bu adamdan türediği anlatılır. Bir Tunceli efsanesinde de aynı olay, Haso Ağa adlı kişiyle Hızır arasında geçmiş bir şekilde anlatılır (Kaya 2007: 138).

Kafası pek çalışmayan bir medrese öğrencisine hocası kızar. Öğrenci bu duruma içerler, insanlardan kaçır. Dayanamaz hâle gelince Allah'a yalvarır, kendisini tanınmaz bir hâle getirmesini, dağ başına bırakmasını ister. Dua kabul olur, çocuk bir ayıya dönüşür, dağlara kaçır (Kaya 2007: 139).

Her iki mitolojide de ayı ile cinsel ilişkiye girme motifi söz konusudur. Yunan mitolojisinde bir ceza olarak ayıya aşık edilme motifi varken Türk mitolojisinde aylar tarafından kaçırılıp iğfal edildiğine inanılan halk hikâyeleri mevcuttur. Ayrıca Yunan mitolojisinde bir felaketten kurtarmak amacıyla ayı motifine dönüştürülme söz konusuyken Türk mitolojisinde yaptığı yanlış bir davranıştan dolayı ayıya dönüştürülerek cezalandırılma söz konusudur.

4.3.Geyik

Yunan mitolojisinde geyik Artemis'in kutsal hayvanıdır. Agamemnon, Troya seferi sırasında konaklamak için durdukları zaman ava çıkar ve bu av esnasında çok güzel bir geyik avlar. Ardından avladığı geyikle böbürlenerek bu kadar güzel bir geyiği tanrıça Artemis'in bile avlayamayacağını söyler. Bunu duyan Artemis bu duruma çok sinirlenir ve Agamemnon'un gemisinin önünü rüzgârla keser. Bir tuhafılık olduğunu anlayan Agamemnon kâhine danışır ve kâhin durumu anlattıktan sonra tanrıçanın öfkesini sadece kurban sunarak geçirebilecekleri kanısına varırlar. Kurban olarak ise Agamemnon'un bakire kızı İphigeneia idi. Ancak tanrıça genç kızın kurban edilmesine üzülünce onun yerine dişi bir geyik koyarak kızı kendi himayesine almıştır (Deniz Gezgin 2014: 40).

Türk mitolojisinde geyik bazı doğaüstü güçlerle donatılmış bir kült hayvanıdır. Anadolu'nun eski dinlerine dayanan efsanelerde, bazen bir dişi olarak ona sihirli güçlere

sahip ustalar veya çobanlar eşlik eder. Bu kişiler hayvanların bekçileridir ve onları avlayan avcılar ölümle, sakatlıkla veya silinemeyen yeşil renkli işaretlerle cezalandırırlar. İnsanların geyiklere dönüştürüldüğü yollu anlatımlar da vardır, örneğin 14.yüzyıl evliyalarından Abdal Musa efsanesinde olduğu gibi. Bazı evliyalar da binek hayvanı olarak geyik kullanır. Bir efsaneye göre, kozmik canavar da bir dişi geyiğin çocuğudur (Boratav 2012: 74).

Geyiğin deniz tanrıçası sayıldığı bir Göktürk efsanesi de vardır. Göktürklerin atalarından birisi, bir mağarada genç bir kız suretindeki deniz tanrıçasıyla sevişmektedir. Ancak hükümdar bu kızın bir ak geyik olduğunu bilmiyordu. Bir süre avı esnasında sıkıştırılan hayvanlar arasında bulunan bir ak geyiği, askerlerden biri öldürünce gerçek durum meydana çıkar. Mağaraya giden hükümdar sevdiği kızı mağarada bulamayınca onun aslında geyik biçimine girmiş bir ilahe olduğunu anlar (Çoruhlu 2012: 166).

Yunan mitolojisinde geyik bir kült hayvanıdır ve tanrıçanın sembolüdür. Türk mitolojisinde ise geyik herhangi bir tanrıçanın sembolü değildir. Yunan mitolojisinde geyik ile ilişkiye girme motifi yokken Türk mitolojisinde geyik görünümlü ilaheler olduğu düşünülerek geyikle ilişkiye girme motifi mevcuttur.

4.4. Kartal

Yunan mitolojisinde Zeus'un yardımcısı ve en sevdiği hayvanıdır. Hatta çoğu zaman Zeus'un kendisiyle özdeşirilir ve tanrıyı simgelediğine inanılır. Bir mitosa göre Attikeli bir kral olan ve dindarlığıyla çevresinde saygı gören Periphas'ın tanrılara saygısı sonsuzdu hatta Apollon'a ait özel bir kült tahsis etmişti. Ancak Periphas'ın temiz kişiliği ve adaletli yaklaşımları insanları etkilemiş ve ona bir tanrı gibi davranmaya başlamışlar. Bunu duyan Zeus duruma çok sinirlenerek onu cezalandırmak istemiştir. Ancak Apollon, Zeus'a engel olmuştur. Zeus ardından Periphas'ı bir kartala çevirmiştir ve Zeus bu kartalı adaletli ve dindar yapısından dolayı tüm kuşların başına kral yapmıştır (Deniz Gezgin 2014: 115).

Türklerin milli simgelerinden olan kartal Şamanist uygulamalarda çok yaygın olarak karşımıza çıkar. Yakutların en yüksek ruhları taşıdığına inanılan bu hayvan, Gök Tanrı'nın timsali olarak ya da şaman ruhunu ifade etmek amacıyla Dünya Ağacı'nın

tepesinde tasavvur ediliyordu. Gök Tanrı'nın simgesi olarak ona ve bazı yırtıcı kuşlara kurban da sunulmaktaydı (Çoruhlu 2012: 156).

Yakutlarda kartal baharın ruhunu temsil ederdi ve büyük saygı görürdü. Kartalın bir kanat çırpışıyla buzlar erir, ikinci kanat çırpışıyla ise ilkbahar gelirdi. Yakutlarda kartalın adıyla edilen yemin en geçerli yemindir. Kartalın adını vererek yalan yere yemin eden kişinin ocağı söner, nesli tükenirdi (Deniz Gezgin 2014: 115).

Kartal motifi iki mitolojide de karşımıza tanrının yardımcısı olarak çıkmaktadır. Yunan mitolojisinde baş tanrı Zeus ile özdeşleşen kartal, Türk mitolojisinde ise Gök Tanrı'nın bir simgesi olarak düşünülmüştür. Görüldüğü gibi kartal iki mitolojide de gökte ikamet eden tanrılarla yakınlaştırılmıştır. Yunan mitolojisinde kartal diğer tüm kuşların kralı sayılırken Türk mitolojisinde böyle bir bilgiye ulaşılmamaktadır. Ancak Türk mitolojisinde kartala mevsim değiştirme rolü verilmiştir ve kartal o kadar kutsal sayılmıştır ki bu hayvan adına kurban bile verilmektedir hatta büyük yeminler kartalın üzerine edilmektedir.

4.5.Köpek

Argos Kralı Krotopos'un kızı olan Psamathe babasından gizli Apollon ile bir aşk yaşadı ve bu birliktelikten Linos adında bir bebek dünyaya getirdi. Ancak babasından korkusundan dolayı çocuğu doğar doğmaz oradan uzaklaştırarak çobanlara emanet etti. Ne yazık ki bunca çabaya rağmen kral Krotopos bebeğin varlığını ve yerini öğrendi. Zalim kral bebeği köpeklerle parçalattı ve kızı Psamathe'yi kendisi öldürdü. Apollon bunu öğrendikten sonra Poine adındaki korkunç bir canavarı ülkenin başına musallat etti. Halk bu canavardan kurtulmak için Psamathe ve bebeği için kutsal bir bayram ilan etti ve her yıl gerçekleştirilen bu bayramlarda çevrede dolaşan köpekler kurban edilerek Linos'un anısı yad edilmekteydi (Deniz Gezgin 2014: 132).

Yunan mitolojisindeki şüphesiz en çok bilinen köpek Hades'in (Tartaros'un) bekçisi olan Kerberos' tur. Kerberos' un üç başlı yahut elli başlı bir köpek olduğu söylenmektedir. Ayrıca kuyruğunun yılan gibi olduğu ve sırtından da yılan kafaları çıktığı rivayet edilir. Kerberos' un kardeşi olan ve Geryon'un köpeği olarak bilinen Orthos'un da çok başlı ve yılan gövdeli olduğu söylenmektedir (Tollu 1957: 92).

Türk mitolojisinde köpek ilk olarak karşımıza tanrının yardımcısı konumunda çıkmaktadır. İlk insan yaratıldıktan sonra köpeğin korumasına bırakılmıştır. Ancak köpek şeytana ya da Erlik Han'a aldanarak bekçiliğini tam olarak yerine getirememiş ve yaratılan ilk insana tanrı yerine şeytan ruh üflemiştir. Bu olaydan sonra köpek tanrılarının katından kovularak lanetlenmiştir.

Tıpkı kurdun olduğu gibi, Köpeğin de eski Türklerin mitolojisinde benzer bir yeri vardır ve belli ölçüde onunla yer değiştirebilir. Ancak köpek çok daha önemsiz bir rol üstlenmekte ve oldukça seyrek görünmektedir. Batılı tarihçiler, Türklerin bir köpeğin liderliğinde asıl yurtlarından çıkarak Ön Asya'ya girdiklerini iddia etmekteydiler. Öyle görünüyor ki, onu kurtla karıştırmış olmalılar. Bu ise, Türkçe belgelerle kanıtlanmıştır. Çünkü köpeğin belli vakitlerde havlamasına belli anlamlar yüklenmiştir (Roux 2011: 87).

Her iki mitolojide de köpek bekçi konumunda karşımıza çıkmaktadır. Gerek Yunan mitolojisinde olsun gerekse Türk mitolojisinde köpek tanrılar tarafından kendisine emanet edilen nesneyi korumakla yükümlüdür. Yunan mitolojisinin en bilindik köpeği olan Kerberos, Tartaros'u korurken, Türk mitolojisinde köpek tanrı Ülgen tarafından kendine emanet edilen insanı korumaktadır. Yunan mitolojisindeki köpek emanetini sonuna kadar korurken Türk mitolojisindeki köpek şeytanın vaatlerine kanarak emanetini koruyamamıştır.

4.6. Kuğu

Yunan mitolojisinde güzellik tanrıçası olarak bilinen Aphrodite'nin en sevdiği hayvan ve sembolüdür kuğu. Ayrıca Apollon'un doğumuna çok sevinen babası Zeus, oğluna hediye olarak kuğuların çektiği bir araba da vermiştir. Yunan Mitolojisinde kuğu kılığına girerek zorluklardan kurtulma da söz konusudur. Ayrıca Zeus'un kendisiyle beraber olmak istediğini anlayan Nemesis'de kılık değiştirmiş ve tanrı Zeus bunu öğrenince kuğu ekline bürünerek beğendiği kadınla beraber olmuştur (Deniz Gezgin: 2014: 144).

Türk ve Moğol mitolojisindeki yaygın bir mit olan Kuğu Gölü aslında benzer şekilde birçok kültürün mitolojisinde görülür. Söylenceye göre bir gölün kenarına gelen erkek gölde çıırılçılak yüzen kızlar olduğunu görür ve oyun olsun diye kızların kıyıda

çıkardığı elbiselerden birini saklar. Göl kenarında bir erkek olduğunu gören kızlar hemen kuğu şekline bürünerek oradan uzaklaşırlar ancak elbisesi gizlenen genç kız don değiştiremeyip orada kalır. Bu genç kız ile erkek evlenirler ve çoluk çocukları olur. Yıllar sonra genç kız iken giydiği elbiseyi bulan genç kız hemen elbiselerini giyip don değiştirerek uçar gider (Deniz Gezgin: 2014: 147).

Türk mitolojisinde güzellik tanrıçası olarak bilinen Ayzıt'ın da sembolü kuğudur. Ayzıt'ın kızlarının da kuğu şekline girebildikleri bilinmektedir.

Her iki mitolojide de kuğu donuna girme motifi vardır. Öyle ki her iki mitolojide de güzellik tanrıçası olan tanrıçaların sembolü kuğu olarak düşünülmüştür.

4.7. Kurt

Yunan mitolojisinde tanrı Apollon'a adanmış hayvanlar arasındadır. Apollon için kurt kurban edilirdi. Apollon'un annesi Leto onu doğurabilmek için Hera'dan dişi bir kurt kılığına girerek kaçmayı başarmıştır. Bundan dolayı Apollon'a kurttan doğan anlamına gelen Lykogenes sıfatı verilmiştir. Tanrının tasviriyle basılan paralarda da Apollon arkasında bir kurtla tasvir edilmiştir (Deniz Gezgin: 2014: 147).

Türk mitolojisinde kurdun mitolojik karakteri, izlerini Anadolu-Türk aktarımına bırakmıştır. Anadolu Türkmenleri, kurdun insan soyundan olduğunu anlatırlar. Dört kardeşin en küçüğüdür; kendinden büyük kardeşleri miras olarak kendi payına düşen koyunları vermedikleri için, bir kurda dönüşerek o andan itibaren insanlardan haraç olarak koyun almaya yemin eder. Güneydoğu Anadolu'da, Nizip civarında saygı gören ve kırk mağaradan oluşan bir mezarlığın adı 'Kur Baba'dır; burada yaşayan kurtların atasının her yıl koyun sürülerinden bir koyun yemeye hakkı olduğuna inanılır (Boratav 2012: 74).

Yakutlar ayın evrelerinin bir kurdun dolunayı yemesiyle oluştuğunu düşünüyorlardı. Küçükayı bir arabayı çeken iki attan oluşuyordu. Büyükayı ise bu arabayı kovalayan yedi kurttan meydana geliyordu. Kurdun koruyucu tilsimine inanılmaktadır. Sancakların başına kurt başı takılması hem bir köken göstergesi hem de bir güç sembolüydü. Göksel bir varlık olan kurt ışığı ve aydınlığı ifade ediyordu (Deniz Gezgin: 2014: 147). Kültigin

yazıtının doğusundaki “Tanrı güç verdiği için babam hakanın ordusu kurt gibi imiş, düşmanı koyun gibi imiş.” İfadesi buna işaret etmektedir (Çoruhlu 2012: 158).

Öte yandan kozmolojik unsurlara bağlı olarak, gök kurt ya da bozkurt nitelemelerinin yanında, ak kurt ya da al kurt, kara kurt ibarelerine de rastlanmaktadır. Bu tür adlandırmalar renk simgeciliğine işaret etmektedir. Burada ak kurt gök unsuruna, al kurt şiddete ya da yer unsuruna, kara kurt ise karşı durulmaz kuvvete, yeraltı unsuruna ya da kötülüğe işaret etmektedir (Çoruhlu 2012: 158).

4.8. Öküz ve Boğa

Yunan mitolojisinde boğa ile ilgili pek çok mitosla karşılaşmaktadır. Zeus bir gün güzeller güzeli Europe’yi gördü ve ona aşık oldu. Genç kızın aşkını elde etmek ve onu etkileyebilmek için muhteşem beyazlıkta, boynuzları hilale benzeyen gösterişli bir boğa kılığına girdi. Boğa Europe’nin ayakları altında uysalca oturunca genç kız önce biraz irkildi ancak daha sonra boğa ile yaklaşarak boğanın üzerine bindi. Bunun üzerine boğa hızla koşmaya başlayarak denize girdi ve Girit’e kadar yol aldı. Girit’te çınar ağaçlarının gölgesinde bir su kenarında Zeus ile Europe birlikte oldu. Burada bahsedilen boğanın Girit Boğası olduğunu söyleyenler de mevcuttur. Girit boğası Yunan mitolojisinde son derece ihtişamlı ve büyüleyici bir boğa olarak anlatılmaktadır (Deniz Gezin: 59).

Yunan mitolojisinde Zeus minvalinde anlatılan başka bir mitosta da Zeus’un en sevdiği çocuğu olan Zagreus’un Hera’dan kaçarken boğa kılığına girdiği ancak Titanlar tarafından yakalanıp parçalanarak yenildiği anlatılmaktadır (Deniz Gezin: 59).

Türk mitolojisinde ‘Sarı Öküz’, düz olduğu düşünülen dünyayı iki boynuzu arasında taşıdığına inanılan hayvandır. İnanışa göre, 70000 ayağı vardır; iki ayağı arasındaki zaman farkı binlerce yıldır; boynuzları yakuttandır. Diğer bir yoruma göre öküz, ayaklarını ateş tarafından taşınan dikdörtgen bir yakutun üzerine koyar, ateş de ‘Tanrısal Güç’ tarafından taşınır (Boratav 201: 76).

Eski Türklerde özellikle boğa ya da öküz alplık ongunu ya da timsaliydi. Boğa ve onun yüksek coğrafi bölgelerde yaşayan tüylü cinsi olan kotuz kuvvet ve kudret timsali olduğundan aynı zamanda hükümdar ya da hükümdarlık simgesi ya da ongunu

sayılmıştır. Yak öküzü kuyruğu ya da kotuz kuyruğu egemenlik simgesi olan tuğlarda da kullanılmıştır. Ayrıca boğa yeraltı ilahı Erlik ile de ilişkilidir. Erlik bir boğanın sırtında gösterilmektedir. Kara boğa aynı zamanda Erlik'e kurban olarak sunulmaktadır (Çoruhlu 2012: 168).

4.9. Yılan

Yunan mitolojisinde yılanın yer aldığı mitosların çoğunda ölen kişinin tekrar dirilmesi ya da ölümsüzlüğün sırrı anlatılmaktadır. Bunun belli başlı sebebi ise şüphesiz ki yılanın yılın belli dönemlerinde deri değiştirerek hep gençmiş gibi görünmesinden kaynaklanmaktadır. Girit kralı Minos'un bal küpüne düşerek can veren oğlunu Polyeydos, bir yılanın ölen başka bir yılanı canlandırmak için kullandığı ot ile canlandırmış ve ölümsüzlük otunun sırrına erişmiştir. Başka bir mitte ise Athena'nın yardımıyla öldürülen Medusa'nın damarından akan kan ölümsüzlüğün sembolü olarak anlatılmaktadır. Öyle ki bu kandamlarını Athena'dan alarak insanları diriltmek için kullanan tıp tanrısı Asklepios, Zeus tarafından cezalandırılıp gökyüzünde yılanı takımyıldızı olarak simgeleşmiştir (Deniz Gezgin 2014: 173).

Yılan Türk mitolojisinde yeraltı hakanı olan Erlik ile ilgilidir. Onun genellikle kara yılan olarak anılmasının sebeplerinden biri yine Erlik'le ilgilidir çünkü Türk mitolojisinde ak ya da gök renk Gök Tanrı'yı, kara renk ise yeri ve yeraltı tanrısı Erlik'i temsil eder. Erlik bazı şaman dualarında karayılandan bir kamçıya sahip olarak tanıtılmaktadır (Karakurt 2012: 314).

Öte yandan bazı şamanlar yılan biçimine girerler. Tören esnasında onun hareketlerini taklit ederler. Bu nedenle şaman elbiselerinde yılanı işaret eden nesnelere de yer alır. Yutpa adı verilen çatal kuyruklu, dört ayaklı yılan, yeraltı canavarlarını temsil eder (Çoruhlu 2012: 168).

Yunan mitolojisinde yılan iyileştirici özelliği hatta ölümsüzlükle ilişkilendirilerek ele alınan ve baş tanrı Zeus ile mitosları bulunan bir hayvan iken Türk mitolojisinde yeraltı âlemine ait bir hayvan olarak ele alınmaktadır. Tanrı Erlik Han'a giderken kullanılan bir aracı hayvan konumundadır ve genellikle kötülüğü ve uğursuzluğu ifade etmektedir.

SONUÇ

İnsanoğlu var olduğu andan itibaren çeşitli varoluş kaygıları taşımıştır ve bu sebepten anlamlandıramadığı her şeyin nasıl yaratıldığını, nasıl gerçekleştiğini dűřunerek öğrenmek istemiştir. İşte mitoloji tam da bu soruları soran insanoğlunun tűm bu sorularına cevap niteliğindedir. Bir eşyanın yahut herhangi başka bir dođa olayının nasıl gerçekleştiğinin hikűyesini anlatan mitlerin en önemli özelliği ise kutsalın hikűyesi olmasıdır. Yani mitlerde anlatılanlar gerçek ve kutsal kabul edilip sorgulanmaya kapalı konulardır. Böylelikle de insanın sorularının kesin cevabı mitlerde yer almaktadır.

Yaptıđımız bu çalıřmada dikkatimi en çok çeken husus Yunan tanrı ve tanrıçalarının Tűrk tanrı ve tanrıçalarından daha insani olmalarıdır. Yunan tanrıları tam anlamıyla insanlar gibi yařamaktadırlar. Evlenip ocuk sahibi olabilmektedirler yahut evlenmeden beđendikleri tanrı veya insanlarla iliřkiye girebilmektedirler, yemekler yiyip eđlenceler vermekteler, yas tutmaktadırlar, űzűlűp ađlayabilmektedirler, sinirlenip kızabilmektedirler ve hatta gűnaha girip arınmak için yöntemler aramaktadırlar. Bunlar tam anlamıyla insanı duygulardır. Oysaki Tűrk mitolojisindeki tanrılar daha ruhani ve kutsal varlıklar olarak karřımıza çıkmaktadırlar. Tűrk tanrılarının genelinin herhangi bir eři yoktur hele ki evlenmeden birliktelikleri asla söz konusu deđildir, űzűlűp yas tutma Tűrk tanrılarında gzűkmez, bu tanrılar daha ruhani oldukları için insani duygulardan daha uzaktırlar.

Yunan tanrılarının cinsel hayatları vardır öyle ki bu tanrılar sadece tanrı veya tanrıçalarla değil insanlarla bile ilişkiye girebilmektedirler. Böyle bir durum Tűrk mitolojisinde karşımıza çıkmamaktadır. Tűrk mitolojisinde eři olan tanrı sayısı oldukça azdır ve bu tanrıların cinsel yaşantıları hakkında asla bir bilgi mevcut değildir. Oysa ki Yunan mitolojisinde hemen her mitte cinsellik, ařk karşımıza çıkmaktadır. Tanrılar beğendikleri kadınları elde edebilmek için kılıktan kılığa girmekten bile çekinmemektedirler.

Yunan mitolojisindeki aile kavramı da Tűrk mitolojisinden oldukça farklıdır. Yunan mitolojisinde genel olarak ű tanrısal aile yani tanrı kuřađı söz konusudur. Bu ailelerin tűreyiři ise yani tanrıların yaratılıři söz konusu olduđunda ise Gaia hariç , o kendisinden yarattıđı Uranos ile birlikte olmuřtur, hep kardeřleriyle iliřkiye girerek ođalmıřlardır.

Öyle ki yeğenini kaçırın Hades, kardeşleri Demeter ve Hera ile evlenen Zeus oldukça olağan karşılanmaktadır. Oysaki Türk mitolojisinde bu tarz bir durum asla yoktur ve zaten olması da imkân dahilinde değildir. Türk milleti için aile son derece önemli bir mefhumdur ve bu kavram söz konusu olunca kardeşle evlenme gibi durumlar daha muhafazakâr olan Türk tanrıları için imkânsızdır.

Yunan mitolojisinde sadece kardeşle veya yeğenle evlenme söz konusu değildir. Zeus başta olmak üzere kendi öz kızıyla ilişkiye girme durumu da vardır. Zeus, Demeter'den doğma olan Kore yani Persephone ile ilişkiye girmiştir. Hatta tanrı kızını elde edebilmek için yılan kılığına girerek Tartaros'a inmekten bile çekinmemiştir. Bununla beraber Adonis de ensest ilişki sonucunda doğmuştur. Adonis'in annesi öz babasına aşık olup bir şekilde babasıyla sevişmeyi başararak yakışıklı Adonis'e hamile kalmıştır. Apollon'un ilk karısından olan çocukları da Aphrodite tarafından lanetlenerek öz annelerine tecavüz etmişlerdir. Bu tarz anlatıların hiç biri Türk mitolojisinde karşımıza çıkmamaktadır.

Türk mitolojisinde aile kavramı çevresinde namus oldukça önemli bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Türk tanrıların hiç biri eşlerini ne düşünsel ne fiziki olarak aldatmamışlardır. Oysa Yunan mitolojisindeki tanrıların hemen hepsi eşlerini rahatlıkla aldatmaktadırlar. Söz konusu tanrıçalar oluncaysa Aphrodite hariç eşini aldatan herhangi bir tanrıça karşımıza çıkmamaktadır. Aphrodite eşi demir ve ateş tanrısı olan Hephaistos'u, Adonis ile aldatırken basılarak eşini aldatan ilk ve son tanrıça olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türk mitolojisindeki hiçbir tanrının sebep ne olursa olsun yas tuttuğu görülmemiştir. Oysa Yunan mitolojinde yas tutma hadisesi oldukça sık karşımıza çıkmaktadır. Bu yas olaylarından en bilineni ise Demeter'in kızı Kore'nin kaçırılma hadisesinden sonra aylarca yas tutarak doğaya bereket vermeyi kesip kendisini Olympos'tan sürgün edip yollara vurması olarak karşımıza çıkmaktadır. Aphrodite'de sevgilisi Adonis'in av sırasında ölmesi üzerine ağlayarak Zeus'a onu tekrardan canlandırması için yalvarıp yas tutmuştur.

Her iki mitolojide de olağanüstü unsurlar son derece fazladır. Yunan mitolojisinde metamorfoza uğrama, herhangi bir kişiye ihtiyaç duymadan hamile kalıp çocuk

doğurmak, Zeus'un kafasından Athena'yı baldırından Dionysos'u doğurması, ölen kişilerin tanrıların rızası ile dirilmesi, üç başlı köpekler, yüz kolu devler vb. bakımından olağanüstülükler çok fazladır. Türk mitolojisinde de Ülgen'in tüm dünyaya hakim olarak iyilikler dağıtması, Türk tanrılarının herhangi bir birlikteliklerinin olmamasına rağmen çocuk sahibi olmaları, Suyla'nın ay ve güneşin parçalarından yaratılması, tanrıların gökyüzünde yaşaması, şamanların esrik yolculuklarla tanrıların yanına gidip gelmesi vb. gibi hususlarda olağanüstülüklerdir.

Yunan mitolojisindeki tanrılar ya bir ilişkiye girebilmek için çeşitli hayvanların kılığına girmektedirler ya da bekâretini korumak isteyen tanrıçalar peşlerindeki tanrılardan kurtulabilmek için kılık değiştirmektedirler. Türk mitolojisinde ise kılık değiştirme tanrıların tanrısal güçleri olarak karşımıza çıkmaktadır ve en bilineni baş tanrı Ülgen'in dünyayı yaratmadan önce kuş donuna bürünüp sonsuz suların üzerinde uçtuğu hadisesidir. Yunan mitolojisinde de Zeus kartala, Aphrodite kuğu kuşuna dönüşmektedir. Türk mitolojisinde de Ülgen kartala, Ayzıt Hanım kuğuya dönüşebilmektedir.

Yunan tanrılarına özellikle de tanrıçalarında karşımıza en çok çıkan duygu kıskançlık ve intikam alma duygusudur. Öyle ki Hera, Zeus'un birlikte olduğu her kadından nefret ederek onların başına türlü belalar vermektedir. Semele'yi Zeus'u görmeye zorlayarak yanarak ölmesine sebep olmuştur, Leto'nun peşine ejderha takarak zavallı tanrıçanın doğum yapabilecek bir yer bulması için oradan oraya dolanmasına sebep olmuştur. Aphrodite kendisiyle alay eden Apollon'un çocuklarına annelerine karşı cinsel istek duyma laneti vermiştir. Zeus, ateşi kendisinden çalarak insanoğluna veren Prometheus'u Kaf Dağı'nın zirvesinde bağlayarak ciğerini kartala yedirtmesi hep kıskançlık ve intikam duygusundan ortaya çıkmaktadır. Türk mitolojisinde ise bu tarz olaylar gözükmemektedir. Türk tanrıçalarında kıskançlık ya da intikam alma dürtüsü yoktur. Bu duruma örnek olarak Türk mitolojisinde sadece dünyanın yaratılış hadisesinde Erlik'in Ülgen'e getirdiği toprak parçasından bir kısmını kendi ağzında tutarak yalan söylemesi sonucunda Ülgen tarafından yeraltına sürülmesi hadisesi verilebilir.

Yunan tanrıları insanların nankörlükleri yahut saygısızlıkları sonucunda sinirlenerek insanlar türlü şekilde musibetler vermektedirler. Öyle ki Zeus, insanoğlunun iyice yoldan çıktığını düşünerek tufan olayı ile tüm insanlığı yok etmiştir. Türk tanrılarının

çok zor sinirlendiklerini görmekteyiz. Sinirlendikleri zaman ise tıpkı Yunan tanrıları gibi türlü musibetleri insanlığa göndermektedirler. Ancak Türk tanrılarında insanlığa kötülük etmekten çok iyilik yapmaktadırlar. Kötülük yapan Türk tanrıları genellikle görevleri kötülük yaymak olan yeraltı alemiyle ilişkilendirilen tanrı yada ruhlardır. Örneğin Kara Umay'ın bebeklerin canını alması, Alkarısı'nın lohusaların ciğerini çalıp yemesi gibi. Oysa Yunan mitolojisinde bu kadar kesin bir ayırım yoktur. İyi kategorisinde olan tanrılarında sıklıkla sinirlenip insanlığa kötülükler ettiği gözükmektedir.

Yunan mitolojisinde her tanrısal kuşağın bitimi bir intikam alma dürtüsüyle olmuştur. Kronos babası Uranüs'ün erkekliğine son vererek kendi hükmünü ilan etmiş, Zeus ise babası Kronos'a kardeşlerini kusturtup bizzat savaş açmıştır. Türk mitolojisinde bu tarz bir hadise yoktur. Tanrılar arasında savaş olmamakla beraber bir tanrının hükmünü ilan etmesi için başka bir tanrıya son vermesi gerekmemektedir. Türk mitolojisinde tanrılar arasındaki tek savaş olarak Ülgen ile Erlik Han arasındaki çekişme verilebilir. Onun haricinde Yunan mitolojisindeki gibi kesin savaşlar yoktur.

Yunan mitolojisinde annelik, babalık kavramı da günümüzden oldukça farklıdır. Annelik son derece kutsal bir kavram iken Yunan mitolojisinde b şekilde ele alınmamıştır. Öyle ki Hera, çirkin olduğu gerekçesiyle Hephaistos'u Olympos'tan aşağıya atmıştır, Pan' ın annesi oğlunun tuhaf bir yaratık olduğunu görünce onu terk edip gitmiştir. Türk mitolojisinde ise bu şekilde durumlar söz konusu olmamakla birlikte Umay'ın vasfında anneliğin son derece kutsal olduğunu görüyoruz. Bununla birlikte hiçbir tanrıça çocuğunun çirkinliğinden dolayı onu terk etmemektedir. Annelik kavramı gibi babalık kavramı da günümüzden son derece farklıdır. Öyle ki Zeus, öz kızı Kore ile cinsel ilişkiye dahi girebilmektedir.

Tanrıların betimleniş biçimleri her iki mitolojide de benzerlik göstermektedir. Her iki millet de tanrılarını tasavvur ederken insan kılığında düşünerek insan gibi tasvir etmişlerdir. Bununla beraber herhangi bir formu olmayan tanrısal güçler de mevcuttur.

Yaptığımız bu çalışma sonucunda elde ettiğimiz bilgiler doğrultusunda Yunan tanrıları her bakımdan insana daha yakın yaşamaktadırlar oysa Türk tanrıları daha kutsal ve daha ruhani bir şekilde yaşamaktadırlar.

KAYNAKÇA

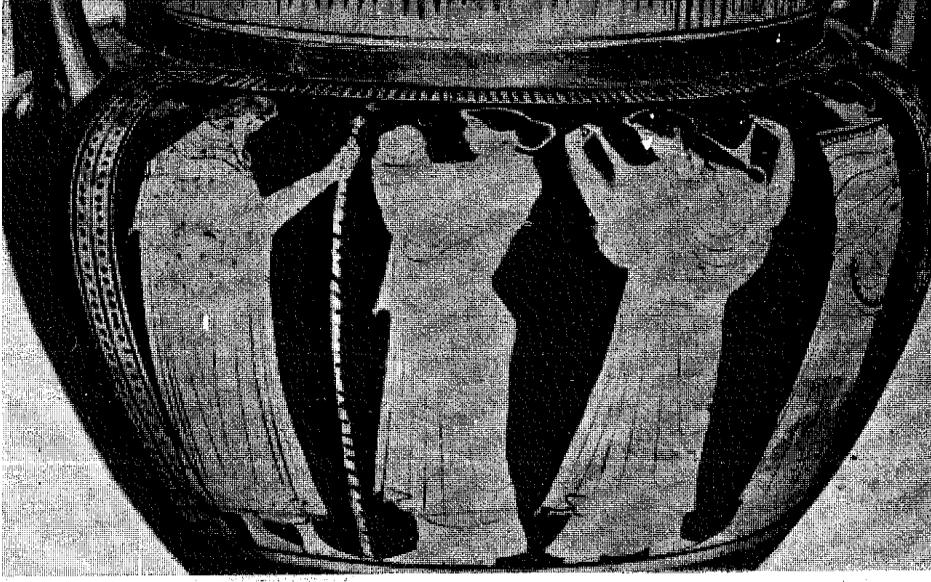
- AGİZZA, R. (2001). ‘Antik Yunan’da Mitoloji’’ Masallar ve Söylenceler, Çev. Z.Zühre İlkelen. İstanbul: Kanaat Basımevi
- AKMAN, N. H. (2013). *Tarihi Romanlarda Türk Mitolojisi 1908-1960*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul
- AKSOY, T. (2007). *Mitoslarda Yaratılış*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya
- ARTUN, E. (2009). *Anonim Türk Halk Edebiyatı Nesri*, İstanbul: Kitabevi
- ARTUN, E. (2013). *Dini Tasavvufi Halk Edebiyatı*, Adana: Karahan Kitabevi
- ATA, N. (1932). *Mitoloji*, İstanbul: Kanaat Kütüphanesi
- AYDOĞAN, E. (2006). *Anadolu Sahası Türk Halk Hikâyelerinde Mitolojik Unsurlar*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara
- BAYAT, F. (2005). *Mitolojiye Giriş*, Ankara: Karam Araştırma ve Yayıncılık
- BAYAT, F. (2017). *Kadim Türklerin Mitolojik Hikâyeleri*, İstanbul: Ötüken Neşriyat
- BAYLADI, D. (1995), ‘‘Mitoloji’’ Tanrıların Öyküsü, İstanbul: Say Yayınları
- BEĞENÇ, C. (1974). *Anadolu Mitolojisi*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi
- BEYDİLLİ, C. (2004). *Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük*, Ankara: Yurt Kitap-Yayım
- BORATAV, P. N. (2012) *Türk Mitolojisi*, Ankara: Bilgesu Yayıncılık
- ÇETİN, A. (1993). *Tanzimat’tan Cumhuriyete Türk Aydınlarının Mitolojiye Bakış Tarzı*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir
- ÇORUHLU, Y. (2012). *Türk Mitolojisinin Ana Hatları*, İstanbul: Kabalcı Yayıncılık
- DAĞISTANLI, A. M. (2009). *Başvuru Kitapları Mitoloji*, İstanbul: NTV Yayınları
- ELİADE, M. (1993). *Mitlerin Özellikleri*, Çev. Sema Rifat. İstanbul: Simavi Yayınları
- ELİADE, M. (2003). ‘‘Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi’’ Muhammed’den Reform Çağına, c.III, Çev. Ali Berktaş. İstanbul: Kabalcı Yayımevi

- ELİADE, M. (2003b). *Dinler Tarihine Giriş*, İstanbul: Kabalcı Yayınevi
- ERDOĞAN, B. (2007). *Sorulara Türk Mitolojisi*, İstanbul: Pozitif Yayınları
- ERHAT, A.(1996). *Mitoloji Sözlüğü*, İstanbul: Remzi Kitabevi
- ESTİN, C. ve LAPORTE, H. (2002). *Yunan ve Roma Mitolojisi*, Çev. Musa Eran. Ankara: TÜBİTAK
- GEZGİN, D. (2014). *Hayvan Mitosları*, İstanbul: Sel Yayıncılık
- GEZGİN, D. (2018). *Su Mitosları*, İstanbul: Sel Yayıncılık
- GEZGİN, İ. (2004). *Mitoloji Mitos Logos- Hayatımıza Yön Veren Söylenceler*, İstanbul: Güncel Yayıncılık
- GEZGİN, İ. (2008). “*Sanatın Mitolojisi*” *Paleolitik Çağlardan Hristiyanlığa Kadar*, İstanbul: Sel Yayıncılık
- GRAVES, R. (2010). “Yunan Mitleri” Tanrılar, Kahramanlar, Söylenceler, Çev. Uğur Akpur. Ankara: Say Yayınları
- GRİMAL, P. (1997). “*Mitoloji Sözlüğü*” *Yunan ve Roma*, Çev. Sevgi Tamgüç. İstanbul: Sosyal Yayınlar
- GÜLTEPE, N. (2015). “*Türk Mitolojisi*” *Yeni Araştırmalar Işığında*, İstanbul: Resse Yayınları
- GÜNDÜZ, Ş. (1998). *Din ve İnanç Sözlüğü*, Konya: Vadi Yayınları
- HAMİLTON, E. (2006). *Mitology*, Çev. Ülkü Tamer. İstanbul: Varlık Yayınları
- İNDİRKAŞ, Z. (2007). *Türk Mitosları ve Anadolu Efsanelerinin İz sürümü*, Ankara: İmge Kitabevi
- KALAFAT, Y. (2012). *Türk Kültürlü Halklarda Mitler*, Ankara: Berikan Yayınevi
- KARAKURT, D. (2012). *Türk Mitoloji Ansiklopedisi*, Wikipedi
- KAYA, M. (2007). “Mitolojiden Efsaneye” Türk Mitolojisinin Türkiye’deki Efsanelerde İzleri, İstanbul: Bağlam Yayınları
- KORKMAZ, M. (2011). *Mitoloji Sözlüğü*, Ankara: Alter Yayıncılık

- ÖGEL, B. (1993). *Türk Mitolojisi, c.I*, Ankara: Türk Tarih Kurum Yayınları
- ÖGEL, B. (1995). *Türk Mitolojisi, c.II*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları
- ÖZTÜRK, Ö. (2009). *Folklor ve Mitoloji Sözlüğü*, Ankara: Phoenix Yayınları
- ROSENBERG, D. (1998). “*Dünya Mitolojisi*” *Büyük Destan ve Söylenler Antolojisi*, Çev. Koray Akten vd. Ankara: İmge Kitabevi
- ROUX, J. P. (2011). *Eski Türk Mitolojisi*, Ankara: Bilgesu Yayıncılık
- SAMİ, Ş. (2004). “*Esatir*” *Dünya Mitolojisinden Örnekler*, Haz. Cengiz Batuk. İstanbul: İnsan Yayınları
- TOLLU, C. (1957). “*Mitoloji*” *Yunan ve Roma*, İstanbul: Maarif Basımevi
- TURAN, A.F. ve OZAN, M. (2015). *Türk Mitolojisine Giriş*, Ankara: Gazi Kitabevi
- URAZ, M. (1992). *Türk Mitolojisi*, İstanbul: Mitologya Yayınları
- URAZ, M. (yy). “*Küçük Mitoloji*” *Yunan Roma (Vokabüler halindedir)*, c.I, İstanbul: Neşriyat Yurdu
- USLU, B. (2016). *Türk Mitolojisi*, İstanbul: Kamer Yayınları
- YAKARYILMAZ, N. (2009). *Türk Mitolojisinin Resmi*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Master Tezi, Ankara
- YAVUZ H. M.(2015). *Olimpos Dağı Tanrıları*, İstanbul: Cumhuriyet Kitapları
- YONAR, G. (2015). *Yaratılış Mitolojileri*, İstanbul: Ötüken Neşriyat

EKLER

Ek 1 : Rhea, kundaklanmış bir taşı Kronos'a veriyor.

Kaynak: Tollu 1957: 171.

Ek 2: Themis

Kaynak: Tollu 1957: 172.

Ek 3: Hermes, Athena, Zeus, Hera.

Kaynak: Tolly 1957: 173.

Ek 4: Hera.

Kaynak: Bayladı 1995: 32.

Ek 5: Zeus

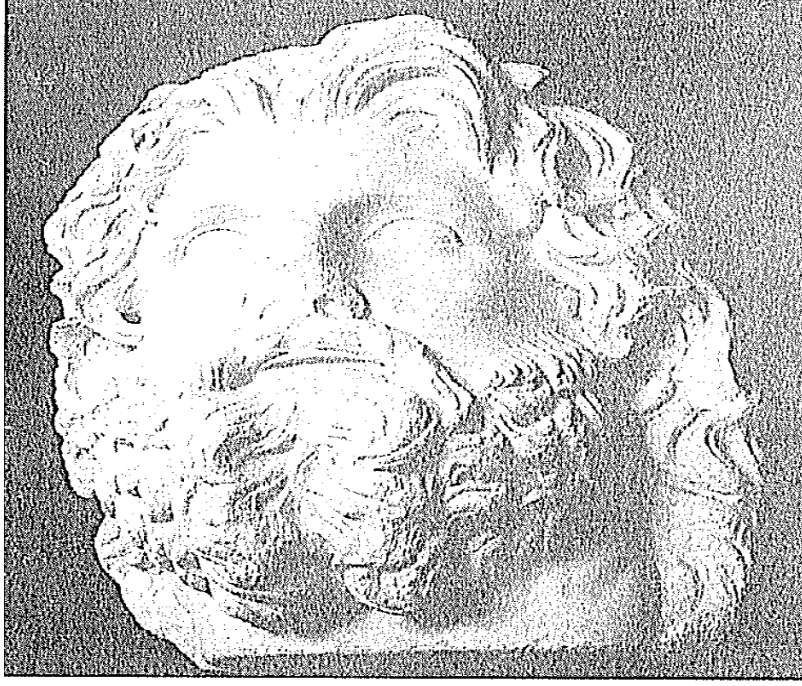
Kaynak: Bayladı 1995: 28.

Ek 6: Demeter

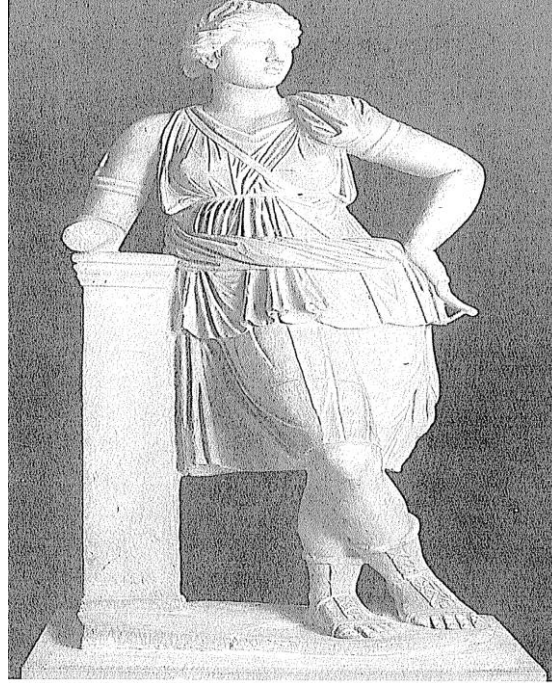
Kaynak: Bayladı 1995: 34.

Ek 7: Zeus- İstanbul Arkeoloji Müzesi

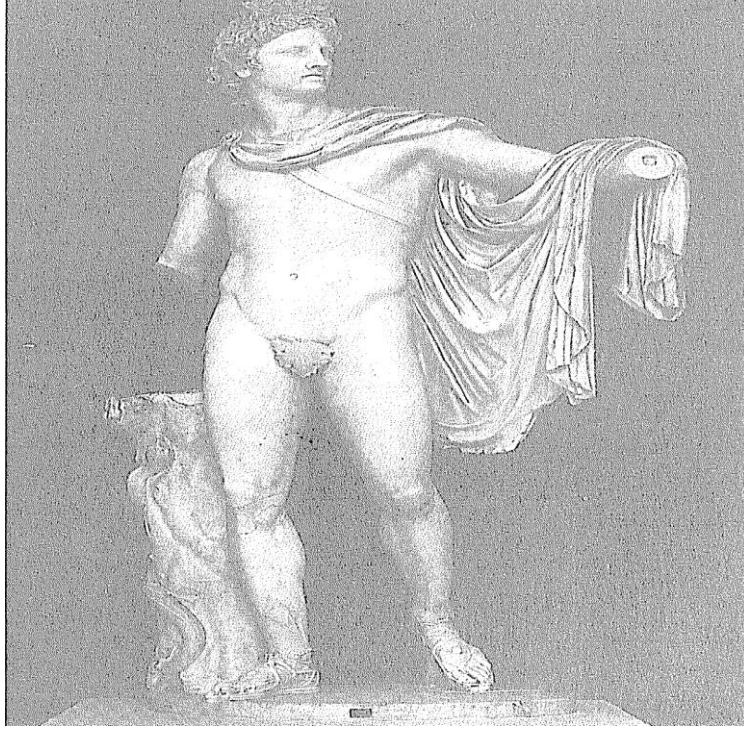
Kaynak: İsmail Gezgin 2004: 97.

Ek 8: Artemis

Kaynak: İsmail Gezgin 2004: 98.

Ek 9: Apollon

Kaynak: İsmail Gezgin 2004: 9.

Ek 10: Artemis

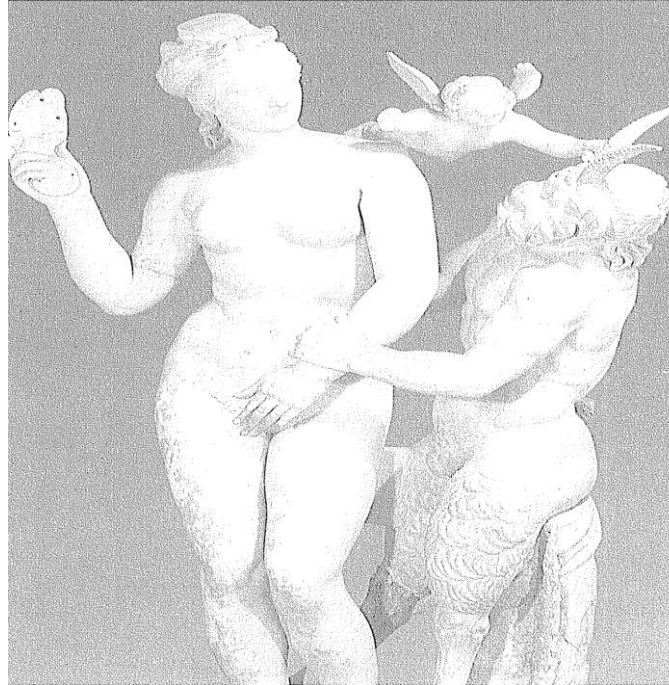
Kaynak: Ata 1932: 4.

Ek 11: Poseidon, Zeus, Hera

Kaynak: Tolly 1957: 173.

Ek 12: Aphrodite, Eros ve Pan

Kaynak: İsmail Gezgin 2004: 105.

Ek 13: Kronos'un çocuklarını yemesi

Kaynak: Ata 1932: 10.

Ek 14: Artemis

Kaynak: Tollu 1957: 179.

Ek 15: Apollon

Kaynak: Tolly 1957: 182.

Ek 16: Peleus ve Thetis

Kaynak: İsmail Gezgin 2004: 110.

Ek 17: Artemis'in avdan dönüşü

Kaynak: Ata 1932: 27.

Ek 18: Hermes, kurban etmek için bir keçi götürüyor

Kaynak: Tolly 1957: 198.

Ek 19: Dionysos'un Hephaistos'u Olympos'a çıkarışı

Kaynak: Agizza 2001: 65.

Ek 20: Aphrodite

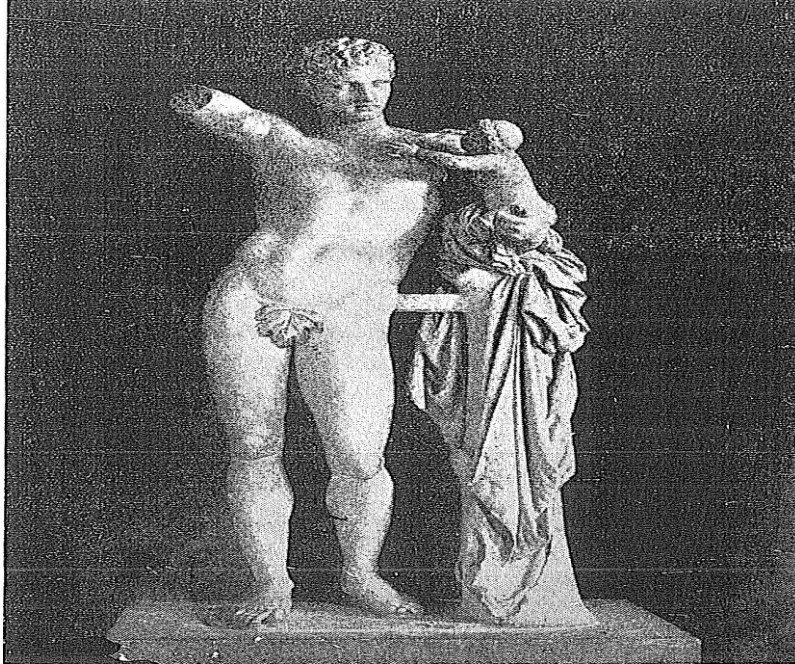
Kaynak: Agizza 2001: 69.

Ek 21: Aphrodite'in doğumu

Kaynak: Tolly 1957: 200.

Ek 22: Hermes

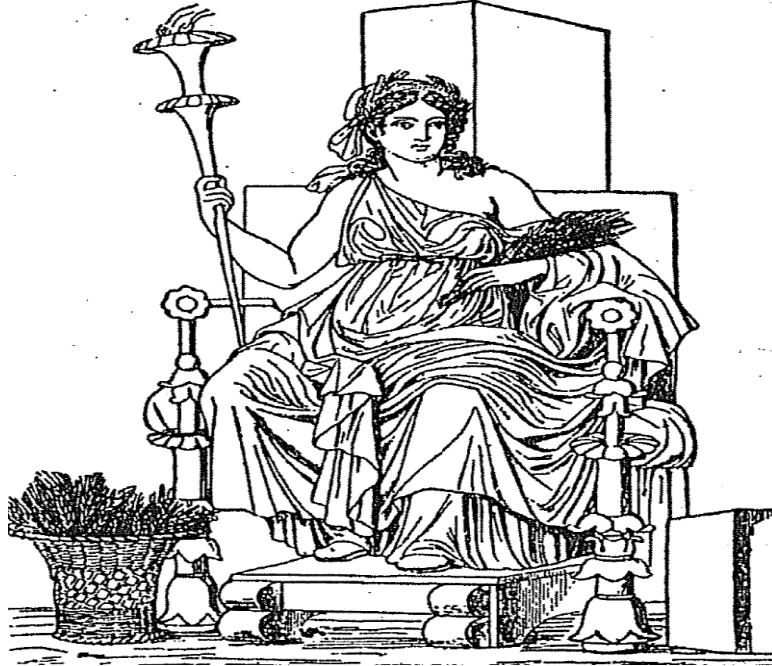
Kaynak: Ata 1932: 29.

Ek 23: Helios heykelinin başı

Kaynak: Agizza 2001: 91.

Ek 24: Tahtında oturan Demeter

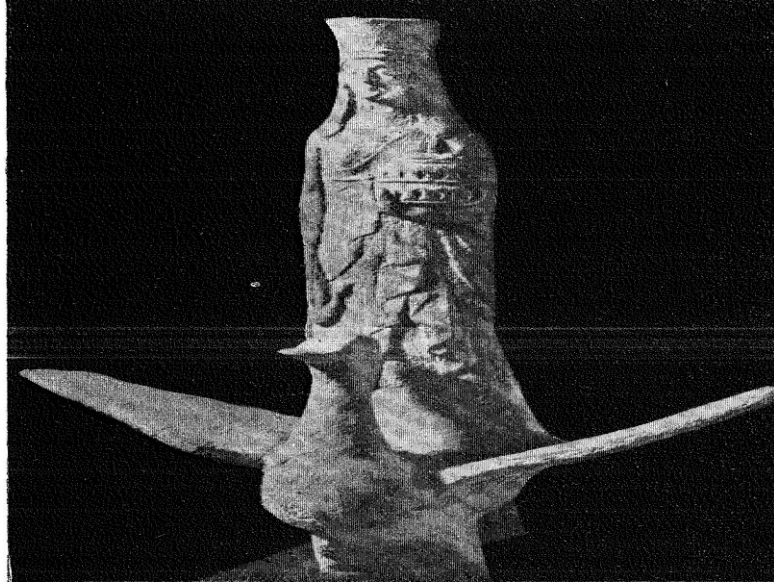
Kaynak: Agizza 2001: 113.

Ek 25: Pan

Kaynak: Agizza 2001: 119.

Ek 26: Kuğu üzerinde Aphrodite

Kayak: Tollu 1957: 201.

Ek 27: Eros

Kaynak: Tollu 1957: 204.

Ek 28: Artemis

Kaynak: Uraz: 31.

Ek 29: Artemis

Kaynak: Uraz: 32.

Ek 30: Asklepios ve oğlu

Kaynak: Uraz: 33.

Ek 31: Hephaistos

Kaynak: Tolly 1957: 203.

Ek 32: Kore'nin kaçırılışı

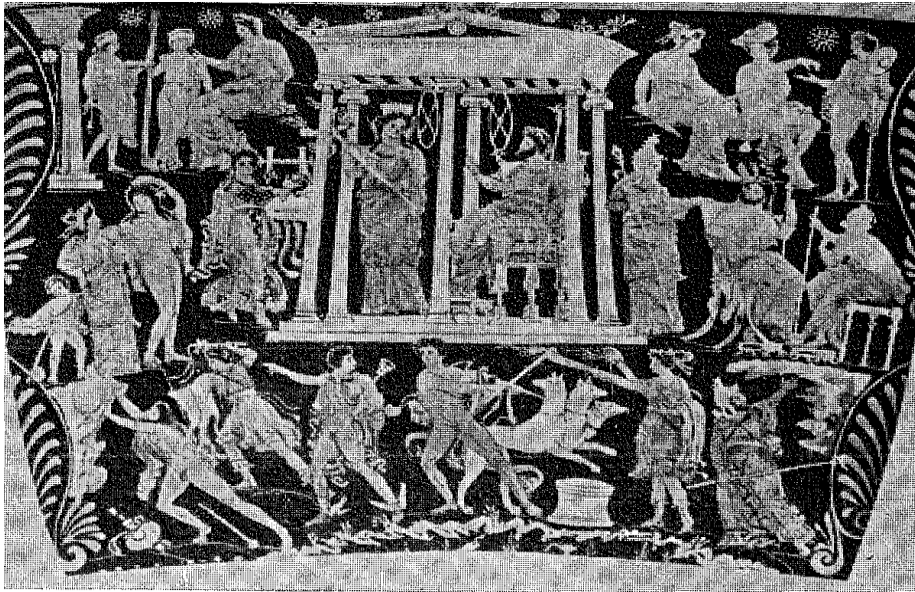
Kaynak: Tolly 1957: 211.

Ek 33: Kore (Persephone)

Kaynak: Tollu 1957: 213.

Ek 34: Yeraltı âlemi

Kaynak: Tollu 1957: 215.

Ek 35: Kerberos'u cehennemden çikaran Herakles

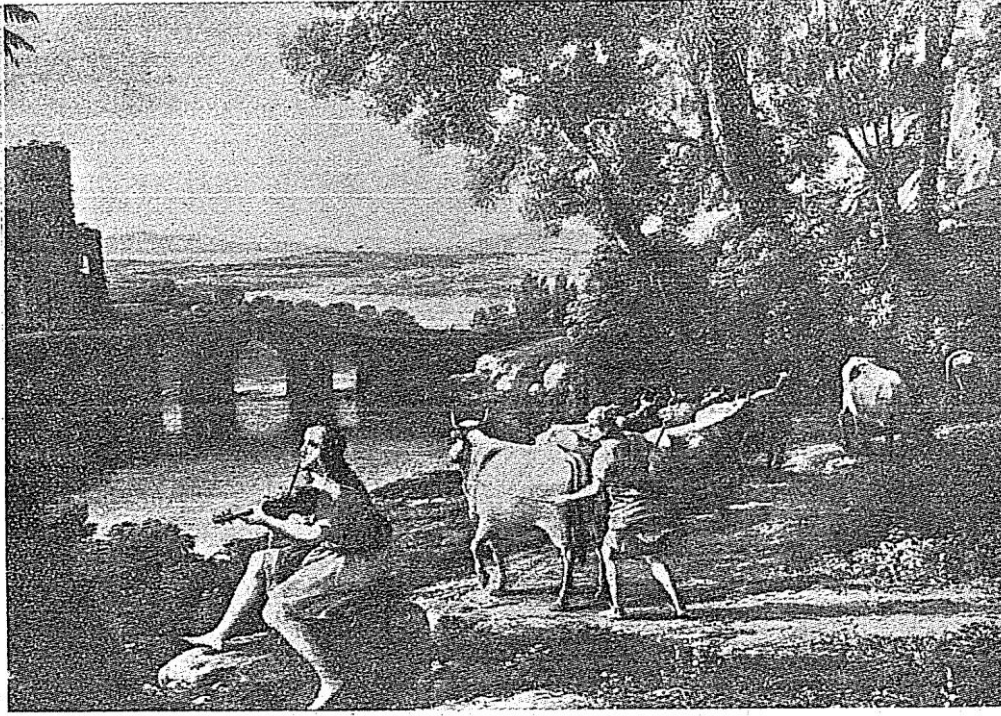
Kaynak: Tolly 1957: 233.

Ek 36: Hades

Kaynak: Uraz: 70.

Ek 37: Apollon çalgısıyla meşgulken Hermes gelerek öküzlerini alıyor

Kaynak: Uraz: 79.

Ek 38: Hestia

Kaynak: Uraz: 81.

Ek 39: İris

Kaynak: Uraz: 87.

Ek 40:Cehennemin bekçisi olan Kerberos

Kaynak: Uraz: 93.

Ek 41: Üç başlı köpek Kerberos' un başka bir tasviri

Kaynak: Uraz: 93.

Ek 42: Leto

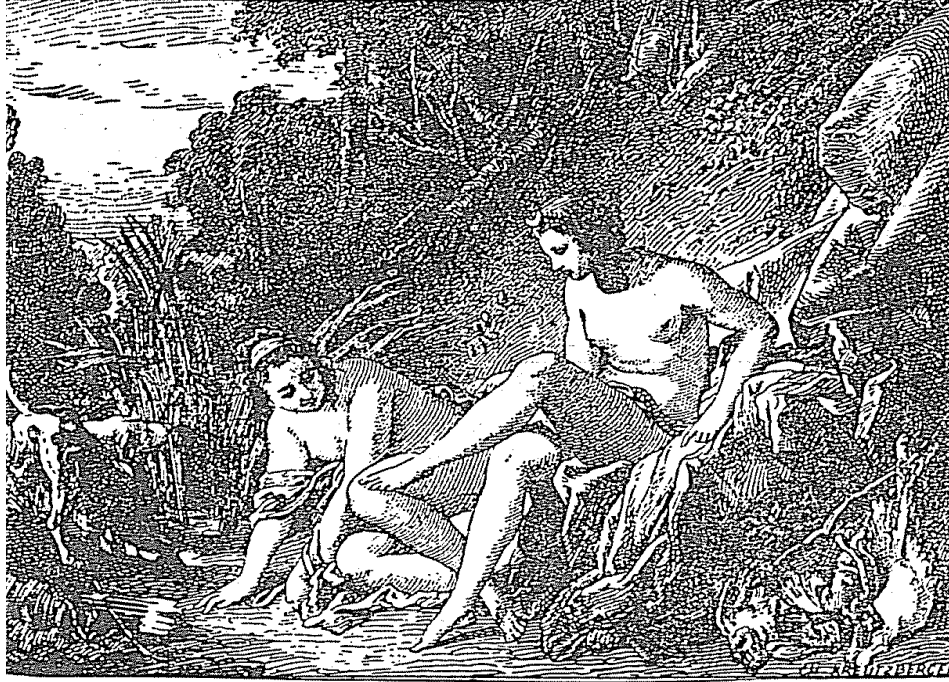
Kaynak: Uraz: 100.

Ek 43: Perseus, Medusa'nın başını kesiyor

Kaynak: Uraz: 105.

Ek 44: Perseus, Medusa'nın başını kesiyor

Kaynak: Uraz: 114.

Ek 45: Pegasus

Kaynak: Uraz: 126.

Ek 46: Poseidon

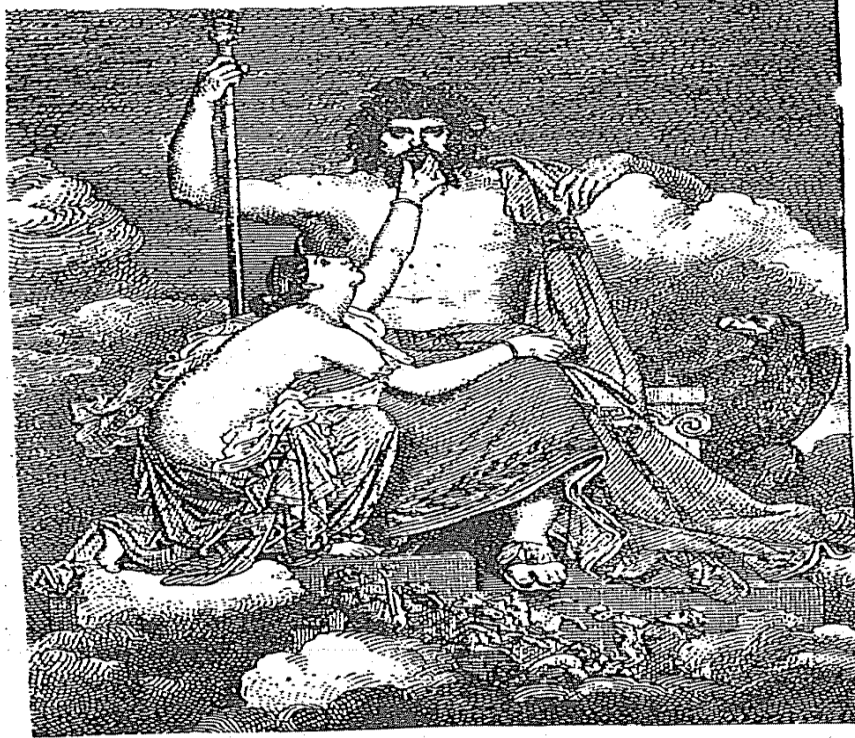
Kaynak: Uraz: 133.

Ek 47: Prometheus' un ciğerini yemek üzere akbabanın gelişi

Kaynak: Uraz: 134.

Ek 48: Tethys, Zeus'a yalvarırken

Kaynak: Uraz: 150.

Ek 49: Ülgen

Kayak: <http://www.biligbitig.com/2014/06/bay-ulgen-turk-mitolojisi-karakteri.html>, 17 Ekim 2019

Ek 50: Erlik

Kaynak: <https://yavuztellioglu.blogspot.com/search?q=erlik>, 17 Ekim 2019

Ek 51: Erlik

Kaynak: <http://www.biligbitig.com/2014/06/erlik-han-turk-mitolojisi-karakteri.html>, 17 Ekim 2019

Ek 52: Kızagan Han

Kaynak: <https://turk-mitolojisi.blogspot.com/search?q=k%C4%B1zagan>, 17 Ekim 2019

Ek 53: Yayık Han

Kaynak: <https://turk-mitolojisi.blogspot.com/search?q=yay%C4%B1k>, 17 Ekim 2019

Ek 54: Mergen Han

Kaynak: <https://turk-mitolojisi.blogspot.com/search?q=mergen>, 17 Ekim 2019

Ek 55: Dağ Han

Kaynak: <https://onedio.com/haber/islam-onesi-turk-mitolojisindeki-tanri-ve-tanricalar-497473>, 17 Ekim 2019

Ek 56: Deniz Han (Basaman Han)

Kaynak: <https://turk-mitolojisi.blogspot.com/search?q=basaman+han>, 17 Ekim 2019

Ek 57: Ayzit Hanım

Kaynak: <https://turk-mitolojisi.blogspot.com/search?q=ayz%C4%B1t>, 17 Ekim 2019

Ek 58: Umay Ana

Kaynak: <https://turk-mitolojisi.blogspot.com/search?q=umay>, 17 Ekim 2019

Ek 59: Etügen Hanım

Kaynak: <https://turkmythology.blogspot.com/search?q=%C3%B6t%C3%BCgen+>, 17 Ekim 2019

Ek 60: Ak Ana

Kaynak: <https://turk-mitolojisi.blogspot.com/search?q=ak+ana>, 17 Ekim 2019

Ek 61: Suyla

Kaynak: <https://turkmythology.blogspot.com/search?q=suyla>, 17 Ekim 2019

Ek 62: İnehşit

Kaynak: Karakurt 2012: 416.

Ek 63: Alma Hanım

Kaynak: Karakurt 2012: 78.

Ek 64: Ayzıt Hanım'ın kızı

Kaynak: <https://onedio.com/haber/islam-onesi-turk-mitolojisindeki-tanri-ve-tanricalar-497473>, 17 Ekim 2019

Ek 65: Ayzıt Hanım'ın kızı

Kaynak: <https://onedio.com/haber/islam-ocesesi-turk-mitolojisindeki-tanri-ve-tanricalar-497473>, 17 Ekim 2019

Ek 65: Tulpar

Kaynak: Karakurt 2012: 697.

ÖZGEÇMİŞ

Deniz Melek Akman 28.06.1991 yılında İstanbul'da doğmuştur. Lisans öğrenimini Sakarya Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde tamamlamıştır. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim dalında başladığı lisansüstü eğitimini bu çalışmayla tamamlamayı hedefleyen Deniz Melek Akman, evli ve bir çocuk annesidir.